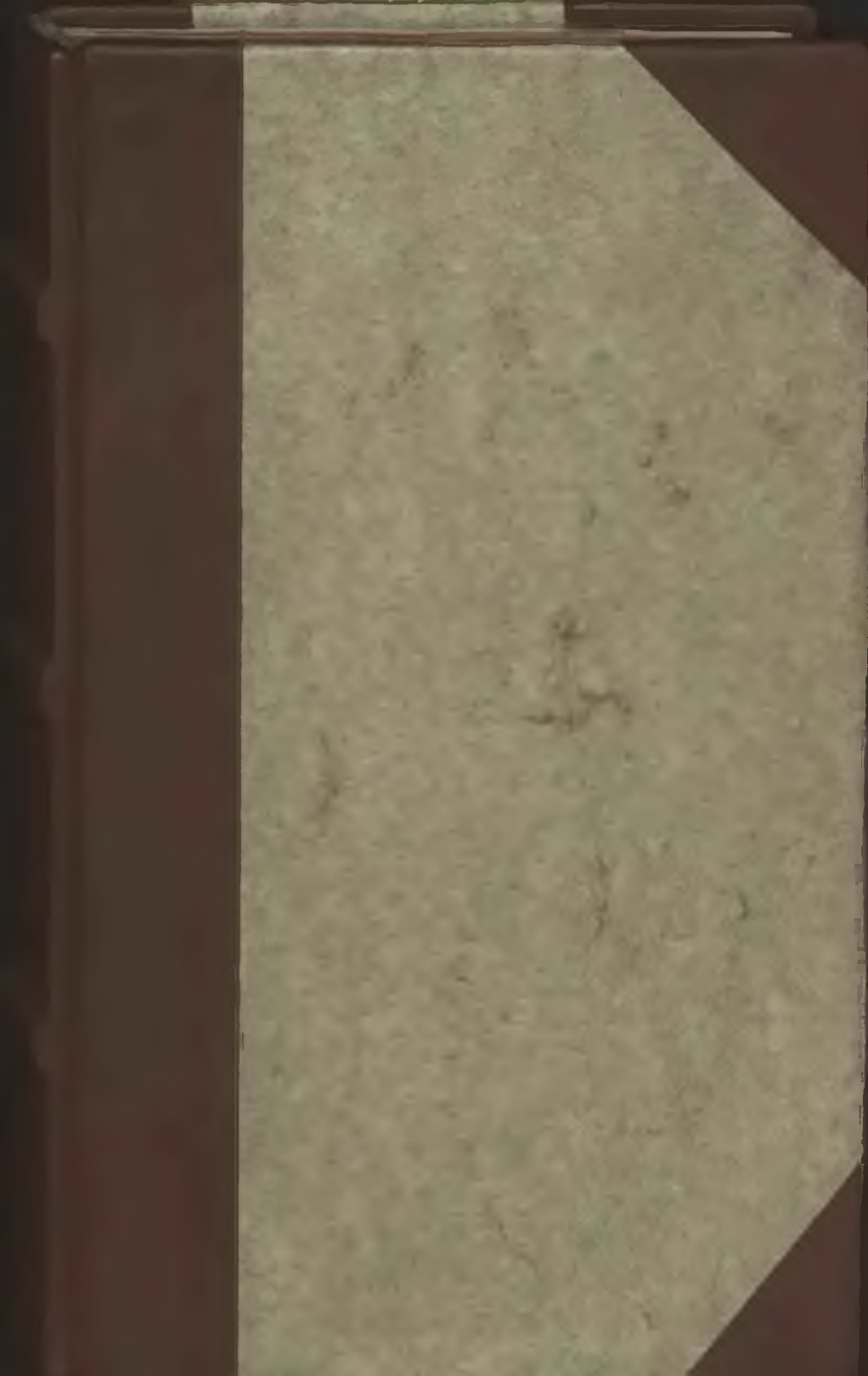




Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

Zrealizowano ze środków Ministra Kultury
i Dziedzictwa Narodowego



DYKCYONARZ ROŚLINNY,

W KTÓRYM

PODŁUG UKŁADU LINNEUSZA SĄ OPISANE
ROSLINY NIETYLKO KRAIOWE DZIKIE, POZYTE-
CZNE, ALBO SZKODLIWE: NA ROLI, W OGRO-
DACH, ORANŻERYACH, UTRZYMYWANE:

ALÉ ORAZ Y CUDZOZIEMSKIE, KTOREBY W KRAIU
POŻYTECZNE BYC MOĞŁY: ALBO Z KTORYCH MAMY
LEKARSTWA, KORZENIE, FARBY, &c. ALBO
KTÓRE JAKOŻ NADZWYCZAYNOSC
W SOBIE MAIĄ:

ICH ZDATNOSCI LEKARSKIE, EKONOMICZNE, DLA
LUDZI, KONI, BYDŁA, OWIEC, PSZCZOŁ, &c.
- UTRZYMYWANIE, &c.

Z poprzedzającym wykładem słów Botani-
cznych, y kilkorakim na końcu Regestrem;

T O M III.

3 45. Star. R. — 7. Dembinski
U Ł O Ż O N Y

Przez

X. KRZYSZTOFA KLUKA

NAUK WYZWOŁONYCH I FILOZOFII DOKTORA, KANONIKA KAT. IN-
FLANCK: DZIEKANA DROHICKIEGO. PROBOSZCZA CIECHANO-
WICKIEGO, SZKOŁY GŁÓWNEY. W. X. J. TOWARZYSZA.

w WARSZAWIE 1788.

W Drukarni J. K. Mci i Rzeczypospolitey
u XX. Scholarum Piarum.

u Krzyż P. 1788

1/90



S-109

MS

S-109

(581 + 582) : 633.88

1. Rośliny - słownik - XVIII w.
2. Rośliny lecznicze - słownik - XVIII w.
3. Botanika - słownik roślin - XVIII w.



R.

R.

L. G. 699.

RANUNCULUS: JASKIER.

Rodzaju tego dosyć licznego następujące są znaki. *Nitek* pyłkowych jest wiele na dnie owocowym osadzonych *Otworów* wiele. *Kielich* i *Korona* pięcilistkowe. Miodownikowe *Gruchołki* są na spodzie listków kwiatowych. *Nasiona* nagie. Z czterdziestu Gatunków następujące widzieć mi się zdarzyło.

1128.

RANUNCULUS FLAMMULA. JASKIER MAŁY.

U dawniejszych Pisarzy pospolicie się zowie tylko *Flammula*. U *Pena*, *Lobela* i *Dalechampa*, *Ranunculus flammulus minor*: u *Teodora* *Ranunculus lanceatus minor*: u *Cezalpina* *Ranunculus insectus primus plantaginis folio*: u *J. Bauhina* *Ranunculus longifolius*, *alii Flamula*: u *J. Bauhina* *Ranunculus longifolius palustris minor*: u *Gesnera* *Ranunculus olea folio*. Ma za znaki gatun-

Tom III.

kowe *Liście* iaiowó-lancetowe, na ogonkach stojące: i *Pręt* nachylony.

Rośnie na wilgotnych miejscach, gdzie wody wykawać zwykły, a osobliwie na mokrych łąkach. Kwitnie przez lato. *Korzeń* trwały, długi, okrągławy. *Pręt* nieco gałęzisty, częścią się kładzie, częścią stoi: ten, na którym *Kwiaty* wyrastają, bywa wyższy nad *pułkocia*. *Liście* korzeniowe wyrastają z ogonka pochewkowego, są z obustron zastrzone, mocne, i czasem rzadko zębowane. *Liście* prętowe czynią podobieństwo pochewek, a wierzchołkowe są równo szerokie. *Kwiaty*, których niemało bywa, mają *Nitek* pyłkowych około 30. *Kielich* nieco kosmaty, *Koronę* żółtą, masą, lśniącą, z bregowanym dołeczkiem na spodzie każdego listka kwiatowego.

Roślina ta ma w sobie wielką iadowitą ostrość: przyłożona do gołego ciała, czyni pryszczę i pęcherz. Jey zażywają w Szwy-

A

carach

carach Oszuści Zebracy, aby na rękach i nogach udziąć zkałeczenie, do miłosierdzia nad sobą pobudzili. Owce nią się żywiące dostają zgnilizny: a w Koniach psuie wątrobę. Bydło iej nie ruszy. Ztymwszystkim gdy uschnie, wiele ostrości utracą. Zewnętrznie dla ludzi zażywać się może na Wezykatoryę, gubienie Brodawek, oraz różnych wyrostków, i zatwardziałych puchlin.

1129.

RANUNCULUS REPTANS:
JASKIER WŁOCZĄCY SIĘ. U Hallera *Ranunculus caule repente, foliis linearibus fasciculatis*. Niektórzy chcą tylko poczytać za odmianę Gatunku poprzedzającego; ale się dosyć znacznie różni *Liśćmi* równo szerokimi, i *Prętem* właściwie się po ziemi włóczącym.

Rośnie na mokrych miejscach, osobliwie przy bagnach i ieżiorach. Kwitnie przez lato. Korzeń trwały. Pręt na ziemi leżący tu i owdzie puszcza Korzonki, nakręcając się to w jedną, to w drugą stronę. Liście częstokroć stoją parami. Kwiaty stoją pojedynczo na osobnych szypułkach, mają Kielich w puf-przezroczysty, w czasie się odginający, i Koronę żółtą lśniącą.

1130.

RANUNCULUS LINGUA:
JASKIER WIELKI. U Gesnera *Ranunculus aquaticus folio plantaginis*: u Cezalpina *Ranunculus coronopifolio*: u Gerarda *Ranunculus flammeus major*: u Teo-

dora *Ranunculus lanceolatus major*: u C. Bauhina *Ranunculus longifolius palustris major*: u J. Bauhina *Ranunculus longo folio maximus, lingua Plinii*. Ma za znak gatunkowy *Liście* lancetowe i *Pręt* stojący.

Rośnie na błotnych miejscach, i w rowach, osobliwie wziętą wodę mających. Kwitnie w Czerwcu, Lipcu i Sierpniu. Korzeń ma trwały. Pręt pospolicie nad łokieć wyższy, okrągławy, dęty, dosyć na gałązki się dzielący *Liście* są bez ogonków, i pochwami pręt otulają: są długie, zaostrome, mniej więcej kosmate, nie zębkowane. Kwiaty wielkie lśniące stoją na wierzchołkach gałęzi: mają Kielich dosyć kosmaty; na spodzie każdego listka kwiatowego wystawiającą łuskę, i około stańtek pękowych. Nasiona są łuskami przedzielone.

I ta Roślina ma wielką ostrość w sobie, większą jeszcze jak Jaskier mały, osobliwie w liściach i nasieniu, a ztąd na paszę zdątną być nie może.

1131.

RANUNCULUS FICARIA:
JASKIER TRĘDOHY. U Delechampa *Ranunculus latifolius*: u Turneforcysza *Ranunculus rotundifolius major*. Znakami gatunkowymi są *Liście* serduszkowe, z wielu kątami, ogonkowe: *Pręt* iednokwiatowy.

Rośnie na nieuprząwnych, nieocienionych i pulchrych miejscach. Kwitnie w Maiu. Korzeń trwały iest złożony z wielu kno-

knotkow ieiowych, okrągławe-
mi nitkami związanych. Pręt
słaby leży na ziemi, około puł
łokcia długi, czasem czerwona-
wy, na gałązki się dzielący. Li-
ście są gładkie, lśniące, soczy-
ste, czasem od ogonka plamiste.
Kwiaty stoją na długich, nagich
szypułkach w kątach gałązkow;
są różney wielkości. Kielich
częstokroć ma tylko trzy li-
stki prędko odpadające. Korona
żółta, lśniąca pospolicie z o-
śmiu podłużno owalnych list-
ków złożona; na spodzie zaś ka-
żdego listka jest łuseczka po-
dłużna.

Korzeń tej Rośliny iest smaku
obrzydliwego, nieco flegmisty i
ściągający. Wykopany przed
kwitnieniem Rośliny, świeżo
zgnieciony, na gołe ciało przyło-
żony, po niejakim czasie czyni
pryszczę. Temuż Korzeniowi
dawnieysi Lekarze przyznawali
skutki Lekarskie; zażywali go
zewnątrznie i wewnątrznie, gdy
chcieli odwilżać lub chłodzić.
Boerhave skutecznym go uznał
w trunku i maści na złotę żyłę.
Z tych ieszcze Korzeni można
mieć i Krochmal. Jest wielkie
podobieństwo, że owe pszenne
deszcze z Nieba spadające, o któ-
rych dawni Pisarze namieniają,
tym się Korzeniom przypisać po-
winny. Na Wiosnę bowiem od
wielkich deszczow ogołocone, od
wiatru rozrzucone, ziarnom
pszennym podobne, mogły spra-
wić omyłkę pszennego deszczu.

Liście mają smak słodkawy,
nieco tłusty, nie bardzo przyie-
mny: są bez ostrości; zażywać

się mogą zamiast Sałaty, lub go-
tować na zieleninę. Kwiaty, dla
tego że wczesnie kwitną, są
Pszczom bardzo użyteczne.

1132.

RANUNCULUS CASSUBI-
CUS: JASKIER KASZUBSKI.
Ma Liście korzeniowe okrągła-
wo serduszkowe, karbowane:
prętowe zaś palczaste, zębko-
wane. Pręt iest wielokwiatowy.

Rośnie na trawnych miey-
scach, w Zaroślach i Lasach.
Kwitnie w Maiu. Korzeń trwa-
ły. Kwiaty żółte, częstokroć nie
mają Kielicha lub Korony.

1133.

RANUNCULUS AURICO-
MUS: JASKIER ŻŁOTY. U
Teodora i Tragusa *Ranunculus
dulcis*: u Gerarda *Ranunculus ne-
morosus*: u innych niektorych
Ranunculus sylvaticus. Ma Liście
korzeniowe nerkowe, karbowane,
wcinane: prętowe palczaste,
rowno szerokie. Pręt wielokwia-
towy.

Rośnie na nieco wilgotnych
pastwiskach. Kwitnie na Wio-
snę i przez Lato. Korzeń trwa-
ły ma niezliczone nitki. Pręt w li-
ście obfity rozdziela się na gałę-
zie, i bywa wyższy nad puł ło-
kcia. Liście korzeniowe są czę-
ścią głęboko wcinane, częścią
wcinane: prętowe zaś dzielą się
od pięciu na dziewięć łapkow,
z gładkim obwodem. Kwiaty
mają około 50. nitek pyłko-
wych: Kielich ich znacznie roz-
postarty, w czasie wędnienia
Kwiatow odgina się. U Kwia-
tow,

tow, które wczśnie na wiosnę kwitną, Korony wcale nie dostaje: te zaś, które się ku końcowi Maja rozwijają, mają po dwa, lub trzy listeczki: kwitnące zaś w szrod lata, mają listków pięć żółtych, lśniących, większych od Kielicha.

Owce tej Rośliny nie tykają, nie ma przecież w sobie żadney ostrości, i owszem na zieleninę dla ludzi bezpiecznie zażyta być może. Pszczocom kwiaty są użyteczne, obficie bowiem z nich na воск noszą.

1134.

RANUNCULUS SCCLERATUS. *FASKIER FADOIVITY.* U Dioskorydesa *Ranunculus* & *Sardea*: u Kordusa, Dodoneusza, Dalechampa, Taliusza, Kameraryusza, Teodora, Gerarda, Blakwela, *Ranunculus palustris*. Ma Liście dolne rączkowe: wierzchołkowe zaś palczaste. Owoco podługne.

Rośnie na błotach. Kwitnie w Kwietniu. Korzeń roczny, jest złożony z wielu kupek nitkowych, które się zchodzą w grubą i pochwęką okrytą szyję. Pręt gruby, pulchny, prosty, około łokcia wysoki, na wiele gałęzi się dzielący. Liście korzeniowe stoją na osobnych ogonkach, są na trzy łapki dzielone, z których poboczne łapki są znowu dwudzielne, środkowa zaś trzydzielna; wszystkie zaś są okrągławo zębkowane. Liście prętowe stoją także na ogonkach; są wązkie, głęboko dzielone: wierzchołkowe zaś są owalne. Kwia-

ty drobne mają około 20. nitek pyłkowych. Kielich odłożony. Listki Korony blade żółte, mają u spodu dołki nieciłą nabrzmiałością otoczone. Torebki nasienne mają kształt łacińskiego V. a w nich ziarna są iaiowe, spłaszczone, i za najmniejszym dotknięciem torebki, wypadają.

Roślina ta jest jedna z najniebezpieczniejszych: i ieżli kiedy komu nieszkodliwą była, to może dla tego tylko, że była ususzona, albo w obfitey wodzie gotowaną. Szkodzi Ludziom, Zwierzętom, a naywięcej Owcom. Sama para, gdy się w wodzie gotuje, lub smrodek gdy się w miedzianym kociołku gotuje, nie mało chodzącym koło tego szkodzić mogą. Na gołe ciało przyłożona gryzie, pali, pryszczy, czyni wrzody nie prędko się gojące: i nią sobie żebracy w Anglii i Szwecyi ręce i nogi kaleczą, aby przechodzących pobudzili do polutowania nad sobą.

Od zażycia wewnętrznego rozpala się język i gardziel, skorka zżazi, pęka się: ślina nadwyzwyczajnie się pomnaża: smak gienie: zęby tępieją: z dziąseł boleiących krew płynie: czyni nieiaki podobieństwo do konwulsyi: ból nieznosny w żołądku, szczkawkę: w całym podbrzuchu długie boleści: mdłości, przewracanie oczu: zimne poty: częstokroć i śmierć przynosi.

Ga zaś iadowitość zamyka się naywięcej w guzikach owocowych: Korzeń bowiem w Maiu wykopany, i pręt bliższy korzenia, nie ma wcale ostrości. Rośliny

śliny tej świeżej można w potrobie użyć zewnętrznie na wyżykatoria. Niektórzy chcieli ją zalecać do wewnętrznegożycia w trędownościach: lecz b. śpiączney i skuteczney zażywa się wódka z nią palona zewnętrznie na wrzody, których obwody są ztwardziane.

1135.

RANUNCULUS ASIATICUS: *JASKIER OGRODNI-CZY*. U innych p. spolicie *Ranunculus grumosa radice*: u Rozyca *Ranunculus foliis tripartitis laciniatis*, *caule inferne ramoso*, *radice tuberosa*. u Ogrodniczo zwie się *Ranunculus tuberosus*. Ma *Pręt* od spodu gałąkasty. *Liście* są potrojne, i podwójnie potrojne, mające listeczki wycinane, i na trzy działy przedzielone.

Roślina ta dla Kwiatów swoich, jedna z ulubionych w zabawnych ogrodach, początkowo pochodzi z Azji i Maurytanii. Korzeń ma trwały z wielu drobnych główeczek złożony. Kwiaty są częścią pojedyncze, częścią pełne, większe lub mniejsze; kolor ich różny, już to jednolity, już upstrzony: niektóre mają zapach przziemny. Kwitnie przez Miesiąc czasu, mając wzgląd na czas posadzonych Korzeni.

Lubi ziemię lekką, piaszczystą, przed pułkrokiem pierwey z gnoiem bydlęcym pomieszaną. Rozmnaża się przez Korzenie lub nasienie. Po okwitnieniu gdy Ziele usychać zacznie, wykopią się korzonki, podzielią na działy do-

browólne, w cieniu przesuszają, i w jesieni się posadzą; niektóre przesuszone przechowają się przez zimę w pudełkach bez ziemi, na suchym miejscu dla rozsądzenia na wiosnę. Dla rozmnożenia zaś z nasienia, to się w Sierpniu sieie w naczyniach, i do zimy utrzymuje na miejscu ku wschodowi słońca tylko otworzystym: zimą przechowa się od gwałtownych mrozów: na wiosnę zupełnie się na wolne powietrze wystawi: w upały przyćmi się. Gdy liście więdną, poczną, wykopią się Korzenie, i postąpi się koło nich, iako się wyey namieniło.

1136.

RANUNCULUS BULBOSUS: *JASKIER GŁOWKO-WY*. U Tragusa *Ranunculus exiguus*: u Gesnera *Ranunculus Flammula dicta*: u Cezalpina *Ranunculus lanuginosus primus*: u wielu innych *Ranunculus minor*. Ma *Kielich* odgięty. *Szy-pułki* bruzdowane. *Pręt* prosty, wielokwiatowy. *Liście* składane.

Rośnie na łąkach i pastwiskach, iest różney wielkości. Kwitnie na wiosnę. Korzeń trwały, iest do małej Rzepki podobny. Pierwsze liście są aż do połowy, korzeniowe zaś głębiej na trzy łapki dzielone, z których każda osobny ma ogonek. I prętowe liście stoją na osobnych ogonkach, są oraz trzydzielne, lecz dłuższe i większe. *Pręt* stoi prosto, około pułłockia wysoki, dęty, ramienisty. Kwiaty mają gładki, żółtawy *Kielich*. Koro-

nę żółtą, lśniąca z łupinką na spodzie listeczkow przedzieloną.

Roślina ta, osobiwie świeża, we wszystkich swoich częściach ma większą jeszcze ostrość, iak Jaskier iadowity.

1137.

RANUNCULUS REPENS: **JASKIER CZOŁGAJĄCY SIĘ.** U Dodoneusza i Dalechampa *Ranunculus hortensis primus*: u Cezalpina *Ranunculus bumi serpens*: u innych wielu *Ranunculus pratensis*. Ma *Kielich* rozpstarty: *Wypustki* czołgające się: *Szypułki* bruzdowane: *Liście* składane. Rośnie na uprawnych miejscach: kwitnie od Maia.

Gatunek tym się od poprzedzającego naygłówniej różni, że się czołga: wszystkie inne części tak są podobne, że go wielu za ieden gatunek poczyta. Korzeń trwały, ma podobieństwo do główki, z ktorej okrągławe nitki wybiegają. Pręty niektóre czołgają się i puszczają korzenie, niektóre stoją prosto, i są wielokwiatowe. Liście korzeniowe są kosmate, na trzy łapki dzielone, z ktorych każda na osobnym stoi ogonku: prętowe zaś są częścią pojedyncze, częścią trzydzielne. Kwiaty mają *Kielich* nieco włosisty, i Koronę żółtą, iakoby gumowaną.

Jaskier ten iest bez wszelkiej ostrości: owszem nie tylko użyteczną paszą dla Bydła, lecz i od Ludzi na zieleninę zażyty być może. Dawniej zażywano

go na ślepą żółtą żyłkę, nim się naparzając.

1138.

RANUNCULUS POLYANTHOS: **JASKIER WIELOKWIATOWY.** U niektórych *Ranunculus sylvestris*. Ma *Kielich* rozpstarty: *Szypułki* bruzdowane: *Pręt* stojący: *Liście* na wiele części podzielone.

Rośnie w lasach i innych trawnych miejscach. Kwitnie od Czerwca aż do zimy. Korzeń ma trwały. Liście wielodzielne, nie bardzo kosmate: dzielą się głęboko na trzy łapki, na osobnych ogonkach stojące: z tych poboczne łapki znowu się dzielą na dwie zaostrome, zębkowane sztuki, środkowa zaś na trzy, z zębami na przemiany większemi i mniejszemi. Pierwsze prętowe liście stoją na ogonkach, są głęboko trzyłapkowe: wierzchołkowe zaś są częścią trzydzielne, częścią pojedyncze.

1139.

RANUNCULUS ACRIS: **JASKIER OSTRY.** U Gerarda *Ranunculus batrachoides*: u Gesniera *Ranunculus hirsutior*: u Cezalpina *Ranunculus levis*: u Tragusza *Ranunculus luteus*: u niektórych *Ranunculus pratensis* lub *sylvestris*. Ma *Kielich* rozpstarty: *Szypułki* okrągłe: *Liście* dolne trzyłapkowe wielodzielne: wierzchołkowe zaś równo szerokie.

Rośnie na łąkach, pastwiskach, i iest w swoim kształcie bardzo różny. Kwitnie osobiwie

bliwie w Maiu. Korzeń trwały składa się z podłużney główki. z której wielka liczba nitek pochodzi. Pręt dęty, w liście obfity, prosty, znacznie wysoki, na gałęzie się dzielący, na wierzchołku kwiaty w rzadkim okółku mający. Liście kosmate, częstokroć od ogonka brunatno-plamiste, pięćboczne, ledwie nie wskroś na trzy łapki dzielone: łapka średnia trzy, a poboczne dwudzielne. Liście prętowe czynią pochwętki, są drobniey dzielone, zębkowane: wierzchołkowe zaś są rączkowe i równo szerokie. Kwiaty, które często bywają pełne, mają Kielich lśniący, czarną kreską przedzielony, za czas m się odkładający i odpadający. Korona żółta lśniąca; ma na spodzie każdego listeczka łuskę niby serduszkową.

Roślina ta jest iedną z ostrzejszych, osobliwie w guziku owocowym: iak dawnieysi, tak i teraźniejsi Lekarze zażywają ją na wzykatorya zamiast Muchow Hiszpańskich, i owszem większą iey zaletę dają, osobliwie w Podagrze, bólach iedney strony głowy, i Febrach. Do rażycia wewnętrzznego jest bardzo niebezpieczna. Końscy Lekarze świeżą pogniecioną przykładają Koniom za uszy na 24. godzin, i tym osobliwie początkową nosatość leczą. Mimo tych przecież użytkow, z łak i pastwisk wykorzeniać ją ile możności trzeba: uważano bowiem, że niektórych lat była przyczyną zarazy między Bydłem.

1140.

RANUNCULUS LANUGINOSUS: *JASKIER KOSMATY*. Ma *Kielich* rozpostarty: *Szypułki* okrągłe: *Pręt* i *ogonki* kosmate: *Liście* trzydzielne łapkowe, karbowane, i iak *Axamit* kosmate. Rośnie w zarosłach trawnych, i kwitnie przez lato.

Korzeń złożony z okrągławych nitek. Pręt prosty okół łokciowy, na gałęzie się dzielący. Liście dzielą się blisko do połowy na trzy łapki, i częstokroć w kątach działów są plamione: wierzchołkowe zaś są rączkowe lub pojedyncze, i mają czerwone ogonki. Kwiaty są niemałe, mają Kielich kosmaty, Koronę żółtą lśniącą, na której każdego listeczka spod jest zielonawo-brązowany z małym guziczkiem. Gatunek ten nie ma w sobie żadney ostrości.

1141.

RANUNCULUS ARVEN-SIS: *JASKIER ROLOWY*. U Dodoneusza *Ranunculus albus; sive echinatus*: u Turnera *Ranunculus sativus*: u Dodoneusza i Lobela *Ranunculus sylvestris tertius*. Ma *Liście* wierzchołkowe dwa razy z równo szerokich składowane. *Nasiona* są kolące.

Rośnie na rolach. Kwitnie w Czerwcu. Korzeń roczny ma podobieństwo do Cebulki, z której niektóre niteczki wyrastają. Liście stoją na długich ogonkach: są trzyłapkowe, a w tych drobno-wielodzielne. Pręt nie

wysoki, lecz w liście i kwiaty obfity. Kwiaty są drobne, mają około 15. nitek pyłkowych. Korona biała: na spodzie iey listków są drobne łuski, nieco serduszkowe. Nasion rzadko bywa więcej iak ośm, są okrągłe, płaskie, z obu stron kolcami osadzone.

Korzeń i nasiona tey Rośliny nie są wprawdzie szkodliwe ludziom: lecz liście, a zwłaszcza ich sok, a osobliwiey guzik owocowy, wielką ostrość w sobie mają.

1142.

RANUNCULUS AQUATILIS: *JASKIER WODNY* U Gesnera *Ranunculus tertius*: u C. Bauhina *Ranunculus folio rotundo, & capillaceo*: u Hallera *Ranunculus fluitans*: u Teodora *Ranunculus fluviatilis*: u Royena *Ranunculus foliis inferioribus capillaceis, superioribus peltatis*. Ma Liście pod wodą włośienkowe, nad wodą pospolicie tarczowe.

Rośnie w Stawach, Strumykach, Rowach. Kwitnie od Maja aż do Sierpnia. U iednych są liście nad wodą wyraźnie tarczowe, u drugich w obwodzie okrągłe, u innych podługne, a ieszcze u innych bez kształtu: ztąd pochodzi, że niektórzy Pisarze z iednego Gatunku na wiele podzielili. Pręty są długie, puszczają korzonki kupkami, a na przeciw tym mają liście, z których kątów wyrastają nagie szypki iednokwiatowe. Liście zawsze są dłuższe iak szerokie; i

dzielią się na drobiuchne niteczki, które się nie rozchodzą, ale się w podług stykają. Korona jest biała, a na spodzie listczków, gdzie ma dołki, żółta.

I ta Roślina ma dosyć ostrości, osobliwie w Kwiatach, i Zielu przed kwitnieniem, która przecież nie zbytnia jest.

1 43.

RANUNCULUS BIFLORUS: *JASKIER DWUKWIATOWY*. Jest to Gatunek nowy do tego Rodzaju należący, który przez kilka lat uważając, dla stateczności znaków odmiennych od innych Gatunków, za Gatunek osobny poczytać muszę. Naydowałem go dosyć licznie w lesie od Ciechanowca ku Wyśi Boieńce się ciągnącym, na miejscach niezbytnie trawnych. Kwitnie w Sierpniu.

Korzeń trwały, nitkowy: z korzenia Liście na długich ogonkach Pręt otaczają: są trzydzielne, działły brzegowe dwudzielne, środkowy trzydzielny: wszystkie zaś te działły, i ich kilkokrotne karbowania tak są rozpostarte, że się od oka zdają być przecznościeczne. Pręt nagi bez żadnych liści, stoi, około pułłokciowy: od połowy na dwa ramiona się dzieli, i na wierzchołku pospolicie tylko ma dwa Kwiaty. Czasem iednak postrzegłem, że każde ramię znowu było dwudzielne, nigdy przecież więcej iak dwa kwiaty razem nie kwitły. Korona żółta, lśniąca, niemająca, ma nitek pyłkow-

wych

wych około 20. i na spodzie li-
stków kwiatowych łuski blade.

L. G. 822.

RAPHANUS: RZADKIEW.
Jest Rodzaj mający *Nitek* pył-
kowych cztery dłuższych, dwie
krótszych. *Kielich* stulony. Mię-
dzy krótszemi nitkami i otwo-
rem są dwa *Gruczołki* miodo-
wnikowe: tyleż znowu między
Nitkami dłuższemi i *Kielichem*.
Strąk jest podłużno okrągły,
knotowaty i dosyć kolankowa-
ty. Z czerech Gatunków dwa
nam są znaiome.

1144. *

RAPHANUS SATIVUS:
RZADKIEW OGRODOWA.
Pospolita Rzadkiew zowie się u
Pliniusza *Raphanus alpidensis*:
u Teofrasta *Raphanus clecnaus*:
u Tragusa, Mathiola, i Lonice-
ra, *Raphanus longus*. Ma w o-
gólności za znak gatunkowy
Strąki podłużno okrągłe, kno-
towe, dwu komorkowe.

Gatunku tego wiele jest od-
mian; u iednych korzeń roczny,
u innych dwuletni. Odmiany
naygłówniej podzielić się mo-
gą na zimowe, letnie, miesię-
czne, które się w ogrodach na-
szych utrzymują: i na Chińską,
która lubo nam ieszcze nie iest
znaioma, iest przecież iedna z
Roślin użyteczniejszych.

Zimowe, białe lub czarne, ma-
ją korzeń gruby podłużny, smak
ostro szczypiący. Sieją się około
S. Jana, aby przed zimą w na-
sienie nie urosły: w iesieni się

wykopują, i chowają na zimę do
zażycia, oraz na wiosnę do po-
sadzenia na Nasienie. *Letnie*,
mają ostrość łagodniejszą, sieją
się zaraz na wiosnę, zażywiają
się przez lato, i pospolicie ie-
dnegoż lata w nasienie wyrasta-
ją. *Miesięczne* u Ogrodników
zwane, mają korzenie małe,
smak nayłagodniejszy: u ie-
dnych iest korzeń okrągły, u
drugich podłużny, u innych
czerwono upstrzony: sieją się
częścią wczesnie na inspektach,
częścią różnych czasów w Ogro-
dzie: czterdziestego dnia po po-
siania już są zdadne do zażycia,
dalej potym na Nasienie wyra-
stac zwykły. Chińskie zaś, kto-
rych korzeń się nie zażywa, sie-
ją się na gruncie pulchnym, ni-
skim, gliniastym, nienawoźnym,
ale gdy być może popiołem po-
trząśnionym.

Rzadkwi nam znaiomych Ko-
rzenie zażywiają się surowe z so-
lą tylko. Skuteczność ich le-
karska zbliża się do skutków
Chrzanu. Sok ich w Szkorbu-
cie i Kamieniu iest pomocny.

Co się tycze Rzadkwi Chiń-
skiej, ta się sieie dla Nasienia
do wybiłania Oleju; tyle go bo-
wiem wydaie, ile żadna inna
Roślina na Oley utrzymywana.
Gdy więc ani gruntu przednie-
go, ani starania wielkiego nie po-
trzebue, użyteczniejszą niero-
wnieby była iak Rzepaki. P.
Eckerberg naypierwey ją z Chin
do Szwecyi sprowadził, a ztam-
tąd osobiwie w Niemczech ro-
zmnożono. Chińczykowie Ole-
ju tego zażywiają do potraw,
palą

pałą w łanpach, a z zebranego kopciu robią Tusz do pisania. Makuchy po wybiciu Oleju albo dają bydłu, albo go na rolę wywożą.

1145.

RAPHANUS RAPHANISTRUM; RZADKIEJ ŁOPUCHA. U Grarda *Raphanus sylvestris*. Ma Strąki podługne okrągłe, gładkie, kolankowate. Rośnie między Zbożem, osobliwie Jęczmieniem, niektórych lat tak obficie, że całe pola okrywa.

Korzeń ma roczny smaku rzadkwianego. Pręt miękki gęstemi szczecinkami osadzony. Liście są znaczne, czasem gładkie, czasem kosmate: mają szrodkiem długie zebro; dzielą się na niektóre poprzeczne części, które się znowu z sobą iednoczą, a z tych ostatnia jest wielka, owalna. Kielich zielony, rurkowaty, ku wierzchołkowi nieco kosmaty. Korona blade-żółta, czasem biała. Szyika zostaje się na Strąku iak rożek, i kończy się tępą blizną. Strąk prosty od Szypułki przedzielony, aż urosłe ziarna zgaszą ściankę przedzielającą.

Roślina ta iedna z naynieużyteczniejszych na roli, jest też iedna z naytrudniejszych do wygubienia: nasienie bowiem gotowe i do siedmiu lat leżeć w ziemi, aż mu rok dogodny przypadnie. Gdy się zbytnie zajmie, nie masz lepszego sposobu, iako w czasie kwitnienia powyrwać, lubo poświęcić na ten

raz Zboże i razem wykosić. Młoda, jest dobrą pastwą dla bydła. Z Kwiatu obficie Pszczoły na Miod i Wosk noszą. Nasieniem Swinie żywić można.

L. G. 608.

RESEDA: REZEDA Jest Rodzay mający Nitki pyłkowych około 12. Otworów trzy. Kielich iednolistkowy, wielodzielny. Listki Korony są rozpięzione. Torebka iednokomorowa, na wierzchołku się otwiera. Z iedenastu Gatunkow te mi tylko są wiadome.

1146.

RESEDA LUTEOLA: REZEDA ŻÓŁTOFARBOWNIK. U innych jest pod imieniem tylko *Luteola*, albo *Reseda tinctorum*. Rośnie na miejscach nieuprawnych. Kwitnie w Maiu i Czerwcu.

Korzeń roczny ma zapach rzadkwiany. Liście leżą w okrąg na ziemi, są długie, owalne, przytępiione, od ogonka z obu stron mają po ząbku, i poki są młode, na obwodzie karbowane lub fałdowane. Kwiaty żółtawe. Kielich czterodzielny: z tych dwa działły wyższe są szersze. Korona cztery-listkowa: listek ieden wierzchowy jest blade, gruby, okrągławy, 4. 5. nitki puszczaący: drugi wierzchowy jest od pierwszego pokryty, pojedynczy i okrągławy: inne dwa stoją na boku, są dwu, lub trzydzielne. Nitki pyłkowe, których jest około 20, wiszą na doł przez

przez dolny dział Kielicha. Owoc jest marszczony trzyboczny, wewnątrz od spodu tylko przegrodkami na trzy lub cztery komorki przedzielony, które się u wierzchu zchodzą: jest sześciupinowy, z tych łupin trzy stoi prosto, trzy są w środek nagięte.

Gdzie są Farbiernie, zasiewa się umyślnie, udao się na każdym gruncie, nawet piaszczystym, tylko nie na błotnym. Nasienie, które powinno być czarne, lśniące, nie dawniejsze nad trzy lata, pomieszane z piaskiem sieie się na końcu Czerwca lub początku Lipca w ziemię kilka razy pierwej przeoraną i zawleczoną. W jesieni przepieie się i przerzadzi, gdzie gęsto rośnie. Drugiego lata, gdy dolne liście i torebki nasienne żółknąć zaczęły, wyrzywa się, w pęczki wiąże, ususzy, i nasienie wykruszy.

Zażywa się ta Roślina do żółtego farbowania wełny i sukna: tym końcem albo się świeża tłucze, i bryły z niej gniotą: albo ususzona na proch miele. Wełna się pierwiey gotuje z Ałunem i Waynsztynem, a nazajutrz w ługu z tym Żółtofarbownikiem.

1147. *

RESEDA PHYTEUMA: REZEDA FRANCUSKA. U Turneforcyusza *Reseda minor vulgaris*. Ma Liście częścią niedzielone, częścią trzyłapkowe. Kielich wielki sześćdzielnny. Rośnie w wschodnich Kraiach, w Francyi, Włoszech: u nas dla zapachu przyjemnego utrzymu-

je się w niektórych ogrodach.

Korzeń roczny, długi, pnie-
dyńczy. Pręt około łokciowy,
rogaty, przez połowę stoi pro-
sto, gałęzisty. Liście korzenio-
we mają ogonek szeroki, liścio-
waty, i na nim okrągłe lub o-
walne pokrywki liściowe: ta-
kież są i prętowe. Kłos kwia-
towy cienki, bez liści, Kwiat
biały: ma Nitek pyłkowych o-
koło 20. z czerwotemni główka-
mi. Torebka nasenna wielka,
tępo trzyrogata, ma w sobie ziar-
na iłiowe. Roślina ta mająca
zapach Fiałkow, sieie się coroc-
cznie na wiosnę bez przesadzania.

1148. *

RESEDA ODORATA: RE-
ZEDA PACHNĄCA. Ma tak-
że Liście częścią nie dzi-
łone, częścią trzyłapkowe: Kielich ro-
wney z Koroną wielkości. Ro-
śnie w Egipcie: u nas utrzymu-
je się w niektórych Ogrodach.

Gatunek ten bardzo bliski po-
przedzającemu, ma korzeń dwu-
roczny: Liście z większemi ł-
pkami: gałęzie ku ziemi nagię-
te; jest tu i owdzie szczepinka-
mi osadzony. Kwiaty daleko za-
pach przyjemny malinowy roz-
rzucają. Sieie się także coroc-
cznie.

L. G. 265.

RHAMNUS: SZAKŁAK. Jest
Rodzaj mający Nitek pyłko-
wych pięć: Otwor jeden. Owocem
jest Jagoda. Korony nie ma.
Kielich rurkowy, którego łuska-
mi Nitki pyłkowe są otoczone.
Z dwu-

Z dwudziestu czterech Gatunków, o dwóch mi tylko u nas wiadomo.

1149.

RHAMNUS CATHARTICUS: SZAKŁAK ZIWCZAY-NY. U Dodoneusza, Talusza, i Gerarda, *Rhamnus solutivus*. Jest Krzew z płą oddzieloną na dwu Roślinach. Pień stoi prosty: wierzchołki kończą się kolcami: Liście są jasno-okrągłe: Kwiat czterdzielnny.

Rośnie w Zaroślach. Kwitnie w Maju. Pień wyrasta do wysokości miernej Sliwy: rzadko nad sześć calow grubszy, i ma Drzewo jasno brunatne. Gałęzi jest wiele, które mają gładką brunatną korę, a każda lato-rośl kończy się ostrym kolcem; ztąd na dolnych gałęziach kolce na krzyż stoją. Liście częścią na przeciw, częścią na przemianny stoją: są jasno-zielone, na obwodzie drobno karbowane, a na dolnej płaszczyźnie żyły się zbiegają. Kwiaty rosną w kępach, są zielonawo-żółte z czterema brunatnymi przedziałami: pięć ich pospolicie na dwu Krzewach oddzielona, czasem jednak bywają i dwupłciowe. Bliźna na szyice czterdzielna. Jagoda wielkości grochowej, okrągła, gdy w jesieni dojrzała czarna, ma w mięświwie zielonym, gorzkiu, cztery ziarna.

Nie gardzi żadnym gruntem, na błotnym tylko się nie udaje. Można go rozmnożyć naleypley przez posianie w jesieni nasienia, a potem rozsądzenie gdzie po-

trzeba. Krzew ten, lubo poniekąd jest pogardzony, wielorakie przecież pożytki wydaie.

Koły szakłakowe do martwych płotów są nad wszystkie inne naytrwalsze. Drzewo, które się gładko polerować daie, jest zdadne do przednich tokarskich i stojańskich robot. Rozsadzać się może na szpalerki i płoty żywe, gęste i piękne. W pieńki krzewu tego mogą się szczepić Wiśnie i Sliwy, których owoce ztąd nabierają skutkow laxujących. Jagodow zażywają Ptasznicy na wabienie Ptaków: a Liście są ulubioną paszą dla Bydła, i od nich nieco laxuie.

Korą świeżą gotowaną żółto, a suchą brunatno farbować można. Z tejże można robić Lakę, albo farbę dla Malarzow do malowania, sposobem jaki się opisał pod Klonem, (*Acer.*) Jagodami skóry farbują się żółto. Z nich robi się farba, którą w sklepach pod imieniem Saftgryn, *Verd de Vessie*, kupujemy. Jagody dojrzałe przed mrozami zebrane, z octem roztarte gotują się: do soku potem wygniecionego przez płatek przyda się nieco Afunu: a wlawszy w naczynie szklanne zamknięte, w ciepłym miejscu, ale nie na Słońcu ususzy się. Też Jagody nie-dojrzałe farbują żółto, dojrzałe zielono, a przestaje purpurowo.

Kora zażyta czyni womity: Jagody laxują: a lubo nieostrożne ich zażycie sprawuje suchość, pragnienie i ból w żołądku; iednakże Lekarze, ktorym

rym nie są miłsze rzeczy zamorskie iak własne, przez rozumne przysposobienie skutecznie ich zażywają w potrzebie na laxowanie, osobliwie Wieśniaków: sok z Jagod wyciśniony gotuje się wolnym ogniem na powidełka, a tych się podług, okoliczności osoby, od puł aż do pułtora łota na raz daie.

1150.

RHAMNUS FRANGULA:
SZAKŁAK KRUSZYNA. Ma Kwiaty dwupłciowe z otworem iednym. Liście na obwodzie całe. Krzew ten rośnie w lasach i zarzłach, na miejscach przyćmionych i nieco wilgotnych. Kwitnie czasem przez całe lato, mając oraz i dojrzałe Jagody.

Pień nie bywa gruby, i rzadko wyższy nad sześć łokci. Drzewo młode, miękkie i czerwone: stare ciemne. Kora wewnętrzna żółta: powierzchowna ciemnopielata z białemi kropkami. Gałązki mają rurkę drdzenną pomarańczowo żółtą. Liście są jajowo-podługne, trawiasto zielone, na dolney płaszczyźnie znaczną ramienistą żyłą naznaczone: stoją na gałęziach na przemiany, na ogonkach około puł cala długich. Kwiaty mają Koronę małą, nieznaczną, białą zielonawą, pięćdziałną: Jagody są drobne, soczyste, gdy dojrzeją czarne, i mają po dwa serduszkowe ziarna.

Drzewo to może być zdadne dla Tokarzów i Stolarzów. Węgle palone są iedne z nayprzedsniejszych na robienie prochu

do strzelania. Dawniey wewnętrzney kory zażywano w trunku na laxowanie i w wodney puchlinie: też na wiosnę zebrałą, ususzoną, w occie namoczoną dawano od iedney do dwu Kwintlow na womity i laxacyę, w Szkorbucie, Wodnicy i Trądzie. To pewnieysza, że w zatwardzeniu Bydła jest lekarstwem: a z masłem na mięś utarta leczy psy parchowate. Ziarna nasienne zwolna mocz pędzą, i mogą być użyteczne w Kamieniu. Soku z jagod do zgęstwienia ugotowanego od łota aż do pułtora dając owcom, jest lekarstwo na ich parchy skuteczne. Liście są przyjemną paszą dla Kóz i Krow, którym Mleko pomnaża, krew poprawia, i zwolna laxuje. Kora na Farbę i Lakę zdadna jest iak Gatunku poprzedzającego.

L. G. 506.

RHEUM RABARBARUM.
Jest Rodzay mający Nitek pyłkowych dziewięć: Otworów trzy. Kielicha nie ma. Korona sześćdziałna, trwała. Ziarna nasienne pojedyncze, trzyboczne. Z pięciu Gatunków o iednym tylko namienię.

1151.*

RHEUM PALMATUM:
RABARBARUM PRAWDZIWE. Ma Liście rączkowe, ostro zastrzone. Rośnie dziko przy murze Chiny od Tartaryi oddzielaającym: teraz się już użytecznie utrzymuje w Anglii, Hol-

lan-

łandyi, i niektórych stronach Niemiec.

Korzeń jest trwały, na wiosnę wykopany pojedynczy, grubo, różney długości, niektóre nitki puszczaący, pełny obfitego ślegmatego żółto czerwonego soku; zapachu nieprzyjemnego; smaku gorzkiego nie miłego; zewnątrz czerwony, wewnątrz żółty, czerwono-brązowany. Liście są nieco kosmate, działają ich podługne i dosyć zaostrome: ogonki kropkowane.

Korzeń tej Rośliny jest iedno z najprzedniejszych lekarstw laxujących: lecz często innemi Gatunkami tego Rodzaju mniej skutecznemi fałszowany bywa, albo gdy się zestarzeje i wywietrzeje, żółtą farbą odnowiony. Przez długi czas nie wiedzano o właściwej Roślinie tego lekarstwa; zawsze przecięż najsilniejsze było przez Moskwę do Chin handlującą: teraz dobrze mieć można z Niemiec, Anglii i Hollandyi, owszem i u nas mogłoby się utrzymywać: chybaby się dla tego, że nie z Chin przywieziono, komu nie-podobało.

Sami Lekarze mylą się w zdaniach swoich około zbierania i suszenia tego Korzenia. Cała rzecz na tym zawisa. Wykopię się w trzecim roku, ochędoży, na znaczne sztuki pokrajać, i w cieniu ususzyć: albo niechęć pokrajać, dla uniknienia pleśni, przewierci się wskroś znaczna dziura. Ususzonego dobroć po tym się poznać, gdy jest pięknie żółty, tęgi, ważny, tłusty,

bez pleśni, robactwa, mocnego zapachu, i ślinę prędko żółto farbuie.

Lekarstwo to bez gwałtowności, bez rozpalenia żołądka i wnętrzości, wyprowadza pługastwa, i oraz żołądek wzmacnia: żółć poprawia i niedostatek iey pomnaza. Można go bezpiecznie i skutecznie zażywać we wszystkich Febrach, Biegunkach, niestrawnościach, gdzieby inne lekarstwa podobne szkodząły; a osobliwie w chorobach Wątroby. Najlepiej się daie w proszku, podług okoliczności osoby od puł aż do pułtory kwintli: w trunku słabiej skutkuje, a jeszcze słabiej w Extrakcie lub Syropie.

L. G. 740.

RHINANTHUS: SZELĄZEK. Jest Rodzaj z Kwiatami paszczokowemi. *Nitek* pyłkowych dwie dłuższych, a dwie krótszych. *Nasienie* Torebką okryte. *Kielich* czterdzielnny, brzochaty. *Torebka* dwukomorkowa, tępa, zpłaszczona. Z siedmiu Gatunków ieden się tylko u nas znajduje.

1152.

RHINANTUS CRISTA GALLI: SZELĄZEK PO-SPOLITY. Ma u Korony *Wargę wyższą* zpłaszczoną i krótszą. Rośnie miejscami na łąkach i polach obficie, gdzie się staie bardzo nieużyteczną Rośliną.

Korzeń roczny. Pręt czasem pułłokciowy i bez gałęzi: czasem

sem łokciowy z wielą gałęziami. Liście są owalne, gładkie, na obwodzie karbowane, dłuższe lub krótsze, węższe lub szersze. Kwitnie od Maja do Sierpnia. Kwiaty są w kłos skupione, a między Kwiatami są Liście krótsze, szersze, białawe, iaiowlancetowe, głęboko zębkowane. U niektórych Kielich jest gładki, Korona jasno-żółta z średnim działem wierzchowym znacznie oddzielonym, działu zaś poboczne żyłkowane, błękitne lub bladeżółta: dolna zaś warga nieplamiona, ma na swoim początku dwie wypukłości. U drugich Kielich jest kosmaty: Korona bladeżółta, poboczne działu wargi wierzchowej błękitne lub bladeżółte, dolna zaś warga plamiona. Ta mała różność była pobudką niektórym Pisarzom do uczynienia dwoiakiego Gatunku.

Roślina ta wychudza rolę, pociągając w siebie wszystkie iey tłuście części, a rozmnażając się obficie, niszczy Rośliny użyteczne: nasiona iey nad wszystkie Zboża wcześnię doyrzewiają, i same się rozsiewają: ziarna z Zbożem mielone, czynią chleb czarny, słodkawy, żóładek obciążający. Na łąkach, poki młoda i zielona, jest wprawdzie dobrą paszą: lecz stara, i nasiano ususzona, do niczego nie zdalna: a ma to do siebie, że ieszcze przed zwyczajnym sianozęciem starzeie się, i nasienie rozprusza: ztąd wygubienie trudne jest. Naylepiey będzie, gdy się przez dwa lata porzą-

dkiem w samym kwitnieniu wyżnie lub wykosi.

L. G. 369.

RHUS: SUMAK. Jest Rodzay mający Nitek pyłkowych pięć: *Otworów* trzy. *Kielich* pięćdzielnny. *Korona* pięćlistkowa. *Jagoda* jednoziarnowa. Szesnastcie jest Gatunkow, żaden nami wprawdzie nieznaiony, niektóre przecież dla użyteczności godne utrzymywania.

1153.

RHUS CORIARIA: SUMAK FARBIEWSKI. U C. Bauhina *Rhus folio ulmi*: u J. Bauhina *Rhus sive Sumach*: u Pena, Lobela, Cezalpina, Kameraryusza i Kluzyusza *Rhus obscurum*: u Royena *Rhus foliis pinnatis serratis*. Krzew ten ma Liście pierzaste, na dolney pęczczyźnie kosmate: *Listeczki* owalne tępo zębkowane.

Rośnie dziko w południowej Europie, i Syryi. Pień wyrasta do czterech łokci wysokości. Liście są z wielu mniejszych złożone okrągławych. Kwiaty czerwone, w Czerwcu kwitną. Krzew ten nie boi się zimy, chybaby nadzwyczajna była: rozmnaża się albo z nasienia, albo z wypustkow korzeniowych.

Korzeniem farbować można czerwono: Korą żółto: taż kora lub liście z Koperwasem gotowane dają farbę czarną. Liście suszone i latoroślki są nayużyteczniejsze: tych bowiem w Hiszpańskich Rękodzielach zaży-

zażywają do wyrabiania najprzedniejszego Korębanu. Nasion z solą Turcy do potraw zażywają, zażycie ich jest przecież zawsze niebezpieczne.

1154. *

RHUS COPALLINUM: SUMAK KOPALOWY Liście są pierzaste. Listeczki na obwodzie całe. Ogonki skorkowate, kolanowate. Krzew ten rośnie dżiko w połnocney Ameryce.

Pień w Europie nad pułtrzecia łokcia rzadko będzie wyższy. Liście są na zwierzchney płaszczyźnie lśniące, ciemno-zielone: na dolney jaśniejsze, i mają znaczną w podłuż żyłę czerwona. Gałązki czerwone. Liście mają po trzysta listeczków, które w jesieni brunatnieją. Kwiaty żółtawe drobne rosną w kupkach: kwitną w Europie dopiero w jesieni. Ziarna nasienne są nieco zastrzone, po wierzchu czerwone, wewnątrz zaś ciemno błękitne.

Rozmnożyć się może z Nasienia: zimy się nie boi: przecież przez dwie pierwsze po posianiu zimy przechowa się w naczyniach przed mrozami, a potem na wiosnę rozsadzi gdzie się podoba. Z tego Krzewu mamy Kopał, Gumę ową, albo żywicę żółtawo-białą, piękną, przezroczystą, którą rozpuszczona w Oleju żywicowym, albo Spirytusie rozmarynowym, czyni pokost piękny, biały i przezroczysty.

1155. *

RHUS COTINUS: SUMAK GARBARSKI. Ma Liście pojedyncze, przewrotnie jajowe. Rośnie dżiko w wschodnich Kraiach, Hiszpanii, Lombardyi, Szwaycarach.

Pień nie wyrasta wysoko, jest chrostowaty i knotowaty: Drzewo jego twarde, żółtawo-brunatne, pięknie bregowane. Kora gładka, brunatno-czerwona. Liście stoją na przemiany na gałązkach, na dosyć długich ogonkach: są grube, mocne: na obu płaszczyznach gładkie, na zwierzchney ciemniejsze, na dolney jaśniejsze z żółtą ramienistą podłużną żyłą: nie są zębkowane. Kwiaty drobne, kwitną w Lipcu w małych kupkach na wierzchołkach gałęzi: mają Kiełki zielony, Koronę żółtawą. Torebka nasienne mała, owalna, zpłaszczona, stoi na szypułce czerwono włoskowanej.

Krzew ten jest na zimę trwały, i żadnym gruntem nie gardzi. Rozmnaża się z posianego nasienia: jest jeden z najszybciej rosnących do wyprawy skor, którym najprzedniejszą dobroć dać. W niektórych Kraiach Drzewem i Korą farbują żółto, osobliwie, co *feuille morte* nazywają. Taż Kora z Brezyljowym Drzewem zmieszana, czyni farbę kasztanową.

L. G. 281.

RIBES: PORZECZKA. Jest Rodzaj mający Nitek pyłkowych

kowych pić na Kielichu osadzonych. *Otwor* ieden z szyką przedzieloną *Korona* pięćlistkowa. *Jagoda* wielozłazkowa iest pod Kielichem. Z ośmiu *Gatunkow* następujące mi są wiadome.

1156.

RIBES RUBRUM. PORZECZKA ŻYŁCZAYNY. U niektórych *Ribes acidum* : u *Lobela* *Ribes Arabum* : u *Tragusa* *Ribes hortense* : u innych *Ribes vulgaris*, albo *domestica* : u *Royena* *Ribes inermis*, *frilus planiusculis*, *racemis pendulis*. Ma gładkie *Grona* kwiatowe na doł wiszące : i *Koronę* dosyć płaską.

Krzewina ta rośnie u nas w wielu miejscach dziko : utrzymuje się też i w Ogrodach na niskie szpalerki. Pień wolno rosnący, i podkrzesywany może wyrosć do pięciu łokci wysokości : Drzewo jego białe żółtawe ; a na gałęziach kora gładka, brunatna. Oczka liściowe są większe od kwiatowych. Liście na dosyć długich ogonkach stoją na przemiany na gałęziach : są pięć razy wcinane : mają głębokie, szerokie, bez porządku zęby : a na dolnej płaszczyźnie pić żył ramienistych. Kwiatki drobne, zielonawe, kwitną w Maju stoją po 12. i więcej w iednym kłosie. Jagody czerwone, w ogrodach są i białe, mają skoreczkę przezroczystą, a w soku kwaśnym drobne brunatne ziarna.

Rozmnożyć można przez nasienie, albo przez sadzenie głąb.
Tom III.

bokie w iesieni łamanych lato-rośli. Szpalerki Porzeczkowe nie zarastają gęsto, i zawsze szkodują na owocu przez obcinanie nożycami. Przcz oczkowanie w pieńki posadzone na miejscu od północy zasłonionym ; Jagody stają się większe, ranniesze i przyjemniesze.

Jagody lubo kwaśne, przyjemne przecież, są chłodzące, i w gorączkach bardzo użyteczne : zguliźnie gwałtownie się przeciwiają. Zażywają surowe z cukiernik, lub bez cukru, łupinki wypływając, które są bardzo niestrawne : albo się z nich robią lalupy, Lody, Konserwy, Soki, osobliwie z Wiśniami i Malinami pomieszawszy.

Ocet z nich przedni. Można mieć i coś podobnego do Wina Szampańskiego, kilka łyżek gotowanego soku wpuściwszy w garniec białego Wina Francuzkiego, i to razem zakłociwszy. Jeszcze prawniej się to uczyni i doskonaiej, gdy się sok z dojrzałych wytłoczy, a do każdego garca przyda garniec wody, i 24. łoty cukru, a potem wyroi iak młode wino : po pół roku już go zażywać można.

1157.

RIBES NIGRUM: PORZECZKA SMRODYNIA. Ma *Grona* kwiatowe włosiste: Kwiaty podługne. Rośnie u nas podobnie na wielu miejscach dziko.

Krzewina ta tak wysoko wyrosnąć może, iak się o Porzeczkach

czkach zwyczajnych namieniono. Gałęzie są gęsto liśćmi osadzone. Liście są podobne zwyczajnym porzeczkowym, lecz są nieco większe, twardsze, ku ogonkowi bardziej włosiste, i śmierdzące. Kwiaty są zielonawe, kwitną w Maiu. Jagody rzadko po dziesięć w ledne grono skupione, śmierdzą, mają skorokę mocną, czarną, i mięsiwo biało-brunatne. Rozmnażać i utrzymywać się może iak Gatunek poprzedzający: lecz Szpalerki z niego są bardzo podłe. Nayużyteczniejsza iest ta Roślina do zasiańia, lub zasadzenia na miejscach błotnistych, ile że takie miejsca osusza.

Niektorzy zalecają wodę z drzewem gotowaną, na Wodnicę. Jnni w czasie zarazy Bydła z kory czynią przewfoki. Wodę gotowaną z wnątrzną skoroką, albo z latoroślkami, albo z liśćmi, Francuzcy Lekarze zalecają w różnych chorobach, w przypadkach od ukąszenia Psa wściekłego, na pędzenie moczu, na wzbudzenie do sprawy małżeńskiey. Liśćmi, żytnicy gorzałce można dać kolor Francuskiej wodki. Liście i gałązki w wodzie gotowane mają być skutecznym domowym lekarstwem, na przechodzące się bole.

Jagody bez przyczyny od niektorzych za podeyrzane poczytane, pospolicie przecież dla smrodu ich pogardzone, pędzą moczu: a woda z niemi gotowana, iest użyteczna na opuchłe gardło. Sok z nich wyfoczony, i iak wino wyroiony, w czasie roku

ma się stawać trunkiem bardzo przednim. Też Jagody z wódką Ruan zwaną mają czynić Ratafią przednią, na Kamień bardzo skuteczną.

1158.

RIBES GROSSULARIA. PORZECZKA AGRESTYKA.

LY. Ma gałęzie Kolcami osadzone. Ogonki liściowe, włoskowane. Jagody kosmate. Mowiono mi wprawdzie, że u nas miejscami rośnie dziko; ja przecież nie widziałem, tylko na Szpalerkach ogrodowych.

Krzewina ta nie iest wysoka, i puszcza cienkie, na doł wiszące gałązki. Oczka są trzylistkowe mające po dwa kwiaty, pod ktoremi kilka iest cierni. Liście są trzydzielne, na obwodzie okrągławo zębkowane, i stoją na włoskowanych ogonkach. Kwiaty czerwono-białe, kwitną w Maiu, już pojedynczo, już po dwa skupione na małych szypułkach, małą pokrywką liściową okrytych, i mają zielonawą pokrywkę kwiatową. Jagody dojrzewiają w Lipcu, są podługno okrągłe, białe, drobno włoskowane. Rozmnaża się iak Porzeczka zwyczajna. Z Kwiatu Pszczoly chficie na Miód noszą.

1159.

RIBES UVA CRISPA: PORZECZKA AGREST ZŁOTY.

U Royena *Ribes ramis aculeatis erectis, fructu glabro*. Ma Gałęzie kolące. Jagody gładkie. Ogonki liściowe mają pokrywkę

krywkę liściową pojedynczą. I tey Krzewiny dotąd dzikiey u nas jeszcze mi się widzieć nie zdarzyło; lecz widzę na Szpalerkach ogrodowych.

Przyznam się, że rzadko kto z weyrzenia pierwszego postrzeże różnicę między tym, a poprzedzającym Gatunkiem. Cała różność jest, że ogonki liściowe są bez włosków: że gałązki stoją w górę: że Jagody są mniejsze, gładkie, w czasie dojrzałości brunatno-żółte.

Rozmnożyć się może przez nasienie, i przez wypustki, albo rozdzieranie Korzeni. Widziałem Ogród obsiany wokoło Agrestem, który żadnego innego ogrodzenia nie potrzebował. Szpalerki agrestowe są bardzo dobre. Jagody niedożyte, i sok z nich wyciśniony, zażywiają się w kuchni: dożyte są użyteczne do surowego zażywania dla tych, którzy są skłonni do zatwardzenia. Z tychże Jagod, przydawszy nieco Smrodyn, i Cukru, przez wytłoczenie i roienie, można mieć trunk do Wina Mozelskiego bardzo podobny.

L. S. 1200.

RICCIA: MESZEK. Jest Rodzay do Krytopfciowych należący. Znaki, które mają należeć do owocowania, są takie. Na Liściu jest pęcherzykowata wpukłość: niby *głuwka pyłkowa* wałeczkowata na guziku bez szypułki siedząca: *guzik* owocowy iak przewrocona gruszcza:

szyszka nitkowata: łorebka nasienna okrągła, a w niej ziarna półokrągłe, szypułkowe. Z pięciu Gatunkow, następujące tylko widziałem.

1160.

RICCIA CRISTALLINA: MESZEK KRYSZTAŁOWY.

U Michelego *Riccia minor pinguis aspergine cristallina perfusa*. Ma na powierzchni liści wiele brodawek. Rośnie na nieco wilgotnych miejscach. Liście są dobrze zielone, okrągławe i serduszkowe, na obwodzie tępo zębkowane: na ich zwierzębcney płaszczyźnie jest wiele brodawek siatkowo-popłatanych, a na dolney obfite korzonki.

1161.

RICCIA MINIMA: MESZEK NAYMNIEYSZY.

U Michelego *Riccia minima nitida, segmentis angustioribus acutis*. Ma Liście gładkie, przedzielone i zaostrome. Rośnie na miejscach, które wody zalewają, Roślina ta jest mała, lśniaco-zielona, i dzieli się na wąskie działy.

1162.

RICCIA GLAUCA: MESZEK SIWY.

U Michelego *Riccia minima pinguis, foliis latiusculis ample sulcatis, è glauco virescentibus*. Ma Liście gładkie, rynienkowate, na dwie tępe łapki podzielone. Rośnie na wilgotnych miejscach. Liście są grube, drdzeniste, na końcu

Ba

dwie

dwie lancetowe łapki podzielo-
ne. Na dolnej płaszczyźnie ma-
ją wiele korzonków; a na zwie-
żchniej głęboką i dość szeroką
rynienkę.

1163.

**RICCIA FLUITANS. ME-
SZEK PEYWAŁACY.** Ma Li-
ście dwudzielne, równo-szerokie
albo lancetowe. Rośnie w ka-
panych Rowach i Sadzawkach,
gdzie przy lądzie nad wodę wy-
rasta, i rozfazi się. Liście są
cienkie, i dzielą się na wązkie
działy.

L. G. 1085.

RICINUS: RĄCZNIK.
Jest Rodzay mający Płec w pół
oddzieloną, na iedneyże Rośli-
nie, bez Korony. Samice mają
Kielich pięćdzielny, i wielką li-
czbę ziednoczonych nitek pył-
kowych. Samice Kielich trzy-
dzielny: Szyiek trzy przedzielo-
nych: Torebkę trzy-komorko-
wą, a w każdej ziarno. Z trzech
Gatunkow, ieden mi w Ogro-
dach zabawnych znaiomy.

1164. *

**RICINUS COMMUNIS:
RĄCZNIK ŻYWCZAYNY.** U
Ogrodnikow Francuzkich *Palma
Christi*: u Kamerariusza i obu
Bauhinow *Ricinus vulgaris*. Ma
Liście tarczowe, dosyć rączko-
we i zębkowane.

Rośnie w południowej Euro-
pie, obu Indyach i Afryce, gdzie
wyrasta w Drzewo średniej
wielkości: w naszych Ogrodach

jest tylko Roślina roczną, albo
ieżeli będzie przeciwko mrozom
pieszczono chowana, dwu lub
trzyletnią. Pręt pospolicie gład-
ki, wyrasta około trzech łokci
wysoko. Liście są znaczney wiel-
kości, lśniące, zielone, a u ie-
dnej odmiany czerwone, stoją
na długich ogonkach.

Ziarna nasienne, które są nie-
małe, i mają nieciakie podobień-
stwo do upstrzonego bez nog Ro-
baka, sadzą się iak naywcze-
śniej na wiosnę, naylepiej bez
przesadzania. Ziarna te, sama
nawet z nich skoreczka gwałto-
wnie laxują, wómitę wzbudza-
ją, żołądek i wnętrzności roz-
palają: a lubo ich dawniej za-
żywano, teraz przecież żaden
Lekarz rozumny ich nie zażyje:
W Ameryce z tychże Ziarn wy-
biłają obfity olej do palenia w
lampach.

L. G. 879.

**ROBINIA: GROCHOWE
DRZEWO.** Jest Rodzay ma-
jący Kwiaty, motylkowe. Nitek
pyłkowych jest dziesięć na dwie
kupki zrosłych. Kielich cztery-
dzielny. Strąk pagórkowaty,
przedłużony, Z siedmiu Gatun-
kow o dwu tylko namienię.

1165. *

**ROBINIA PSEUDO-ACA-
CIA: GROCHOWE DRZE-
WO AMERYKANSKIE.** U
Royena *Robinia aculeis gema-
tis*. Ma Liście nie do pary pie-
rzaste, z przysadkami kolącemi.
Szypułki w Gronie kwiatowym
są iednokwiatowe.

Rośnie

Rosnie w Wirginii i północnej Ameryce. Pień Drzewa tego rośnie bardzo sporo, i do znacznej wysokości: ma Drzewo żółtawe, bręgowane, giętkie, pod korą smak i zapach lukrecyi mające. Gałęzie mają brunatną korę: a gdzie się gałązki poczynają, tam są dwa lub trzy znaczne kolce. Liście stoją na przemiany: na noc się stulają: są na zwierzchniej płaszczynie jasno-zielone, od spodu białawe: mają trzynastie lub więcej niezębikowanych, owalnych listeczków na przeciw siebie stojących: Kwitnie w Czerwcu. Kwiaty są skupione w wiszące grona, mają przyjemny zapach łążminowy. Kielich ich zielony czerwono-bręgowany: Korona po większej części biała, koniec tylko choroągiewki zewnątrz czerwonawy, a wewnątrz żółtawy; i pobożne listeczki na końcach żółtawe. Strąk jest około pół cala szeroki, a trzy cale długi.

Drzewo to jest godne utrzymania. Zimy się nie boi, gruntem żadnym nie gardzi, najlepiej się przecież udać w dobrej, nieco wilgotnej, lekkiej piaszczystej ziemi. Rozmnaża się przez nasienie, lub wypustki z korzenia. Szpalery z tego Drzewa piękne i dla zapachu przyjemne. Płoty żywe, przedziwne, i nieprzebyte. Pnie dogodnie rosnące, już w dziesiątym roku po posianiu mogą być rzniete na tarcice 9. lub 10. cali szerokie. Drzewo lubo świeżo wyrobione pęka się, lecz u-

suszone jest iedno z naytrwalszych, i tym piękniejsze, im bardziej się starzeie, zdarne jest do różnych przednich robot. Liście są bardzo dobrą paszą dla Bydła, i Krowom Mleko pomagaia. Z Kwiatu Pszczoły się żywią, i tegi miód noszą. Ziarna nasienne mogą być na Olej wybiiane.

1166. *

RÓBINIA CARAGANA: GROCHOWE DRZEWO SYBERYJSKIE. Ma Szypulki podobne. Liście ucięto pierzaste. Rosnie w Syberyi. Ta to jest Roślina, którąśmy przez omyłkę w wielu miejscach do Kraiu wprowadzili. Słyszeliśmy o zaletach wielorakich Gatunku poprzedzającego Amerykańskiego, dostaliśmy Syberyjski, a że Gatunek Amerykański nazywa się Pseudo - Acacia, ztąd Syberyjski nazwaliśmy omylnie Akacyą: ztymwszystkim i ten nie ma być pogardzany.

Pień wyrasta w Syberyi do 15. łokci wysoko, w innych zaś Kraiach, i u nas nie wyżey nad sześć: ma drzewo piękne, żółtawe, i gdy się starzeie marmurkowane. Pień i Gałęzie mają Korę żółtawo-zieloną. Liście wyrastają kupkami, są gładkie, ciemno-zielone, z pięciu lub naywięcej sześciu par listeczków złożone. Kwiaty żółte bez zapachu, stoją kupkami, między kupkami liści. Strączki nie wielkie, dojrzewają w Sierpniu.

Mrozow, upałow, suszy, wcale się nie obawia, i najlepiej

się udaje na gruncie piaszczystym: gliniastego, i błotnego nie lubi. Rozmnaża się z nasieniem. Szpalerki z niego dobre. Korzeń jest żółtawy, słodki, pachnący i smaczny, a ztąd wabi do siebie Krety. Liście są przyjemną paszą dla Bydła i Koni, osobliwie Krowom mleko poprawiają, i z tego masło żółtawe, smaczne czynią. Z Kwiatu obficie Pszczoły na Miod noszą. Drzewo zdatne do przednich mniejszych robot. Ziarna nasienne nie tylko mielone zażywać się mogą do ciasta, ale i całe miękko się gotują, i jako groch pożywieniem być mogą. Też ziarna są dobrym obrokiem dla Koni, i użytecznym żywym dla Drobiu.

L. G. 631.

ROSA: ROZA. Jest Rodzaj Krzewin, mający wiele *Niżek* pyłkowych na Kielichu osadzonych. *Otworów* wiele. *Kielich* dzbanuszkowaty, mięsisty, na szczyt ściśnięty i pięćdzielnny. *Korona* pięć-listkowa. Ziarna nasienne szczecinkami osadzone, są do wewnętrznego boku Kielicha przyczepione.

Lineusz trzymaście liczy Gatunków, inni więcej, z których iedne u nas rosną dziko, drugie w Ogrodach się utrzymują. W ogólności o Rożach mówiąc, u iednych jest owoc okrągły, u drugich podługny. Pienki ich są kolcami osadzone: Kora na młodych gałązkach gładka, lśniąca, zielona lub czerwona, na

starszych pomarszczona, i siwa. Liście stoją na gałązkach na przemiany, są częstokroć kolące, mają Pokrywkę liściową przedzieloną: są złożone od trzech, aż do siedmiu listeczkow zastrzonych, noypospoliciey owalnych, częścią zębkowanych, częścią całych. Kwiaty częstokroć pełne, iedne mają zapach przyjemny, drugie odrażający. Owoc jest mięsisty, gdy dojrzeje żywo czerwony, lub czarniawy. Wszystkie Roże są na zimno trwałe, żadnym gruntem nie gardzą, i rozmnażają się przez rozsadzanie w iesieni wypustkow korzeniowych. Oczkowanie ich nie trwałe jest.

1167. *

ROSA CINNAMOMEA: ROZACYNAMONOWA. Ma Ovoc okrągły. Ogonki liściowe dosyć bez kolców. *Pręta* kolce. Ovoc i szypułki gładkie. Rośnie dziko w południowej Europie: u nas jest, lubo rzadko, w niektórych ogrodach, gdzie nad wszystkie inne Roże nuyraniej kwitnie.

Pień wyrasta na dwa łokcie wysoko. Gałęzie mają korę czerwonawą, kolcami osadzoną. Liście na zwierzchniej płaszczyźnie gładkie, na dolnej nieco kosmate, są złożone nuyczęściej z siedmiu drobnych, okrągławych listeczkow. Kwiaty mają zapach cynamonowy, są pojedyncze lub pełne, nie bardzo wielkie, purpurowe. Krzewinka ta okręca się o inne Rośliny, daie się obcinać, i jest zdatna na Szpalerki.

1168. *

1168. *

ROSA CENTIFOLIA: ROZA STOLISCIOWA. Ma Ogonki liściowe gładkie. Owoc iaiowy i Szypułki mają szczecinki. Pień ma szczeciny i kolce. Utrzymuje się w niektórych Ogrodach.

Pień wyrasta na półtora łokcia wysoko. Liście są na zwierzchniej płaszczyźnie iasno-zielone i rowkowane: na dolnej zaś białawe, żyłkowane, i drobnemi włoskami osadzone; są złożone od trzech do pięciu listeczkow owalnych, na obwodzie brunatnych i podwojnie zębkowanych. Kolce są pojęte. Kwiaty kwitnące w Czerwcu stoją na dość długich szypułkach włoskowanych. Korona iasno-czerwona jest z bardzo wielu listków złożona. Gatunek ten puszcza bardzo wiele wypustkow z korzenia, które rozsadać trzeba na miejscu od północy zasłonionym: Roza bowiem ta jest nieco pieszczona.

1169. *

ROSA GALLICA: ROZA FRANCUZKA U Lobela *Rosa damascena*: u Mathiola *Rosa domestica punicea*: u innych *Rosa rubra hortensis*, albo *sativa*. Pień i Ogonki liściowe mają Szczecinki i Kolce. Owoc iaiowy i Szypułki są szczecinkowane. Gatunek ten jest najpospolitszy w Ogrodach.

Pień wyrasta do dwóch łokci, i puszcza wiele wypustkow. Liście na zwierzchniej płaszczy-

źnie są gładkie i iasno-zielone, na dolnej zaś kosmate: są złożone od trzech do siedmiu owalnych, głęboko wcinanych listeczkow: stoją na ogonkach, które ku spodowi mają czerwone krzywe kolce, i wiele szczecinek. Korona blade-czerwona jest z wielu listków złożona. Kwiat pachnący zażywa się do Aptek, i Pszczół z niego na Miod noszą.

1170.

ROSA CANINA: ROZA DZIKA. Pień i Ogonki liściowe mają kolce. Owoc iaiowy i Szypułki są gładkie. Jest to Gatunek Kraiowy rosnący między Krzewami w Zaroślach.

Pień łązi po ziemi, rośnie krzywo, czepia się innych Krzewow: puszcza wiele gałązkow z czerwonymi zakrzywionemi kolcami. Liście są gładkie; na zwierzchniej płaszczyźnie iasno, na dolnej zaś błękitnawo-zielone, są złożone z siedmiu owalnych, zębkowanych listeczkow, z których ostatni największy jest. Kwiaty są nie wielkie; w Czerwcu kwitną, stoją kupkami, i mają zapach orzeźwiający. Korona blade czerwona. Owoc owalny, gładki, gdy dojrzeje żywo-czerwony. Na tym Gatunku nayczęściej naydować się zwykły owe wyrostki przez Owad uczynione, którym dawniej pod imieniem *Bedeguar* lekarskie skutki przyznawano. Woda z tej Rozy pędzona, nad wszystkie inne nayprzyjemniejszą, ma zapach; olejek zaś jest ieden z nay-

osobliwszych i orz. żwiąjących, i nerwy wzmacniających; ale go z funta wody rożanej ledwie trzy grany mieć można. Owoc zbiera się i suszy do przypraw kuchennych.

1171. *

ROSA ALBA: ROZA BIAŁA. U Pliniusza *Rosa campana*: u innych *Rosa candida*: a u niektórych *Rosa vulgaris, domestica, hortensis alba*. Pień i Ogonki liściowe mają kolce. Szypułki są szczecinkowane. Owoc gładki, jaiowy. Rośnie dziko w Niemczech, u nas się utrzymuje w niektórych Ogrodach.

Gałęzie mają korę zieloną, i znaczne zakrzywione kolce. Liście na zwierzęchney płaszczyźnie są ciemniey zielone jak u wszystkich innych Gatunków: na dolney wężsiej, białawe i żyłkowane: są złożone najpospoliciej z pięciu owalnych, głęboko zębkowanych listeczków, z których ostatni największy jest. Kwiaty białe, częścią pojedyncze, częścią pełne z przyjemnym zapachem, kwitną w Czerwcu, z których Pszczoły obficie na Wosk noszą. Puszczają bardzo wiele wypustków z korzenia, które się rozsadzać mogą.

1172.

ROSA SPINOSISSIMA: ROZA NAYKOLCZYSTSZĄ. U niektórych *Rosa campestris*: Ma Pień i Ogonki liściowe osadzone zakrzywionemi kolcami. Szypułki mają tęgie szczeciny. Owoc gładki, okrągły. Jest to Gatunek

dziki Krwawy, na wielu miejscach rosnący.

Pień jest niski, i prawie na ziemi leżący. Liście gładkie, złożone od 7. do 11. listeczków owalnych, zębkowane, z przysadkami kosmatemi: stoją na ogonkach mających pojedyncze kolce. Kwiaty kwitnące na początku Czerwca mają zapach przyjemny: działają ich kielicha są prawie z liśćmi równej długości. Korona biała, lub czerwona, od spodu żółtawa. Owoc dorzasta jest prawie czarny. Krzewina ta jest dla Pszczoł bardzo użyteczna.

1173. *

ROSA BELGICA: ROZA HOLLENDERSKA. Ma Kielich kosmaty, w pół pierzasty. Ogonki, Szypułki i Owoc jaiowy, mają szczecinki. Liście są na dolney płaszczyźnie nieco kosmate, mają listeczki jaiowe, zastrzone. Kwiaty są w kupkach; mają na kielichu działki kosmate, na poprzeczne części dzielone.

Roża ta jest użyteczna do okrycia boków Altanek: jeżeli bowiem będzie przywiewzana, wyrasta na trzy łokcie wysoko. Liście są na zwierzęchney płaszczyźnie ciemne, na dolney błękitnawo-zielone: składają się od pięciu do siedmiu listeczków. Kwitnie w Czerwcu bardzo obficie, i z przyjemnym zapachem. Działki Kielicha są odgięte, a trzy z pomiędzy nich w poprzecz dzielone. Korona ma wiele li-

stkw

stktow wewnątrz czerwonych,
a zewnątrz białawych.

1174. *

ROSA DAMASCENA: ROZA DAMASCENSKA. Ma *Pień* i liściowe *Ogonki* kolcami osadzone. *Liście* na dolney płaszczyźnie są dosyć kosmate, i złożone z listeczkow, iaiowych zastrzonych. *Szypułki* i *Owoc* iaiowy nadęty mają *Szczecinki*. *Kielicha* działają się na poprzeczne części wcinane.

Gatunek ten jest zdalny do okrycia w Ogrodach ścian wysokich: wyrasta bowiem na pięć łokci wysoko, i puszcza wiele gałęzi. *Liście* są na zwierzchniej płaszczyźnie ciemne i gładkie, od spodu jaśniejsze i nieco kosmate: składają się z pięciu lub siedmiu listeczkow owalnych, drobno zębkowanych. *Kwiecie* w Czerwcu często *Kwiatem* pełnym, i ma zapach mocny przyjemny. *Działki* *Kielicha* są odgięte. *Korona* czerwona. *Owoc* owalny, i osobliwie gruby. *Puszcza* bardzo obficie *wypustki* korzeniowe do rozsadzania. Z *Kwiatu* *Pszczoły* na wosk noszą.

1175. *

ROSA FÆCUNDISSIMA: ROZA SASKA. Ma *Pień* i liściowe *Ogonki* osadzone kolcami, stojącymi po dwa w kątach między gałązkami i liśćmi. *Liście* są na dolney płaszczyźnie kosmate, złożone z iaiowo podługnych listeczkow. *Owoc* i *Szypułki* gładkie. *Działki* *Kielicha* nie dzielone. Rośnie dzi-

ko w Niemczech w Księstwie Hannowerskim.

W Ogrodach można nią okrywać wysokie ściany: wyrasta bowiem na siedm łokci wysoko, i szeroko się rozchodzi przez wypustki korzeniowe. *Kora* na gałązkach jest pięknie czerwona. *Ogonki* liściowe są u spodu otoczone wielu kolcami. *Liście* są od wierzchu gładkie i jasnozielone, od spodu żyłkowane, białawe i wełniste: mają pospolicie po pięć listeczkow zębkowanych: stoją na wełnistych *Ogonkach* bez kolców, i mają przysadki zielonawe drobno zębkowane, z włoskami na ząbkach. *Kwiaty* lubo nie wielkie, ale piękne, z przyjemnym słabym zapachem: stoją pojedynczo na krotkich, czerwonych szypułkach. *Korona* jasno-czerwona. *Działki* *Kielicha* odgięte, nie dzielone, wewnątrz kosmate, zielonym listkiem się kończące. *Owoc* okrągły, czerwony, gładki.

1176. *

ROSA LUTEA: ROZA ŻOŁTA. Ma *Pień* kolcami osadzony. *Listeczki* iaiowe, gładkie, zębkowane, i *Ogonki* liściowe, mają gruczołiki. *Owoc* okrągły i *Szypułki* kwiatowe są gładkie. *Działki* *Kielicha* są w poprzecz wcinane.

Korzeń puszcza wiele *Piętek*, cienkich, kolących, czasem się kładących, i do pięciu łokci wyrastających. *Gałęzie* mają wielką liczbę *Kolców* prostych, brunatnych: *kora* brunatna.

tna. Liście są z obustron gładkie i jasne: składają się z trzech aż do siedmiu listeczków, podwójno zębkowanych. Kwitnie w Maiu, stoją na krótkich szypułkach, i mają zapach. Korona żółta. Kielicha działły odgięte, z których trzy w poprzecz są dzielone. Owoc uważałem u mnie przez lat kilka, jest niskiemny, i przynajmniej u mnie nie dojrzewa.

L. G. 38.

ROSMARINUS: ROZMARYN. Jest Rodzaj mający Kwiaty do paszczekowych należące. *Nitek* pyłkowych jest dwie, zakrzywionych, długich, pojedynczych, mających ząbek. *Otwór* ieden. *Korona* nierówna ma dwie wargi, z których wierzchowa jest przedzielona. Jeden tylko dotąd jest Gatunek.

1177.

ROSMARINUS OFFICINALIS: ROZMARYN ZIŁY-CZAYNY. Krzewina ta rośnie dziko w Wschodnich Kraiach, w Hiszpanii, Francyi, Włoszech i Szwajcarach: u nas jest w niektórych Ogrodach, gdzie ją na zimę przed mrozami zwyczajnie chowają.

Gdyby się Ogrodnicy okolo niej nie tak pieścili, mogliby mieć Drzewka do pięciu łokci wysokie. Rośnie gałęzisto. Liście są równo-szerokie, wąskie, czasem szersze: od wierzchu gładkie, ciemno-zielone: od spodu białawe z drobnemi dołeczka-

mi; na brzegach zwinięte. Mają zapach liście, lecz osobliwiecy Kwiat; Kwiaty zaś stoją w kątach liści w kupkach od 6. do 12. Kielich jest nieco kosmaty, ma dwie wargi podzielony, z których wyższa ma trzy krótkie zęby, dolna zaś ma dwa działły większe i trzyrogiate. Korona błękitnawa; której wargi wyższa w górę odgięta, do połowy przedzielona, dolna zaś ma trzy jajowato-okrągłe łapki, z łapką średnią większą, i niby na szypułce stojącą.

Rozmaryn jest na zimę dosyć trwały, nie trzeba go chować, wytrzyma w ogrodzie, aby tylko miał miejsce od połnocy zasłonięte, i był przed znacznymi mrozami grochowinami otulony, miał oraz ziemię chudą, nie urodzayną, piaszczystą. Od przypadku przecież nadzwyczajney zimy, kilka sztuk do przechowania zaniść można. Z nasienia się nie udaje: lecz na wiosnę ułamanie łatoroślki, u spodu nieco rozszczepane, w ziemię wsadzone, w cieniu i wilgotno utrzymywane, łatwo puszczają korzonki, i potym się rozsadzają.

Liście i Kielichy kwiatowe pachnące. gorzkawe i korzenne, mają skutki orzeźwiające, nerwy wzmacniające, rozgrzewające, i rozdzielające. Skuteczności się bardzo okazały w łamaniach, kuleniach członków, Flusach paraliżowych bez zbytniego rozpalenia, w bólu głowy, i zadawnionej Bieguncce. Zżywać się mogą świeże z cukrem utarte, albo suche

che w winie lub octcie gotowane, albo wódka, lub Spirytus pędzony. Kwiaty Wódce zwaney Węgierskiey naygłówniejszą skuteczność dają.

L. G. 127.

RUBIA: MARZANA Jest Rodzay mający *Nitek* pyłkowych cztery, *Otwór* jeden. Korona z iedney sztuki dzwonkowa. Jagoda podwoyna, z iednym w każdej ziarnem. Z pięciu Gatunkow o iednym namięnieniu.

1178.

RUBIA TINCTORUM: MARZANA FARBIERSKA. U Tragnusa *Rubia erratica*: u Lobela *Rubia maxima*: u Cezalpina, Kordusa, i obu Baubina w *Rubia sylvestris*. Odmiana zaś, która się umyślnie zasiewa, u wielu się zowie *Rubia sativa*. Ma za znak układowy, że Liście są tylko roczne, a Pręt jest kolący.

Troiaka jest odmiana tego Gatunku, dzika, utrzymywana, i Turecka: w tym się wszystkie zgadzają, że Pręt jest rogaty, a na tych rogach iak piśa zębkwany, gałęzisty. Korzeń dwuletni, soczysty, czerwony, pod ziemią się rozłazi. Liście stoją w okrażkach po 5. 6. a na wierzchołkach po 4. są owalne, lśniące, kosmate, na obwodzie i średniey żyłce zębkwane. Kwiaty żółte stoją na wierzchołkach w kątach liści. Jagody są czarne. Rożnią się zaś tym, że dzika ma korzonki drobne, mało far-

biących czerwono cząstek mająca: że u utrzymywanej Korzeń jest większy, farbowniejszy: że u Tureckiej korzenie mało są przezroczyste.

Dzikiem na Podlasiu dotąd postrzedz nie mogłem, ale ią widziałem w południowych Woiewodztwach: a ta ile do farbowania mało ma zdolności. Turecka, która nayprzedniejsza jest, utrzymuje się w Lewante, około Smyrny i Aleppo, zowie się *Azala*, albo *Izari*: nią Turcy żywo i bardzo trwało czerwono farbują. Utrzymywana u Francuzow pod imieniem *Garance*, u Niemcow *Krapp*, naypospoliciej się utrzymuje, gdzie są Farbiernie sukienne.

Potrzebnie gruntu miernego, łagodnego, i kruchego. Grunt na to wyznaczony, w iesteni się pierwej dwa razy przeorze, i przeczyści: na wiosnę ieszcze raz przeorze, i nawiezie gnoiem owczym i przegniłym bydłęcym. Posieie się iak nayraniej być może nasienie; albow co ieszcze lepiej jest, gdy być może, od starych korzeni oddzielone wypustki rozsadzają się. Wczasie opielanie się nie zaniedba. Gdy w ziele buia, aby korzeń mógł grubieć, ziele się zeźnie, i Bydło odda na żywienie. Na drugą wiosnę wykopią się korzenie, albo nierównie lepiej świeżo do Farbierni zażywają: albo ochędożone, ostrożnie na powietrzu i w Suszarniach ususzone, utfuczone zmielone, w fasy popakowane, na dalsze potrzeby chowają.

Tym

Tym to Korzeniem farbują się Sukna czerwono. Łupiny wierzchowe farbują podły, dalsze części przedniey. I taki fasowe najlepsze są do użycia w drugim roku posypkowania, a w piątym już wietrzeją. Można z tych korzonków robić i Lakę Malarską do malowania czerwonego, sposobem jaki się o korze Klonowcy, *Acer*,) napisał.

Jeżeliby się gdzie zdarzyło żale to dawać Bydłu, ostrzegam Gospodynie, aby Czarom nie przypisywały, że uleko od Krow będą miały czerwona-ve. Jest to bowiem ślut k t-y Rośliny, a osobliwie korzenia, że nawet kości w Zwierzętach czerwona-ve farbują: w Ludziach, którzy korzeń długo w ręku tylko trzymają, mocz czerwienie.

L. G. 652.

RUBUS: MALINA. Jest Rodzaj mający wiele *Nitek* pyłkowych na Kielichu osadzonych, i *Otworów* wiele. *Kielich* jest pięć-dzielny. *Korona* pięć-listkowa. *Jagoda* złożona z wielu drobnych jagodek, z których każda ma ziarno. Z czternastu Gatunków niektóre się u nas nabydają.

1179.

RUBUS IDÆUS: MALINA POSPOLITA. Ma *Pień* kolący: *Liście* z pięciu i trzech listeczków złożone: *Ogonki* liściowe rynienkowe. Rośnie w wielu miejscach w lasach, i zaro-

slach, osobliwie na ziemi nieco wilgotnej i przyćmionej, gdzie się z wypustków korzeniowych daleko rozszerza.

Pień ma rzadkie, proste, brązowane, czasem ni. znaczne kolce: ten prosto. *Kora* na gałązkach młodych zielona, na starszych brunatna, kr. tklini czerwonymi kolcami osadzona. *Liście* od wierzchu gładkie, zielone, mają wpuszczone żyłki, od spodu białawe i kosmate: *Listeczki* ich są dosyć znaczne, owalne, zaostrome, rębnowane, i czasem wcinane. *Szypułki* kolące mają po trzy, lub pięć kwiarków. *Kielich* kolący, welnisty: *Korona* biała. *Jagody* w Lipcu dojrzewiające są pospolicie czerwone, czasem w Ogrodach białe-żółtawe: mają zapach i smak słodki przyjemny.

W Ogrodach łatwe jest rozmnożenie przez rozsadzanie w jesieni wypustków korzeniowych: nie radziłbym przecież rozsadzać na szpalerki, ile że przy najmniejszej nieczułości, tak się w korzeniu rozchodzi, iż w kilka lat cały ogród zajmie. Najlepiej się rozsadzi przy płotach i parkanach.

Malinowe Jagody są jedne z nuyżyteczniejszych dla zdrowia, przestrzegając tylko tego, aby się w nich robaki nie zakładały, i nie były spleśniałe. Zazwyczaj się surowe, lub różne z nich przyprawy. Przedziwnie chłodzą, orzeźwiają, mocz pędzą i zgniliznie się przeciwiają. Osobliwszą czynią przysługę w gorących i zgnitych Febrach,

oraz

oraz Hektycznych gorączkach. Z Soku ich robią się Lody, Galareta, Ocet, Wódka, lub przez rozenie nieiakie Wino; albo się nim miody trunkowe przyprawia, które wszystkie przyjemny zapach malinowy nie utracają. Woda z liśćmi gotowana, płocząc ma leczyć gardło bolejące. Z kwiatu Pszczoły nieco na wosk noszą.

1180.

RUBUS CAESIUS: MALINA JEZYNNA MAŁO JAGODOWA U innych Pisarzy zowie się *Rubus humilis*, *minor*, *repens*. Ma Pręt okrągławy kolący, dosyć nagi. Liście są złożone z trzech listeczkow, z których dwa poboczne są dwufapkoWE. Rośnie w zaroślach i na nowinach na pole wyciętych.

Pień leży na ziemi, puszcza nie wiele leżących gałęzi, i ma krotkie kolce. Liście są odspodu nieco włosiste, ale nie kosmate. Listeczki są na obwodzie głęboko zębkowane, i częstokroć dwudzielne. Kwiaty stoją pojedynczo, lub więcej skupione, na okrągławych, długich, wełnistych i rzadko kolących szypułkach: kwitną w Czerwcu i Lipcu. Kielich jest kosmaty; Korona biała. Jagody czarniawobłękitne, są złożone z niewielu jagodek, ale dosyć znacznych.

Jagodami tej Krzewiny w Francyi Wina czerwono farbuja. Smak ich jest winny, słodko-kwaśny, nieco ściągający: zażywać się mogą użytecznie iak się pod następującym Gatun-

ku tu opisze. Na Roli ta Roślina jest bardzo nieużyteczna dla zbytniego rozmpażania się, a trudnego wygubienia. Chcąc wygubić, trzeba od Maiu począwszy co dwa tygodnie wyrastające wypustki wyrwać, wykopywać; a kiedykolwiek się mieysce orze, włoczące się korzenie pilno wyrzucać.

1181.

RUBUS FRUTICO-US: MALINA JEZYNNA WIELOJAGODOWA. U Teodora *Rubus arvensis*: u Fena *Rubus Batis*: u Teofrasta *Rubus excelsa*: u Taliusza *Rubus major*: u innych *Rubus vulgaris*: u Royena *Rubus caule aculeato*, *foliis ternatis ac quinatis*. Ma Pień i Ogonki liściowe kolące. Liście są częścią z pięciu i palczaste, częścią z trzech listeczkow złożone.

Rośnie także w zaroślach i na wyciętych nowinach: kwitnie od Mai a aż do iesieni. Pień długi, po ziemi się włoczący ma nożkowate kolce. Liście od wierzchu gładkie, i zielone, od spodu białawe, mają na średniey żyłce kolce, na innych żyłkach włoski: dolne są pierzaste z pięciu, wyższe z trzech listeczkow złożone, które są owalnie zastrzone, na obwodzie znacznie zębkowane: wierzchołkowe są pojedyncze. Kwiaty białe, lub czerwone na wierzchołkach gałązkow, stoją pojedynczo lub więcej skupione na szypułkach krotkich i wełnistych. Kielich kosmaty, z długim ogonkiem. Jagody gdy doyrzeją

sz

są czarne, i mają podobieństwo do morwowych.

Krzewina ta tak jest na użytecznych gruntach szkodliwa, iak poprzedzająca: podobnych też szukać środków można do iey wygubienia. Ztymwszystkim ma i swoje zdatności. Korzeń zaraz po zimie wykopany, w miodzie prażnym gotowany, ma być pomocny w Kamieniu i Wodnicy, wierzychofki gałązkow w wodzie gotowane, są dobre na pfokanie gardła opuchłego, do zażywania oraz iako Tyzanny w gorących zgnitych Febrach. Liście świeżo pogniecione mają być użyteczne na ślepą złotą żyłę, a woda z niemi gotowana zewnątrz na wrzody w nogach i psujące się dziąsła, wewnątrz na krwiz plwanie. Jagody lubo są nieco cierpkie, wieśniacy one iednak iadaią: są chłodzące i zgniliznie się przeciwiwające: różne się z nich robią przyprawy pomocne w gorączkach. Mąka z sokiem ich zmięszana i przypieczona, iest lekarstwem w Biegunkach. Jagody niedożyrafie ususzone, utłuczone, w wino wrzucone, przedni ocet czynią: z dojrzałych zaś sok wytłoczony i wyroiony, daie trunek dobry, podobny do nieiakiego wina. Latoroślki i Liście zażywać się mogą pożytecznie od Garbarzow do garbowania skor. Z Kwiatu lubo nie wiele, przecieź Pszczoły na wosk poszają.

1182. *

RUBUS ODORATUS: MA-

LINA PACHNĄCA. Ma Pręt bez kolcow, wielokwiatowy, wieloliściowy. Liście są poiedyńcze, rączkowate. Rośnie dziko w północney Ameryce, na zimę w Europie iest trwała, i godna miejsca w Ogrodzie.

Wyrasta na cztery łokcie wysoko. Liście są wielkie, pięczielne, zębkowane: na zwierzchney płaszczyźnie iasno-zielone, gładkie, marszczone: na dolney bladejsze, i mają na głownych żyłkach drobne, czerwone włoski: stoią nadwucalowych ogonkach. Ogonki, Szypułki i gałązki, są brunatnemi, lepkiemi, pachnacemi włoskami osadzone. Kwiaty stoią w kupkach: kwitną od Czerwca aż do iesieni, i mają zapach przyjemny: zapach zaś ten czynią włoski, którym Kielich iest okryty. Korona iest wielka, różowa. Jagody nieco płaskowate, iasno czerwone, przyjemnego, słodko-winnego smaku. Początkowe zamnożenie może być z posianego nasienia: daley potym co iesień wypustki korzeniowe rozsądzone rozmnożenie ułatwią.

1183.

RUBUS SAXATILIS: MALINA KAMIONKOVA. U Gesnera *Rubus alpinus humilis*: u Taliusza *Rubus minimus*: u Royena *Rubus radice repente annua*, *foliis ternatis*. Ma Liście potrojne, nagie. Pręt zielny czołgający się. Rośnie w lasach kamienistych. Kwitnie w Czerwcu.

Pręt

Pręt niski, kosmaty, leży na ziemi: puszcza wypustki leżące, korzeniące się, liśćmi osadzone: i ma miękkie kolce. Liście są tęgie, na dolney płaszczyźnie albo gładkie, albo drobno włoskowane. Listeczki są na obwypdzie okrągło karbowane: z tych poboczne częstokroć mają dwa działy. Na Szypułkach kosmatych i krotszych od Kwiatu, stoją Kwiaty pojedyncze, lub kilka skupione. Korona mała, biała: Kielich dość gładki. Jagody czerwone, z dwóch, trzech, rzadko z więcej, ale znacznych Jagodek złożone, są zdarne do iedzenia.

Łatwo się rozmnożyć daie przez rozdzieranie wkorzeniających się wypustkow. Sok jagodowy ma od niektórych Lekarzow wielką na Szkorbut zalecę. W niektórych stronach Moskwy, z praśnym Miodem gotują trunek do napoiu bardzo przyjemny: a w innych Kraiach robią sosy kuchenne do mięsa.

1184.*

RUBUS ARCTICUS: *MALINA SZFEDZKA*. U Royena *Rubus caule unifloro, foliis ternatis*. Ma Liście potrójne. Pręt bezbronny, iednokwiatowy. Rośnie w Kanadzie, Lapponii, Syberyi i Szwecyi.

Korzeń jest trwały, corocznie niewysokie, tylko na ćwierć łokcia Pręty puszczaiący. Kwiatow Korony są purpurowe: Jagody z wielu drobniejszych złożone, do Kielicha mocno przyczepione, gdy dojrzeją, są bru-

natno-czerwone. O tych Jagodach namienia Lineusz, i przyznają którzy doświadczali, że smak i zapach tak mają przyieniny, iż żaden inny Owoc ziownąć im nie potrafi. Zżywiają się surowe, i różnie się przyprawiają. Gdzie dziko rosną, robi się z ich soku przez roienie nieiakie wino: albo na ususzone z wolna, nalewa się wino Francuzkie.

L. 9. 451.

RUMEX: *SZCZAW*. Jest Rodzay mający Nitek pyłkowych sześć: *Otworow* trzy. *Kielich* trzylistkowy. Korona trzylistkowa z stykającemi się listkami. Każdy Kwiat zostawia *Ziarno* nasienne trzyrogate. Niektóre Gatunki są do Płci oddzielone: u niektórych na listkach nasienie okrywających są gruczoliki. Z dwudziestu ośmiu Gatunkow, następujące są mi wiadome.

1185.*

RUMEX. *PATIENTIA*: *SZCZAW RABARBAROWY*. U Tragusa *Rumex hortensis vel alter*: u Kordusa *Rumex sativus*. Ogrodnicy pospolicie, ale omyłnie, nazywają *Rabarbarum*. Ma Kwiaty dwupłciowe. Listeczki na nasieniu są gładkie na obwodzie, a na iednym jest gruczolik. Liście są serduszkowe. Rośnie dziko we Włoszech, u nas się w niektórych Ogrodach nayduie.

Korzeń jest trwały, długi, mięsisty, sok żółty mający, gorzkawy

kawy i cierpki. Pręt bruzdowa-
ny. Liście znaczne, serduszkow-
o-podługie, zastrzone. Listki
na nasieniu strzałkowe. Nasie-
nie najlepiej siew się w jesieni,
przestrzegając, żeby nie gęsto za-
siane było. Korzenia przynaj-
mniej dwuletniego wcześniej na
wiosnę wykopanego, zażywali
niektórzy Lekarze na laxacyą,
dając go w podwoynej wadze
jak Rabarbarum. Sok z korze-
nia, kto wie, czyliby się nie
zdał do żółtego farbowania. Li-
ście zażywać się mogą do Ku-
chni zamiast Szpinaku. Woda
z Korzeniem gotowana czyści
wrzody i ściga.

1186.

RUMEX CRISPUS:
SZCZAW KĘDZIERZAWY.
Ma Liście lancetowe, zaostroz-
ne, na obwodzie się fałdujące.
Listeczki na nasieniu nie dziel-
ne, mają gruczołik. Rośnie dzi-
ko na wilgotnych miejscach,
a częstokroć na łąkach, gdzie
jest Roślina nie użyteczną, i u-
żytecznym wiele miejsca za-
biera.

Korzeń trwały. Pręt prosty,
około półtora łokcia wysoki. Li-
ście na obwodzie są kędzierzawe
i w fałdy się składające: dolne
tępe, i ku ogonkowi nieco wy-
cinane: wyższe długie, lance-
towe. Kwiaty nieznaczne w
Maju i Czerwcu, są skupione
w gęste, nagie, wiechowate kło-
sy, stojące w kątach liści i na
wierzchołkach gałązkow. Na
każdym listku ziarnowym jest
gruczołik żółty.

Jeżeliby kto widział potrze-
bę rozmnożenia, może posiać
nasienie, lub w jesieni rozdzie-
lone rozsadzić korzonki. Bydło
tey Rośliny nie rusza. Wody z
Korzeniem gotowanej w niekto-
rych stronach zażywają za na-
poy w trądzie i żółtaczce. Tąż
wodą obmywają się bydłota par-
chowate, i daje się za napoy
wich Biegunce. Liście uchodzo-
ne jak Tytuń, wysmienicie go
osobliwie do kurzenia zastąpić
mogą. Z nasienia ususzonego
można mieć mąkę i Chleb.

1187.

RUMEX ACUTUS:
SZCZAW KOBYLI. Ma Li-
ście serduszkowo podługie, za-
ostrzone. Listeczki na nasieniu
zębowane, mają ząbek. Rośnie
prawie wszędzie na soczystych
miejscach, osobliwie przy O-
gradach.

Korzeń trwały, drzewiasty,
gruby, brunatny, wewnątrz żół-
ty. Pręt czasem wyrasta do
znacznej wysokości. Liście są
długie, nigdzie nie wycinane,
na obwodzie zębowane. Kwia-
ty od Czerwca aż do Sierpnia
stoją w wietkie, nagie, rozłoży-
ste kłosowe wiechy skupione.

Korzeń tey Rośliny nie tylko
jest zdolny do żółtego farbowania,
ale i Lekarze go zażywa-
ją. Dawniejsi Lekarze przyzna-
wali mu skutki krew czyszczą-
ce, i zgniliznie się przeciwiące:
używali go w krwi płynieniu,
w chwiejących się zębach, w
zepsowanych sokach, w różnych
chorobach skórnych, i w gru-
czoło-

czołowatych wrzodach: przepisywali, albo gotowaną z nim wodę, albo sok wyciśniony. Na trądy i parchy robi się z korzenia maść z korzeniem omanowym i siarką. Liście młode mogą się zażywać na zieleninę, i tak zażywane wolny czynią żołądek. Nasiona można w niedostatku zemleć na mąkę, i na Chleb upieć.

1188.

RUMEX OBUSIFOLIUS:
SZCZAW TĘPOLISCIOWY. Ma Liście serduszkowo podługne, dosyć przytępione, drobno zębkowane. Listeczki na nasieniu zębkowane, mają gruczołiki. Rośnie na łąkach, i trawnych miejscach.

Liście się nieco na obwodzie fałdują, i przy ogonku są wycinane. Kwiaty w Sierpniu stoją w gęstych kłosowych wiechach, i nie są liśćmi przedzielone. Korzeń trwały. Czasem niektóre Kwiaty są do pięci oddzielone.

1189.

RUMEX AQUATICUS:
SZCZAW WODNY. Ma Liście gładkie, serduszkowe, zaostrome. Listeczki na nasieniu są nagie, i nie zębkowane. Rośnie przy Błotach i Rzekach.

Korzeń trwały jest drzewiasty, wielki, wewnątrz żółty. Liście korzeniowe stoją na długich ogonkach, są długie, na obwodzie marszczone i zębkowane. Kwiaty kwitnące w Lipcu, stoją w gęstych, rzadkich wiechach, między ktorymi

Tom III.

gdzie niegdzie są lancetowe listeczki

Rośliny tej Korzeń mający nieco skutków Rhabarbarowych, zażywać się może w chorobach zaskornych, w Szkorbutcie, chorobie francuskiej, w trądzie i złych wrzodach. Zażywa się zaś albo sok wyciśniony, albo woda z nim gotowana. I Liście tak są zdatne, iak Korzeń.

1190.

RUMEX SCUTATUS:
SZCZAW OKRĄGŁY. U Royena *Rumex floribus hermaphroditis, foliis cordatis hastatis.* Ogrodnicy nasi nazywają Szczawiem Francuskim, Hollenderskim, lub Angielskim. Ma Pręt okrągławy: Liście serduszkowostrzałkowe. Rośnie dziko w Francyi i Szwajcarach, u nas się w niektórych Ogródach znajduje.

Korzeń trwały, ramienisty, bardzo długi, łazący, czerwonaawy. Pręt około foka wysokości. Liście mają przyjemny kwasek, są blado-zielone, mają lancetowe pochewki. Kwiaty są w rzadkie ramieniste kłosy skupione. Listeczki nasienia otulające są szerokie, spłaszczone, z skorkowaną obwódką.

Początkowo zasiewszy z nasienia, daley potym rozmnażać się może przez rozdzielanie, i rozsądzenie Korzeni. Liście są zdrowe i żywiące, zażywają się do przypraw Kuchennych.

1191.

RUMEX ACETOSA:
SZCZAW KWASNY. Ma Liście

C

ście podłużne strzałkowe. Rośnie na pastwiskach i innych wielu miejscach. prócz pospolitego dzikiego, są jeszcze i odmiany, które się w Ogrodach utrzymują.

Korzeń trwały, bardzo długi, puszcza wiele okrągławych Nitek. Pręt u iednych leży, u drugich stoi, rzadko nad półłokcia wyższy. Liście dolne stoją na ogonkach, i są jajowo-okrągłe; wyższe zaś mają dwa krotkie zastrzone końce, które czynią kąt ostry, i których czasem nie dostaie: mają pochewki niby ością się kończące: czasem na obwodzie się fałdują. Kwiaty wiszą na doł wrzadkie kłosa skupione, co do pici oddzielone, z których Samce są większe żółte, Samice zaś białe lub czerwone. Kwitnie w Czerwcu i Lipcu.

Czyli to dzikie, czyli ogrodowe odmiany, z nasienia posieją się na wiosnę, a przez rozdzielanie korzeni rozmnożą się w iesieni. Roślina ta Lekarzowi, Gospodarzowi, Kucharzowi i Rzemieślnikowi iest użyteczna.

Korzenie mające smak ścigający, nie tylko użyte od Garbarzow do wyprawy skor: ale też w czasie niedostatku na mąkę i chleb obrocone być mogą. Wodę z korzeniem gotowaną, która ma kolor czerwonego wina, zalecają niektorzy Lekarze na zamulenie wątroby. Tymże korzeniem świeżo utartym okładają się wrzody na nogach. Liście, które mają w sobie obfitość kwaśney soli, smak przy-

iemny kwaśny, nie tylko się obficie zażywają do stołu: ale też czyli surowe, czyli z cukrem utarte, Syrop, Sol, i różne z nich przyprawy, chłodzą, gorączkę uśmierzają, zgniliznie się przeciwiają, i są bardzo użyteczne we wszelkich gorączkach. Wódka z nich nie ma żadney skuteczności. Też liście szczawiowe świeże i surowe są najskuteczniejszym ratunkiem przeciwko iadowitości Jaskrowy. Jeszcze woda, w którejby liście szczawiowe kisły, może być nie tylko latem w upały zdrowym i chłodzącym napoiem, lecz oraz trunkiem w gorączkach, który z różnemi nie szkodzącemi przydatkami, przyjemniejszy uczynić można.

1192.

RUMEX ACETOSELLA: SZCZAW MNIEYSZY. Ma Liście lancetowo halabardowe. Rośnie wszędzie na pastwiskach i piaskowatych polach.

Korzeń trwały, drzewiasty, w poprzecz się ciągnie. Pręt częścią stoi, częścią leży, iest nie wysoki. Liście mają smak kwaśny, są wąskie, stoją na długich ogonkach, mają suche lancetowe przysadki, i od spodu długie odkrzywione ostrza: wierzchowe są ięzyczkowate i bez tych ostrzow: inne zaś pojedyncze, albo jajowo-okrągłe, albo równo-szerokie. Kwiaty są skupione w kłosa nie bardzo na gałązki się dzielące. Nasiona wiszą na doł, i są częstokroć tak, iak i cała Roślina czerwonawe.

L.

L. G. 523.

RUTA: RUTA. Jest Rodzay mający *Nitek* pyłkowych dziesięć, *Otwor* ieden. *Kielich* pięć-dzielnny. *Korony* listki wpukłe. *Dno owocowe* ma dziesięć dziurek sokowych. *Torebka* nasienna na łapki podzielona. Z czterech gatunkow, ieden mi tylko w Ogrodach wiejskich iest wiadomy.

1193.

RUTA GRAVEOLENS: RUTA OGRODOWA. U Teodora i Gerarda *Ruta montana*: u innych *Ruta Sylvestris*: u Rorera *Ruta foliis decompositis, petalis laceris, floribus lateralibus quadrifidis*. Ma *Liście* dwa razy składane, *Kwiaty* tylko czterdzielnny.

Wierzchołkowe tylko najpierwey rozkwitające *Kwiaty*, mają te znaki, które się pod Rodzaiem opisały, a gdy tych iest

mało, wszystkie zaś inne mają tylko *Nitek* cztery, i cztery listki w *Koronie*: czemu raczy Lineusz nie pomieścić w *Gromadzie* ośm, ale dziesięć nitkowsy. *Korzeń* iest drzewiasty, ramienisty. *Pręt* twardy. *Liście* blado-zielone. *Kwiaty* zielonawe są skupione w nieiaką wiechę. Rozmnożyć się może z nasienia lub ułamanych na wiosnę gałązkow.

Roślina ta mająca ostry i mocny zapach, nie daie o sobie wątpić, aby w lekarstwach nie była skuteczna. Surową, zażyta iak Herbatą, Ekstrakt, Ocet, woda palona, olejek, mają skutki potywbudzające, żołądek wzmacniające. Zażywa się czasem na bole macicy i robaki. Wieśniacy Rutę poczytują za powszechny lek karstwo przeciwko truciznie; a Niemcy surową zażywają na chlebie z masłem, osobliwie z rana, i tym się mają za ubezpieczonych przeciwko uszkodzeniom zepsowanego powietrza.

S.

S.

L. G. 73.

SACCHARUM: TRZCINA CUKROWA. Jest Rodzay do Traw należący. Ma *Nitek* pyłkowych trzy, *Otworow* dwa. Zamiast *Kielicha* iest długa wężna, w ktorej otulony ieden

Kwiat z dwulupinową *Koroną*. Z dwóch dotąd wiadomych Gatunkow, następujący tylko opiszę.

* *

SACCHARUM OFFICINALE: TRZCINA CUKROWA
C 2 ZWY.

ZWYCZAYNA. Ma Kwiaty w wiechę skupione. Rośnie dziko w nowey Hiszpanii, Brazylii, na Wyspach Martynice, S. Dominika, i prawie we wszystkich Osadach Hiszpańskich, Angielskich i Francuzkich w Ameryce: potym w wschodniej Indyi, Egipcie, i na Wyspach Kanaryjskich. U nas utrzymywanie kosztowneby było, ile że do dojrzałości dziesięć ciepłych miesięcy potrzebaie.

Zdźbło albo Pręt, i Liście, mają wielkie podobieństwo do naszej trzciny. Korzeń jest knotowaty. Pręt wyrasta aż do sześciu łokci wysokości, i na dwa grube palce szerokości: pospolicie jest bez gałęzi, knotami przedzielony, i pełny, drdzeniu słodkiego, soczystego. Na każdym knocie wierchowym jest Liść około dwóch łokci długi, na trzy palce szeroki, bręgowany, z długim ostrzem, i ostrym obwodem. Wiecha kwiatowa jest wielka, i od oka ma podobieństwo do kupy pior porażonych.

Z tey Rośliny mamy wiadomy, i różnie zażywany Cukier. Starali się wprawdzie gorliwi o dobro Kraiow swoich, aby z Roślin Europejskich podobny mieć mogli; i pokazali, że z niektórych być może, lecz z większą trudnością, i nie w tey obfitości, ktoraby potrzebom dostarczała.

Zdźbła albo Pręty trzciny cukrowey zerżnięte, w wiązki powiązane, świeżo i jak nayszybciej, aby nie zakisły, do

Młynow umyślnych się zanoszą, dla wytłoczenia z nich soku. A że sok ten, ma w sobie wiele Hegmy, i Syropu tłustowatego, aby oczyszczony mógł się zbierać w suche ziatna, kilka razy się potym coraz w innych Panwach gotuie, odszumie, i z przydatkiem sugu, wapienney lub słonowey wody lutruie. Gdy się należyie odlutruie, gotuie się aż do zgęstwienia, i wylewa w Kadzie dla ochłodzenia. W czasie gdy nieco przestygnie, zlewa się znowu w Faszy, które tak są sporządzone, że z nich Syrop wybiegać może: Syrop wybiega, a Cukier iak Sol w Fasie się zostaje. I ten to jest Cukier surowy Moscovade zwany, w Fasach z Ameryki przywożony.

Tak surowy Cukier bywa czasem już raz w Ameryce lutrowany, a wtedy zowie się Faryną lub Cassonadą: i jest jeszcze gruby i nieczysty. W Europejskich dopiero Cukierniach rafinie się i krystalizuje, jako go widzimy. Gotuie się surowy przy wolnym ogniu ustawicznie mieszaąc w wodzie wapienney z krwią wołową. Piana na wierchu osiadająca zbiera się. Czyni się to kilkakrotnie aż do zupełnego oczyszczenia: przeciedza się potym, gotuie do zgęstwienia, wlewa się w kręgielkowate podziurawione formy, z ktorych Syrop wybiega, a Cukier usuśzony, stwardniały, w głowach zostaje.

Im więcej razy będzie oczyszczony, tym jest twardszy, bielejszy,

szy, i bardziey lśniący. Dobry Cukier powinien mieć dźwięk głośny, i nieco być przezroczystym. Tak mamy podług różnego stopnia dobroci, wielki i mały Melis, Raffinadę, Boię, Kanar, i nayprzedniejszy Krolewski nazwany.

Cukier rozumnie zażyty ma wielkie skutki lekarskie. Osobliwszym sposobem flegmę rozdziela i rozwalnia: isfuszenie mu niektorzy Lekarze naygłównieyszą skuteczność przypisują w chorobach, które z zgęstwienia soków pochodzą, i zamulenia żołądka. Cukier ieszcze przeciwi się zgniliznie, iako na owocach nim przyprawianych widzimy: a słodyczą swoją ostrości w sokach uśmierza, a ztąd użytecznym iest w chorobach pierśiowych, i suchotach. To wszystko się ma rozumieć o Cukrze czystym i tym bardziey, im iest przedniejszym: oraz o lodowatym białym, czerwony bowiem iest z Moskowady robiony.

Niektorzy obawiają się w nim wapna i Asunu, ale niesłusznie, bo to wszystko z szumowinami i brudem przy lutrowaniu i raffinowaniu od niego odchodzi. Ztymwszystkim niepomiarkowane i marnotrawne zażywanie nie tylko zęby psunie, ale i wielorako może być szkodliwe, osobliwie suchym, chudym, gorącym, w Febrach przechodzącym i niszczącym.

Syrop po lutrowaniu się zostający, czarny podlejszy, czyli biały przedniejszy, zażywać się wprawdzie mogą do Kuchni, są

żywiące, ale nadymające, i żołądek zamulające. Gdy się woda rozcieni, wyroi, i wypali, iest Wódką u Anglikow Rum zwaną.

L. 9. 176.

SAGINA: KARMNIK. Jest Rodzay inający *Nitek* pyłkowych cztery, i *Otworow* tyleż. *Kielich* i *Korona* czterolistkowe, ale czasem Korony niedostaie. *Turebka* nasienna jednokomorkowa, czteryfupinowa, wieloziańska. Z trzech Gatunkow dwa mi są wiadome.

1194.

SAGINA PROCUMBENS: KARMNIK LEŻĄCY. U Royena. *Sagina ramis procumbentibus, petalis brevissimis*. Ma *Gałązki* na ziemi leżące, i iest Roślina jedna z naymniejszych. Rośnie na nieurodzajnych, błotnych i chudych pastwiskach. Kwitnie nieznacznie od Czerwca aż do iesieni.

Pręcik ledwie na dwa cale wysoki, roczny, dzieli się na gałązki. Liście równo szerokie, zastrzone, rosną kupkami, i Pręcik nieco otulaia. Kwiatki stoia w kątach liści na szypulkach jednokwiatowych około pół cala długich. Listki kielicha są zastrzone: Korony zaś są mniejsze i pospolicie stulone. Częstokroć albo Korony nie ma, albo bądzie pięćlistkowa.

1195.

SAGINA ERECTA: KARMNIK STOIĄCY. Ma *Prę-*
sto-

stoiący, częstokroć tylko jednokwiatowy. Rośnie na nieurodzajnych grubych piaskach. Liście u tej Roślinki są trawiaste; a Pręcik nosi od jednego do trzech kwiatków, których kielichy są lancetowe i ostro zastrzone.

L. G. 1067.

SAGITTARIA: STRZAŁKA. Jest Rodzaj z Płcią oddzieloną. *Nitek* pyłkowych jest dwadzieścia cztery, na dnie owocowym osadzonych. *Otworów* wiele. *Kielich* i *Korona* są trzylistkowe. *Samice* wiele nagich nasion zostawiają. Z czterech Gatunków jeden mi jest w Kraju dotąd wiadomy.

1196.

SAGITTARIA SAGITTIFOLIA: STRZAŁKOWA. Ma *Liście* strzałkowe i zastrzone. Rośnie w Jeziorach i Rzekach gliniastych.

Roślina ta ile dzika ma Korzeń złożony z niezliczonych okrągławych nitek, w jedną główkę pochwęką otuloną schodzących się. Pręt jest bez liści. Liście stoją na osobnych ogonkach, z początku są niby trawne, a potem nabývają kształt strzały. Kwiaty dosyć znaczne, stoją na szypułkach z pochwęk wyrastających. Korona ma białe, okrągłe, od szypułki czerwone listeczki.

Roślina ta z wielu miar użytecznie umyślnie utrzymywać

się może: raz że się błota na pożytek obrocą, powtórę, że Korzeń jest zdatny na pożywienie ludzi. Na błotach, jeżeli nie są z siebie gliniaste, pokopią się rowy, nakładzie się nieco gnoju, i gliny z piaskiem: przesadzą się w iesieni dzikie korzenie, lub tylko nasienie. Rowy nie mają być próżne od wody. Korzenie tak urosłe będą podługne, iak pięć grube, i za światłem długoletnim Amerykanów i Chinczyków, na pożywienie dla ludzi przyjemniejsze i zdrowsze, iak wiadome Kartofle.

L. G. 1098.

SALIX: WIERZBA. Jest Rodzaj mający Płć oddzieloną na dwóch Roślinach. *Nitek* pyłkowych jest od dwu do pięcin. *Kwiaty* są w Kotkach, *Korony* nie mają. *Samce* mają na spodzie gruczołik miodowy. *Samice* mają szybkę przedzieloną, i w Torebce nasienney dwufupinowej jednokomorkowej, wiele jest ziarn nasiennych w węknę uwinionych. Z trzydziestu Gatunków niektóre są u nas dzikie Kraiowe.

W ogulności mówiąc Rodzaj ten jest jeden z nuyżyteczniejszych. Niektóre wyrastają znacznie i sporo, nie tylko z łatwością utrzymywane zastąpić mogą niedostatek lasów na opał, ale z nich mieć można tarcice i drzewo do różney roboty: a węgle na proch do strzelania. Niektóre mnieysze dają materiją

ryją do Faszyn, martwych płożow, robienia koszar *i t. d.* Niektórych wętna z nasienia iest prawdziwą kraiową Bawetną, cudzoziemską wymienienie zastąpić mogącą. Kora z niektórych z doświadczeń wielkich Lekarzy w wielu przypadkach zastępuje ową sławną, ale kosztowną Kinę. Liście wewnątrznie i zewnętrznie zażyte chłodzą i z wolna ściągają: popioł z nich z oetem gubi brodawki i wyrostki. Kwiaty Samce są Pszczółom bardzo użyteczne, a woda z nich pędzona iest orzeźwiająca.

1197.

SALIX TRIANDRA: WIERZBA ŁOZA. Ma Nitki pyłkowych tylko trzy. Rośnie na miejscach mokrych, i kwitnie na początku Maja.

Pień puszcza gibkie gałęzie. Liście do poki młode, są krotkie, na obu płaszczyznach błękitnawo popylone: rosną kępami z błękitnego oczka: a dolne z nich są drobno włoskowane. Gdy się zestarzeją, są dłuższe, grubsze, na obu płaszczyznach gładkie i zielone, na obwodzie ostro zębkowane, z ząbkami gruczołowatemi. Przysadki albo listki poboczne podwojne, są serduszkowe i zębkowane. Kotki kwiatowe wyrastają z oczkow stojących między kępami liściowemi. Samcowe są cienkie, stoją prosto, na dwa cale długie, mają zapach. Kwiatki czasem tylko mają po dwie nitki pyłkowe. Kotki samcowe takowyż kształt

mają, a ich Torebki nasienne są małe i gładkie.

Gibkie tego Krzewu gałęzie, nie tylko są zdatne do kręcenia z nich wici do różnego zażywania gospodarskiego: nie tylko zdadzą się na robienie koszar: ale są iedne z nayprzedniejszych do Faszyn na groble i umocowanie łądow wodnych, gdzie puszczając korzenie, ziemię przeciwko przypadkom od wody zabezpiecza.

1189.

SALIX PENTANDRA: WIERZBA ŁOZINA. Ma Nitki pyłkowych pięć. Rośnie na błotnistych miejscach.

Pień puszcza gęźie mające korę ciemno-zieloną, a czasem żółtawą. Liście nie są małe, mają nieco smaku i zapachu liści bobkowych: mają płaszczyznę wierzchową gładką, i są przyjemnie ciemno-zielone: są około półtora cala szerokie, około dwóch długie, owalne ale zastrzone, a każdy ich ząbek kończy się gruczołikiem: stoją na krotkich gruczołikowanych ogonkach, i wyrastają z oczka grubego. Kotki samcowe są krotkie, grube i pachnące: każdy Kwiatek ma brunatną włoskowaną łuskę, i czasem siedm Nitki pyłkowych. Samicowe zaś są dłuższe i cieńsze.

Młoda osobliwie z rocznych gałązkow, i świeża kora tego Krzewu, ma zapach przyjemny orzeźwiający, i smak gorzkiaw balsamiczny: to pobudziło Lekarzy młodośników ludu, uni-

kaiących kosztownych lekarstw zamorskich, do doświadczenia czyliby zastąpić nie mogła kosztowną Kinę. Jakoż zapewniają z doznanych wielokrotnie skutków, że powoli w cieniu ususzona, zażyta czyli sama przez się w proszku, czyli wodą nalana, Nerwy orzeźwia, nitki ciała wzmacnia, zgniliznie i sokom psuającym się przeszkadza, lub one poprawia: jest skuteczną w Febrach przemijających, w bladeści, w Wodnicy, chropowatości gardła, nabrzmiałości dziąseł, w słabości wewnętrznych naczyń, nerek, w zepsowanym żołądku, Biegunkach krwawych i ślegnistych: w przypadkach miesięcznego i złotey żyły, w białych upławach: w wrzodach, Szkorbutcie i Trądzie: w Flusach, ciężkości piersi i Żółtaczce.

Kwiaty są Pszczołom bardzo użyteczne. Wefna z nasienia przez się jest zdatna do wytkania różnych rzeczy: zmięszana zaś z trzecią częścią bawełny, prząść się i na różne odzienia wyrobić może. Liście suszone, dają piękną żółtą farbę.

1198.

SALIX VITELLINA:
WIERZBA ŻŁOTOWIERZB.
U Fuchsa i Lonicera *Salix alba*: u Teodora *Salix angustifolia sylvestris*: u Gerarda *Salix aquatica*: u Bauhinow *Salix lutea*. Ma Liście inie i zaostrome, których ząbki na brzegu są chrząstkowate, i których Ogonki mają twarde kropeczki.

Rośnie na nieco wilgotnych miejscach. Pień puszcza proste, giętkie gałązki, z żółtą lub czerwona korą. Liście są owalno-podługne, około cala szerokie, około pięciu długie: są na zwierzichney płaszczyźnie błękitnawe, na dolney słabo zielone: mają na obwodzie ząbki tępe gruczołkami się kończące. Kwiaty i Liście wyrastają z jednego oczka. Kółki samcowe mają przyjemny zapach, i są Pszczołom użyteczne: łuski ich są jasno-zielone i wełniste: łuski zaś samcowe są podługno-zaostrome.

Gałązki tego Krzewu są wysmienite do robienia pułkówek wozowych: a wełna tak zdatna, iak Gatunku poprzedzającego.

1200.

SALIX AMYGDALINA:
WIERZBA MIGDAŁOWA.
U Pliniasza *Salix purpurea*: u Teofrasta *Salix melanophloeos*: u Hofmana, Hermana i Boerhave, *Salix fragilis*. Ma Liście lancetowe, na osobnych ogonkach stojące: i Przysadki z nierównymi czterema bokami. Rośnie w lasach.

Pień puszcza gałęzie gładkie, jasno-zielone. Liście są nie małe, i do migdałowych podobne: niektóre są podługne, niektóre owalne i zaostrome: zwierzchnia płaszczyzna jest ciemno-zielona, dolna biaława z ciemnymi żyłkami: ząbki na obwodzie kończą się gruczołkami. Liście wierchołkowe mają po dwie małe podługne, zębkowane

wane przysadki. Kwiaty wyrastają z brunatnego lśniącego oczka, na którego wierzchołku są włoski.

1201.

SALIX FRAGILIS: WIERZBA KRUCHA. Ma Liście iaiowo-lancetowe, z ogonkami, na których są ząbki gruczołowate. Jest to jedna z Wierzb najpospolitszych, i w znaczne Drzewo wyrasta.

Pień znaczney czasem grubości i wysokości, puszcza wiele gałęzi, które przy najmniejszym trąceniu łatwo się odłamują: Kora na nich zewnętrzna w początkach białawo-zielona, daley potym brunatna. Liście około cala szerokie, około pięciu długie, są grube, tegie; paki młode jasno-zielone, i na brzegach włoskowane; gdy się zestarzeją na zwierzchniej płaszczyźnie ciemno - zielone gładkie i lśniące: na dolnej błękitnawe z zielonemi żyłkami. Na ogonkach liściowych są dwa małe, podługne i zębkowane przysadki. Kwiaty kwitnące na końcu Kwietnia wyrastają z liśćmi z jednegoż oczka trzylistkowego. Kotki samcowe, są około cala długie. Nitek pyłkowych iest czasem dwie, czasem cztery.

Wierzba ta lubo do plecionych robot krucha iest, iednak gdzie iest niedostatek opasu, godna iest rozmnożenia. Rośnie sporno: Drzew niemało, i dobrych daie: co cztery lata gałęzie obcinać się mogą. Można

nią zasadzać ulice, płoty, i niaby laski na cztery części podzieliwszy, aby co rok było co do obcinania. Sadzą się wczesnie na wiosnę ucinane kofy bez korzenia, dołki pod nie innym drzewem przygotowywszy.

Korzeń długo gotowany, daie czerwoną farbę do farbowania. Kora z młodych rocznych gałązkow ma słodkawy balsamiczny zapach, i smak gorzkiawy. Za świadectwem doświadczonych patryotycznych Lekarzow, ma skutki podobne iak Wierzba Łozina, o czym wyżej pod gatunkiem *Salix pentandra*. Kwiaty są Pszczołom użyteczne.

1202.

SALIX PURPUREA: WIERZBA CZERWONA. U Pliniusza i Cezalpina *Salix americana*: u niektórych *Salix Sabina*. Ma Liście lancetowe, z których dolne stoją naprzeciw siebie. Rośnie częstokroć na ni co wilgotnych miejscach pod lasami.

Pień niski puszcza wiele prostych nagich, i bardzo gibkich gałęzi, na których w czasie zewnętrzna kora iest czerwona, a wewnętrzna żółta. Lubo Linneusz kładzie za znak, że liście stoją naprzeciw siebie, naydowałem przecież, że wszystkie są naprzemiany, że po trzy wyrastają z iednego oczka: obwód ich częstokroć zgięty i drobno zębkowany: żyłki i ogonki żółtawe. Kwiaty kwitnące w Maiu, mają czarne łuski. Rozgi tej Wierzby są iedne z nayprze-

- dniece-

dniejszych do koszów, i robot plecionych.

1203.

SALIX AURITA: WIERZBA OKRĄGŁOLISCIOWA. Ma Liście przewrotnie-ia-
iowe, z przysadkami, i na obu
płaszczyznach kosmate. Rośnie
w lasach.

Pręt niski puszcza gałęzie od
spodu gładkie, ku wierzchołko-
wi kosmate. Liście są dosyć
grube, i dosyć okrągłe, na zwie-
rżchney płaszczyźnie ciemniej-
sze: z tych wierzchołkowe ma-
ją wielkie przysadki gałązkę o-
tulające. Kotki kwiatowe są ia-
iowo-okrągłe.

1204.

**SALIX ARENARIA: WIE-
RZBA ROKITA.** Ma Liście ia-
iowe, zaostrome, niedzielone,
na obu płaszczyznach niegładkie.
Rośnie wszędzie na błotach i
piaskach.

Nie wyrasta wysoko, ale gę-
sto: puszcza wiele gałązkow
kruchych, rogatych, lśniących,
ciemno-czerwonych. Liście są
grube, na obu płaszczyznach ko-
smate, i w dotykaniu niby ie-
dwabne: mają ostrze odgięte i
nie są zębkowane: stoją na kro-
zkich ogonkach, i czasem mają
przysadki. Kotki kwiatowe sto-
ją na osobnych szypułkach, są
wałeczkowate i krótsze od liści.
Kotki samice wyrastają z ie-
dnego oczka z liśćmi, są bar-
dziej owalne. Torebki nasien-
ne białe i lśniące.

1205.

**SALIX INCUBACEA:
WIERZBA ROKICINA.** U
Royena *Salix foliis ovato-lan-
celatis, integerrimis: ramis de-
cumbentibus, radice reptatrice.*
Rośnie na chudych i mokrych
pastwiskach, gdzie się szeroko
w korzeniach rozchodzi.

Wyrasta nisko, i puszcza ga-
łązki żółtawe; Liście są małe,
zupełnie owalne, na obwodzie
całe, na dolnej płaszczyźnie bla-
do-zielone. Kotki samcowe są
bardzo krótkie, okrągłe, kwi-
tną czasem dwa razy przez la-
to, i mają zapach przyjemny.
Kotki samice są około cała
długie, i mają Torebki nasien-
ne wielkie.

1206.

**SALIX ROSMARINIFO-
LIA. WIERZBA ROKICI-
NA.** U innych Pisarzy *Salix
humilis, pumilla, procumbens.*
Ma Liście lancetowo-rowno sze-
rokie, bez ogonków, nie zębko-
wane, prosto stojące, od spodu
kosmate. Rośnie na niskich po-
lach.

Pień jest niski, leżący, pu-
szcza czarne rogate rozgi. Liście
dolne są bardziej okrągłe, wierz-
chowe bardziej zaostrome: na
dolnej lśniące jak iedwab: na
obwodzie bardzo nieznacznie
zębkowane. Kotki są krótkie,
ia-iowe bez szypułek.

1207.

**SALIX CAPREA: WIE-
RZBA JWA.** U Lobela *Salix
aqua-*

aquatica: u Pena, Taliusza, i Dalechampa *Salix platyphyllos* u innych *Salix latifolia*: u Royena *Salix foliis subcrenatis utrinque villosis ovato-oblongis*. Rośnie w lasach i na innych suchych miejscach. Ma Liście jaiowe, marszczone, od spodu kosmate, na obwodzie fałdujące się, ku wierzchowi drobno karbowane.

Pień osobliwie w gęstwinie rośnie bardzo sporno, i wyrasta czasem do piętnastu łokci wysokości: puszcza wiele gibkich, siwych lub ciemno-zielonych gałęzi. Liście stoją na dość długich ogonkach, i są czasem dosyć wielkie: na zwierzchney płaszczyźnie zielone i gładkie z bardzo tylko rzadkimi włoskami: na dolney zaś żyłkowane, i tak iak młode gałązki białą wełną pokryte. Czasem liście mają przysadki, które są różney wielkości, i łatwo opadają. Kotki kwitną w Kwietniu, są grube, owalne, i mają zapach przyjemny.

Drzewa Jwowego dawniejszych czasów zażywano na Tarcze. Węgle są zdatne na proch do strzelania. Z rożeg można robić różne plecione rzeczy. Kory, osobliwie trzy lub czteryletniey, zażywają w Szwecyi do garbowania Skor. Taż Kora z olszową farbnie wełnę czarno. Jeszcze Kora w lekarstwie może mieć wprawdzie podobne skutki, iakie się pod Gatunkiem *Salix pentandra* wymieniły, iest przecież wielu Lekarzów, którzy o tym wątpią. Kwiaty Pszczółom są użyteczne.

1208.

SALIX VIMINALIS: WIERZBA WITWA. U Royena *Salix foliis undulatis, linearilanceolatis, subtus tomentosis*. Ma Liście bardzo długie, lancetowo-równo szerokie, zaostrome, na obwodzie nie zębkowane, od spodu iak iedwab lśniące: i gałązki rozgowate. Rośnie nad stawami i przy strumieniach.

Pień rośnie sporno, i czasem do ośmiu łokci wysokości. Kora gładka, na młodych, gałęziach siwa i włosista, na starszych żółtawo-zielona. Liście są dłuższe iak na wszystkich innych Wierzbach, wąskie, na obwodzie się fałdujące; na zwierzchney płaszczyźnie iasno-zielone, gładkie i żyłkowane: na dolney zaś drobnemi białemi włoskami okryte. Kotki nie z iednychże z liśćmi wyrastają oczkow, są cienkie, około cala długie, dwoma lub czterema listeczkanii otoczone: Kwitną w Kwietniu.

Witwa iest zdatna do wzmożenia łądów: rożgi iey do plecionych robot zażywać się mogą. Liście iey są dobrą paszą dla Bydła, lecz pospolicie od robactwa psowane bywają.

1209.

SALIX CINEREA: WIERZBA SIWA. Ma Liście podobużno-jaiowe, na obwodzie nieznacznie zębkowane, na dolney płaszczyźnie dosyć kosmate, z przysadkami półserduszkowemi.

wemi. Rośnie w mokrych i błotnych lasach.

Liście na tej Wierzble są dosyć gładkie: mają na obu stronach po trzy ząbki gruczołkami się kończące. Kotki kwiatowe stoją pod liśćmi na osobnych szypułkach, drobnemi lancetowemi listeczkami otoczonych.

1210.

SALIX ALBA: WIERZBA POSPOLITA. U Lobela *Salix Dioscoridis*: u Mathiola *Salix ex qua pertica fuit*: u Kodusa *Salix perticalis*: u Dodoneusza *Salix procera*. Ma Liście lancetowe, ostro zaostrome, na obu płaszczyznach nieco włosiste, na obwodzie zębkowane, z tych ząbki bliższe ogonka kończą się gruczołkami. Rośnie wszędzie przy wsiach i Miasteczkach: wyrasta sporno do bardzo znacznej wysokości, i tylko mokrego grantu nie lubi.

Pień czasem ogromney bywa grubości. Kora stara, kosmata i popękana: młode gałązki gładkie, gładkie, brunatne, starsze zaś ciemne i kruche. Liście są podługne: na zwierzchniej płaszczyźnie lśniące, blado-zielone, krotkiemi białemi włoskami okryte: dolna zaś od tych włosków lśni się jak srebrna: na obwodzie mają ząbki, na których są czerwone, osobliwie na dolnych ząbkach znaczne gruczołki. Kotki kwiatowe pachnące kwitną w Kwietniu, wyrastają z osobnego oczka: samcowe są około półtora cala dłu-

gie, około pół cala szerokie, a Kwiatki ich mają po dwie Nitki pyłkowe: samcowe są nieco dłuższe, a w każdym kwiatku jest jedna szyka.

Drzewo to, z którego w gorących Kraiach płynie Manna, jest iedno z najużyteczniejszych: daje drzewa wiele, do różnych robot znacznego Miejscom, osobliwie które niedostatek opasu cierpią, słusznie go zalecać można, aby się nim drogi, ulice i inne miejsca zaszadzały. Zamnaża się łatwo przez sadzone koły, iak się pod Gatunkiem *Salix fragilis* namieniło. Rośnie tak sporno, że w kilkunastu leciech tyle dREWINIEC można, ile z innych ledwie w kilkudziesiąt. Podzieliwszy miejsca zasadzone na cztery części, co rok iedną obcinać się na potrzeby z gałęzi może, wierchołkow przecież nie ruszając. W czasie dojrzałości Pniow, gdy się zetną, puszczają wielką liczbę roszczyk, ktorými znówu znaczne miejsce zasadzić inne można.

Kwiaty są. Pszczołom bardzo użyteczne. Korą można wciągnąć i iedwab farbować kolorem krwawym lub cynamonowym. Kora ta w miedzianym naczyniu z ługiem pierwey, a po tym z Afunem aż do wysuszenia wyprowadzoney farby gotowana: daje czerwoną Lakę dla Malarzow do malowania.

Wszystkie części tego Drzewa, a osobliwie Kora, ma cierpki ściągający smak, i z wielorakich doświadczeń, w lekarstwach

stwach wewnętrznych i zewnętrznych, wzmacnia tęgie części. W kąpieli uleczyła *Uzależ* słabe nogi mające. Z dwu lub trzyletnich gałązkow zebrana, ususzona, drobno utłuczona, od pół aż do półtora łota, aby świeża do czterech fotow w półgarca wody wolno gotowana, i pilnie zażywana, za świadectwem *Wielu* i *wielkich* Lekarzy, leczyła różne febrę, pełnydyczne, wonity, Robaki, Szkorbuty, owrzodziałości, słabe żołądki, i inne choroby, w których pospolicie zażywa się *Kina*.

Z uwag w *Niderlandzie* czynionych pokazało się, że też *Kora* oczywiste pomysły skutki czyniła między *Bydłem* w czasie zarazy. W *Kolkhis* Liśćmi tey *Wierzby* okrywają na gorączkę chorujących. Niektórzy *Ekstrakt* z liści zalecają na wrzody w płucach. Dawnieysi *Lekarze* przestrzegają *Ciężarne* *Niewiasty*, aby się strzegły nasienia zażyć tey *Wierzby*, ma bowiem znacznie pobudzać męskie.

L. G. 311.

SALSOLA : SOLANKA.
Jest Rodzay mający *Nitek* pyłkowych pięć, *Orworow* dwa. *Korony* nie ma. *Kielich* iest pięćlistkowy. W *Torebce* nasiennej iedno tylko iest ziarno slimakowato kręcone. Z trzynastu *Gatunkow*, o iednym tylko namięnię.

SALSOLA SATIVA : SOLANKA POTAZIOWA. Ma *Pręt* zielny, rozpięchły. *Liście* gładkie, podługno-okrągłe. *Kwiaty* stoją w kupkach. *Rosnie* dziko w *Hiszpanii* nad morzem.

Dla użyteczności i ogulnie *Kraiowey*, i szczególnie gospodarujących, przyzwolitaby rzecz była, aby możniejsze *Osoby* i z tey *Rosliny* czyniły doświadczenia utrzymywania w *Kraiu*. Z niey iest ow *Hiszpański* *Potaz* nayprzedniejszy do blechowania płocien, przedniego *Mydła* i szkła naylepszego. *Utrzymywanie* nie wiele zatrudnia, iako go *Pisarze* *Cudzoziemscy* przepisują.

Jeżeli się ma siać osobno, od bierze się na to miejsce szczeropiaszczyste : albo, co ieszcze lepiey iest, posieie się z jakim *Zbżem*, które się rano zbiera, na przykład z raninym *Jęczmieniem* : po zebraniu *Jęczmienia* dopiero wschodzi i w *Jesieni* doyrzewa.

Gdy już nasienie po większoy części doyrzełe, powyrywa się albo wykosi, ususzy i na wiązki powiąże. Takowe wiązki iedną po drugiej spalą się w piecu na to umyślnie wymurowanym : po ostygnięciu naydą się w piecu zlane bryły *Popiołu* twarde, błękitnawo-siwe, dziurkowane, które pokruszone w fasy się pakują.

L. G. 39.

SALVIA: SZALWIA. Jest Rodzay mający Kwiaty paszczkowe. *Nitek* pyłkowych jest tylko dwie, i mają u spodu wpoprzecz białeczek. Z trzydziestu dziewięciu Gatunkow następujące mi tylko są wiadome.

1212. ⁶⁵

SALVIA OFFICINALIS: SZALWIA OGRODOWA. U Cezalpina *Salvia domestica*: u Kordusa *Salvia hortulana*: u Tragusa, Gesnera, Lonicera, Kluzyusza, Kameraryusza, i J. Bauhina, *Salvia latifolia*: u Mathiola, Dodoneusza, Dalechampa, Duranta, i innych, *Salvia major*. Ma *Liście* lancetowo-iaiove, niedzielone, drobno karbowane. *Kwiaty* w kłos skupione: a ich *Kielichy* są zaostrome.

Rośnie dziko w południowey Europie: u nas się tylko w Ogrodach nayduie. Pręt bywa nie wysoki, i jest podkrzewinowy na zimę nie ginący. *Liście* są marszczone i miękkie. *Kwiaty* stoją na osobnych Szypułkach, wobrzędne kłosa skupionych, na wierzchołkach pręta: są pospolicie błękitne, i mają zapach iednakowy iak i cała Roślina. Roślina ta jest bardzo trwała, łatwo się rozmnaża przez nasienie, łamane roszczki, rozdzielone korzenie, tak na wiosnę, iako i w iesieni.

Korzeń, Liście, i Kielich kwiatowy, mają wielkie skutki nerwy i nitki ciała wzmacniające

rozcieńczeniem i zgniliznieniem się przeciwiwią. Zżywać się może Oleiek, Woda pędzona, lub liście wodą iak Herbata nalane. Taż woda jest użyteczna na płokanie opuchłego gardła. Z Kwiatu Pszczoły obficie na miod noszą.

1213.

SALVIA PRATENSIS: SZALWIA ŁĄKOWA. U innych *Salvia sylvestris*: u Royena *Salvia foliis ovatis inciso crenatis, verticillis subnuda*. Ma *Liście* serduszkowo-podługne, karbowane, z których wierzchołkowe Pręt otulają. Kwiatowe Okręgi są często nagie. Wargę zwierzchną Korony jest lipka.

Rośnie na łąkach. Korzeń jest trwały, i puszcza wiele serduszkowych liści. Na Pręcie czasem wyższym iak łokciowym jest nie wiele liści. Z tych dolne stoją na ogonkach, są iaiowo-okrągłe, marszczone: im wyższe zaś, tym są węższe, bezogonkowe, i czasem głęboko wcinane. Okręgi kwiatowe, mają pospolicie po sześć kwiatów na osobnych szypułkach, i między niemi lancetowe, lub serduszkowe pokrywki. Korona jest znaczna, iak sierp zgięta, czerwona, lub błękitna: zwierzchna iey wargę długą, przedzieloną; na dolney zaś średnia łapka serduszkowa i zębkwana.

Cała ta Roślina jest lipka, i ma mocny zapach. Na łąkach jest iedna z nieużytecznych i wykorzenienia godnych. Liście

ście są użyteczne do okładania wrzodów na nogach, i ran świeżych. W niedostatku Chmielu zażywać się może do Piwa, ale się takim Piwem łatwo upić można. Kilka tylko kropel Spiritusu tej Szafwii do garca Wina wpuszczonych, daią mu smak muszkatełowy.

1214.

SALVIA GLUTINOSA : **SZAFWA LIPKA.** Ma Liście serduszkowo-ziębkowe; zaokrąglone, zębkowane. Cała ta Roślina znacznie lipka rośnie na gliniastych gruntach.

Korzeń jest trwały. Pręt około łokcia wysoki, jest gałęzisty. Liście stoją na długich ogonkach, i są kosmate. Okręgi kwiatów, na osobnych szypułkach stojących, pod kotorem są drobne listeczki, i które na wierzchołku Pręta w kłos się schodzą. Korona jest nie mała, żółta: zwierżchna wargę przedzielona, i iak sierp zakrzywiona: dolna płamista, a średni iey dział wycinany, zębkowany.

Zapach tej Rośliny nie każdemu jest przyjemny. Moczona w Winie, daie mu smak Muszkatełowy. Można ią zażywać zamiast Chmielu do Piwa, ale dwa razy tyle brać trzeba, iak się Chmielu pospolicie bierze. Niektórzy Lekarze daią iey zaletę na choroby Piersi i na Kamień.

L. G. 372.

SAMBUCUS : **BEZ.** Jest Rodzay mający Nitek pyłko-

wych pięć, Otworów trzy. Kielich i Korona pięć-dzielne. Jagoda trzy-ziarnowa. Z czterech Gatunków dwa mi się tylko widzieć dały.

1215.

SAMBUCUS EBULUS : **BEZ HERB.** U innych Pisarzów *Sambucus herbacea, humilis, parva*. Ma Pręt zielny: Pod-okołki kwiatowe trzydzielne z liściowatemi przysadkami. Na Podlasiu nigdzie ieszcze tej Rośliny nie postrzegłem; pod-Kazimierzem nad Wisłą, obficie ią widziałem.

Korzeń ma trwały, pod ziemią się rozłazący. Pręt kruchy, gałęzisty, różney wysokości. Liście pierzaste, złożone z siedmiu lub dziewięciu dość długich, czasem wcinanych listeczków. Przysadki liściowe są wielkie i zębkowane. Kwiaty białe, zewnątrz czasem czerwone, mają mocny, nie bardzo przyjemny zapach. Jagody nie są tak soczyste, iak u Bzu pospolitego.

Skutki lekarskie tej Rośliny są iednakowe, iak Bzu pospolitego: powidła przecież Hebdowe niektorzy mniej poważają iak Bzowe, toż się ma rozumieć i o Kwiatach. Sokiem z Jagód można skorki farbować fiałkowo; a przydawszy octu, iasno błękitno. kory hebdowej Myszy mają nienawidzieć.

1216.

SAMBUCUS NIGRA : **BEZ POSPOLITY.** U Kameraryusza *Sambucus campestris*; u Dur-

ran-

ranta *Sambucus domestica*: u Tragusa, Taliusza i J. Bauhina *Sambucus vulgaris*; u innych *Sambucus arborea*. Ma Pien drzewny: Pod - okoski kwiatowe pięć-dzielne. Rośnie osobliwie przy wsiach a ztąd rozważając ktoż to wie, czyli wnosić sobie nie można, że ten Krzew musiał być kiedyś z kąd inąd wprowadzony.

Rośnie krzewisto i gęsto do różney wysokości. Drzewo jest kruche, a gałęzie pełne miękkiego drdzeniu. Liście gładkie, zielone, są złożone z pięciu lub siedmiu listeczkow iągwo-lancetowych, czasem głęboko wcinanych. Szypułki kwiatowe nie mają liści, i dzielą się na gałązki, Kwiaty kwitnące w Czerwcu mają swoy osobny zapach, który w zamkniętym powietrzu jest odurzający. Korona biała. Jagody gdy dojrzeją czarne, dwu lub trzy-ziarnowe.

Krzew ten łatwo się rozmnaża nie tylko z nasienia, ale i z łamanych z oczkami gałązkw, ziemią zasypanych. Użyteczny jest do mieszania między inne Krzewy na żywe płoty, ile że smrodkiem swoim odraża Zwierzęta od obiadania gałązkw i liści. Za świadectwem Bullata Gospodarza Angielskiego, wodą w ktoreyby liście bżowe gotowane były, można wygubić Gąsienicę na Kapustach, i Meszki na różnych Roślinach.

Lekarstwa⁶ od dawniejszych Lekarzów zażywane z kory bżowej, lub zażycie na Szałę wypustkow młodych korzenio-

wych, są niebezpieczne: gwałtownie bowiem albo laxują, albo womity wzbudzają. Kwiaty zaś i Powidła z Jagod, tak są użytecznym lekarstwem, że mówi Zuckert, każdy Dom powinienby się w one opatrywać. Kwiaty świeże w mleku gotowane, wolny czynią żołądek: ususzone, iak Herbata zażywane, z wszelkim bezpieczeństwem pot pędzi, przytłumia gorączkę, i przywraca przyżwoitą transpiracyą: zażywa się w Roży, Febrach flusowych, i t. d. Powidła zaś są iednym z nayprzedniejszych lekarstw na piersi, pobudzają poty bez czynienia gorączki; a w wielości zażyte, zwolna laxują. Jagody młodym Kurczętom mają być truciźną: wełnę niemi można farbować brunatno. Namoczy się dniem pierwey w ałunowey wodzie; nazajutrz gotuje się w wodzie z Jagodami, przydawszy nieco Grynspanu, i ustawicznie mieszając.

L. G. 222.

SAMOLUS: BOBOWNICA. Jest Rodzay mający Nitki pyłkowych pięć, Orwor ieden: Korona iest tacowa. Nitki pyłkowe są łuskami Korony otulone. Torekka nasienna sucha, iednokomorkowa, stoi pod Kielichem. Jeden tylko iest Gatunek.

1217.

SAMOLUS VALERANDI: BOBOWNICA POSPOLITA. Rośnie na mokrych łąkach przy łądach

ładach rzek, a osobliwie przy źródłach.

Korzeń jest włosienkowy, dwu-roczy. Pręt prosty, pospolicie niższy od łokcia, ma gałęzi i liści nie skąpo. Liście stoją na osobnych ogonkach; są jajowo-okrągłe, tępe, gładkie. Kwiaty białe są skupione w rzadkie kłosy na wierzchołkach gałązkow.

L. G. 146.

SANGUISORBA: KRWI-SŁĄG. Jest Rodzay mający *Nitek* pyłkowych cztery: *Otwor* ieden. *Kielich* jest dwulistkowy. *Guzik* owocowy jest mniejszy *Kielichem* i *Koroną*. Z trzech *Gatunkow* ieden się u nas nayduie.

1218.

SANGUISORBA OFFICINALIS: KRWISŁĄG ŁĄKOWY. Może to jest ta sama Roślina, którą nasz *Syreniusz* Owieczkami nazywa. U innych *Pisarzow* zowie się *Sanguisorba major*. Ma *Kwiaty* w kłosy jajowe skupione. Rośnie osobliwie na suchych łąkach.

Korzeń jest trwały. Pręt wyższy nad łokieć, nie zawsze się dzieli na gałęzie. Liście stoją na osobnych ogonkach: są tęgie, chude, pierzaste, częstokroć z trzynastu listeczkow serduszkowych, zębkowanych złożone. Kwiaty kwitną w Czerwcu, w krotkich ale gęstych kłosach, na wierzchołkach gałązkow. Liścieczki korony są jajowo-okrąg-

Tem III.

głe, póki młode, białe, brunatną kreską przedzielone; gdy się zaś zestarzeją, ciemno-czerwone.

Jeżeli Cudzoziemscy Gospodarze podobney Roślinie *Potarrum Sanguisorba*; wielkie dają zalety na zasiewanie łąk, na pastwę dla Bydła; my te zalety naleść możemy w tej naszej ziemi obficie rosnącej. Może się posiać na miejscach chociażby naychudszych: trwa wiele lat z korzenia bez nowego zasiewania: może się kilkakrotnie kosić: łatwo usycha na siano: każdemu Bydłu jest przyjemną i użyteczną.

Cała ta Roślina jest zdatną do garbowania skór. Korzeń utłuczony i czerwonym winem nalany, za świadectwem Skopolego, leczy Biegunki. Liście są dobre do wewnętrznego i zewnętrznego użycia w ranach i owrzodziałości.

L. G. 326.

SANICULA: ZANKIEL. Jest Rodzay mający *Kwiaty* w Okółkach. *Nitek* pyłkowych jest pięć, *Otworow* dwa. *Kwiaty* są w okółek gęsty, główkowy skupione, z których środkowe są nierodząjne: Owoc kosmaty. Z trzech *Gatunkow*, ieden się tylko u nas nayduie.

1219.

SANICULA EUROPÆA: ZANKIEL ŻYWCZAYNY. U dawniejszych zowie się *Diapensia*: u C. Bauhina *Sanicula Officinaria*. Ma Liście korzeniowe

D

poie-

poiedyncze : *Kwiazę* wszystkie bezszypułkowe. Rośnie w lasach nieco pagórkowatych.

Korzeń trwały, jest czarny, drzewiasty. Liście korzeniowe nieco twarde i lśniące na długich ogonkach, są głęboko na trzy łapki podzielone; każda łapka znowu jest dwa-dzielna i zębkowana. Pręt około łokciowy wyrasta prosto. Okółki kwiatowe stoją na długich szypułkach. Kwiaty kwitną w Czerwcu i Lipcu, stoją bez szypułek, i mają białe Korony. Między 20. samcowemi kwiatami, ledwie jeden lub dwa bywają dwu-płciowe i rodzajne. Rozmnożyć się może przez rozdzielanie i rozsądzenie w jesieni korzeni.

Dawniejsi Lekarze dawali liściom tej Rośliny zaletę na rany: osobliwie iey zażywali gdy krew spieczoną rozwolnić chcieli.

L. S. 942.

SANTOLINA: ŚWIĘTO-ZIOŁ. Jest Rodzaj mający Kwiaty składowe. Główni pyłkowe są skupione. Kwiaty wszystkie dwu-płciowe rodzajne. *Kielich* jest pół-kulkowy, a łuski jego jak łuski na Rybach za siebie zachodzą. *Koronki* na nasieniu nie ma. Na *Dnie* owocowym są drobne listeczki. Z czterech Gatunków, jeden tylko w niektórych ogrodach widziałem.

1220. *

SANTOLINA CHAMÆCYPARISSUS: ŚWIĘTO-

ZIOŁ CYPRYSOWE ZIOŁE. Ma Szypułki iednokwiatowe. Liście czterema rządkami zębkowane. Rośnie dziko w południowej Europie.

Pręt jest drzewiasty. Liście drobne, niby popylone, gorzkie, i przenikającego zapachu. Kwiaty żółte. Utrzymaie się w naczyniach: ztymwszystkim wiem z własnego doświadczenia, że zwyczajną zimę w Ogrodzie wytrzymać może. Liście tej Rośliny morzą Robaki, i żółądek utwierdza. Rozmnaża się przez łamane i sadzone gałązki.

L. S. 564.

SAPONARIA: MYDEO.

Jest Rodzaj mający *Nierek* pyłkowych dziesięć: *Otworów* dwa. *Kielich* nagi, z iedney sztuki. *Korona* pięć-listkowa z długimi paznokciami. *Torebka* nasienna podłużna iedno-komorkowa. Z ośmiu Gatunków, następujące tylko mi są wiadome.

1221.

SAPONARIA OFFICINALIS: MYDEO LEKARSKIE.

U Dalechanpa *Saponaria major*: u Kameraryusza i J. Bauhina *Saponaria vulgaris*. Ma *Kielich* wałeczkowy. Liście iaciwo-lancetowe. Rośnie na różnych miejscach.

Korzeń trwały. Pręt prosty. Liście gładkie, tęgie, trzy-żyłaste, na przeciw siebie stojące. Kwiaty stoją na krótkich, iednokwiatowych szypułkach, w niejakie okółki skupione: Kwitną

osq.

osobliwie w Czerwcu. Korona dzika czasem iedno-liściowa, a wtedy nierodzajna, albo w Ogrodach pełna, jest pospolicie biała, czasem czerwona.

Liście i Korzeń tej Rośliny nie mają wprawdzie żadnego zapachu, lecz są pełne mydlastego gorzkawego soku, który zpywa pieni się, i który słusznie jest policzony między najprzedniejsze lekarstwa rozwalniające, a stąd Salsaparylle kosztowney albo się równiające, albo ją jeszcze przechodzące. Trunek tej rośliny wodą lub Spiritu vini nalaney, jest skuteczny w zamuleniu wnętrzości i chorobach ztąd pochodzących, w zatrzymanych wypróżnieniach, w grubych sokach. Rozwalnia stolec, pobudza poty, mocz i miesięczne. Niektórzy dają iey zaletę w białych upławach, i Francuzkiey chorobie. Sokiem świeżym wyciśnionym można z sukien tłuste plamy wywabiać. Liśćmi w wodzie gotowanemi Wieśniaczki płoczą zabrudzone rzeczy wełniane, które od tego nie tylko się czysto chędożą, ale i bieleją.

1222.

SAPONARIA VACCARIA: MYDŁO ZROZOWIE. Ma iaiowo-okrągłe Liście i ostro-naostrzone: Kielichy są pyramidalne, pięć-boczne. Rośnie osobliwie między zbożem. Kwitnie w Lipcu.

Korzeń masy, jest roczny. Pręt tegi, prosty. Gałązki iak

D₂

ramiona rozpostarte. Liście są blade-zielone, stoją na przeciw siebie i tak zbliżone, iż się zdaje, iakoby Pręt przez nie przechodził. Kwiaty są skupione w obrzadnie okoski, stoją na długich szypułkach: niektóre pojedynczo w kątach wierzcho- wych gałązkow. Kielich obszer- ny: Korona mała, rozcwą, a listeczki iey zębkowane. Owoc ma cztery tępe boki.

L. G. 707.

SATUREIA: CZĄBER. Ma- ten Rodzay Kwiaty do paszczę- kowych podobne. Nitki pyłko- wych jest dwie dłuższych, dwie krotszych. Ziarna nasienne na- gie. Działy Korony są dosyć ro- wney wielkości. Nitki pyłkowe są daleko od siebie oddalone. Z dziewięciu Gatunkow, ieden się tylko w niektórych Ogro- dach u nas naydnie.

1223.

SATUREIA HORTENSIS: CZĄBER OGRODOWY. U Mathiola, Kameraryusza, Do- doneusza *Satureia altera*: u Pli- niusza *Cunila sativa*: u Turne- ra i J. Bauhina *Satureia sativa*: u Kordusa *Satureia*, seu *Thym- bra sativa*: u Duranta *Satureia sylvestris altera*: u Dalechampa *Satureia vulgaris*. Ma za znak gatunkowy, że Szypułki są dwu- kwiatowe.

Rośnie dziko we Włoszech i w Francyi. Korzeń ma roczny. Pręt gałęzisty, nie wysoko wy- rasta. Liście wązkie są bez o-
gonka

gonkow. Kwiaty drobne, czerwone. Nasienie sieie się co rok w iesieni, lub na wiosnę. Roślina ta ma gorzkawy, nieco ostry smak, i nieco mocny, korzenny zapach: może się używać do przypraw kucharznych, a osobliwie do Ryb, Bobu, i Niemieckiego Grochu. Spiritus z niej i Oleiek, oraz woda pędzona, wzmacnia Nerwy, rozgrzewaia, i żołądkowi do strawności pomagają.

L. G. 1010.

SATYRIUM: TRZYLISTNIK. Jest Rodzay mający Nitki pyłkowe z Słupkiem zrosłe. *Nitek* pyłkowych iest dwie. Za Kwiatem iest *woreczek* nadęty, dwu-guzikowy. Z ośmiu Gatunków te tylko u siebie widziałem.

1224.

SATYRIUM EPIPOGIUM. TRZYLISTNIK SYBERYJSKI. Ma *Korzeń* spłaszczony, zębkowany. *Pręt* pochewkami otulony. Dolna *Warga* Korony niedzielona i odgięta.

Rośnie na nayneurodzayniejszych ciemnych miejscach. *Pręt* iest bez liści: dolna warga Korony iaiowo-lancetowa: *Ostroga* nadęta, iaiowa.

1225.

SATYRIUM REPENS: TRZYLISTNIK WŁOCZĄCY SIĘ. Ma *Korzenie* nitkowe. *Liście* korzeniowe iaiowo-okrągłe. *Kwiaty* stoia, tylko ie-

dnym bokiem na pręcie. Rośnie w wielu lasach.

Korzenie podłużno-okrągłe, obrączkowane, dzielą się na wiele ramion, i są trwałe: rozszerzają się przez wypustki. *Liście*, wyiawszy kilka, które nieco wyżej stoia, wszystkie wyrastają z *Korzenia*, są szerokie, niby na długich ogonkach, i mają pięć lub siedm żeber z sobą się spływających. *Pręt* kwiatowy prosty, nieco kosmaty, i dosyć nagi. *Kłos* kwiatowy częstokroć bywa łokciowy, i здаie się być iedno-boczny. Pokrywki kwiatowe są szerokie, i dłuższe od *Guzika* owocowego, i kończą się ostrzem. *Guzik* owocowy nie iest gładki, i ma kształt okrągło-iaowy. *Korona* biało-żółtawa.

L. G. 559.

SAXIFRAGA: ŁOMIKAMIEN. Jest Rodzay mający *Nitek* pyłkowych dziesięć, *Otworów* dwa. *Kielich* iest pięćdzielnny: *Korona* pięćlistkowa. *Torebka* nasienna iedno-komorowa, wielo-ziarnowa, ma dwa dziuby. Z trzydziestu ośmiu Gatunków, te tylko się u nas naidują.

1226.

SAXIFRAGA ANDROSA-CEA: ŁOMIKAMIEN DŁUGOKWIATOWY. Ma *Pręt* nagi, dwu-kwiatowy: *Liście* lancetowe, przytępione, włoskowane. Naydowałem na gruntach piaszczystych pod lasami. *Liście*

ście leżą skupione na ziemi; są owalne, cienkie, i na ostrzu przytępione; czasem mają dwa lub trzy ząbki. Na Pręcie jest kilka listków cieniuchnych, i pospolicie dwa Kwiaty, a częstokroć tylko jeden. Korona żółtawo-biała, bregowana.

1227.

SAXIFRAGA AUTUMNALIS: ŻOMIKAMIEN JE-SIENNY. Ma Liście prętowe równo szerokie, tęgiemi szczecinkami otoczone, na przemian stojące: korzeniowe zaś stoją całemi kupkami. Rośnie na mokrych łąkach.

Korzeń trwały rozłazi się pod ziemią, dając się na ramiona, i puszczając wiele pojedynczych Prętów, krótkich, prosto stojących. Liście korzeniowe są owalne, zaostrome, do ziemi przyściśnione, mają na obwodzie nieco szczecinków. Kwiaty na wierzchołku Pręta są skupione na osobnych szypułkach, jedno lub dwu-kwiatowych. Korona żółta plamista, listeczki białe owalne: ma zapach balsamiczny.

1228.

SAXIFRAGA HIRCULUS. ŻOMIKAMIEN SZWEDZKI. Ma Pręt prosto stojący. Liście prętowe lancetowe, nagie, bezbronne stoją na przemian. Rośnie, lubo rzadko, pod lasami, i widziałem w Ekonomii Grodzieńskiej pod Grzybow-szczyną.

Pręt rzadko nad pół łokcia

wyższy, pojedynczy, pospolicie jedno-kwiatowy, rzadko kiedy ma dwa Kwiaty. Liście nie mają Szczecin na obwodzie, i dolne są szersze, jajowo-okrągłe. Kwiaty są znaczne: Kielich nieco kosmaty, w początkach płasko rozłożony, potem odgięty. Listki Korony znaczne, żyłkowane, blade-żółte, czasem z ciemniejszymi plamami: na spodzie każdego listka jest dołek miodowy z łupinką przedzieloną.

1229.

SAXIFRAGA GRANULATA: ŻOMIKAMIEN ZIARNOWY. U wielu innych Pisarzów nazywa się *Saxifraga alba*. Ma Korzeń ziarnowy. Pręt gałęzisty. Liście prętowe liczne, nerkowe, na łapki dzielone. Rośnie na miejscach słońcu wystawionych.

Korzeń trwały, jest złożony z wielu drobiuchnych Cebuleczek, które nitczkami są związane. Pręt rzadko mi się widzieć zdarzyło na łokieć wysoce, i które widziałem, nie bardzo były gałęziste. Listeczki gałązkowe są wąskie i małe. Dolne liście stoją na długich szypułkach: wyższe są głębiej dzielone, a ich łapki iak ręka rozłożone: Kwiaty znaczne, kwitną w Czerwcu: stoją na długich, lipkich szypułkach: Kielich jest nieco kosmaty i lipki: Korona biała.

Jest mniemanie: że ta Roślina jest też sama, której dawnieyszy Lekarze osobliwsze skutki

tki na kamień przypisywali. Czyli to pewna, czyli nie, późniejszy potem zalecali ją osobliwie korzonki, na też chorobę: zażywali na dychawicę, za trzymane miesięczne, na czyzczenie wnętrzości. Teraźniejszy zaś Lekarze o wszystkich tych skutkach wątpią.

1230.

SAXIFRAGA TRIDACTYLITES: ŻOMIKAMIEN PIASKOWY. U Turneforta *Saxifraga verna annua humilior*: u Royena *Saxifraga foliis trifidis, basi angustis: caule erecto*. Rośnie na miejscach piaszczystych. Liście prętowe są klinowe, trzydzielne, stoją na przemiany. Pręt stoi prosto i jest gałęzisty.

Korzeń roczny jest niemały. Pręt lipki, czasem czerwony, rzadko na ćwierć łokcia wysoki. Liście korzeniowe stoją na długich ogonkach: prętowe zaś są bez ogonków, na trzy lub pięć łopków dzielone, a czasem wcale pojedyncze i owalne. Szypułki stoją w kątach liści, są jedno lub dwu-kwiatowe. Kwiaty kwitną w Kwietniu: mają Koronę białą. Sok tej Rośliny dawniej zażywano na gruczoły i wrzody twarde, a Boyle zalecał ziele w piwie moczone na żółtaczkę.

L. G. 115.

SCABIOSA: DRYAKIEW. Jest Rodzaj mający Kwiaty skupione. Nitek pyłkowych jest

cztery niezrosłych: Otwór jeden. Kielich powszechny jest wielolistkowy: szczególny podwoyny, stoi na guziku owocowym. Dno owocowe albo ma listki, albo jest nagie. Z trzydziestu Gatunków następujące tylko wi działem.

1231.

SCABIOSA SUCCISA: DRYAKIEW UGRYZIONA. Ma Liście lancetowo-owalne. Pręt pojedynczy. Gałęzie nierozłożyste. Kwiaty prawie wszystkie równe. Rośnie obficie na wilgotnych łąkach: kwitnie w Czerwcu i Lipcu.

Korzeń trwały wiele nitek puszczający, jest gruby, niby ugryziony. Ze zaś dawniej tej Roślinie osobliwsze skutki przypisywano, stąd urosło zabobonne mniemanie: iż Diabeł ze złości ku Ludziom gryzał Korzenie. Pręt tylko ku wierzchowi puszcza niektóre nagie gałęzie, i pospolicie rzadko ma więcej nad trzy Kwiaty. Liście po większej części leżą na ziemi: pospolicie są gładkie, czasem kosmate, czasem na obwodzie wcinane: te, które leżą na ziemi, mają osobne ogonki: prętowe są długie. Kwiaty są na znacznie wypukłym dnie osadzone: Korona pospolicie błękitna. Kielich nie dłuższy od Korony, a jego listeczki prawie wszystkie równe.

Dawniejszych czasów Korzeń i Liście wielkie miały zalety na wypędzenie iadu, a stąd miały być najskuteczniejszym lekar-

lekarstwem w czasie Powietrza. Mniemanie to ustało. Woda z zieleń gotowana jest pomocna, gdy Koń będzie zagwożdżony. Liście przed zakwitnieniem zerbranę, i świeżo w wodzie z wełną lub niciami gotowanie, farbują zielono. Z Kwiatu Pszczofy na miód noszą.

1232.

SCABIOSA ARVENSIS : DRYAKIEW POLNA. U Dodoneusza *Scabiosa communis* : u J Bauhina *Scabiosa major* : u C. Bauhina *Scabiosa pratensis* : u Dodoneusza i Dalechampa *Scabiosa vulgaris* : u Royena *Scabiosa corollulis quadrifidis radiantibus, caule hispido, foliis pinnatifidis lobis distantibus*. Ma Pręt szczecinkami osadzony. Liście są na poprzeczne części dzielone. Kwiatki brzegowe są dłuższe, środkowe cztery-dzielne. Rośnie wszędzie na piaszczystych rolach.

Korzeń jest trwały. Pręt czarny, kropkowany, stoi prosto, puszcza gałęzie jak ramiona rozpostarte. Liście dolne stoją na osobnych ogonkach, są jajowolancetowe, i mają na obwodzie niektóre zęby : prętowe czasem są niedzielone, pospolicie zaś mają pięć poprzecznych części, z których środkowa jest cała lancetowa. Kwiaty kwitną przez lato od końca Maja począwszy : listeczki powszechnego Kielicha są jajowolancetowe, i pospolicie nie dłuższe od Kwiatu : Korona błękitna, czasem czer-

wona. Dno owocowe jest wypukłe i nie ma listeczków.

Roślina ta jest Bydłu przyjemna i zdrowa. Boerhave przyznawał iey skutki rozwalniające w chorobach piersi. Riwin zalecał na piersi owrzodzące : inni zażywali na różne wrzody, chociażby i z rozpusty nieczystey. Zieleń można wełnę farbować zielono ; a z Kwiatu Pszczofy na miód i wosk noszą.

1233.

SCABIOSA COLUMBARIA : DRYAKIEW GORNA. U wielu Pisarzów zowie się *Scabiosa minor* : Ma Liście korzeniowe jajowo-okrągłe i karbowane ; prętowe pierzaste szczecinkowe. Kwiaty w promieniu są dłuższe. Naydowałem ją osobliwie pod Mielnikiem między górami.

Pręt około łokcia wysoki stoi prosto, ma gałązki dosyć nagie, jedno-kwiatowe, jak ramiona rozpostarte : Liście są częścią gładkie, częścią kosmate : dolne stoją na osobnych ogonkach : wyższe są złożone pospolicie z dziewięciu listeczków, które coraz są węższe. Kwiaty nie są bardzo wypukłe : Kielicha listeczki wąskie, z Koroną równej długości, i w starości się odginają : Korona błękitna, lub czerwona.

Roślina ta jest dla Owiec bardzo zdrową paszą : a z Kwiatów pachnących Pszczofy na miód i wosk noszą.

1234.

SCABIOSA ATRO-PURPUREA: DRYAKIEW OGRODOWA. U innych Pisarzów *Scabiosa indica*, albo *peregrina*: u Ogrodników *Scabiosa hortensis*. Ma Dno owocowe sztyfowate: Korony w promieniu dłuższe: Liście poprzecinane. Utrzymuje się w zabawnych Ogrodach, i nasienie co rok się na wiosnę sieie.

Korzeń jest foczny tylko. Pręt dosyć wysoko wyrasta, dzieli się na wiele gałęzi, i ma liści dosyć wiele. Kielich jest tak długi iak Korona, składa się z dwunastu równo-szerokich odgiętych listeczków. Kwiaty kwitnące w Sierpniu i Wrześniu, mają zapach piżmowy: są popolicie ciemno-czerwone; naydłuż się przecięż i różnie iasniejsze, i wcale białe. Ziarna nasienne są czworo-boczne, otulone skoreczką fałdowaną, i mają Koroneczkę pięć-szczecinkową. Z Kwiatu Pszczoły na miód i wosk noszą.

1235.

SCABIOSA OCHROLEUCA: DRYAKIEW SIARCZYSTA. U C. Bauhina *Scabiosa angustifolia*: u Komeraryusza *Scabiosa lutea* z *Thuringia*: u Gerarda *Scabiosa montana*. Ma Liście prętowe dwa razy pierzaste z listeczków równo-szerokich: Korony promieniowe są dłuższe.

Rośnie osobliwie na miedzach gruntem piaszczystych: i uwa-

żałem to, że iak za Bugiem ku Litwie obficie, tak na południowej stronie tej rzeki ku Warszawie, bardzo rzadko się nayduie. Korzeń dwu-letni albo czasem trwały puszcza różne liście, albo iaiowe, albo owalne, albo lancetowe na długich ogonkach. Na Pręcie rozpięchłym liście są pierzaste, których listeczki znowu są w poprzecz dzielone. Kwiaty stoją na długich szypułkach, i są białawo-żółte; kwitną od Sierpnia aż do zimy.

1236.

SCABIOSA INFLEXA: DRYAKIEW POGIĘTA. Nowy ten zapewne Gatunek ma Pręt zgięty. Liście prętowe całe, lancetowe. Kwiaty wszystkie równe. Naydowałem w bliskości Ciechanowca, na miejscu Mścichowka zwanym.

Miejsce, na którym rośnie, jest nieco wilgotne. Korzeń zdaje się być trwały; nie bardzo długi, ukośnie pod ziemią się ciągnie, i puszcza wiele niteczek. Pręt około łokcia długi, między wielu bardzo sztukami, które widziałem, żaden nie jest prosty, ale w połowie mniej lub więcej zgięty, nad miejscem zgięcia znowu się w górę prostował, z wypuszczaniem kilku gałązkw kwiatawch. Liście korzeniowe są przewrotno-iaiowe na długich ogonkach: prętowe zaś na przeciw siebie stojące, długie, lancetowe, bardzo krotkie mają ogoneczki. Szypułki popolicie iedno-kwiatowe

towe są długie. Kwiaty małe, blado-błękitne, kwitną w Sierpniu i Wrześniu: mają Kielich równy Koronie z listeczkow szerszych dłuższych, węższych krotszych, na przemian złożone.

L. 9. 357.

SCANDIX: TRYBULA.

Jest Rodzaj mający Kwiaty w Okółkach. *Nitek* pyłkowych jest pięć, Otworów dwa. *Pokrywa* powszechna jest promienista. *Kwiaty* środkowe w okółku pospolicie są tylko Samce. *Listeczki* Korony są wycinane. *Owoc* sztyfowaty. Z dziesięciu Gatunków, następujące mi są wiadome.

1237.

SCANDIX ODORATA:

TRYBULA HISPANICA: Ma Ziarna nasienne bruzdowane i rogate. Rośnie dziko w Hiszpanii, Wenecyi, i Szwaycarach: u nas się tylko w niektórych kuchennych ogrodach znajduje.

Cała ta Roślina ma mocny zapach anyżowy. Korzeń długi, biały, miękki, słodki, i korzeny. Liście są potroyno-pierzaste, nieco kosmate, miękkie i białawe. Zamiast Pokrywy powszechny, jest tylko jeden listeczek: Pokrywki zaś szczególne mają listeczkow pięć białych i znacznych. Kwiaty białe, zewnętrzne są zupełnie dwupłciowe, a ich listeczki promieniowe większe, i wszystkie serduszkowe: wewnętrzne zaś są

1

sobie równe, i zupełnych szkieł nie mają. Ziarna nasienne są niemałe, czarne, z znacznymi żebrami, które się na wiosnę posiać mogą.

Liście tej Rośliny są zdrową i przyjemną przyprawą Potraw. Kwiaty Pszczołom są bardzo ulubione. Z nasienia, przydawszy soli, można wypędzić Olejek, który anyżowemu bardzo będzie podobny.

1238.

SCANDIX PECTEN VENERIS: TRYBULA FGLICA. Ma na Ziarnach nasienych bardzo długie dziubki. Rośnie między Zbożem: kwitnie w Maiu.

Korzeń jest roczny. Pręt około pół łokcia wysoki. Liście są długie i bardzo pojedyncze. Okółki kwiatowe nie bardzo są składane, czasem tylko mają dwa mniejsze okółeczki, i Kwiatów nie wiele. Pokrywka ma pięć lub siedm szerokich listeczkow. Kwiaty białe. Korony na obwodzie okółka mają listeczki nierówne, środkowe zaś są prawie wszystkie jedno-kwiatowej wielkości. Ziarna nasienne są wałeczkowe, z bardzo długim sztyfowatym, pojedynczym dziubem.

1239.

SCANDIX CEREFOLIUM: TRYBULA ZWYCZAYNA.

Ma Ziarna nasienne lśniące; jajowo-szyfłowate. Okółki kwiatowe stoją bez szypułek na boku Pręta i Gałązek. Rośnie dziko

dziko w południowej Europie; u nas w niektórych Ogrodach kuchennych utrzymuje się z posianego co rok nasienia.

Korzeń roczny jest biały, kręgielkowy, krótki, włosienkowy: dalsza cała Roślina jest wietka i gładka. Pręt wewnątrz czczy wyrasta czasem na łokieć wysoko: puszcza pospolicie z każdego gałzika, pod którym kosmaty jest, dwie gałązki, i liść jeden. Liście są łuszące, gładkie, dosyć szerokie, i potroynie-pierzaste. Okółki kwiatowe nie są liczne, stoją na wierzchołkach gałązkow na długich szypułkach: pod każdym okółkiem jest jeden, lub dwa czerwone listeczki. Korona biała: jej listeczki u środkowych Kwiatów równe. Ziarna nasienne są długie, nie bruzdowane, mają dziub, i pozostałe resztki podwoyney szyki.

Roślina ta ma swoy osobny zapach i smak, który lubo kórzenym nazwać się nie może, przecież zażywa się do sałat i przypraw kuchennych. Za zdaniem iednomyślnym Lekarzow, ma skutki otwierające, rościeniające, krew czyszczące, i kórczenia wewnętrzne uśmierzające. Ma zalety we wszystkich chorobach flegmistycznych, i w bolach po porodzeniu: a nadewszystko w chorobach piersi.

1240.

SCANDIX ANTRISCUS: TRYBULA DZIKA. Ma Pręt gładki. Korony wszystkie równe.

Ziarna nasienne iaiowo-okrągłe, szczerinkowane. Roślina ta słaba, wietka i piękna, rośnie na groblach.

Korzeń roczny. Pręt okółkołocia wysoki, dzieli się na gałęzie: ma pochwki wielkie włosiste. Liście nieco kosmate, są potroynie pierzaste. Okółeczki mają Pokrywki z czterech lub pięciu lancetowych, nieco szerokich listeczkow złożoną, i tyleż Kwiatow, które wszystkie są rodzajne. Korony białe, czasem czerwone, wszystkie są iedno-kwiatowe. Ziarna nasienne są od wierzchu gładkie; od spodu kosmate: mają dziub, i dwie pozostałe szyki skupione.

L. G. 452.

SCHEUCHZERIA: BŁOTNICA. Jest Rodzay mający Nitek pyłkowych sześć, Otworow trzy bez szyiek. Korony nie ma. Kielich sześć-dzielny. Torebek nasiennych, suchych, nadętych, trzy; w każdej jest iedne ziarno. Gatunek jest tylko ieden.

1241.

SCHEUCHZERIA PALUSTRIS: BŁOTNICA SITOŁWA. Roślina ta z weyrzenia ma wielkie podobieństwo do tych, które pospolicie Sitem nazywają: znaki przecięż pod Rodzajem wyrażone, uważającemu łatwo różnicę pokażą.

L. G.

L. 9. 65.

1243.

SCHÆNUS: MARZYCA. Jest Rodzay Traw. Nitek pyłkowych jest trzy: *Otwor* ieden. *Korony* nie ma. *Kielich* iedno-plewkowy, iest okryciem iednego ziarna, który każdy Kwiat zostawia. *Kwiaty* są skupione. Z piętnastu Gatunkow, te mi są wiadome.

1242.

SCHÆNUS MARISCUS: MARZYCA POSPOLITA. Ma *Zdźbło* okrągławe. *Liści* obwod i grzbiet, są kolące. Rośnie wszędzie na błotach.

Korzeń trwały iest długi. Pręty albo *Zdźbła* czasem na trzy łokcie wysoko wyrastają. *Liście* prawie są trzy-boczne, na rogach ostre. Z kątów wierzychowych liści wyrastają niektóre wiechy kwiatowe, a pod temi stoją długie brunatne listeczki tego zaostrome. Szypułki kwiatowe są długie, nierowne i na gałązki dzielone. Na wierzchošku stoi cała kupka kłoskow koloru cynamonowego. Z całego kłoska tylko iedno ziarno dojrzewa, i to iest okrągławe.

Gdzie ta Trawa rośnie, tam pod nią pospolicie Torf się znajduje, albo owa ziemia, którą do palenia w niedostatku DREW zażywają. Korzenie iey tak się wzajemnie plączą, iż na błotach nieiakie czynią wyspy. Chłopi w Szwecyi słomą iey pokrywają Dachy, która cięższa i trwalsza iest, iak słoma pospolita.

SCHÆNUS NIGRICANS: MARZYCA CZARNIAWA. Ma Pręt albo *Zdźbło* nagie, okrągławe. *Kwiaty* skupione w główkę iaiowo-okrągłą. *Pokrywka* dwu-listkowa: ieden listek długi sztyfowaty. Rośnie na błotach, osobliwie ktore latem wysychają.

Korzeń trwały puszcza całe gromady liści, ktore mają grzbiet ostry. *Zdźbła* są okrągławe, około łokcia wysokie. Kłoski są mocno z sobą stulone, strzą na osobnych szypułkach, mają kolor czarno-czerwonawy. Ziarna nasienne lśnią się iak perełki. I pod tą Rośliną częstokroć się Torf znajduje.

1244.

SCHÆNUS ALBUS: MARZYCA BIAŁA. Ma *Zdźbło* pospolicie trzy-boczne i liściowane. *Kwiaty* w kupki skupione. *Liście* szczecinkowe. Rośnie na błotach, osobliwie Torf mających.

Korzeń trwały. *Zdźbło* około pół łokcia wysokie. *Liście* blade i wąskie. Wiecha kwiatowa równo-szeroka, biała, czasem czerwona, stoi prosto na wierzchošku *zdźbła*: a iey kłoski są podługie i wąskie. Ziarna nasienne są gruszyckowe, i są dziesięcią szczecinkami otoczone.

1245.

SCHÆNUS FUSCUS: MARZYCA BRUDNA. Ma *Zdźbło* okrąg-

okrągłe, liściowane. *Kłoski* są w kupki skupione. *Liście* nitkowe rynienkowe. Rośnie także na błotach Torfowych. Ma ze wszystkim wielkie podobieństwo do *Marzycy* białej, tylko że wcześniej kwitnie, i *Kłoski* iey brunatne stoją gromadkami.

L. 9. 419.

SCILLA: CEBULA MOR-SKA. Jest Rodzay mający *Nizek* pyłkowych sześć: *Otwor* ieden. *Korona* sześć listkowa, rospostarta, prędko opadająca. *Nitki* pyłkowe są nitkowate. Z dziesięciu *Gatunkow* Cudzoziemskich, o niektórych tylko namienię.



SCILLA MARITIMA: CEBULA MORSKA LEKAR-SKA. U *Dodoneusza* *Scilla communis* & *Pancratium*: u *Tragusa* *Scilla* & *Cepa maris*: u *Pliniusza* *Scilla famina*: u *Duranta* *Scilla major*: u niektórych *Scilla vulgaris*: u *Royena* *Scilla radice tunicata*. Ma *Kwiaty* nagie: i ucięte, *Pokrywkę* liściową. Rośnie nad morzem w piaskach w *Hiszpanii*, i *Sycylii*: u nas nie wiemy czyliby się *Korzeń* dał utrzymywać.

Korzeń albo. *Cebula* czasem wielkości głowy dziecięcej po-
spolicie jest czerwona, czasem biała: składa się z wielu tęgich skorkowatych łupin na sobie leżących: jest bardzo soczysta, i prędko gnie, jeżeli nie będzie ususzona. *Liście* stoją prosto,

są lancetowe, w którego roku wyrastają *liście*, tego roku *Kwiaty* nie bywają. *Pręt* kwiatowy, ma wiele kwiatow czerwonych lub białych, które nie razem kwitną, ale niby na trzy części się dzielą, ztąd się zdaie, że ta Roślina trzy razy kwitnie.

Cebula tey Rośliny mająca zapach gryzący i smak ostry, już od bardzo dawnych czasow iest od *Lekarzow* zachwalona i zażywana, gdzie potrzeba flegmę gwałtownie rozwolnić i wyprowadzić, gdzie soki potrzeba rozwolnić; gdzie zamulenia otworzyć, wyrzutom, moczowi, potem, dopomodz. Skuteczna iest w rożnym zepsuciu sokow, w bladeści, wodnicy, febrach cztero dniowych, zamuleniu wnętrzości, katarach, kaszlu, duszności, jeżeli pochodzą z wielości flegmy: w łamaniach, śpiącej chorobie, flusach i chorobach nerwowych. Ztymwszystkim sama przez się zażyta być nie może, i dla zbytney ostrości czyni womity, płynienie żołądka, rozpalenia wnętrzości: ztąd dla uięcia ostrości rożnie się przyprawuie z octem, albo praśnym miodem, iako widzimy w *Lekarniach* *Acetum* i *Oxymel Scilliticum*, lekarstwa od dawnych czasow zachwalone i zażywane.

1246.

SCILLA LILIO-HYACINTHUS: CEBULA MORSKA LILIOWA. Ma *Korzeń* z łusek złożony. *Ogrodnicy* rożnie nazývają, już to błękitną *Lilią*, już

inż Hiacyntem. Korzeń i Liście są podobne do zwyczajnej Lili. Kwiaty pospolicie błękitne. Te, które mi się widzieć zdarzało, były w Ogrodach zabawnych w naczyniach utrzymywane. Cebule mogą się co rok przesadzać, i dla rozmnożenia oddzielające się wyrostki rozsadzać.

1247.

SCILLA AMÆNA: CEBULA MORSKA JACYNTOWA. Ma Pręt Kwiatowy rogaty. Kwiaty są na przemian na boku pręta, i nieco wiszą. Ogrodnicy pospolicie za Jacynt poczytują.

Jak zapewnią, Roślina ta z wschodnich Kraiów dostała się do Ogródów Europejskich w Roku 1590. Korzeniem jest Cebula. Kwitnie wczesnie na wiosnę: Korona pospolicie błękitna, a na każdym iey listeczku od spodu są dwie kreski białawe. Rozmnożyć można bardzo łatwo przez Cebule co jesień rozsadzane.

L. G. 67.

SCIRPUS: SITOWINA. Jest Rodzaj Trawy mający Nitek pyłkowych trzy: Otwor jeden. Korony nie ma. Kielichowe Pławy iak Dachówka za siebie zachodzą. Ziarno nasienne pojedyncze bez brodki. Z trzydziestu siedmiu Gatunkow, następujące mi tylko są wiadome.

1248.

SCIRPUS PALUSTRIS:

SITOWINA BEOTNA. U Royena *Scirpus culmo nudo, spicā terminali subovata.* Ma Zdźbło okrągłe, nagie, na którego wierzchołku jest Kłos iaiowo-okrągły. Rośnie na miejscach wodą zalanych.

Zdźbła około pół łokcia wysokie, wyrastają całemi kępami. Kłosa na nich są podługno-okrągłe i ostro zaostrzone: składają się z łusek szczelnie na sobie leżących, między którymi jest brunatne trzy-bocze, białe obwodzone. Ziarna nasienne są prawie trzy-boczne i lśniące.

1249.

SCIRPUS CESPITOSUS: SITOWINA KUPKOWA. U Royena *Scirpus folio unico.* Zdźbło jest bęgowane nagie. Kłos wierzchołkowy, dwu plewkowy, tak długi iak Kielich. Korzenie łuską się od siebie dzielą. Rośnie w lasach na takich miejscach, które Torf mają.

Korzeń trwały. Zdźbła wyrastają całemi kępami, są twarde, krzywe, rzadko na ćwierć łokcia wysokie, od korzenia pochewkowane. Kielich kwiatowy jest brunatny i bez ości, trzykwiatowy. Ziarna nasienne są szczecinami odziane.

1250.

SCIRPUS ACICULARIS: SITOWINA SZPIŁKOWA. U Royena *Scirpus magnitudine acicula.* Ma Zdźbło okrągłe, nagie, szczecinkowe. Kłos iaiowy, dwu-łupinowy, jest na wierz-

wierzchołku Zdźbła. *Ziarna* nasienne nagie.

Roślina ta bardzo mała i miękka, rośnie całemi kupkami w czystych wodach. Zdźbło jest cienkie iak włos, ledwie na trzy cale wysokie. Głowka kwiatowa poki młoda skupiona, staje się potym dwu rządkowa. Cały Kłos jest tak wielki, że ledwie szóstą część cała wynosi, i naywięcej jest pięć-kwiatowy.

1251.

SCIRPUS LACUSTRIS: *SITOWINA JEZIORNA*. U Royena *Scirpus Spicis copiosis*. Ma Zdźbło okrągławe nagie, na którego wierzchołku jest wiele Kłosów iaiowych, na osobnych szypułkach stojących. Rośnie w czystych stojących i płynących wodach.

Zdźbła częstokroć do trzech łokci wysokości wyrastają: są pojedyncze, wewnątrz pulchne miękkie, i od korzenia pochwami odziane. Pod kwiatami, które w wiechę są skupione, i pod gałęziami, stoją niektóre małe suche listeczki ością się kończące. Kłosa są grube, i koloru cynamonowego.

1252.

SCIRPUS SYLVATICUS: *SITOWINA LESNA*. Ma Zdźbło trzy-boczne w liście obfite. Okółek kwiatowy ma także liści dostatek. Szypułki kwiatowe nagie trzy razy składane. Kłosa stoją ściśnione. Rośnie w lasach, na miejscach wilgotnych.

Korzeń trwały. Zdźbło około pół-łokcia wysokie. Liście płaskie, na obwodzie i na grzbiecie bardzo kosmate. Pokrywa powszechna składa się z czterech listków nierownej wielkości. Szypułki kwiatowe nierowne. Kłoski zielonawe, iaiowo okrągłe, ostro zastrzone, stoją po dwa lub cztery skupione. Ziarna nasienne są szczeciniami otulone.

L. G. 562.

SCLERANTHUS: CZERWIEC. Jest Rodzay mający *Nitek* pyłkowych dziesięć: *Otworów* dwa. *Korony* nie ma. *Kielich* z iednej sztuki, a w nim dwa *Ziarna* nasienne. Z trzech Gatunków, dwa się u nas najdują.

1253.

SCLERANTHUS ANNUUS: CZERWIEC ROCZNY. Ma *Kielichy* nasienne otwarte. Rośnie na piaszczystych polach.

Korzeń jest roczny. Pręt dosyć wysoki i prosty, dopoki go ziarna nasienne swoim ciężarem nie nachylą. Liście stoją parami, są zakrzywione i wąskie, od Pręta nieco szersze. Kwiaty stoją skupione na wierzchołkach gałązkow i za czasem tężeją. Działy Kielicha są lancetowe, zastrzone. Częstokroć się trafia, że *Nitek* pyłkowych jest mniej iak dziesięć. Czasem pod Korzeniami najdują się takowe Poczworki Owadu do farbowania zdadne, o iakich się napisze.

pisze pod Gatunkiem następującym.

1254.

SCLERANTHUS PERENNIS: CZERWIEC TRWAŁY.

U dawnych Pisarzy *Polygonum Polonicum*, minus, *cocciferum*. Ma Kielichy owocowe zamknięte. Rośnie na piaskach słońcu otworzystych.

Korzeń trwały puszcza wiele Prętów cienkich, około pół łokcia długich, poniekąd na ziemi leżących, knotowatych. Liście stoją parami, są krzywe, wąskie, od Pręta szersze. Kwiaty są skupione na wierzchołkach gałązkow, białe, i mają między sobą krótkie lancetowe pokrywki.

Przy Korzeniach tej Rośliny obficie się najdują Poczworki pewnego Owadu iak ziarna iakie okrągłe, które zebrane tak zdadne są do Rękodzieł farbierskich do farbowania różnie czerwono, iak kosztowna *Coccionella* Amerykańska. Pisarze Zagraniczni iednostaynie zapewniają, namienia o tym i nasz Syreneusz, że dawniej w Polsce był znaczny w tym handel pod imieniem *Coccus Polonicus*. Może to być że należona Ameryka, gdy Europie podobała *Coccionellę* swoją, bardziej się podobała dla tego, że jest daleka. Prawda, że do równości farby iedna część Amerykańska wyrowna dwom naszym, ale za to nasza jest Krasiowa, i daleko taniej wypada.

Poczworki te najsoczystsze i

nayzupełniejszy są od połowy Czerwca, naydłużey do połowy Lipca. Wtedy zbierają się od wykopanych Korzeni, z ziemi przez sito chędożą, i wrzucą wodą parzą: gdyby się to nie prędko uczyniło, Owadby się wygrzył i wyleciał. Potym się w cieniu na wolnym powietrzu przesuszają, i naostatek dosuszone zupełnie w wolnym piecu zchowają.

Jak w Farbierniach zażywać mają, wiedzą Rękodzieła: Wieszniaczki zaś na karmazynowe farbowanie wełny, tak sobie postępują. Gotują w zwyczajnym kwasie z maki żytney zrobianym; tłustość nieiaką w gotowaniu się okazującą, zbierają i odrzucają; dopiero w tę farbę na kilka minut kładą wełnę pierwey w kwasie także z Asunem gotowaną, i przesuszoną. Ocet winny nierównie nad kwas powinien być użyteczniejszy.

L. G. 906.

SCORZONERA: WĘŻYMORD. Jest Rodzay małący Kwiaty składane. Głównie pyłkowe są zrosłe. Kwiaty wszystkie dwupłciowe rodzajne. Łuski Kielichowe mają obwód suchy, i iak dachowka za siebie zachodzą. Dno owocowe nagie. Na Ziarnie nasiennym jest Koronka pierkowata. Z dwunastu Gatunkow następujące mi tylko są wiadome.

1255.

SCORZONERA HUMILIS: WĘŻ-

WĘŻYMORD DZIKI. Ma Pręt dosyć nagły, iedno-kwiatowy. *Liście* są szeroko-lancetowe żyłaste, płaskie. Rośnie osobliwie na łąkach słońcu wystawionych.

Korzeń jest wielki, drzewiasty, obrączkowany, trwały, ma na Czuprynie całą gromadkę szczecin. Puszcza wiele długich i, gładkich liści, na osobnych ogonkach, na ziemi leżących. Pręt stoi prosto, jest pojedynczy, i ma tylko kilka krotkich listeczkow. Kwiat stoi pojedynczo na wierzchołku Pręta, jest dosyć wielki, żółty, i ma w Kielichu trzy lub cztery rzędy listeczkow.

Cała ta Roślina jest pełna białego słodkawego soku. Korzeń mączny, wyśmienicie zastąpić może i w Kuchni i w Lekarstwie Gatunek następujący, który w Ogrodach utrzymujemy. *Liście* są bardzo zdrowym dla Owiec pożywieniem. Z Kwiatu Pszczoły obficie na miód i wosk noszą. Trafia się czasem, że ziarna nasienne śniecią i są czarne iakoby spalone; te zebrane, z gniową wodą utarte, dają Tusz, Chińskiemu się równający.

1256. *

SCORZONERA HISPANICA: WĘŻYMORD OGRODOWY. Ma Pręt gałęzisty. *Liście* niedzielone, na obwodzie drobno zębikowane, pręt otulające. Rośnie dziko w Hiszpanii, i Syberyi: u nas utrzymuje się w niektórych Ogro-

dach kuchennych, pod imieniem Salsefinow.

Korzeń trwały, iako i cała Roślina, jest pełna gorzkawo-słodkiego, mydlastego, białego soku: a ztąd osobliwie korzeń nie tylko jest przyjemnym pożywieniem dla ludzi, ale i w trunku skutecznym lekarstwem na rozwolnienie sokow grubych, i osłodzenie ostrych. Krew żył: z wodą ięczmienną gotowany jest piersiom użyteczny. Upalony wolnym ogniem, i z iaką częścią Kawy zmieszany, i zdrowy i smaczny jest. Do tego zaś wszystkiego roczny i najdłużey dwuletni korzeń być może zdalny, czarną skorkę z niego zdjąwszy: daley bowiem potem drzewieie. Ztąd przynajmniy co dwa lata nasienie na wiosnę siać potrzeba. Z Kwiatu Pszczoły na Miod i Wosk obficie noszą.

L. 9. 756.

SCROPHULARIA. TRĘDOWNIK. Jest Rodzay mający podobieństwo do paszczekowych. *Nitek* pyłkowych jest dwie dłuższych, dwie krotszych. *Ziarna* nasienne okryte. *Kielich* pięćdzielny. *Korona* dosyć okragła, z odwinionym obwodem. *Torebka* nasienna dwu-komorkowa. Z piętnastu garunkow, dwa tylko dotąd u nas widzialem.

1257.

SCROPHULARIA NODOSA. TRĘDOWNIK KNOTO-WY. U innych Pisarzow *Scrophula-*

phularia major, albo *vulgaris*. Ma Liście serduszkowe, potroyno-żyłaste. Rogi na Pręcie są tępe. Rośnie na miejscach soczystych.

Korzeń jest głowkowy. Na pręcie nie ma obwodek skorkowych. Liście są podługne i od Ogónka wycinane, mają nie miły smak i zapach. Na Koronie zwierzchnia warga ciemnoczerwona, dolna zieleniejąca.

Korzeń ma być użyteczny na Robaki dla Wieprzow i Swiń. Liście i Korzenie wewnętrznie i zewnętrznie dawniej używano na rany i złotą żyłkę, a nasienie na Robaki.

1258.

SCROPHULARIA AQUATICA: TRĘDOWNIK WODNY. Ma Pręt na rogach skorką obwodzony. Liście serduszkowe, tępe, na osobnych ogonkach stojące, po ogonku zbiegające. Kwiaty na wierzchołku Pręta i gałązkow, są w Grona skupione. Rośnie na miejscach mokrych.

Korzeń dwu-letni pływa w wodzie: jest dosyć długi, i puszcza wiele długich Nitek. Pręt czasem do trzech łokci wysokości wyrasta, dzieli się na gałęzie, i ma cztery rogi skorką obwodzone. Liście stoją parami, z kształtu owalnego, im wyżej, wpadają na serduszkowy; na obwodzie są płytko wycinane, mają oraz niektóre przysadki. Kwiaty stoją na wierzchołku Pręta, na Szypułkach gałęzistych w wietkle kłosa sku-

Tom III.

pione: Działy Kielicha są okrągławe z białą obwódką, Wargę wyższą Korony serduszkowa ciemno-czerwona, dolna zaś zielonawa z czerwonym mieszaną.

Dawniejsi Lekarze tej Roślinie również skutki przyznawali, iak Gatunkowi poprzedzającemu. Niektórzy przyznają, że liście tego Trędowniku z Senesowemi zmieszane, odbierają Senesowym przykrość, bez umniejszenia skuteczności. Kwiaty Obryga Trędowniku dają miód Pszczołom.

L. G. 734.

SCUTELLARIA: TARCZYCA. Jest Rodzaj mający Kwiaty paszczkowe z nagim nasieniem Nitek pyłkowych jest dwie dłuższych, dwie krótszych. Kielich ma otwór niedzielony, i po okwitnieniu Kwiatu własną nakrywką tak się zamyka, że się nieiaką Torebką nasienia być здаје. Z piętnastu Gatunkow następujące tylko u nas znalazłem.

1259.

SCUTELLARIA GALERICULATA: TARCZYCA CHEŁMIK. U niektórych *Cassida major*. Ma Liście serduszkowo-lancetowe, karbowane; w których kątach Kwiaty stoją. Rośnie przy wilgotnych łąkach strumykow.

Korzeń jest trwały. Pręt około łokcia wysoko. wyrastający jest gałęzisty, i ma cztery o-

E

stre

stre rogi. Liście są przytępione, stoią na krótkich ogonkach. Kwiaty stoią po dwa, iednym rzędem, na krótkich Szypułkach. Kielich dwu-wargowy, ma nad gardzielą łuskę. Warga wyższa Korony trzy-dzielna, błękitna; dolna wycinana, biała.

Roślina ta mająca smrodek nieco czosnkowy, miała wprawdzie dawniej niciakie zalety na Febry i bole gardła, skutki iey przecięż są bardzo słabe.

1260.

SCUTELLARIA MINOR: **TARCZYCA MAŁA.** Ma Liście serduszkowo-iałowe, na obwodzie pospolicie niedzielone. Rośnie na mokrych miejscach.

Korzeń trwały, cienki, czerwony, z kłótków włosienki puszczający. Pręt cienki, około ćwierć łokcia wysoki, nieco leży na ziemi. Liście stoią na krótkich ogonkach, z kątów liści wyrastają małe gałązki z Kwiatami, na których w każdym kącie liści stoią po dwa kwiaty małe z czerwoną Koroną.

1261.

SCUTELLARIA HASTIFOLIA: **TARCZYCA DZIDKOWA.** Ma Liście na obwodzie niezębkwane, dolne halabardowe, wyższe strzałkowe. Nayduie się, lubo rzadko, na mokrych miejscach.

Korzeń, trwały, cienki, czofgający się. Pręt rzadko kiedy gałązki puszczający, około pół łokcia wysoki. Liście dolne sto-

ią na długich ogonkach, te zaś, które są bliższe Kwiatom, są bez ogonkow, i iałowo-lancetowe. Kwiaty na wierzchołku w nie-iałki kłos skupione. Korona błękitna.

L. G. 97.

SECALE: ZYTO. Jest Rodzay Trawy. Nitek pyłkowych iest trzy: *Otworow* dwa. *Kielichy* stoią pojedynczo na przeciw siebie, są dwu-plewowe. Z czterech Gatunkow, ieden nam iest dobrze znaiomy.

1262. *

SECALE CEREALE: ZYTO POSPOLITE. Ma za znak gatunkowy, że obwód *Plew* iest kosmaty. Roślina ta w Europie osobliwie nayużyteczniejsza i obficie na rolach utrzymywana, zkądby początkowo pochodziła, iako dzika, niewiadomo.

Kształt iey opisywać próżną rzeczą mi się zdaje; bo mnieiam, że niemasz ktoby nie znał. Jak zasiewać, utrzymywać, i t. d. wie każdy Gospodarz. Są iednak niektóre rzeczy, których opuścić nie mogą.

Odmiany tey pożyteczney Rośliny, są wielorakie. 1mo. Żyto zimowe, które potrzebując więcej czasu do swego wzrostu i dojrzałości, sieie się w iesieni przed zimą: rodzi słomę wysoką, kłósy znaczne, ziarna pełniejszye. 2do. Żyto iare, mniej do dojrzałości wyciąga czasu: zasiewa się na wiosnę: rodzi słomę

mę i kłosay pospolicie mniejsze, i ziarna chudsze. Ztymwzyskim zapewniam doświadcza-
jący, że każde zimowe Żyto
wcześnie na wiosnę posiane, stać
się może iarym. 3to. Żyto
wiosnowe, nam wprawdzie do-
tąd nie znajome, ale w Szwec-
yi dopiero w Maiu zasiewane:
słomę i kłosay rodzi nikczemne,
ale ziarna wydaie nayprzedniey-
sze. 4to. Żyto palone, zasie-
wa się w Norwegi takim sposo-
sobem: Wycina się sztuka la-
su; Drzewo kilka lat poleżać
zapala się ku końcowi Czerwca,
upatrzawszy czas na deszcz się
zanoszący. Skoro się spali, ie-
szcze w gorący popioł sieie się
nasienie od gorąca trzeszczące,
a jeżeli zaraz deszcz padnie, po-
spolicie żniwo bywa bardzo ob-
fite. 5to. Żyto krzewiste, u nas
w tych leciech rozmnożone, i
nie wiem dlaczego Egipskim na-
zwane. Jedni mu wielkie po-
chwały dają, drudzy ganić po-
czynają. To jest pewna z Go-
spodarzow zagranicznych, oso-
bliwie w Frankonii, którzy już
dawno tę odmianę zasiewają,
że ma swoje zalety, ma i na-
gony. Zalety są: że mniej na-
sienia do siewu potrzeba: że się
czasem bardzo znacznie rozkrze-
wia: że dobre ziarna nasienne
rodzi. Przypwarw są: że na po-
dlejszym gruncie nie bardzo się
udaie: że skoro doyrzewać za-
cznie, z żniwem na głowę śpie-
szyc trzeba dla tego, iż się bar-
dzo wysypuie: że nakoniec prę-
dzej lub później w pospolite
Żyto się obraca. W niektórych

Kraiach tę ostatnią odmianę sie-
ią razem z Owsem lub Jęczmie-
niem: pierwszego lata zbiera-
ią Owies lub Jęczmień, a dru-
giego Żyto.

Miałam ja tu różne zażycia
Gospodarskie części tey Rośli-
ny, które każdemu gospodaru-
jącemu wiadome są. Chleb tyl-
ko, i Gorzałkę żytną przedsię-
biorę.

Ziarna żytna na mąkę zmie-
lone, z mąki Chleb upieczony,
jest naypospolitszym pożywie-
niem Europejczykow półno-
cnych. O własnościach dobrego
Chleba, dokładnie się napisze
pod Rodzajem Pszenicy: tu tyl-
ko o zdatości żytnego Chleba
namienię. Jest to zdanie Le-
karzow, że Chleb żytni cho-
ciażby z pszennym mieszany,
mniej żywi, iak sam pszenny,
i jest dla słabych żołądkow i
Osob wiele siedzeniem się ba-
wiających pożywieniem ciężkim:
dla tych zaś, którzy mają stra-
wne żołądki, którzy mocno pra-
cują, jest posilniejszy nad psze-
ny, osobliwie ten, który razo-
wym nazywamy.

Co się tycze Gorzałki: tru-
nek ten w północney Europie
pospolity, nie ma wdziękow
Wódki z Wina paloney od pro-
stych ludzi bez przypraw, od
innych z różnemi przyprawami
zażywany: iako za lekarstwo w
niektórych okolicznościach z po-
mjarkowaniem stać się może:
tak w tym bardzo pospolitym u-
życiu, staie się ludziom truci-
zną, przynosi ubostwo i szko-
dę Kraiowi. Zakład Poddanstwa

nasze Kraiowe tak ubogie, niekczemne? z kąd tyle chorob i nieuleczonych? z kąd trudność uleczenia Pospolstwa? z kąd prawdziwie kiedyś i bardzo zdrowych skrócenie życia? jeżeli nie ze zbytku Gorzałki? Z kąd, ile u nas, w czasie iakiegokolwiek nieurodzaju zaraz są zadatki głodu? jeżeli nie z tąd, że Gorzałka wiele Żyta zabiera. Daliśmy ten miecz na zdrowie, życie, majątek Ludu, na uszkodzenie Kraiu, owemu Żydomstwu, który nam za ten pozwolony rozboj, płaci prawdziwie *Mammonam iniquitatis*.

Trafia się czasem, że ziarno nasienne wyrasta sztyfowate: skoreczka na nim, a często i wewnątrz, bywa czarna: w niektórych u nas miejscach nazywają Sporyszem. Ziarna takie nie tylko mąkę czynią czarną, ale też podług mniemania wielu lekarzów, gdy się obficie zróżnią, ciężkich chorob bywają przyczyną. Niemniej też Żyto, chociażby najdoskonalsze, jeżeli nie będzie zupełnie dojrzałe, jeżeli pierwej, iako mówią, nie wygrzeje się, choroby różne wzniecić może: a z tąd lekko myślnie czynią, którzy z niedojrzałego Żyta Kaszę robią: a osobliwie po roku nieurodzajnym Lud zgłodniały od niedojrzałego Chleba wstrzymywać trzeba.

Skorki Chleba, osobliwie razowego, pospolicie palone, w wodę wrzucone, czynią napoy dla słabych orzeźwiający i posilający. Sok z świeżego Żyta

wyciśniony ma leczyć kamień. Woda z żytną mąką gotowana; masłem i cukrem przyprawiona rano, i na noc wcześniej zamiast wieczerzy zażywana, jest użyteczną w początkach Suchot, jeżeli żołądek jeszcze nie utracił strawności.

L. G. 579.

SEDUM: ROZCHODNIK.

Jest Rodzaj mający *Nitek* pyłkowych dziesięć: *Otworów* pięć. Pod każdym otworem na boku jest łuska miodowa. *Kielich* jest pięć-dzielnny. *Korona* pięć-listkowa. Po każdym Kwicie zostaje się pięć suchych *Torełek* nasiennech. Z osmnastu Gatunków, następujące mi tylko są wiadome.

1263.

SEDUM TELEPHIUM: ROZCHODNIK WRONIE

MASŁO. U Royena *Sedum foliis planiusculis patentibus serratis, corymbo terminali*. Ma Liście płaskie, zębkowane. Kupki Kwiatowe płaskie, liściowane. *Pręt* stoi prosto. Rośnie na suchych miejscach, osobliwie między niskimi Krzewami.

Korzeń z głoweczkow złożony, puszcza poboczne ramiona. *Pręt* rwardy, bez gałązkw, jest liściami odziany. Liście soczyste, stoją bez porządku, i są czasem niezębkowane. Kwiaty stoją w gęsty niby okosiek skupione na wierzchołku *Pręta*: *Kielich* mały, nieco mięsisty, i bardzo zaostroszony: *Korona* żółtawo-biała.

Sok

Sok z świeżych liści wyciśniony, wodnisty, lipki i nieco słony, ma skutki znacznie chłodzące, i nieco ściągające. Dawniejsi Lekarze zażywali go nie tylko zewnętrznie w ranach, i owrzodzeniach skorbutowych, rakowych: ale i wewnętrznie w chorobach piersi, w gorącym moczu, bieguncie i złotej żyłce. Z Kwiatu Pszczoły na miód noszą.

1264. *

SEDUM ALBUM: ROZCHODNIK BIAŁY. Pospolicie u innych Pisarzów *Sedum minus*, albo *famina*: Ogrodnicy nazywają *Trymadam*. Ma Liście niepłaskie; ale iakoby iakie jagody okrągłe, podługne, przytępione, bez ogonków, od pręta odstawaające. Kwiaty są w Pod-okółki ramieniste skupione. U nas utrzymuje się w niektórych kuchennych Ogrodach.

Pręt około ćwierć łokcia długi, nieco leżący, ku wierzchołkowi dzieli się na gałązki gęsto liśćmi odziane. Liście są grube, soczyste, gładkie. Kwiaty stoją na cieniuchnych szypułkach w Pod-okółki skupione, pod ktoremi zawsze jest mały listek: Korona biała.

Liście zażywają się do Śałaty: mają smak chłodzący, i zwolna ściągający: nie są bez skutków lekarskich. Świeżo pogniecione i przyłożone, są pomocne na ślupą złotą żyłkę uśmiercając ból i puchlinę. Sok wyciśniony i zmieszany z krwią,

daie iey doory kolor i zgęstwie nie przyzwoite: zażywa się skutecznie zewnętrznie w gniących wrzodach i Raku: wewn, trznie przeciwko zgniliznie i Krwiotokom z Macicy. Rozmnaża się przez rozdzielanie na wiosnę korzonków.

1265.

SEDUM ACRE: ROZCHODNIK POSPOLITY. U niektórych dawniejszych *filicebra*, albo *Vermicularis*. Ma Liście niepłaskie, dosyć iaiowo-okrągłe, nierówno-wypukłe, nieco presto stojące, na przemiany, albo do pręta przyroste, albo przynajmniej bez-ogonkowe. Kwiaty są skupione w trzydzielnym Pod-okółek.

Roślina ta Wieśniaczkom naszym dobrze znaioma, i na Boże Ciało do wianeczków używana, rośnie wszędzie na najsuchszych odłogach. Pręt rzadko wyższy nad ćwierć łokcia, puszcza gałązki, i jest liśćmi okryty. Liście są gładkie, zielone, rzędami pięciu ślimakowato na około Pręta stojące. Kwiaty nie mają osobnych szypułek, i Korona ich jest żółta.

Smak tej Rośliny jest ostry i gryzący: wewnętrznie zażyta, gwałtownie wzbudza wymity, i płynienie żołądka. Z dwunastu częściami Piwa gotowana ma zaletę na wodną puchlinę; a w mleku na Skorbuto. Sok świeżych liści wyciśniony, zewnętrznie leczył Rak. Liście z wodą i mlekiem gotowane

ne mają leczyć Raka na mieyscach wstydlivych. Z lnianym oleiem na maść utarte są pomocne na złe wrzody. Z wodą i miodem przasnym gotowane, zażywają się na leczenie parchow, i guzow w czasie powietrza się pokazujących. Owce tej Rośliny nie tykają.

1266.

SEDUM SEXANGULARE:
ROZCHODNIK SZESZCZĘDNY. Ma Liście nieplaskie, dosyć iaiowo-okrągłe, nierówno wypukłe, dosyć prosto stojące, sześcią rzędami, albo do Pręta przyrosłe, albo bez ogonkowe. Roślina ta wiele do poprzedzającej podobna rośnie na suchych i słońcu wystawionych mieyscach.

Korzeń długi puszcza pręty około ćwierć łokcia wysokie, nad ziemią tylko nieco gałązkowe. Liście stoją ukośnie, szeciū rzędami około pręta: smak ich nie jest ostry, ale chłodzący, nieco kwaskowaty, i ściągający. Gałązka każda pod Okółka, pospolicie jest trzykwiatowa.

L. G. 337.

SELINUM: OLSZENIEC.
Jest Rodzay mający Kwiaty w Okółkach. Nitek pyłkowych jest pięć, Otworow dwa. Pokrywy są zgięte. Kwiaty wszystkie rodzajne. Listeczki Korony wszystkie równe, serduszkowe. Owoc owalno-podługny, spłaszczony, w pośrodku bregowa-

ny. Z pięciu Gatunkow następujące trzy są mi wiadome.

1267.

SELINUM SYLVESTRE:
OLSZENIEC LESNY. Ma Korzeń wrzecionowy, wielodzielny. Naydowałem w lasach; przecięż nie obficie.

Korzeń trwały jest kręgielkowy, i pospolicie dzieli się na ramiona. Pręt cały jest twarde mi włoskami okryty. Liście zaostrome, trzy razy pierzaste, i poki młode, kosmate. Okołek kwiatowy jest rozpostarty, a okółeczki stoją w pewney od siebie odległości. Pokrywy i Pokrywki są. Nasiona mają trzy wypukłe, tępe i zbliżone bregi.

1268.

SELINUM PALUSTRE:
OLSZENIEC BŁOTNY. Ma Korzeń pojedynczy, i puszcza sok mleczny. Rośnie na błotach.

Korzeń trwały jest złożony, z iedney główki ramiona puszczaący. Pręt około dwóch łokci wysoki, jest gruby, ma ostre rogi, ku wierzchołkowi okrągławy, na ramiona podzielony. Liście są bardzo wielkie i cztery razy pierzaste: mają wiele czarniawych żyłek siatkowopoplątanych. Okołek kwiatowy gęsty: Korona biała, a iey listek zewnętrzny nieco dłuższy. Pokrywy i Pokryweczki są bardzo wielkie, grube, zgięte, pięć lub ośm-listkowe. Ziarna nasienne są wycinane i prawie płaskie, nierówno wypukłe, z trzema bregami.

Ka-

Każda część tej Rośliny zadarta wypuszcza sok mleczny, i ma zapach nieco ciężki, a niżowemu przecięż nieco podobny. Korzeń jest korzenny, gorzki i gorący: zamiast Imbieru zażywać się może.

1269.

SELINUM CARVIFOLIA: OLSZENIEC POLNY. Ma Pręt bruzdowany, ostro rogaty. Pokrywa prędko niknie. Szyjka na Owocu zgięta. Rośnie na polach.

Korzeń trwały jest gruby drzewiasty, ma więcey ramion z iedney głowy pochodzących, i puszcza wiele prętów. Pręty proste, czasem dwu-łokciowe. Liście płaskie, trzy razy pierzaste. Listeczki na ostrzach białawe. Okołek kwiatowy gęsty, niżeli się kwiaty rozwijają, ma zamiast pokrywy ieden nieco szeroki listeczek. Pokrywki są częstokroć czerwone, dziesięc-listkowe. Korona biała, zewnątrz czerwona. Nasiona mają trzy wypukłe płaskowate bręgi, i na bokach są otwarte.

L. G. 612.

SEMPERVIVUM: ROYNIK. Jest Rodzay mający Nierek pyłkowych dwanaście, i Otworów tyleż. Kielich dwunasto-dzielnny. Korona dwunastolistkowa. Torebek nasiennych dwanaście, wieloziarnowych. Z ośmiu Gatunków ieden mi tylko wiadomy.

1270.

SEMPERVIVUM TECTORUM: ROYNIK ZWYCZAYNY. U niektórych *Sedum majus*: u innych *Jovis barba*: u Royena *Sempervivum foliis radicalibus carnosiss ciliatis, caulibus imbricatis membranaceis, corymbo racemoso reflexo*. Ma Liście szczecinkami obwiodzone. Odrostki rospostarte. Rośnie na pagórkach, a czasem i na starych dachach.

Liście czynią na ziemi różyczkę: gdy wyrastają, są z sobą stulone, daley potym rozpościerają się: są grube, z iedney strony wypukłe, z drugiej wpułkłe, na obwodzie mają tęgie szczecinki, a w reszcie są gładkie i czasem czerwone. Z porzodka liściowej różyczki wyrasta pręt prosty, czasem na łokieć wysoki, na wierchołku gałęzisty; ma Kłos gałązkowy w liście obfity. Kwiaty stoją tylko iednym bokiem pręta na bardzo krótkich szypułkach. Korona wewnątrz czerwona, zewnątrz zaś jest zielona.

Roślina ta jest pełna ostrego, saletrowego smaku, nieco kwaśkowatego: ma skutki chłodzące, a zatym zażywać się może na płokanie złego gardła, na spazelizny, gorące wrzody, rozpadniony język, ślepą żółtą żyłkę, Szkorbut i Raka: a z Ałunem gotowana na gnijące usta u Dzieci. Niektorzy Lekarze zalecali i wewnętrzne zażycie w Gonorrhoei, Biegunkach i Febrach.

L. G. 935.

SENECIO: STARZEC. Jest Rodzay mający Kwiaty składowane. *Główki* pyłkowe są zrosłe. *Kwiaty* dwupłciowe i samice rodzajne. *Kielich* wąsyczkowaty ma przykieszek, a *łuski* jego są na końcach niby przypalone. *Dno* owocowe nagie. *Korunka* na nasieniu pojedyncza. Z czterdziestu i jeden Gatunkow, tylko te mi są wiadome.

1271.

SENECIO VULGARIS: STARZEC POSPOLITY. U niektórych *Senecio minor*: u innych *Senecio primus*: u J. Bauhina *Senecio vulgaris sive Erigeron*. Ma *Liście* pierzasto wydłużone, pręt otulające. *Kwiaty* stoją bez porządku. Rośnie prawie wszędzie na soczystych miejscach.

Korzeń jest tylko roczny. Pręt soczysty, gałęzisty, pospolicie niski, czasem nad pół łokcia wyższy. *Liści* jest wiele, a ich działy zębkowane. *Kwiaty* żółte są na wierzchołkach gałęzi, i nie mają nigdy promienia.

Roślina ta obficie się rodząca w Ogrodach, a czasem i na roli, wiele przeszkadza Roślinom użyteczniejszym. Owce iey nie tykają, ale Ptastwu różnemu jest użyteczna. Sok wyciśniony smaku nieco słonego, lub woda z liśćmi gotowana, pobudza womity, i ma morzyć Robaki w Ludziach i Koniach: przydawszy zaś miodu przasnego i rodzenkow, zwolna laxu-

ie. Zewnętrznie niektórzy Lekarze przyznają skutki chłodzące, rozwalniające, odmiękczające: zalecają na bólenie gardła, złotą żyłkę, puchlinę, osobliwie na piersi, w których się zsiadł pokarm. Z mulekiem i Słazem gotując ma leczyć zatwardziałości Piersi i moszeń; a z oleiem sparzeliznę.

1272.

SENECIO VISCOSUS: STARZEC LIPKI. U Dalechampa *Senecio fatidus*: u C. Bauhina *Senecio incanus pinguis*: u Royena *Senecio foliis pinnatifidis sessilibus, laciniis angulosis, superioribus latioribus, florum radiis disco brevioribus*. Ma *Liście* w poprzecz dzielone, lipkie. *Łuski* przykieszka, tak są długie, jak kielichowe, i wietko leżą. Rośnie przy wsiach, miasteczkach, a osobliwie w wyciętych lasach.

Cała ta Roślina jest tłustemi włoskami odziana. Korzeń roczny. Pręt około dwóch łokci wysoki, gałęzisty, w liście i kwiaty obfity. *Liście* stoją na ogonkach. *Kwiaty* w nieakie okółki skupione, są wielkie, żółte, i mają *Kielich* kudłaty.

1273.

SENECIO SYLVATICUS: STARZEC LESNY. U Teodora *Senecio altera vel montana*. Ma *Liście* w poprzecz dzielone, zębkowane. Pręt prosty kończy się płaskimi kupkami. Rośnie osobliwie w wyciętych lasach.

Ko-

Korzeń roczny. Pręt prosty dzieli się na gałązki, i jest czasem nad łokieć wyższy. Liście są nieco kosmate i stoją na Ogonkach. Kwiaty drobne, są skupione w okołki: Kielich gładki, ma kształt przytępionego kręgielka. Korona żółta z bardzo krótkim promieniem.

1274.

SENECIO JACOBÆA: STARZEC JAKUBEK. U Matthiola, Duranta i Dalechampa, *Senecio major*, sive *Flos S. Jacobi*: u dawniejszych pospolicie tylko *Jacobæa*. Ma Pręt prosty. Liście są pierzasto-lirowe, a ich działki znowu podzielone. Rośnie wszędzie na nieco wilgotnych miejscach.

Korzeń jest trwały. Pręt prosty, czasem znacznie wysoki, twardy, gałęzisty. Liście tęgie, na dolnej płaszczyźnie nieco kosmate. Kwiaty na wierzchołkach gałązkow w okołki skupione: Kielich gładki, w przykielichu mało ma łusek. Korona żółta; w promieniu jest około 12. Kwiatków.

Owce tej Rośliny nie tykają. Dawniejsi Lekarze zażywali Liści różnym sposobem zewnętrznie i wewnętrznie w Biegunkach, bóleniu gardła, rozpaleniach. Też Liście świeże pokraiane, przez godzinę z węsną gotowane, farbują wprawdzie zielono, ale niestatecznie.

1275.

SENECIO PALUDOSUS: STARZEC BŁOTNY. Ma Li-

ście mieczowe, ostro-zębkowane, na dolnej płaszczyźnie nieco kosmate. Pręt prosty. Rośnie na błotach.

Korzeń jest trwały. Pręt pojedynczy. Liście czasem na obu płaszczyznach kosmate. Kwiaty żółte mają w promieniu około 12. Kwiateczków.

1276.

SENECIO NEMORENSIS: STARZEC GAIOWY. Ma w Promieniu Kwiatków ośm. Liście lancetowe, podwojnie zębkowane, na dolnej płaszczyźnie kosmate. Pręt gałęzisty. Rośnie w iasnym lasach.

Korzeń jest trwały. Liście na środku Pręta, są szersze nad inne. Kwiaty mają Kielichy zlepione, a w przykielichu tylko trzy wąskie łuski, długością połowie kielicha się równające. Korona żółta, ma od 5. do 8. Kwiatków w promieniu.

L. G. 1012.

SERAPIAS: WSTAWACZ. Jest Rodzaj mający dwie Nitki pyłkowe bez pośrednie na gąziku owocowym osadzone. Dolek miodownikowy jest nierównie sklepiony, a jego Wargi jajowokrągłe. Z siedmiu Gatunków następujące mi się tylko widzieć zdarzało.

1277.

SERAPIAS LATIFOLIA: WSTAWACZ SZEROKO-LIŚCIOWY. Ma Korzeń albo Główną nitkową. Liście jajowe, pręt

pręt otulające. Kwiaty wiszące. Rośnie w lasach, na miejscach niewesołych.

Korzeń jest kosmaty, drzewiasty i długi. Pręt kwiatowy tęgi, prosty, około łokcia wysoki. Liście wierchołkowe są dłuższe od Kwiatów. Kłos kwiatowy czasem jest dłuższy nad ćwierć łokcia, i w kwiaty bardzo obfity. Kwiaty w Czerwcu wiszą na długich, słabych szypułkach. Korona w początkach żółtawo-biaława, daley potym czerwienieie.

1278.

SERAPIAS LONGIFOLIA: *WSTAŃCZ DŁUGOLISCIOWY*. Ma Główniki nitkowe. Liście mieczowe bez ogonków. Kwiaty wiszą. Rośnie w lasach.

Korzeń w poprzecz pod ziemią się ciągnący, jest długi, okrągławy, drzewiasty, śmierdzący. Pręt tęgi, czerwony, nieco kosmaty, prosty, około łokcia wysoki. Kłos kwiatowy długi, rzadki, około 20. Kwiatów mający. Kwiaty wiszą na długich szypułkach, i mają między sobą długie, szerokie pokrywki. Korona znaczna, zewnątrz brudno biała, wewnątrz żółta i czerwona. Kwitnie w Lipcu.

1279.

SERAPIAS GRANDIFLORA: *WSTAŃCZ WIELKO-KWIATOWY*. Ma Główniki nitkowe. Liście mieczowe. Kwiaty stoją. W Koronie dolny li-

stek tępy, i krotszy od innych. Rośnie w lasach.

Głównika albo Korzeń podługno-okrągławy, idzie ukośnie w ziemię. Pręt w liście obfity, około łokcia wysoki. Kłos kwiatowy tylko ma około siedmiu Kwiatów, które są białe, stoją na bardzo krotkich szypułkach, i mają między sobą poboczne listeczki wielkie i długie. Listek dolny Korony, jest krotki, tępy, i ma wypukłe bręgi.

1280.

SERAPIAS RUBRA: *WSTAŃCZ CZERWONY*. Ma Główniki nitkowe. Liście mieczowe. Kwiaty stoją. W Koronie dolny listek zaostrowy. Rośnie w lasach.

Ma wielkie podobieństwo do Gatunku wielko-kwiatowego; lecz liście są bardziej zaostrowe, i trzy razy długością szerokość przechodzące. Kwiaty wielkie czerwone stoją po 7. do 9. w gęstym kłosie. Dolny listek Korony jest dłuższy i bardzo zaostrowy.

L. 9. 924.

SERRATULA: *SIERPIK*. Jest Rodzay mający Kwiaty składane. Główniki pyłkowe zrosłe. Kwiaty wszystkie dwupłciowe rodzajne. Kielich bezbranny i dosyć walczkowaty, krotkiego łuski iak dachowka zachodzą. Z piętnastu Gatunków, dwa mi tylko są wiadome.

1281.

1281.

SERRATULA TINCTORIA: SIERPIK FARBIEWSKI. Ma *Liście* na poprzeczne części dzielone, między którymi część ostatnia największa jest. *Kwiatki* wszystkie sobie są równe. Rośnie na łąkach, i w trawnych lasach.

Korzeń jest trwały. Pręt tęgi, czasem do dwóch łokci wysoki, na wierzchołku w gałęzie się dzielący. Liście tęgie, gładkie, zębkowane: dolne są częścią jajowo-okrągłe, częścią w przecz dzielone, częścią pierzaste. Kwiaty stoją na wierzchołku. Pręta w nieśnakich okółkach: mają Koronę czerwoną, i na Kielichu cienkie, twarde, na sobie leżące łuski z obwodem wełnistym. Kwiaty nie wszystkie rodzą zupełne nasienie.

Gdzie są Rękodziela Farbiarskie, tam Roślinę tę z umysłu pielęgnują: Korzeń bowiem iey gotowany z Alunem daje piękną i trwałą żółtą farbę. Co do skutków lekarskich: zażywali iey dawniejsi na zerwania, i osobliwie kiedy potrzeba było krew spieknąć rozwolnić.

1282.

SERRATULA ARVENSIS: SIERPIK ROLOWY. Ma *Liście* zębkowane i kolące. Roślina ta mająca kształt Ostu, i od Wieśniaków Ostem nazywana, rośnie czasem bardzo obficie na roli z uprzykrzeniem Rolników.

Korzeń trwały, długi, łazi

pod ziemią. Pręt rogaty, czasem na dwa łokcie wysoki, dzieli się na gałęzie. Liście są na poprzeczne części dzielone, zębkowane, zakończone się kolcem: wierzchołkowe zaś częściej są niedzielone. Kwiaty stoją pojedynczo, lub po dwa, na długich kosmatych szypułkach, w rzadkie okółki skupione. Kielich jest długi, ma kilka rzędów łusek na sobie tego leżących, lancetowych, miękkim kolcem kończących się. Korona pospolicie czerwona. Na nasieniu jest długa piorkowata Koroneczka.

Nadzwyczajnie się rozmnaża, i wygubienie bardzo czyni trudne. Ciekawy Angielczyk wyrachował, że jedna sztuka przez lato wydaie ziarn 24,000. a zatem w drugim roku 576,000,000. które dla puchu swego wiatrem uniesione, znaczną okolicę uszkodzić mogą. Chcąc ile możności wygubić, potrzeba najprzód nigdy nie dopuszczać do nasienia, ale wcześniej zrzucać: powtórę przez kilka lat, gdy się pokaże z korzenia, korzenie wykopywać.

Roślina ta poki młoda, jest Owcom przyjemną paszą: starszą utraczoną żywici można Bydlę. Kwiaty Pszczółom są ulubione. Z Puchu na nasieniu się znajdującego, przydawszy sierści lub wełny, można nieśnak gatunek sukna robić, albo samym wytykać różne rzeczy.

L. G.

L. 9. 360.

SESELI: KOPROWNIK.

Jest Rodzay mający Kwiaty w Okośkach. *Nitek* prłkowych iest pięć, Otworow dwa. *Kwiaty* wszystkie rodzajne, są skupione w *okrągły* okołek. *Pokrzywy* nie ma. Zamiast *Pokrywki* iest ieden, czasem dwa listeczki. *Owoc* iaiowo-okrągły, bręgowany. Z dwunastu Gatunkow, dotąd nie wiele widziałem.

1283.

SESELI TORFUOSUM: KOPROWNIK KRĘCONY.

U bardzo wielu Pisarzow zowie się *Seseli Massiliense*. Ma *Pręt* wysoki, tegi, *Listeczki* równo-szerokie, kupkami stojące. Widziałem tę Roślinę pod Rzeczącą iadąc od Lublina do Zaklikowa.

Korzeń trwały iest gruby, długi, na wierzchofku szczeciniami nwieńczony. *Pręt* znacznie wysoki, bruzdowany, a ile stary prawie drzewiasty. *Liście* wyrastają z długich, wielkich i wcinanych pochwow, i są wąskie. *Okołki* kwiatowe są małe, ale w kwiaty obfite. *Korona* wewnątrz biała, zewnątrz zaś czerwona. *Ziarna* nasienne okrągławe, mają smak ostry i gorzki.

1284.

SESELI SAXIFRAGUM: KOPROWNIK ŁOMIAMIENIOWY. Ma *Pręt* nitko-

waty, rozpiezchły. *Liście* dwa razy potrojne, równo-szerokie. *Okołki* kwiatowe są pospolicie sześć-dzielne. Gatunek ten iest i na Podlasiu, rośnie iak uważałem, osobliwie w bliskości miejsc mokrych.

Korzeń, ił: mnie, здаie się być tylko roczny. *Pręt* około pół łokcia wysoki dzieli się na gałązki, iest cienki, okrągławy. *Liście* są drobne. *Okołeczki* są sześć lub ośm-kwiatowe, i mają *Pokrywki* szczecinkowe.

L. 9. 120.

SHERARDIA: ROLNICA.

Jest Rodzay mający *Nitek* pyłkowych cztery: *Otwor* ieden. *Korona* leykowa, z iedney sztuki. *Ziarna* nasienne po dwa, trzy-zębate. Z trzech Gatunkow, ieden tylko nayduię.

1285.

SHERARDIA ARVENSIS: ROLNICA ŻYWCZAYNA.

Ma *Liście* wszystkie w Okręgach stojące. *Kwiaty* są wierzchołkowe. Rośnie na rolach.

Korzeń roczny, puszcza gromadnie pręciki niskie, na wiele gałązkwow się dzielące. *Liście* stoją pospolicie po 6. w okręgach, są kosmate, prawie lancetowe, mają znaczną żyłę, i kończą się tegim ostrzem. *Kwiaty* między liśćiami i na wierzchofku *Pręta*, oraz gałązkwow, bez szypułkow, są skupione. *Korona* czerwona. *Owce* tej Rośliny nie tykają.

L. G.

L. 9. 567.

SILENE: LEPNICA. Jest Rodzay mający *Nitek* pyłkowych dziesięć. *Otworów* trzy. *Kielich* brzuchy. *Korona* ma pięć listków z długim dolnym końcem, i na początku gardzieli wieniec. *Torebka* nasienna jest trzy-komorkowa. Z trzydziestu pięciu Gatunków, niektóre tylko nayduje.

1286.

SILENE NUTANS: LEPNICA CHWIELĄCA SIĘ. Ma *Listki* kwiatowe przedzielone. *Kwiaty* są na iedney stronie. *Pręt* w wiszącą wiechę skupione. Rośnie na suchych łąkach.

Korzeń jest trwały. *Pręt* około łokcia wysoki, nie ma wiele liści, jest lipki, i dzieli się na gałązki kwiatowe. Dolne liście mają ogonki, są owalne: wyższe są bez ogonków i równo-szerokie. Kwinty mają długi, rurkowy, lipki *Kielich* z dziesięciu bregami. *Korona* biała, nieznacznie czerwieniąca. Owoc wąseczkowy, na trzy komórki podzielony, w których jest wiele ziarn pomarszczonych.

1287.

SILENE NOCTIFLORA: LEPNICA NOCNA. Ma *Kielichy* dziesięć rogate, których *Ząbki* tak są długie, iak rurka *Korony*. *Pręt* dwu-dzielny. Rośnie na mieyscach trawnych.

Korzeń mały, jest tylko roczny. *Pręt* kosmaty na gałązki dwu-dzielnie się dzielący, czasem na łokieć wysoki. Liście są kosmate, bez ogonków. Kwiaty niektóre pojedynczo stoją na krotszych szypułkach, tam gdzie się *Pręt* na gałązki dzieli: inne stoją na wierzchołkach gałęzi, na szypułkach dłuższych z kątów liści wyrastających. *Korona* wewnątrz nieznacznie czerwona, zewnątrz nieznacznie żółta: *Listeczki* iey przedzielone-wycinane, przez dzień są stulone, na noc się tylko rozwiiają.

1288.

SILENE ARMERIA: LEPNICA KUPKOWA. U *Royena* *Silene foliis lanceolato ovatis glabris, floribus terminalibus fasciculatis fastigiatis.* Ma *Kwiaty* w kupkach prosto stojących. *Liście* wyższe są serduszkowe i gładkie. Rośnie w południowych Kraiach dziko: u nas w niektórych zabawnych Ogródach co rok się sięje nasienie.

Korzeń jest rączny. *Pręt* prosty, około łokcia wysoki, dzieli się na gałązki, i ku wierzchołkowi jest lipki. Liście blade-zielone, gładkie, niewąskie, iaiowo-lancetowe, stoją bez ogonków na przeciw siebie. Kwiaty na wierzchołkach skupione, czynią niby bardo gęste okółki, i mają między sobą listeczki: *Kielich* jest długi, rurkowy, bregowany, pod *Koroną* ścieniony, i ma pięć bardo krotkich ząbków: *Korona* kro-

krotsza od Kielicha przyjemnie-czerwona, listeczki iey są wy-cinane i zębkowane.

L. G. 821.

SINAPIS: GORCZYCA. Jest Rodzay strąkowy. *Nitek* pyłkowych iest cztery dłuższych, a dwie krotszych. *Kielich* rozpostarty. Na *Listkach Korony* proste dolne końce. Między krotszemi nitkami pyłkowemi i otworem, oraz między dłuższemi i Kielichem są *gruczoliki* miodownikowe. *Strączek* długi. Z trzynastu Gatunkow, trzy nam są tylko znaiome.

1289.

SINAPIS ARVENSIS: GORCZYCA POLNA. Ma *Strąki* wielo-rogate, z nierownemi wypukłościami, gładkie, i dłuższe od *Dziuba* na nich dwu-siecznego. Rośnie obficie między Zbożem, lubo gospodarującym iest niemila.

Roślina ta roczna, ma *Pręt* twardy, około łokcia wysoki, i na nim bliżej ziemi wiele szczecin. Liście daleko od *Pręta* odstawiają, i pospolicie są na niektore przeczące części dzielone. Kwiaty w Maju kwitnące, stoją w kątach wierzchowych liści, i na wierzchołku *Pręta* w Kłosy skupione; każdy Kwiat stoi na osobney szypulce. *Kielich* gładki: *Korona* żółta żyłkowana. *Strąk* gładki. *Ziarna* nasienne okrągłe, brunatne smaku bardzo ostrego.

Kwiaty są Pszczołom bardzo

użyteczne. Roślina cała, poki młoda, iest Owcom przyjemną paszą; starsza zdać się tylko może dla Bydła. Liście, osobliwie młodsze, mogą być zażyte na zieleń dla ludzi. Z *Ziarn* nasiennych można wybierać *Oley*, i do tego wszystkiego zażyć, do czego zażywa się *Gatunek* następującego, i drugiego po nim.

1290. *

SINAPIS ALBA: GORCZYCA BIAŁA. Ma *Strąk* szczecinkami osadzony, i na nim *Dziub* ukośny, mieczykowaty, bardzo długi. Długo rośnie w Anglii, Francyi i Szwaycarach; u nas utrzymuje się w kuchennych i gospodarskich Ogrodach; z corocznie na wiosnę posianego nasienia.

Roślina ta roczna, ma *Pręt* soczysty, włoskowany, około łokcia wysoki. Liście są soczyste, a z tych dolne pierzaste, i mają smak kapuściany. *Korona* żółta żyłkowana. *Ziarna* nasienne żółtawe, i gorąco-ostre: Lekarze ich zażywają na *Sinapizm* albo okładanie, ktoremi iak przez wezykatoria czynią przyszcze, osobliwie w bolach podagrycznych.

1291. *

SINAPIS NIGRA: GORCZYCA CZARNA. Ma *Strąki* gładkie, do *Pręta* przytulone. U nas także corocznie się sieie z nasienia.

Roślina ta roczna ma *Pręt* rozpierchły, i puszcza bardzo wiele

le gałęzi. Liście częstokroć od Owadu bywają psowane: z tych dolne są pierzaste i nieco wfo-skowane a średnie gładkie: wierzchołkowe trzy - boczne z gładkim obwodem. Kwiaty są drobne, mają Kielich gładki, Koronę żółtą. Strąki krotkie, czworo-boczne. Ziarna nasienne okrągłe, brunatne.

We wszystkich swoich czę-ściach ma gorącą ostrość; Olej przecięż z nasienia wybity, jest łagodny. Ziarna nasienne są dla Koz trującą: i z uwag czynio-nych przez niektórych Lekarzow częste ich zażycie czyni w Lu-dziach gnijącą ostrość krwi, i przypadłe kiedy gorączki nie-bezpieczniejsze: a ztąd osobliwie częstego zażywania wiadomey Musztardy do Stołu, zachwalać nie można. Ztymwszystkim ie-szcze przecięż Musztarda nie często zbyt zażywana, i przy-zwoicie zrobiona wzmacnia żo-łądek, wzbudza apetyt, krew rozgrzewa, grube soki i pokar-my rozwalnia, od Szkorbutu i chorob Sledziony zachowanie: nie powinna tylko być korzen-na, ostrość iey ma być uśmie-rzona, i ci się iey wystrzegać mają, ktorzy kurczowi w żo-łądku podpadają. Nie oglądając się na zachwaloną zagraniczną, na przykład Lionską, Musztarda nayużyteczniejsza robić się mo-że następującym sposobem.

Utłucz na proch nasienia Gor-zczycy czarney część iedną, bia-łej części dwie, nalej octu win-nego, i zrobiwszy gęste ciasto, choway w słoiku, w miejscu

chłodnym. Gdy się ma zażywać, wymiay trochę, i rozpraw do rzadkości i smaku upodobanego octem winnym, i nieco Cukrem.

Lekarze nasienia tylko ze-wnętrznie zażywają na Synapi-zmy: wewnątrznie zaś albo z cicią wodą i solą na womity, albo w proszku z winem na Sled-zionę, błądź, łamania, czte-ro-dniową Febrę i Szkorbut. Kwiaty tak tego, iako i poprze-dzającego Gatunku są Pszczo-łom przyjemne.

L. 9. 349.

SISON: AMONEK. Jest Rodzay mający Kwiaty w Okoł-kach. Nitek pyłkowych iest pięć, Otworow dwa. Kwiatow iest nie wiele, ale wszystkie ro-dzą. Pokrywy pospolicie cztery, Pokrywki zaś więcej mają li-steczkow. Korona dosyć płaska. Ziarna nasienne jajowo-okrągłe, bręgowane. Z sześciu Gatun-kow, ieden tylko widziałem.

1292.

SISON INUNDATUM: AMONEK WODNY. Ma Ko-rzeń łążący. Okołki kwiatowe są przedzielone. Rośnie na mieu-scach wodą zalanych.

Roślinka ta mała i niska, ma Korzeń długi w wodzie łążący: puszcza bardzo wiele wfo-skowych liści: dalsze nawet li-ście są drobne, i złożone z trzech lub pięciu listeczkow, na obwo-dzie zębkowanych. Liść na wierzchołku Pręta wyrasta bez ogonka z pochewki, i iest na trzy

trzy łapki podzielony. Nieznaczone Okółki kwiatowe wyrastają z kątów liści, i mają pokrywę zgiętą z listków dosyć szerokich. Okółeczki pospolicie są ośm. kwiatowe. Korona biała.

L. G. 813.

SISYMBRIUM: RUKIEW.

Jest Rodzaj rodzący Strąki. Nitek pyłkowych jest cztery dłuższych, cztery krótszych. Kielich i Korona są rozpostarte. Strąk pęka na dosyć równe części. Z dwudziestu Gatunków, następujące u nas najdowolniej.

1293.

SISYMBRIUM NASTURTIIUM. RUKIEW RZEZUCHA WODNA. U Dioscoride-
Sisymbrium alterum, seu Cardamine: u Mathiola, Cezalpina, Duranta, *Sisymbrium aquaticum*. Ma Liście pierzaste, których Listeczki dosyć są serduškowe. Rośnie przy zdrojach, gdzie i zimą pospolicie zielonie.

Korzenie nitkowate w ślomie się rozchodzące, puszczaia gromadnie Pręty proste, około pół łokcia wysokie. Liście wielkie, soczyste, są złożone czasem z dziewiętnastu, pospolicie z iedenastu listeczek przytępionych, i tępo zębkowanych, bez-ogonkowych. Kwiaty zaraz po śniegach, i powtórnie w jesieni się pokazujące, stoia na krótkim i ledwie liście przewyższającym grzebieniu. Kielich i Korona są białe. Strąki krótkie, krzywe,

i dosyć szerokie, na długich szypułkach odstawiają od Pręta.

Roślina ta we wszystkich swoich częściach ma smak i zapach ostry, tak dalece, że gdzie obficie w wodzie rośnie, gdy się zastarzeie, ostrością swoją wodę Ludziom i Bydłom czyni szkodliwą. Póki młoda, ma wielkie skutki lekarskie przyrodzone parowanie wzbudzaiaące, zgniliznie gwałtownie się opieraiące. Ztąd zażywa się jako Herbata, a osobliwie sok z niej wyciśniony na Sledzionę, zamulone wnętrzości, różne choroby piersi, a najbardziej na Szkorbut. Pokazały doświadczenia, że sok świeży często, i przez czas długi w nos ciągniony, trawia polipa w nosie. Woda gotowana z tym zielem jest lekarstwem i dla Bydła na gnaiące Płuca.

1294.

SISYMBRIUM SYLVESTRE: RUKIEW DZIKA.

Ma Strąki podługno-iaiowe. Liście są pierzaste, a ich Listeczki lancetowe, zębkowane. Rośnie na miejscach pustych nieco wilgotnych.

Pręt leżący na ziemi, ma Liści wiele. Liście są długie. Kielich i Korona żółte. Strąki nieco spłaszczone, dosyć szerokie, mają wiele ziarn, i stoia na długich szypułkach ku wierzchowi obrocone.

1295.

SISYMBRIUM PALUSTRE: RUKIEW BŁOTNA. Ma Liście

ście na poprzeczne części dzielone, zębkowane. Strąki podługno-iajowe. Rośnie na mokrych miejscach.

Pręt leży na ziemi. A lubo w Pisarzach zagranicznych nąduię, że liście wszystkie są jednakowe, ia przecięż u nas nąduię inaczej: Liście bowiem dolne tak są wąskie, że się włoskowym równają, wyższe dopiero są przecznosieczne. Ztąd Roślina ta nasza zgadza się z opisem Royena: *Sisymbrium foliis infimis capillaceis, summis pinnatifidis*. Kwiaty, a osobliwie Korona, są bardzo małe.

1296.

SISYMBRIUM ARENOSUM: RUKIEW PIASKOWA. Na Pręcie gałęzistym iest dosyć liści. Liście są lirowe, kątem prostym zębkowane, mają włoski gałązkowate. Rośnie na naysuchszych piaskach.

Korzeń roczny. Liście obficie z korzenia wyrastają, leżą na ziemi. Prętów wiele kosmatych. Kielich gładki, białawy, krotszy od Korony. Korona popolicie biała. Strąki długie, na długich szypułkach odstawiają od Pręta.

1297.

SISYMBRIUM SOPHIA: RUKIEW ZOFIA. Ma Koronę mniejszą od Kielicha. Liście dwa razy są składane i pierzaste. Rośnie na gruzach, rozwalinach, i tak częstokroć na podwierzach.

Korzeń iest nitkowy, cienki, biały. Pręt czasem na łokieć wysoki, prosty, twardy, gałęzisty, popylony, ma liści wiele. Liście są bardzo podobne zwyczajnemu Piosłunowi, ale daleko drobniejsze: działły ich są wąskie, równo-szerokie, od ogonka ku swemu końcowi co raz się zmniejszają, ztąd liść wyraża trzy-bocze. Kwiaty, osobliwie w Czerwcu się pokazujące, stoją na przemiany, na osobnych szypułkach, na wierzchołku Pręta. Kielich rozpostarty. Korona żółta, a listeczki iey prawie trzyboczne i wycinane. Strąki okrągławe, knotowe, i nieco zgięte.

O Ziarnach nasiennych tej Rośliny powiadaia: że między proch do strzelania zmieszane, huk albo głos grzmiący znacznie powiększać mają. Też ziarna drobno starte, dawnieysi Lekarze dawali w winie na poty, na morzenie Robaków, w biegunkach, w Febrze, na rozwolnienie spiekłej krwi, i na czyszczenie ran, oraz ich goienie.

1298.

SISYMBRIUM IRIS: RUKIEW EUROPEYSKA. Ma Pręt gładki. Liście zębkowane mają łapki marszczone. Strąki stoia prosto. Rośnie na wielu i różnych miejscach.

Korzeń roczny. Pręt wysoki, nie ze wszystkim gładki. Liście znacznie zębkowane, z tych wierzchowe mają działły długie.

* *

SITODIUM: CHLEBOWE
DRZEWO. Znakow, tey Ro-
 śliny układowych. dotąd ieszcze
 opisać nie można, ile dostate-
 cznie niewiadomych: namienić
 przecież co o niey zdaie mi się,
 że dla Ciekawych przyjemno
 będzie.

* *

SITODIUM ALTILE. Tak
 ią nazwał Solander, który ią
 najpierwszy opisał. Jest Drze-
 wo już wprawdzie dawniey w
 Indyi wiadome, ale nie zupeł-
 nie znaiome, aż nalezienie Wy-
 spy Ouathaite więcej do po-
 znania pochopu dało.

Pień wyrasta do 20. łokci wy-
 sokości. Liście są wielkie rą-
 czkowe, od wierżchu ciemno-
 zielone, od spodu blade. Kwia-
 ty na iednymże Drzewie maią
 być Samce i Samice. Owoc
 częstokroć zaważy trzy lub czte-
 ry funty, bywa wielkości lu-
 dzkiej głowy: zielony: skor-
 ka iego ma wiele działow ro-
 gatych, a kształt całego owo-
 cu iest bardziey podługny, iak
 okrągły: śródek, albo mięsiwo
 iest białe. Wszystkie części te-
 go Drzewa, i sam owoc, ma-
 ią w sobie obfity sok lipkowa-
 ty. Drzewo to czyni widok
 piękny; rodzi bardzo obficie:
 owoc w kupkach rosnący wisi,
 ciężarem swoim przysięgając ga-
 łązkie.

Przez większą część roku o-
 woc się nayduie, który przed
 dojrzałością nieco zebrany, iest

nayzwyczajnieyszym pożywie-
 niem dla mieszkających na Wy-
 spine Ouathaite. Zdecyuią skor-
 kę, i ieżeli wielki iest, dzielą
 na cztery części: potym pieką.
 Gdy się upieczę, ma spoyrzenie
 przyjemniejsze iak chleb nay-
 przedniejszy: wewnątrz iest
 biały, a zewnątrz iasno-bruna-
 tny. Smak, za zdaniem tych,
 ktorzy doświadczały, tak ma
 być przyjemny, że mu żaden
 chleb wyrównać nie może.

Tak wypieczony Owoc, trzy,
 cztery dni potwać może: od-
 nawiaią więc zawsze świeżym.
 A że przez dwa, lub trzy Mie-
 siące Drzewo nie rodzi: przy-
 pieczony więc Owoc tłuć na
 miazgę, kwaszą w dołach, i z
 tego bułeczki pieką, w ktore się
 opatruią aż do nowego. Z Drze-
 wa wyrabiaią różne naczynia:
 a Kora młoda daie dobrą prze-
 dzę, którą na odzienia sobie
 obracaią.

L. S. 348.

SIUM: MAREK. Jest Ro-
 dzay maiący Kwiaty w Okół-
 kach. Nitek pyłkowych iest
 pięć: Otworow dwa. Kwiaty
 wszystkie są rodzajne, a liste-
 czki Korony serduszkowe. Po-
 krywy i Pokrywki są, a z tych
 Pokrywy więcej maią liste-
 czkow. Owoc prawie iaiowy,
 bęgowany. Z dziewięciu Ga-
 tunkow, następujące mi są wia-
 dome.

1299.

SIUM LATIFOLIUM:
MAREK SZEROKOLISCO-
WY.

WY. U niektórych *Sium medium, majus, maximum.* Ma *Liście* pierzaste. *Okółek* kwiatowy stoi na wierzchołku. Rośnie przy brzegach błot, oraz i Strumyków.

Korzeń trwały. Pręt czasem na dwa łokcie wysoki. Liście są miękkie, a listeczki ich owalne, ostro-zębkowane. Częstość się trafia, że Pokrywy niedostaie. Korona biała.

Roślina ta, a osobliwie iey Korzeń jest ieden ze szkodliwych. Pokazały doświadczenia, że zażyty od Ludzi i Bydła sprawował nieakie szaleństwo i o śmierć przyprowadzał, ieżeli przez womity i zażycie wiele ciepłego mleka nie byli ratowani. Zapewniają inni: że i sam zapach iego jest niebezpieczny, z tym dokładem, że to rozumieć potrzeba około Miejsca Sierpnia; w Czerwcu bowiem ma być wcale nieszkodliwy, i ziele, zwłaszcza świeże, żadnego przypadku między Bydłem nie czyniło.

1300.

S I U M NODIFLORUM: *MAREK KNOTOWY.* U Morisona *Sium aquaticum*: u Rivina *Sium minus.* Ma *Liście* pierzaste, w których kątach *Okółki* stoja bez Szypulek. Rośnie na łąkach rzek, i kwitnie w Sierpniu.

Pręt jest rozłożysty, na gałęzie podzielony. Liście korzeniowe częścią pływają w wodzie, częścią stoja nad wodą. Liście prętowe mają na iednym

lub na obu bokach przysadki, a ich listeczki są ostro zębkowane. Niektóre *Okółki* kwiatowe stoja na wierzchołkach, niektóre zaś w kątach liści, na bardzo krotkich szypulkach. Pokrywy czasem niema: czasem Pokrywy i Pokrywki są wielkie, i mają listeczki szerokie, trzyzębate. Korona biała: listeczki iey równe, wygięwszy te, które są na obwodzie w *Okółku*.

1301.

SIUM SISARUM: MAREK CUKROWY KORZEN. Ma *Liście* pierzaste, a bliższe Kwiatom są potrojne. Utrzymuje się u nas w niektórych Ogrodach kuchennych.

Korzeń trwały ma smak słodki i korzenny, i jest tak miękki, że się przez najmniejszy gotowanie rozplywa: przez długie gotowanie utracą korzenność a staie się słonym. Zażywa się różnie surowo, lub różnie w przyprawach kuchennych, i na to się wykopaie pierwey niżeli Pręty wypuści, albo w iesieni, i zachowa się do zażycia na zimę. Sztuka chemiczna pokazała, że z tych Korzeni, prawda że nie bez trudności, można mieć prawdziwy Cukier. Margraf miał z pół funta Korzeni, Cukru trzy łoty.

Korzenie w pół tylko przegotowane, i przedzielone, mąką pszenną potrząśnione, i w maśle smażone, mniemam, że dla pieczonych przyjemną być mogą potrawą. Pokraiane, w rosole ugotowane, przez sito prze-

F₂

116-

tłoczone, dają lekarstwo do częstego zażycia dla tych, którzy przez suchość wnętrzości zartwardzeniem są obciążeni. Do tak przetłoczonego gąszczu przydawszy żółtkow isiowych, nieco Goździków, Szafranu, Cynamonu i Cukru: stanie się pokarmem dla słabych i wyniszczonych bardzo posilającym. Rozmnożenie może się wprawdzie dźać przez nasienie, lecz najlepiej przez rozdzielanie na wiosnę lub w iesieni, zimy się bowiem nie obawia.

1302.

SIUM FALCARIA: MAREK SIERPNICA. Ma *Liście* których listeczki są równo-szerokie, z sobą się zrastające, i po ogonku zbiegają. Rośnie na miedzach, i w końcach łąk: Kwitnie w Lipcu i Sierpniu.

Korzeń trwały. Pręt częstokroć nad łokieć wyższy, dzieli się na gałęzie. Liście są twarde, blado-zielone, a ich listeczki mają ostre ząbki. Pokrywki mają wiele cienkich listeczków. Pokrywki czasem są tylko jednolistkowe, czasem ich wcale niedostaie. Korona biała, a listeczki iey nierowne. Ziarna nasienne są podługne, na obu stronach spłaszczone.

1303.

SIUM ANGUSTIFOLIUM: MAREK WĄZKO-LISCIO-WY. U Guana *Sium Berula*: u Dalechampa *Sium Cratera majus*: u Mathiola i Taliusza *Sium verum*: u C. Bauhina *Sium*

seu Apium palustre: u Pena i Lobela *Sium seu Laver Dioscoridis Olusatris folio, sive aquatica Pastinaca*: u J. Bauhina *Sium umbelliferum*. Ma *Liście* pierzaste, w których kątach stoją *Okołki* na osobnych szypułkach. *Pokrywa* iest poprzecznie dzielona. Rośnie w wodach.

Roślina ta, która nad wodę pospolicie nie wyrasta, ma Korzeń trwały. Na *Liściach* druga para listeczków tak daleko iest od pierwszej oddalona, że się zdaje iakoby iedney pary między niemi nie dostawało. *Okołki* kwiatowe stoją na przeciwko *Liściom*.

L. G. 1120.

SMILAX: KOLCOWOY. Jest Rodzay mający Płec oddzieloną na dwu Roślinach. *Korony* nie ma. *Kielich* sześć-listkowy. *Samce* mają sześć Nitek pyłkowych: *Samice* trzy Otwory, i rodzą Jagodę trzy-komorkową. Z trzynastu Gatunków, o iednym namienić muszę.

* *

SMILAX SALSAPARILLA: KOLCOWOY LEKARSKI. Ma *Liście* iaiowo-okrągłe, trzy-żyłaste. Rośnie w Peru, Brazylii, Nowey Hiszpanii, i Wirginii w Ameryce.

Korzeń iest gruby, główkowy, dzieli się na bardzo wiele ramion niteczki puszczających: niteczki te są grubości gęsiego piora, są bez zapachu, mają smak mączny i nieco gorzkiwy:

wy: po wierzchu są marszczone i brunatne, wewnątrz białe, i jeżeli nie są zepsowane, gęste.

Te to są Korzonki pod imieniem Salsaparilla w Lekarniach głośne, którym się przypisują skutki rozcieńniające, rozwalniające i ostrość uśmierzające. Dawniejsi Lekarze mniemali: że ta Roślina ma te skutki w iak naywyższym stopniu, i zalecali ją na wszelkie ostrości sokow, a osobiwie w Francuzkiej chorobie: lecz z doświadczeń nowych i pewniejszych, są Rośliny Kraiowe, które w skuteczności albo się Salsaparilli równają, albo ją jeszcze przechodzą, iako się w tym Dykcyonarzu na swoich miejscach namieniło.

L. 9. 251.

SOLANUM: PSIANKA.

Jest Rodzay mający *Nitek* pyłkowych pięć, których *Główki* są nieco z sobą zrosłe, i na wierzchołkach są otwarte. *Otwor* ieden. *Guzik* owocowy iest pod kwiatem. *Korona* kołkowa z iedney sztuki. *Jagoda* dwukomorkowa. Z trzydziestu sześciu Gatunkow, niektóre się i u nas naydują.

1304.

SOLANUM PSEUDOCAPSICUM: PSIANKA KORALOWE DRZEŃKO. Ma *Pręt* krzewny. *Liście* lancetowate wycinane. *Okółki* kwiatowe bez szypułek.

Krzewina ta z Madera początkowo pochodząca, utrzymuje

się w niektórych zabawnych Ogrodach w naczyniach, dla przechowania przez zimę. Rozmnaża się z posianego nasienia. Te, które widziałem, nie miały Okółkow, lecz kwiaty stały pojedynczo, albo czasem dwa, trzy skupione. Jagody są okrągłe. gdy dojrzeją, mają kolor koralowy, i dla ich tylko widoku utrzymuje się ta Roślina, do zażycia bowiem są szkodliwe.

1305.

SOLANUM DULCAMARA: PSIANKA SŁODKOGORSZ. Ma *Pręt* krzewinowaty, kręcony. *Liście* wierzchove halabardowe. *Grona* kwiatowe czynią nieiaki Okółki. Rośnie w Zaroślach na wilgotnych miejscach, osobiwie w bliskości strumyków.

Korzeń iest drzewny. *Pręt* albo *Wić* mało ma gałązkow, pnie, się jeżeli ma po czym, do średniej wysokości. *Liście* są gładkie: dolne pojedyncze iaiowo-lancetowe, wierzchove czasem pojedyncze, lecz pospoliciey mają od Ogonka dwie łapki. Kwiaty od Czerwca aż ku iesieni kwitnące, stoją na gałęzistych szypułkach w kątach liści. *Korona* pospolicie ciemnofiałkowa, czasem biała, ma na każdym dziale u, spodu dwie plamki zielone. *Jagoda* iaiowo-okrągła, soczysta, czerwona, wielo-ziarnista.

Roślina ta iest bardzo użyteczna do obsadzania grobli na mokrych miejscach w lasach, zarastając bowiem miejsce wysusza.

susza. A lubo dawniejsi Lekarze poczytali ją za szkodliwą dla ludzi: świeższe przecięż doświadczenia bardzo wielu i wielkich Lekarzów pokazały, iż jest iedna z nuyżyteczniejszych w lekarstwie.

Korzeń wprzod nieco gorzki, a potym słodkawy, osobliwie Kora z Pręta i Gałązków, wodą, winem lub mlekiem iak Herbata zgotowana: toż samo się ma rozumieć i o liściach, oraz soku z nich wyciśnionym: zażyte rozcieńczią, rozwalniaią, zbytnią ostrość przytłumiaią, zamulone naczynia otwierają, krew spiekłą i wystąpioną rozdzielają: wyrzutowi flegmy, potu, moczu i żołądka, z wolna bez gorączki i niebezpieczeństwa pomagają. Daie więc ta Roślina lekarstwo Salsaparille w skuteczności przechodzące w upartych Febrach, gorących chorobach Piersi, osobliwie na Suchoty się zanoszących: w zepsowanych sokach, w rakowych wrzodach, wodney puchlinie, żółtacze, Szkodbucie, chorobie Francuzkiej, łamaniu członków, i twardych wyrostkach kości. Liście osobliwie świeże, na bolejące miejsca przykładane, ból uśmierzają. Jagody tylko iedne dotąd do zewnętrznego zażycia nie mają zalety: o wszem niektorzy zapewniają, że są szkodliwe.

1306. *

SOLANUM TUBEROSUM:
PSIANKA KARTOFEL. Ma
Pręt zielony. Liście pierzaste,

na obwodzie całe. Szypułki kwiatowe są pospolicie dzielone. Początkowo pochodzi z Peru w Ameryce, teraz tak w Europie rozmnożony, że rzadko i u nas naydziemy gospodarski Ogród, gdzieby dla użyteczności nie był utrzymywany.

Korzeń trwały jest z wielu główek mącznych, przez nitki złączonych złożony. Prętów jest wiele prostych, różney wysokości, grubych, rogatych, bręgowanych, nieco włosistych, dosyć gałęzistych. Dolne liście są nieco włosiste, i czasem czerwieniejące: dalsze blade-zielone, nieco kosmate, dosyć długie, zapachu słabego, ale nieprzyjemnego: stoją bezporządknie na Pręcie i Gałęziach, i są złożone od siedmiu do piętnastu listeczków, które na powszechnym ogonku na przeciw siebie są ustawione. Listeczki są na obu końcach węższe, w pośrodku szersze, różney wielkości, ostatni pospolicie naywiększy, a pomiędzy niemi częstokroć niekto para nierównie nad inne mniejsza. Kwiaty w Lipcu i Sierpniu stoją na grubych rogatych szypułkach, w kątach liści i gałązków, oraz na wierchońku Pręta. Kielich zostaje się aż na jagodzie. Korona biała, czasem czerwieniejąca. Jagoda okrągła, różney wielkości, gdy dojrzeie ciemnoczerwona.

Żadna Roślina nie zasłużyła sobie na to, aby tak powszechnie w Europie była przyjeta, i tak prędko rozmnożona, iak

Kar-

Kartofle, dla wielorakich użyteczności. Około Roku 1585. najpierw w Europie widzieć się dały, i na stole Królów pokazały: 40. lat ledwie minęło, alicsi wszędzie były rozmnożone: u nas dopiero w tym wieku poznaliśmy się nieco na nich.

Wiele części tej Rośliny jest użytecznych, lecz najgłówniej główki korzeniowe, a w tych tak się znacznie rozmnaża, że jeden Kartofel na wiosnę sadzony, bez znacznej pracy do jesieni 60. wydać może. Korzeń ten przynajmniej pospolitemu ludowi zastępuje prawdziwie miejsce chleba, a to tym pożyteczniej, im bardziej go prawie przez dziewięć Miesięcy przechować można.

Przez utrzymywanie w różnych Kraiach, różne stały się odmiany. Tak są *Cukrowe* Hollenderskie i Fryzlandskie, które mają smak słodki; *Fioletowe*, *białe* i t. d. Angielskie i Amerykańskie po kilka funtów wążące. Ztymwszystkim mniejsze są zawsze smaczniejsze.

Główki zażywają się albo tak jak są, różnie przyprawione, albo na mąkę zmielone. Same przez się czyli to gotowane, czyli upieczone i obfupione, z solą tylko, albo na przykład w rosole mięsnym zażywane, za świadectwem samych Lekarzów, są dla ludzi zdrowym pożywieniem. Chciano wprawdzie przed niejakim czasem oczernić: lecz Towarzystwo Lekarskie w Paryżu wydanym wyrokiem, że są dobrym, zdrowym, nie tylko

nieszkodliwym, ale raczey bardzo użytecznym pożywieniem, sławę im przywróciło.

Na mąkę dwoiako się obrobić mogą. Jeżeli do użycia pospolitego, wybiorą się wielkie, gładkie, białe, okrągłe i mączyste, czysto opłoczą, i na słońcu lub na powietrzu wysuszą: gdy tak uschną, że dwie części trzecich ciężaru utracą, zmielą się w Młynach na raz lub na pytel. Z takiej mąki lubo z samej chleba może być nieco ciężki, iednak z przydatkiem nieco żytny, jest bardzo dobry dla ludzi pracowitych.

Jeżeli zaś mąka ma być dla ludzi pieszczonych, mniej iej wprawdzie będzie, ale bardzo przednia, tym sposobem: Wybiorą się takie główki, iak się dopiero mowiło, przez noc w wodzie namoczą, i obfupione w jakim naczyniu na miazgę potłuką: niech ta miazga przez dwa dni usycha. Naleje się w inne naczynie czystej wody, a trzymając na powierzchni gęste sito, płokać i przecierać się będzie miazga kartoflowa. Mąka z wodą poydzie na dno, a śupiny z sítą wyrzucą się. Po niejakim czasie, gdy się na dnie gąszcz mączny ustoi, zleie się woda, a świeżey nalawszy zamąci: ieżeliby co brudu pływało, zbierze się. Tym lepiej będzie, im więcej się to powtorzy. Nakoniec wybierze się gąszcz i wysuszy, do pokruszenia na mąkę, która im starsza, tym przedniejsza będzie.

Takowa mąka nie tylko jest zdatna na Krochmal i Puder, ale i zdrowe nayprzedniejsze z niey ciasta robić można na stoły. Między innemi wynalazkami można zachwalić z tey mąki kaszę Kartoflową, którą niektorzy równo z Sago użyteczną być mniemają, a to pewna, że od Ryżu mało się różni. Rozrobione ciasto białkami laiwemi, przeciska się przez rzadkie płotno: wypadające ztąd knotki puszczają się na miejsce takąż mąką potrząśnione, i w niey walaia: ususzy się i zachowa do zażycia.

Dalsze użycia Kartoflow są te. Miejscami już Gorzalnice Wódkę z nich pędzą: Jagody nawet same do niczego więcej niezdatne, na wódkę przecięż zdać się mogą. Bydło, Drob, a osobliwie Wieprze, znacznie się ukarmia Kartoflami pokraianemi, ususzonymi, z solą nieco zmielonemi i odgotowanemi. Zieleń pierwey, niżeli się Jagody powiążą, można żywić Bydło.

Wiedzą Gospodarze, iak mają Kartofle przechować przez zimę, w ogrodzie bowiem nie wytrzymają. Chowią albo w naczyniach suchym piaskiem przesypanem namieyscu od mrozow beśpiecznym, albo w doły głęboko zakopują. Rozmnożenie mogłoby się dziać z dojrzałego nasienia, i możeby tym sposobem wypadły odmiany zimę naszą wytrzymujące: ztymwszystkim popsolicie sadzą się co wiosna główki drobne: owszem gło-

wka większa na części podzielona, byleby każda część miała oczko, sadzić się może. Grunt naylepszy jest nieco gliniasty i czarny: żadnym przecięż nie gardzi. Gdy Pręty podrosną, obsypują się ziemią, a tak i Pręty nawet wydają główki.

Nim zakończ, muszę ieszcze namienić o dwojakim użyciu kuchennym; może komu przyjemno będzie. Odgotują się Kartofle, i obfupione na słońcu lub powietrzu ususzają: pokruszone schowają. Wczasie gąszcz z nich ugotowany w rosole, lub wodzie tylko z masłem, zdrową i wyśmienitą da potrawę, chociażby dla słabych żołądkow. Powtore, odgotują się Kartofle, obfupią, i w talerzyki pokraiane na misie rozłożą: położy się Sledź, i znowu talerzykami okryje: przydawszy masła smaży się na wolnym ogniu: w czasie smażenia się przyleie się trochę rosolu, albo w post polewki rybney, i nakrywszy, dusi się, i bez innych przypraw korzennych, da się na stoł.

1307. *

SOLANUM LYCOPERSICUM. PSIANKA ŻABĘKO MIŁOSNE. u Ogrodników *Pomona amoris*. Ma Pręt zielny. Liście pierzaste, wcinane. Groń kwiatowe pojedyncze. Rośnie dziko w gorących Kraiach Ameryki: u nas w niektórych zabawnych Ogrodach, corok na wiosnę z nasienia się sieie.

Roslina ta ma słaby, ale podeyrzany zapach. Korzeń jest

roczny. Kwiat żółty. Owocem Jagoda okrągła czerwona, pospolicie bręgowana; czasem żółta, i bez bręgow.

Dawniejsi przypisywali osobliwie Jagodom tej Rośliny moc odurzającą, ale omylnie: żadne bowiem doswiadczenia tego nie potwierdziły, Owszem we Włoszech i niektórych innych Kraiach zażywają się nie dojrzałe z octem i solą na Sałatę; i u nas sam widziałem z dojrzałych sosy do sztuki mięsa zażywane bez najmniejszego uszkodzenia.

1308.

SOLANUM NIGRUM: **PSIANKA POSPOLITA.** U wielu bardzo Pisarzów zowie się *Solanum hortense*: u Cezalpina *Solanum minus*: u C. Bauhina i Turneforciusza *Solanum officinarum*: u innych niektórych *Solanum vulgare*. Ma Pręt zielny. Liście jajowe zębate - kątowe. Grona kwiatowe dwu-dzielne, przewiszące. Rośnie najsobliwiej w Ogrodach między warzywem.

Korzeń jest roczny. Pręt gałęzisty, pospolicie się nieco od korzenia kładący. Liście miękkie mają zębate wcinania. Kwiaty są skupione w niejakie przewiszące okółki. Korona biała: Jagody czarne. Procz tej najsposobliwszej Gatunku tego odmiany, jeszcze się dwa inne u nas najdują, lubo są rzadsze. Z Jagodami żółtymi: u tych cała Roślina kosmata, Kwiaty żółtawe. Z Jagodami czerwonymi:

u tych Roślina jest bardzo niska: liście ledwie zębkowane: Kwiaty błękitnawe. Wszystkie kwitną od Lipca, aż do jesieni.

Prawda, że niektórzy Lekarze i tej Rośliny do leków zażywali: z liści i jagód sok wyciśniony zewnątrz na popadany język, na głębokie wrzody, na zanokcicę na palcach: wewnątrz wodę z prętem gotowaną na Szkorbut, z liśćmi na Raka i Jamania w boku: z tym wszystkim, osobliwie wewnątrz zażycie jest zawsze niebezpieczne. Z wielu bowiem doświadczeń pokazuje się, że ta Roślina czyniła sen gwałtowny, zawrót głowy, bole w żołądku, osłabienie wzroku, niejakie maziaczenia, palenie w wewnętrznościach, puchliny wielu części brzydkie i płynące. Jagody są Kurom i Kaczkom trucizną.

1309. *

SOLANUM MELONGENA: **GRUSZKA MIEŁOSNA.** U Cezalpina *Pyra insana*: u Royena *Solanum calicibus aculeatis, foliis ovatis integerrimis tomentosis*. Ma Pręt zielny. Liście jajowe kosmate. Szypułki grubiejące i przewiszące. Kielichy bezbronne. Siele się u nas corocznie na wiosnę z nasienia, i utrzymuje w niektórych zabawnych Ogrodach.

Korzeń jest roczny, nitkowy, cienki. Pręt pojedynczy, okółko pół łokcia wysoki, tęgi, gruby, kosmaty, czerwonawy. Kwiaty wiszą na krótkich szypułkach: Korona ich pospolicie

cie biała. Owoc najpospoliciej wielkości i kształtu iaja, żółty lub czerwony: soczysty, i pełny ziarn spłaszczonech.

Owocom i tej Rośliny dawniejsi przyznawali skutki odurzające, lecz żadne doświadczenie tego nie potwierdziło: i owszem bez najmniejszej szkody zażywają albo z octem na Sałatę, albo z winem i Cukrem. Pokazało się przecięż, że bardzo częste zażycie może przynieść długie Febry i zepsucie soków.

2310. *

SOLANUM INSANUM:
PSIANKA SZALONA. Ma Pręt zielny. Liście iajowe kosmate. Szypułki grubiejące, wiszące. Kielichy kolczyste. Utrzymuje się w Ogrodach zabawnych, iak Gatunek poprzedzający.

Pręt rzadko kiedy nieco gałęzisty, ale gwiazdkami wewnętrznymi okryty. Liście są nieco wydrążono-wycinane. Szypułki iedno-kwiatowe: owszem w wielu znakach zgadza się z Gatunkiem poprzedzającym, wyjąwszy, że Pręt, Kielichy i Liście na obu płaszczyznach są cienkimi kolcami okryte.

L. G. 955.

SOLIDAGO: PROSIANA-WEOC. Jest Rodzay mający Kwiaty składane. Główny pyłkowe są zrosłe. Kwiaty dwupłciowe i Samice są rodzajne. Łuski kielichowe iak dachowka zachodzą, i stykają się. Dno o-

wocowe nagie. W *Promieniu* jest Kwiatkow około pięciu. Na *Nasionie* Koronka pojedyncza. Z czternastu Gatunkow, ieden mi tylko u nas wiadomy.

1311.

SOLIDAGO VIRGAUREA:
PROSIANA WEOC ZWYCZAYNA. U Royena *Solidago caule erecto, racemis alternis erectis.* Ma pręt rogaty, nieco pogięty. Grona kwiatowe stoją prosto, są wiechowate, ściśnione. Rośnie w Lasach: i kwitnie w iesieni.

Korzeń jest trwały, drzewiasty. Pręt prosty, czasem na trzy łokcią wysoki, tęgi i dosyć kosmaty. Liście są podługne, dosyć tęgie, nieco kosmate, czasem zębkowane, pospolicie stoją na ogonkach. Kwiaty stoją w podług Pręta w kątach liści na prostych szypułkach, z których zawsze na przemiany ieden jest więcej - kwiatowy i nad liść wystawiający. Korona żółta.

Cała ta Roślina ma smak cierpki, i nieco ściągający, i iuż naydawniejsi zażywali ją wewnętrźnie i zewnętrźnie, w płynieniu żołądka, w początkach wodney puchliny, w chorobach kanału moczowego.

L. G. 908.

SONCHUS: ŁOCZYGA. Jest Rodzay mający Kwiaty składane. Główny pyłkowe są zrosłe. Kwiaty wszystkie dwupłciowe rodzajne. Kielich brzochaty,

chaty, a Łuski iego iak dachowka zachodzą. Dno owocowe nagie. Koronka na nasieniu włosista. Z dwunastu Gatunkow niektore się u nas naydują.

1312.

SONCHUS PALUSTRIS:

ŁOCZYGA BŁOTNA. U Godora i Gerarda, *Sonchus arborescens*: u Royena *Sonchus caule erecto, foliis pinnato hastatis, apiceque hastatis, floribus congestis villosis*. Ma Kielichy i Szypułki szczecinami osadzone, w nieiakie Okółki skupione. Liście mają od ogonka oście, i są łapkowato-zębkowane. Rośnie na błotnych łąkach.

Korzeń trwały. Pręt kruchy, dęty, czasem nad dwa łokcie wyższy, na wierzchošku dzieli się w gałęzie. Liście Pręt otulają: są tęgie, mają żyłki białe, i szeroką żyłę środkową: iedne są całe, tylko zębkowane, drugie dzielone na trzy-boczne poprzeczne części, inne pierzaste. Kwiaty stoją bez porządku na wierzchołkach gałęzi, są dosyć wielkie, i mają żółtą Koronę, a na Kielichu żółtawe włoski.

Niektorzy Gospodarze zagraniczni radzą tej Rośliny utrzymywanie na błotach, na paszę dla Bydła: lecz ią młodo pierwey, niżeli zakwitnie, kosić trzeba. To pewnieysza, że z Kwiatu Pszczoły obficie na miód i wosk noszą.

1313.

SONCHUS ARVENSIS:

ŁOCZYGA POLNA. U niektórych *Sonchus repens*: albo *Hieracium majus*: Ma Kielichy i Szypułki szczecinkami osadzone, w nieiakie Okółki skupione. Liście łapkowato-zębate, od ogonka serduszkowe. Rośnie na łąkach osobliwie gliniastych.

Korzeń jest trwały. Liście podługne prawie lancetowe. Kwiaty stoją ściśnione, mają Koronę żółtą, i są Pszczółom bardzo przyjemne.

1314.

SONCHUS OLERACEUS:

ŁOCZYGA OGRODOWA. U Royena *Sonchus caule ramosissimo diffuso, foliis summis amplexicaulibus, pedunculis inaequalibus*. Ma Szypułki kwiatowe kosmate: Kielichy gładkie. Rośnie osobliwie między warzywem w Ogrodach, i kwitnie od Lipca, aż do mrozow: ma tę własność, że kwiaty codziennie po południu stulają się.

Korzeń jest tylko roczny. Pręt czasem około dwóch łokci wysoki, dęty, prosty, na wierzchošku dzieli się w gałęzie, a na tych stoją Kwiaty w Okółki skupione. Liście bladozielone pręt otulają, mają zęby, różnego kształtu, częścią nie dzielone, częścią mają poprzeczne działły, częścią kończą się liściowatym ogonkiem. Kwiaty są blado-żółte, stoją na szypułkach, które gdy się zstareją, gładkimi się stają. Jest i druga odmiana tego Gatunku, którą naywięcey to różni, że jest znacznie kosmaty.

Rośli-

Roślina ta ma smak gorzki, i jest pełna mlecznego soku: skutki iey lekarskie są rozczieniające. Użyteczną jest w zamuleniach wewnętrzności, w Febrach rozpalających tak dla ludzi iako i dla bydła. Korzenie mogą się zażywać do sałat, albo gotować zamiast warzywa: podobnież i Liście mogą się obrócić na sałatę lub gotować na zieleninę. Liście ieszcze, osobliwie młode, są przyjemne Owcom, i ulubione Zaiącom, Krolikom, Szczygłom i Kanarkom. Z Kwiatu Pszczoły obficie na miód noszą.

L. 9. 623.

SORBUS: FARZĄB. Jest Rodzay Drzew mający wiele Niskow pyłkowych na Kielichu osadzonych: *Otworow* trzy. *Kielich* pięćdzielnny. *Korona* pięćlistkowa. *Jagoda* trzy-ziarnowa stoi pod Kielichem. Z trzech Gatunkow ieden się u nas naye duie.

1315.

SORBUS AUCUPARIA: FARZĄB DZIKI. U Dalechampa *Sorbus torminalis*: u wielu innych *Sorbus sylvestris*: u Royena *Sorbus foliis pinnatis*. Ma Liście pierzaste, na obu płaszczyznach gładkie. Rośnie pospolicie w lasach.

Pień wyrasta prosto i sporno, nie bardzo przecięż wysoko, i jest na wierzchołku gęsto-gałęzisty: drzewo iego jest twarde, białawe, czasem czarniawo-pla-

mione, a od korzenia kędzierzawo-żyłkowane. Kora siwa, gładka: na młodych gałęziach czerwona. Liście skoro się rozwiną, są nieco kosmate; lecz potym gładkie i iasno-zielone: są złożone od 9. do 13. Listeczkow, które na dolney piaszczyźnie w podłuż mają wypukłą żyłkę: rostarte w palcach zapach nieprzyjemny wydają. Kwiaty mają białą Koronę, nieco zapachu; kwitną w Maju i Czerwcu: stoją w płaskich wielkich kupkach. Jagody okrągłe, na wierzchołku spłaszczone, mają smak cierpki, i gdy w iesieni doyrzeją, są czerwone: czasem czarne, gdy rosną na gruncie mokrym, i korzenie pod ziemią gniją.

Drzewo to albo raczy Krzew, w każdym gruncie udaie się, najbardziej przecięż lubi mieysca przyćmione, i ziemię gliniastą. Rozmnaża się z posianego nasienia.

Drzewo to do wielu robot zdatne jest Stelmachom, Stolarzom i Tokarzom: daie się przednie polerować. Dobrze jest na osady do Srrzelb, na śruby w Prasach, i różne roboty w Młynach: można też na nim i różne sztychowania wyrzynać. Gałązki młode z liśćmi zdatne są Garbarzom do garbowania skor. Kora, i w iesieni Liście mogą być paszą dla Bydła, ale nie dla Koni, Konie bowiem od tego sierć utracają. Jagody nie tylko są niektoremu Ptastwu pożywieniem, lecz w Kamczatce suszą, mielą, i chleb z nich

nich pieką, albo Drob niemi karmią. Z tychże Jagod pędzić i palić można mocną wódkę.

Powidełka z Jagod, osobliwie nie zupełnie jeszcze dojrzałych, albo tylko Jagody ususzone i zazywane, miały okazać skuteczność w Febrach przemianowych, w ślepej złotej żyłce i Biegunkach. Jest odgłos, że Kora ma mieć skuteczność na bole Rumatyzmow. Gotnią ją nieskąpo w wodzie, a w tej pokli letnia jest, albo się kąpią, albo tylko bolejące części moczą.

L. G. 1041.

SPARGANIUM: WILCZYBOB. Jest Rodzay mający Płec w pół oddzieloną. Kwiaty są skupione w okrągłe kotki. Korony nie ma. Kielich trzylistkowy. Samce mają trzy nitki pyłkowe: Samice zaś Otwor ieden z przedzieloną szyką. Owoc iest suchy iednopestkowy. Dwa są Gatunki, i te się u nas nazydują.

1316.

SPARGANIUM ERECTUM: WILCZYBOB PROSTY. Ma Liście trzy-boczne i prosto stojące. Rośnie na miejscach wodnych.

Korzeń trwały. Pręt tęgi, prosty, około dwóch łokci wysoki. Dolne liście są bardzo wielkie, na półtora łokcia długie, i pospolicie trzy-boczne: wyższe zaś bardziey są płaskie. Z kątów wyższych liści wyrastają rogate, pogięte i nagie szy-

pułki, na których kwiaty są w okrągłe główki skupione, i stoją na dnie grubym, mięsistym. Samce są mnieysze i mają zapach.

1317.

SPARGANIUM NATANS: WILCZYBOB PŁYWAJĄCY. Ma Liście płaskie i leżące. Rośnie na błotach, i w Jeziorach.

Korzeń trwały, biały, nitkowy. Pręt bez gałęzi, krotki, ledwie co nad wodę wyrasta. Liście przytępione, dosyć grube, i na pół łokcia długie. Kwiaty są skupione w małe główeczki: na wierchołku stoi Samiec, a pod nim kilka Samic.

L. G. 858.

SPARTIUM: ZARNOWIEC. Jest Rodzay mający Kwiaty motylkowe. Nitek pyłkowych iest dziesięć na dwie kupki zrosłych, i do guzika owocowego przytulonych. Kielich iest od spodu przedłużony. Blizna na szyce ciągnie się wzdłuż, iest na wierchołku kosmata. Z czternastu Gatunkow, ieden mi dotąd u nas tylko wiadomy.

1318.

SPARTIUM SCOPARIUM: ZARNOWIEC MIOZOWY. Ma Liście i potrojne, i pojedyncze: Gałęzie rogate, bezbronne. Rośnie osobliwie w lasach piaszczystych, gdzie w Czerwcu bardzo obficie kwitnie.

Krzew

Krzew ten ma Pień cienki, ile mi się widzieć zdarzało, rzadko na dwa łokcie wysoki, lubo w innych stronach ma do pięciu łokci wyrastać. Gałęzie są zielone, i jest ich bardzo wiele. Liście starte dają mocny zapach, są prawie owalne, tylko bardziej zaostrome: małe, jasnozielone, lśniące: stoją na przemiany uspođu po trzy, ku wierzchowi pojedynczo na gałązkach. Kwiaty mają żółtą Koronę. Strąki są czarniawo-brunatne, mają na szwie białe włoski, są podługne, zaostrome, i pełne ziarn nerkowatych.

Krzew ten nadzwyczajnie się rozmnąża z wypadającego nasienia, i rozwleczających się Korzeni: ieżeliby więc była potrzeba wygubienia go, wycinać się ma przez kilka lat w Maiu i Czerwcu.

Ma przecięż i swoje użyteczności. Z żadney Rośliny popioł nie wydać tyle soli alkaliczney, ile z tey, która ma skutki lekarskie jednakowe z innemi. Z Kory można mieć nicie i grube płotna. Z gałęzi robią się miotły. Wierzchołki są zdadne do garbowania skor. Woda z liśćmi gotowana ma pędzić mocz i wyprowadzać w wodney puchlinie, i przywratkach kanału moczowego. Kwiaty dają żółtą farbę do malowania. Też kwiaty w Cukrze smażone dawniey zażywano na wzmocnienie żołądka: poki się nierozwiną pąki, marynują się w niektórych stronach Francyi,

na Kapary. Ziarna nasienne wzbudzają womity.

L. 9. 586.

SPERGULA: SPOREK.

Jest Rodzay mający Nitek pyłkowych dziesięć, Otworów pięć. Kielich i Korona mają po pięć listków niedzielonych Terebka nasienna iaiowa, iedno-komorkowa, pięć-lupinowa. Z pięciu Gatunków, te mi są wiadome.

13 9.

SPERGULA ARVENSIS: SPOREK ROŁOWY. Ma Liście w okręgach. Kwiaty mają nitek pyłkowych 10. Jest to bardzo pospolita Roślina na rolach piaszczystych, w Sierpniu osobliwie kwitnąca.

Korzeń jest tylko iednoletni. Pręt niewysoki, słaby, gałęzisty, na wierzchołku dwu-dzielnny, rozpięchły: gałązki nagie, w czasie dojrzałości nasienia przewiszające. Liście są równoszerokie, okrężone, bruzdowane: stoją od 8. do 20. przy każdym knotku prętowym naokoło. Z kątów liści i pręta wyrastają gałązki. Kwiaty stoją na wierzchowych gałązkach: Kielich ich jest lipki, a listki jego iaiowe białe obwodzone. Korona biała.

Cała ta Roślina ma słodkawyy, wodny, chłodzący, czasem flegmisty i nieco balsamiczny smak: przez cały rok trwa w swojej zieloności: rośnie prędko, i jest w ugorach, gdzie się Bydło pasie, osobliwie piaszczystych,

stych, paszą nie tylko zieloną ale i na siano ususzoną, iedną z nuyżytecznieyszych, która przyjemna iest Koniom, Bydłu, Owcom, Swiniom, a ziarna nasienne Drobia; tuczy i zdrowe czyni. O tych i innych ieszcze użytkach będzie się więcej mowić pod Gatunkiem następującym.

1320.

SPERGULA PENTANDRA: SPOREK PIĘCLISTKOWY. Naywiększą różnicą iest, że *Kwiaty* mają tylko po pięć nitk pyłkowych, i że iest drobniejszy, oraz nieco ranniey, bo w Lipcu kwitnie. Rośnie u nas, ale nie w tey obfitości, iak Gatunek poprzedzający.

Ta to iest Roślina, ktorey iako i Gatunkowi poprzedzającemu zagraniczni Gospodarze wielkie zalety dają, do umyślnego zasiewania na gruntach piaszczystych. W Hollandyi i Brabancyi zasiewają tylko Gatunek pięć-nitkowy: mybyśmy to samo z rolowym użytecznie czynić mogli.

Na końcu Kwietnia, gdzie wychodzi Żyta korzec, sieie się tego nasienia ćwierć tylko. W ośmiu tygodniach doyrzewieje kosi się, suszy na siano i wymłaca. Pospolicie po ćwierci bywa sześć korcy nasienia. Zaraz znowu na początku Sierpnia posiawszy drugi raz, będzie zielona pasza aż do późney iesieni. W iesieni pozostałe łodygi przyorawszy, stanie za na-

woz na przyszłą wiosnę pod Jęczmień.

Siano latem wymłócone, iest na paszę nad wszystkie inne siana nuyżytecznieysze. Gdy się osobliwie wodą sparzy, Krowy po nim dają przednie mleko i masło. Ziarna nasienne można na olej wybić: można w potrzebie na mąkę i chleb obroczyć: a osobliwie Gołębiom i Kurom są bardzo ulubione, ktore od nich do niesienia iay nierownie stają się płodniejszyemi.

1321.

SPERGULA NODOSA: SPOREK KNOTOWY. Ma *Pręt* pojedynczy. *Liście* gładkie sztydłowate, stoją naprzeciw siebie. Rośnie na nieco wilgotnych polach.

Korzeń iest bardzo mały, ale trwały. *Pręt* rzadko nad cztery cale wyższy, częścią stoi, częścią leży, i ma kolanka nabrzmiałe. *Liście* dolne są około cala długie wyższe bardzo krótkie, i pospolicie u spodu z sobą zrosłe. *Kwiaty* stoją na wierzchołkach gałęzi na szypułkach iedno-kwiatowych. *Kielicha* listeczki są białe obwodzone, a *Korona* biała.

L. G. 1187.

SPHAGNUM: MECHTORFOJY. Jest Rodzay mający *Płec* i części owocowania ukryte. *Słotk* ma Nakrywkę z gładkim otworem. *Czepka* niedostanie. Z trzech Gatunkow dwa mi są wiadome.

1322.

1322.

SPHAGNUM PALUSTRE: MECH TORFOWY BŁOTNY. Ma za znak gatunkowy, że jego *Gałązki* są na doł zgięte. Rośnie na błotach Torf mających, i jest iednym z naypewniejszych dowodów nayduiącego się Torfu.

Okrywa miejsca daleko i szereko swoiemi kępkami, i puszcza korzenie nadzwyczajnie głęboko w miętką ziemię. Pręciki są proste, okrągławe, liściami okryte, i puszczają wielkie mnostwo krotkich, ściśnionych, kręgielkowych, w początkach stojących gałązkow. Liście są kruche, okrągłe iak da chowka: dolne pospolicie są zwiędłe, a wyższe białawe. Słoiłk iest wielki, brunatny, prosty, iaiowo-okrągły, napełniony pyłem.

Mech ten może naywiększe błota na dobre obrocić łąki; i częstokroć iego korzenie wyraźnie się ieszcze w kopanym Torfie pokazują. Laponczykowie robią sobie z niego Poduszki i posłania: w Norwegii wytykają szpary w Budowlach, lecz ma tę wadę, że od ognia bardzo się prędko zajmuie.

1323.

SPHAGNUM ARBOREUM: MECH TORFOWY DRZEWNY. Ma *Pręt* gałęzisty, łąjący. *Słoiłki* stoją na iednym boku *Pręta*. Rośnie na pniach drzewnych.

L. G. 1112.

SPINACIA: SZPINAK. Jest Rodzay mający Płec od dzieloną na dwóch Roślinach. Korony niema. U *Samca*, Kielich czterydzielny, i Nitek pyłkowych pięć: u *Samicy* Kielich także czterydzielny, i guzik owocowy z czterma szykami: *ziarno* nasienne pojedyncze leży w stwardniałym Kielichu. Z dwóch Gatunkow, ieden mi tylko iest wiadomy.

1324. *

SPINACIA OLERACEA: SZPINAK OGRODOWY. U Turneфорcyusza *Spinacia vulgaris*. Ma za znak gatunkowy, że *Owoc* iest bez szypułki. Sieie się u nas w kuchennych Ogrodach corocznie z nasienia.

Korzeń iest roczny. *Pręt* niewysoki, miękki w liście obfity. Liście gładkie, dosyć wielkie, prawie trzy-boczne, zębko wane, stoją na osobnych ogonkach. Kwiaty drobne, zielonawe, stoją w kątach liści.

Liście iego zażywaią się do Kuchni na zieleninę, która iest iedna z naylepszych, suche bowiem wnętrzości odmiękcza i żołądek rozwalnia: ztymwzyskim bardzo częstego zażycia odradzaia niekorzy Lekarze, dając przyczynę, że ma w sobie ukrytą ostrość, która w słabym żołądku łatwo kolki i kurczenia sprawić może.

Dla Bydła, Owiec i Swiń, iest paszą iedną z nayzdrowszych i nay-

i najlepszych, a ztąd w niektórych miejscach Gospodarze zagraniczni na roli zasiewają. W jesieni po zebranych ięczmieniu przeorawszy rżysko, sieją nasienie, zimę bowiem dobrze wytrzymać: na wiosnę już w Kwietniu na paszę zażyty bydlę może. Dwa, trzy razy przez lato da się kosić, albo trzeci raz Owcami spaść można. Łodygi w jesieni przeorane staną roli za nawóz.

L. G. 630.

'SPIRÆA : PARZYDŁO. Jest Rodzaj mający wiele *Nitek* pyłkowych na Kielichu osadzonych: *Orworow* pięć. *Kielich* pięć-dzielnny. *Korona* pięć-listkowa. *Torebka* nasienna wielozarnowa. Z czternastu Gatunków następujące mi są wiadome.

1325.

SPIRÆA ARUNCUS : PARZYDŁO DZIELNOPĘCIOWE. Ma *Liście* trzy razy składowane. *Kwiaty* są skupione w kłosa wiethowe. *Płec* wcale oddzielona. Naydowałem w bliskości Ciechanowca w Lesie do Wsi Przybyszyna należącym.

Korzeń twardy, wielki, drzewiasty, trwały. Pręt drzewiasty, czasem nad trzy łokcie wyższy. *Liście* suche, drobno zębkowane, nie mają przysadków. *Kłosa* kwiatowe stoją w kątach liści, dzielą się na bardzo wiele gałązkow ściśle z sobą stulonych. *Kwiaty* mają Koronę białą i nieco zapachu. U Samców

Tom III.

jest *Nitek* pyłkowych około 20. i niezupełne ślady guzika owocowego: u Samic zaś na innej Roślinie jest otworów trzy, a w *Torebce* nasiennej bywa po dwa ziarna długich i prostych.

Rozmnażać się może przez rozdzielanie w jesieni Korzenia. Korzeń ma w lekarstwie podobne skutki, iakie się opiszą pod Gatunkiem *Parzydła Wiazowego*. Pręt i *Liście* są zdatne do garbowania skór: a z *Kwiatu* *Pszczóły* na wosk noszą. W poprzedzającym R. 1787. znalazłm sztukę, która zupełnie dwu-płciową miała wszystkie *Kwiaty*: przesadziłem do Ogrodu, będąc uważał, czyli też odmianę tę statecznie dotrzyma.

1326.

SIRÆA FILIPENDULA : PARZYDŁO ŁOMIKAMIE-NIOWE. U dawniejszych jest pod imieniem *Filipendula*. Ma *Liście* pierzaste: *Listeczki* iednakowe zębkowane. Pręt zielony. *Kwiaty* są w płaskie kupki skupione. Rośnie na Łąkach i Pastwiskach.

Korzeń trwały ma wiele knotów przez nitki z sobą spojenych. Pręt prosty, około łokcia wysoki, pospolicie bez liści, kończy się wietkim kłosem kwiatowym. *Liście* są długie, bardzo wiele listeczków mające, z których pierwsze są mniejsze, dalsze przez nieiaki ciąg równe, a ostatnie z sobą się spływają: mają wielkie, zębkowane, prętotulające przysadki. *Kwiaty* mają zapach; Koronę białą; *Ni-*

G

tek

tek pyłkowych od 20. do 30. i kwitną w Czerwcu.

Roślina ta jest jedną z prze-
dniejszych do garbowania skór.
Korzeń, na który Swinie są bar-
dzo chciwe, ma smak cierpki,
jednak go w potrzebie Szwedzi
zażywają, i na chleb obracają:
można z niego i krochmal ro-
bić, trąć i pławić w wodzie.
Dawniejsi Lekarze zalecali go
na wzmocnienie rągich części, na
rozwołnienie flegmy, na gruczo-
ły, niemoc padającą, na cho-
roby nerek i kanału moczowe-
go, na żółtą żylkę i białe upły-
wy. Liście gorzkawe i cierpkie
są bydlu ulubione, a niektórzy
mają je za skuteczne na żółta-
czkę. Z Kwiatu Pszczoły na
biały воск noszą.

1327.

**SPIRÆA ULMARIA: PA-
RZYDZO WIĄZOWE.** Uda-
wnych jest pod imieniem tylko
Ulmaria. Ma *Liście* pierzaste;
Listeczek ostatni nie do pary,
większy, i na łapki podzielo-
ny. Rośnie na miejscach mo-
krych i przyćmionych.

Korzeń jest trwały. Pręt o-
koło dwóch łokci wysoki. Na
Liściu listek ostatni dzieli się
na dwa czasem, a najpospoli-
ciej na trzy łapki. Włochy
kwiatowe nie są bardzo długie;
Kwiaty mają zapach gorzkich
Migdałów: Kielich białawy.
Korona biała: nitek pyłkowych
od 15. do 25. Torebki nasien-
ne gdy dojrzeją, są skręcone.

Cała ta Roślina we wszystkich
swoich częściach ma smak cier-

pki, i jest zdalna do garbowa-
nia skór. Kwiaty w wino wrzu-
cone, dają mu smak bardzo przy-
jemny, i Pszczoły z nich noszą
na miód i воск. Też Kwiaty
jak Herbata zażywane, pędzą po-
ty, i za świadectwem niektórych
Lekarzy, zewnętrznie przyka-
dane, w łamanicach, Reumaty-
zmie i Podagrze, bardzo się sku-
tecznymi pokazały.

L. S. 719.

STACHYS: CZYSCIEC.

Jest Rodzaj mający Kwiaty
paszcękowe. *Nitek* pyłkowych
jest dwie dłuższych, dwie kro-
tszych, które gdy więdną, na
boki się naginają. *Ziarna* na-
sienne nagie. Warga wyższa Ko-
rony przesklepiona; *dolna* na bo-
kach zgięta, z łapką średnią
większą i wycinaną. Z piętna-
stu Gatunków, następujące mi
są wiadome.

1328.

STACHYS SYLVATICA:

CZYSCIEC LESNY. U Roy-
ena *Stachys foliis cordatis acu-
minatis petiolatis, floribus laxe
spicatis*. Ma *Okręgi* pospolicie
sześć kwiatowe. *Liście* serdu-
szkowe na ogonkach. Rośnie
w ciemnych zaroślach: kwitnie
w Lipcu i Sierpniu.

Korzeń jest roczny. Pręt pro-
sty, nad łokieć wyższy, na ga-
łęzie się dzielący. Liście są mięg-
kie, stoją na długich ogonkach,
i są ostro zaostrome. Kwiaty
stoją po 6. lub 8. w okręgach,
które ku wierchołkowi w kłos
się

się skupiają. Na Koronie zwierzchnia warga jest czerwona z ciemniejszymi trzema kreskami: dolna zaś ciemno - czerwona z białymi plamami. Cała ta Roślina jest miękkimi włoskami okryta, i ma zapach nieprzyjemny.

Roślina ta jest bardzo przyjemna Ropuchom, które pospolicie pod nią ukrywać się zwykły. Niektórzy chcą zapewnić: że nią można wygubić Wółki w Szpiclerzach, oraz Bydło przeciwko Gzu i Bakom ubezpieczyć. Pręty, iak konopie uchodzone, dają zielonawe nici, z których można robić płotno nieco wełniste, a gdy potym będzie przewarzone, mocne i białe. Oliwa nalana na liście, i nieiaki czas na nich będąca, ma bole uśmierzać i goić.

1329.

STACHYS PALUSTRIS: CZYSCIEC BŁOTNY. U niektórych *Stachys angustifolia*: u Royena *Stachys foliis linearilanceolatis, sessilibus, basi emarginatis*. Ma Okręgi około sześć-kwiatowe: Liście równo szeroko-lancetowe, bez-ogonkowe, w pół pręt otulające. Rośnie na łąkach i innych mokrych miejscach.

Korzeń jest trwały. Pręt około łokcia wysoki. Liście miękkimi włoskami okryte są okrągławo-zębkowane: te, które są między kwiatami, są zastrzone, i zbliżają się nieco do kształtu serduszkowego. Kwiaty kwitnące w Lipcu i Sierpniu są od

6. do 12. w okręgi skupione, które na wierzchołku w kłos się schodzą. Korona czerwona.

Roślina ta we wszystkich swoich częściach ma zapach nieprzyjemny, i smak gorzki. Korzeń jest mięsisty i mączny, nie tylko Swiniom ulubiony, ale i odgotowany w czasie niedostatku zamiast Chleba zażywać się może.

1330.

STACHYS ANNUA: CZYSCIEC ROCZNY. Ma Okręgi sześć-kwiatowe. Liście iaiwo-lancetowe, trzy-żyłaste, gładkie, ogonkowe. Pręt prosty. Rośnie na miedzach, i po brzegach roli: kwitnie w Sierpniu i Wrześniu.

Korzeń jest roczny. Pręt około pół łokcia wysoki, gałęzisty. Liście są blade, marszczone: dolne są iaiowe, bardzo przytępione, i mają na obwodzie okrągłe ząbki: średnie są podługne: wierzchowe lancetowe i bez ogonków. Kwiaty kwitnące ku iesieni, mają działy Kiełcha kończące się tęgim ostrzem. W Koronie warga wyższa biaława, dolna blade-siarczysta. Wieśniacy miejscami tey Roślinie zabobonne skutki przypisują. Z Kwiatu Pszczoły na miód noszą.

1331.

STACHYS ARVENSIS: CZYSCIEC POLNY. Ma Okręgi sześć-kwiatowe. Pręt słaby. Liście dosyć nagie i tępe. Korona równey długości z Kiełchem.

lichem. Rośnie na roli, i ma zapach mocny.

Pręt ma cztery tępe rogi, kładzie się na ziemię, około półłokcia długi, puszcza gałęzie jak ramiona rozpostarte; ten, kielichy i ogonki kwiatowe, są drobnymi włoskami okryte. Liście są miękkie, prawie serduszkowe, ale przytępione, i mają na obwodzie tępe ząbki. Kwiaty drobne stoją prawie bez szypułek po 4. lub 5. w okręgach, a bardzo rzadko kiedy po 6. widzianem: na wierzchołku są w kłos skupione. Kielicha pięćdziału są równo długie i kończą się tęgim ostrzem. Korona biaława, a dolna iey wargą nieco kropkowana.

1332.

STACHYS RECTA: CZYSCIEC PROSTY. Ma Okręgi kwiatowe w kłos się spływające. Liście serduszkowo-owalne, kosmate, karbowane. Pręt podnosi się w górę. Roślina ta mająca zapach balsamiczny rośnie obficie na rolach: kwitnie w Lipcu i Sierpniu.

Korzeń jest trwały. Pręt czasem pojedynczy, czasem rozpiętrzony, dosyć twardy, około łokcia wysoki, pospolicie od korzenia nieco się na ziemi kładzie: ten, i cała Roślina, kwiaty wyjąwszy, są drobnymi włoskami okryte. Gałęzie wyrastają z kątów liści po dwa naprzeciw siebie, i są rogate. Liście jajowo-serduszkowe, marszczone, kosmate, karbowane, stoją bez ogonków na przeciw siebie.

Okręgi kwiatowe mające od 5. do 14. kwiatów tak są zbliżone, że się w kłos schodzą. Kwiaty stoją bez szypułek, i mają między sobą równo-szerokie pokrywki liściowe. Działy kielicha kończą się nieznacznym kolcem. Korona biaława, iey zwierzchnia wargą ma dwie podługne, a jedną poprzeczną czerwoną kreskę: dolna jest czerwono kropkowana, i z trzech iey działów średni jest większy, z czerwoną w pośrodku kreską. I te Rośliny miejscami Wiedniacy zabobonnie, osobliwie w kąpielach, na mniemane czary zażywają.

L. G. 388.

STATICE: ZAWCIĄG.

Jest Rodzaj mający kwiaty skupione, lecz Główniki w nich pyłkowe nie są zrosłe, ale wolne. Nitek pyłkowych jest pięć, i Otworów tyleż. Kielich jest z jednej sztuki, nie dzielony, fałdowany, i prawie zwiedły, guzik owocowy otacza. Korona pięć-listkowa. Każdy kwiat rodzi tylko jedno ziarno nasienne. Z ośmnastu Gatunków tylko mi jeden wiadomy.

1333.

STATICE ARMERIA: ZAWCIĄG TRAWNY. Ma Pręt pojedynczy, główką Kwiatową się kończący. Liście równo-szerokie. Rośnie w zaroślach i trawnych miejscach.

Korzeń trwały, drzewiasty, pospolicie ukośnie w ziemi tkwiący,

cy, puszcza całą kępę liści trawnych. Pręt nagi, tęgi, czasem około pół łokcia wysoki: na jego wierchofku Kwiaty są skupione w okrągłą główkę. Kielich jest złożony z fusek okrągłych z lśniącą obwódką. Korona czerwonawa, lub biała.

Roślina ta ma smak cierpki, i skutki lekarskie ściągające. Kwitnie długo, i dlatego Pszczółom jest użyteczna. W niektórych Ogrodach zabawnych obsadza ją Rabbaty kwiatowe.

L. 9. 568.

STELLARIA: GWIAZDOWNICA. Jest Rodzay mający *Nitek* pyłkowych dziesięć, *Otworów* trzy. *Kielich* pięć-listkowy rozpostarty. *Korona* pięć-listkowa, z listkami przedzielnymi *Torebka* nasienna jednokomorkowa, wiele ziarnowa. Z ośmiu Gatunków, następujące mi się widzieć dają.

1334.

STELLARIA NEMORUM: GWIAZDOWNICA GAIOWA. Ma *Liście* serduszkowe na ogonkach. *Szypułki* kwiatowe dzielą się na gałązki, i czynią wiechę. Rośnie w zaroślach, i kwitnie w Sierpniu.

Pręt wyrasta czasem na łokieć wysoko. *Liście* czasem są na obwodzie marszczone. *Korona* biała, jeszcze raz dłuższa od kielicha. Kwiaty są Pszczółom przyjemne.

1335.

STELLARIA HOLOSTEA:

GWIAZDOWNICA. PODLEŚNA. Ma *Liście* lancetowe drobno zębkowane. Listki *Korony* są przedzielone. Rośnie na różnych miejscach, osobiwie trawnych pod lasami. Kwitnie od wiosny aż do Sierpnia.

Pręt około łokcia wysoki, jest kruchy: a gałęzie jego iak ramiona rozłożone. *Liście* są trawne, kreskowane, od spodu krótkimi włoskami odziane, a na zwierchniey płaszczyźnie nieco kosmate: z tych dolne ku ziemi się nakrzywiają. Szypułki kwiatowe dzielą się na gałązki, ale mało kwiatów mają: są oraz na nich niektóre lancetowe małe listeczki. *Korona* biała ma listeczki serduszkowe. Kwiaty Pszczółom obficie wosk dają.

1336.

STELLARIA GRAMINEA: GWIAZDOWNICA TRAWNA. Ma *Liście* równo-szerokie z gładkim obwodem. Kwiaty są w wiechy skupione. Rośnie wszędzie w zaroślach, osobiwie na pagórkach: i kwitnie w Maju.

Pręt jest słaby, kruchy, czworoboczny, czasem nad łokieć wyższy. Gałęzie stoją na długich, nagich szypułkach, które się na gałązki dzielą: pod każdym dziółem szypułki stoją dwa białe jajowo-lancetowe listeczki. *Korona* biała, większa od kielicha. *Torebka* nasienna jest z sześciu łupin złożona. Roślina ta jest bardzo dobra Paszą dla Bydła.

L. G. 90.

STIPA : TRAWA PIOROWA. Jest Rodzay Trawy mający *Nitek* pyłkowych trzy, *Otworów* dwa. *Kielich* jest dwulistkowy, jedno-kwiatowy. *Liście* ostatni Korony, kończy się ością u spodu jedno kolanko mającą. Z dziewięciu Gatunków, jeden mi się tylko dał widzieć.

1337.

STIPA PENNATA. TRAWA PIOROWA PIERZASTA. Ma *Oście* wężiste. Dała mi się widzieć przeciwdziałającemu w bliskości Sandomierza: czyli obficie rośnie? niewiem: na Podlasiu nigdzie nie widziałem.

Korzeń iawnie pokazuje, że jest trwały. Z Korzenia wyrasta wiele liści nieco pokręconych. Zdźbło albo Pręt, które widziałem, bardzo niskie były, a na nich wiecha kwiatowa rozpięzchła pochewką otulona. *Oście* na Kwiatkach, gdy skupione, mają podobieństwo do niejakiego bukietu z włosków złożonego.

L. G. 687.

STRATIODES : PIOROWODNE. Jest Rodzay mający wiele *Nitek* pyłkowych na dnie owocowym osadzonych: *Otworów* sześć. Kwiaty mają *Pochewkę* dwulistkową, i nadto jeszcze *Kielich* trzy-dzielny. *Korona* trzy-listkowa. *Jagoda* pod

Kielichem stojąca jest sześć-komorkowa. Z dwu Gatunków, jeden mi jest wiadomy.

1338.

STRATIODES ALCOIDES: PIOROWODNE EUROPEJSKIE. U *Dalechampa Stratiodes aquatica*: u *Dodoneusza Stratiodes Potamios*: u *Lobela Stratiodes sive Potamios aizoides*. Ma *Liście* mieczykowo-trzyboczne, tęgimi włoskami obwędzone. Rośnie w stojących, ale czystych wodach.

Korzeń jest trwały. Kwiaty pospolicie wprowadzić są zupełnie dwupłciowe: trafia się przecież czasem, że na jednej Roślinie same będą Samice, a na drugiej dwupłciowe, ale z główkami niepłodnemi.

L. G. 253.

STRYCHNOS KULCZYBA. Jest Rodzay mający *Nitek* pyłkowych pięć, *Otwor* jeden. *Korona* otacza Guzik owocowy, jest z jednej sztuki, pięć-dzielna. *Blizna* ma kształt główki. *Jagoda* jedno-komorkowa drzewiastą łupiną otulona. Z dwu Gatunków, o jednym namienię.

* *

STRYCHNOS NUX VOMICA: KULCZYBA IFRONIE OKO. Ma *Liście* jaiowe. *Pręt* bezbronny. Drzewo to rośnie w wschodniej Indyi, którego Owoc kupujemy na trucie różnych Zwierząt, i Wronim

Okciem

Okiem, lub Kulczybą nazywamy.

Liście na tym Drzewie są całe i żadnego wcinania nie mają. Kwiaty są skupione w niejakie Grona. Owoc jest złoty, okrągły, twardy, łatwo się kruszący, i w pulchnym mięsowie ma ziarn wiele, które mają podobieństwo do płaskiego siwego talerzyka, mają na powierzchni kółeczko się schodzące. Ziarn tych smak jest gorzki i obrzydliwy, zapach nieco odurzający: są trucizną nie tylko, iak pospolicie mniemają, dla tych Zwierząt, które się ślepo rodzą, ale dla wszystkich, nawet i Ptactwa. Ztąd Gospodarze chcący zasiewy na polach od Robactwa i szkodliwych Ptaków ochronić, przed posianiem moczą nasienia w wodzie pierwej z Kulczybą gotowanej.

Dla Ludzi nie jest wprawdzie właściwą trucizną, iednak zażycie wewnętrzne zawsze jest niebezpieczne: wzbudza bowiem gwałtowne womity. Zdziwił się więc przychodzi nad śmiałością niektórych Wieśniaków nasyłych, którzy na Febrę Kulczyby zażywają.

L. G. 595.

STYRAX: STYRAKSOŃE DRZEWO. Jest Rodzay mający *Nitek* pyłkowych czterech, iedną *Kielich* otacza guzik owocowy. *Korona* leykowa. Owoc pestkowy, dwu-ziarnowy. Jeden tylko jest Gatunek.

* *

STYRAX OFFICINALIS: STYRAKSOŃE DRZEWO LEKARSKIE. Rośnie we Włoszech i w Styryi: ma Liście podobne do pigwowych.

Z tego Drzewa w gorących Kraiach, albo przez się, albo przez zacięcie wypływa obficie pachnąca przyjemnie, balsamiczna, nie bardzo ostra żywica, którą znamy pod imieniem Styraksu. Zażywa się osobiście w kadzidłach, i ma skutki wzmacniające.

Styrax przedayny, nie iednakowy jest. Albo go nam przywożą w bryłach tłustowatych, brunatnych, różney wielkości: a ten jest nayprzedniejszy, i zowie się *Styrax in granis*. Albo go widzimy w bryłach większych suchych i kruchych, a ten jest podleyszy, i z piaskiem zmieszany: zowie się *Styrax calamita*. Albo jest brudny, smarujący: i ten jest podobny: zowie się *Styrax liquida*.

L. G. 799.

SUBULARIA: SZYDEŁ. Jest Rodzay mający *Nitek* pyłkowych cztery dłuższych, a dwie krotszych. *Strączek* niedzieleny, iaiowy, dłuższy od szyki na nim stojącej; otwiera się na przeciwko ściance przegradzającej na dwie łupiny iaiowe i wypukłe. Z dwóch Gatunków, ieden mi wiadomy.

1339.

SUBULARIA AQUATICA:
SZYDŁO WODNE. Roślina
ta z weyrzenia mająca podo-
bieństwo do situ iakiego, fa-
two od situ rozeznana byź mo-
że przez oglądanie znakow pod
Rodzaiem wyrażonych. Jest ro-
czna: rośnie w Jeziorach i Rze-
kach.

L. G. 521.

SWIETENIA: ŚWITEK.
Jest Rodzay mający *Nitek* pył-
kowych dziesięć, *Otwor* ieden.
Kielich pięć - dzielny. *Korona*
pięćlistkowa. *Miodownik* wał-
czkowy ma na swoim otworze
główny pyłkowe. *Torebka* na-
sienna sucha, drzewiasta, pięć-
komorkowa, u spodu się otwie-
rająca. *Ziarna* nasienne, kto-
rych jest wiele, mają skrzydeł-
ka, i iak łuski rybne, za siebie
zachodzą. Jeden tylko jest Ga-
tunek.

* *

**SWIETENIA MAHAGO-
NIS: ŚWITEK DRZEWO
MAHAGONIOWE.** Drzewo
to rośnie w gorących Kraiach
południowej Ameryki, i z tam-
tąd przywiezione drogo opłaca-
my, albo w sztukach do wyra-
biania u nas, albo w różnych
rzeczach robionych, osobliwie
w Anglii, gdzie go najwięcej
wyrabiają.

Drzewo to ma bardzo dobry
zapach; drobny i gęsty słoj;
Kolor ciemno-czerwony. Rzad-

ko bardzo się nam prawdziwe
Mahagoni dostaje: najpospo-
liciej nam przedają pod tym
imieniem Drzewo Czeremchy
Karolińskię, które lubo co do
koloru ma podobieństwo, prze-
cież słoj jest odmienny, i za-
pachu nie ma.

L. G. 185.

**SYMPHYTUM: ŻYWO-
KOST.** Jest Rodzay mający *Ni-
tek* pyłkowych pięć, *Otwor* ie-
den. *Liście* są kosmate. *Kwia-
ty* otaczają Guzik owocowy.
Korona z iedney sztuki, ma otwor
rurkowo-brzuchaty, i gardziel
szydłowatemi promieniami za-
mkniętą. *Ziarn* nasiennych jest
po cztery. Z trzech Gatunkow,
ieden się tylko u nas znajduje.

1340.

**SYMPHYTUM OFFICI-
NALE: ŻYWOKOST LE-
KARSKI.** U niektórych zowie
się *Alum seu Alus*: u drugich
Consolida major; u innych zaś
Symphytum majus. Ma *Liście* ia-
iowo-lancetowe po przecie zbie-
gające. Rośnie na wielu miej-
scach, osobliwie wilgotnych.

Cała ta Roślina jest kosma-
ta. *Korzeń* trwały, wielki, drze-
wiasty, po wierzchu czarny, na
ramiona się dzielący. *Pręt* pro-
sty dzieli się na gałęzie. *Liście*
długie, czasem po przecie, a po-
spolicie po Ogonku zbiegają.
Kwiaty kwitnące od *Maja* aż do
Sierpnia wiszą na iedną stronę
pręta, na szypułkach gałęzistych
w wiechę skupione, pod które-

m

mi zawsze jest para liści, lubo inne liście na przecie stoją na przemiany. Korona różnie czerwona, albo biała.

Korzeń, który jest pełen flegmy, ma znaczne skutki lekarskie. Zewnętrznie czyli w wodzie gotowany, czyli na proch utarty, w plastrze lub innym jakim sposobem jest użyteczny nie tylko dla ludzi, ale i dla zwierząt na złamanie kości lub innych iakich części, na wywichnienie członków. Wewnętrznie zaś trunek cienki z wody z korzeniem gotowany, na ostrę biegunki jest bardzo pomocny. Ciepła woda na korzeń nalana, albo Extrakt, ma wielkie zalety na mocz krwawy, Suchoty, Katary i krwawe biegunki.

Późno w jesieni wykopany, i dziesięć iego funtów w wodzie aż do połowy wygotowania gotując ze skorą, skorze bez najmniejszego uszczerbku, nadzwyczajną trwałość daie. Proszku z niego cienko z wodą odgotowawszy, i przecedziwszy, gdysię naleie na Gummilakę, można mieć farbę karmazynową. Kwiaty są Pszczółom bardzo przyjemne.

L. G. 22.

SYRINGA: BEZ WŁOSKI.
Jest Rodzay mający Nitek pył-

kowych dwie, Orłow ieden. Korona cztery-dzielna. Terebka nasienna dwu - komorkowa. Z dwóch Gatunkow ieden nam iest znaiomy.

1341.

SYRINGA VULGARIS:
BEZ WŁOSKI POSPOLITY.
U Ogrodnikow, i niektórych Pi-sarzow, zowie się *Lilac*. Ma Liście iaiowo-serduszkowe.

Krzew ten początkowo z Persyi pochodzący nie tylko utrzymuje się w niektórych zabawnych ogrodach, ale częstokroć nayduie się i u Wieśniakow, dla pachnącego kwiatu. Liście są gładkie, bez ząbkow, dosyć tęgie. Kwiaty kwitnące w Maiu i Czerwcu, stoją na wierzchołkach gałęzi w znaczne kupki skupione. Korona błękitnawa, czerwona, lub biaława.

Rozmnożyć bardzo łatwo można przez rozsadzenie w jesieni wypustkow z korzenia. Liście pospolicie od Much Hiszpańskich psowane bywają. Drzewo osobliwie stare, iest pięknie czerwone, płomienisto - plamione, zdatne iest, do różnych przednich, osobliwie Tokarskich robot; i staie się ieszcze piękniejszym, gdy będzie na zimno Serwaserem napuszczone. Z Kwiatu Pszczóły na miód noszą.



T.

T.

L. G. 964.

TAGETES SZARANCZA.

Jest Rodzay mający Kwiaty składane. Główni pyłkowe są zrosłe. Kwiaty dwupłciowe i Samice są rodzajne. Kielich i stururkowaty, z jedney sztuki, ma pięć ząbków. W Promieniu są cztery Kwiaty trwałe. Dnówocowe nagie. Koronka na nasieniu jest z pięciu prostych ości złożona. Z trzech Gatunków, dwa nam są wiadome.

1339. "

TAGETES PATULA: SZARANCZA AXSMITEK. U Ogrodników zowie się *Flos Africanus minor*. Ma Pręt rozpięchły, dosyć podzielony. Rośnie dziko w Ameryce, w Nowey Hiszpanii: u nas nanyduje się w zabawnych Ogrodach: a osobliwie Wieśniaczki co rok na wiosnę sieją go dla Kwiatu w swoich Ogródkach.

Korzeń jest roczny. Pręt zwłaszcza w Ogrodach około łokcia wysoki. Liście pierzaste, zębkowane, drobniejsze jak u Gatunku następującego, stoją częścią na przeciw, częścią na przemian. Kwiaty częstokroć i rurkowe w pośrodku staia się listkowemi, a ztąd są pełnemi. Kolor ich albo brunatny, albo żółty, albo z tych dwoyga bręgowany. Mają zapach słaby, ale nieprzyjemny.

1340. "

TAGETES ERECTA: SZARANCZA ŻYŁCZAYNA.

Ogrodników *Flos Africanus major*. Ma Pręt pojedynczy, prosty. i Szypułki nagie jedno-kwiatowe. Pochodzi z Ameryki i Afryki: u nas Wieśniaczki osobliwie co rok na wiosnę sieją nasienie.

Tak ten, iako i poprzedzający Gatunek może to być, gdzie dziko rośnie, że układowe znaki dotrzymuje: u nas zaś przez pielęgnowanie wiele mienia. Szarancza ta pospolita ma także Korzeń roczny. Pręt dosyć gęstysty. Liście podobne do Gatunku poprzedzającego, ale większe. Szypułki im bliżej ku kwiatowi; tym bardziej grubieją i są dęte. Kwiaty są wielkie, blade lub ciemniej żółte: z promieniem, bez promienia, albo wcale pełne: mają zapach bardzo mocny, nieprzyjemny, ostry, głowę zajmujący, Koły i Myszy trujący.

L. G. 944. "

TANACETUM: WROTYCZ.

Jest Rodzay mający także Kwiaty składane. Główni pyłkowe są zrosłe. Kwiaty dwupłciowe i Samice rodzajne. Kielich pyłkowy, a łuski jego jak dachowka za siebie zachodzą. Korony na obwodzie nieznacznie

trzy-dzielne. Dno owocowe nagie. Koronka na nasieniu jest nieiaki okrązek. Z dziesięciu Gatunkow, dwa mi tylko są wiadome.

1341.

TANACETUM VULGARE: WROTYCZ POSPOLITA. U Talusza i Dodoneusza, *Tanacetum citrinum*. Ma Liście dwa razy pierzaste, wcinane i zębkowane. Rośnie osobiwie między małemi zaroślami, a osobiwie gdzie się często wycinają. Kwitnie przez Lipiec i Sierpień.

Cała ta Roślina, a osobiwie Kwiaty, mają zapach nieco przyjemny, i ostry, gorący, gorzki smak. Korzeń jest trwały. Pręt tęgi, prosty, czasem na dwa łokcie wysoki. Liście stoją na przemiany na szerokich ogonkach: nie widziałem dotąd, aby były dwa razy, ale tylko raz pierzaste i wcinane. Kwiaty liczne żółte stoją na wierzchołkach, w nagie płaskie okółki skupione: w gorące dni mają wypuszczać promień, tego przecieź nie widziałem.

Jeżeli kto chce mieć w Ogrodzie, może w jesieni lub na wiosnę przesadzić Korzenie. Ziemię można farbować zielono: a w niektórych Kraiach zażywają go zamiast Chmielu do Piwa. W Lekarstwie ma skutki Nerwy i tęgę częśći wzmacniające, soki gęste rozwalniające, pot pędzące, zgnillźnie się przeciwiające, i robaki morzące.

Młode gałązki ususzone zwol-

na i utarte, albo ziele z winem gotowane, albo sok świeży wyciśniony: zażywają się w chorobach Nerwow, osobiwie na ból macicy, nieporządek miesięcznego, na różne gatunki zepsowanych sokow, na Febry, kolki w bokach, Pedogrę, Robaki, i choroby zaskorne. Woda pędzona, która ma gorycz, zażywa się na bolesne flusy. Oleiek albo Spirytus ma być pomocnym w Wodnicy. Kwiaty mają być skuteczne na Zawrot. Świeże liście albo ich sok, zewnętrznie leczą miejsca odgnieione albo wywichnienia. Ziele odgotowawszy w winie, a ciepłą parę puszczając na miejscu rodzayne, czyni porodzenie lekkie, i fałszywę bole uśmierza. Nasieniem i liściem mają się wygubiać Pchły i Pluskwy.

1342.

TANACETUM BALSAMITA: WROTYCZ PIWONIA. U niektórych Ogrodników *Salvia maior*, lubo do Szałwii nie ma wcale nic podobnego. Ma Liście całe, owalne, zębkowane. Rośnie dziko w Florencyi i Langwedocyi: u nas utrzymują osobiwie Wieśniaczki, i z rozdzielonych Korzeni rozmnażają.

Korzeń jest trwały. Pręt czasem nad dwa łokcie wyższy, tęgi, gałęzisty. Kwiaty żółte, bez promieni, w kupkach, kwitną w Sierpniu, i mają pod sobą na pręcikach liście nieco odmienne od tych, które stoją niżej na pręcie. Kwiaty i liście mają znaczny i dosyć przyjemny zapach.

zapach. Dawniej ta Roślina wchodziła w te lekarstwa, które nerwy wzmacniać, i zgniliźnie się opierać miały.

L. G. 1135.

TAXUS: CIS. Jest Rodzaj Drzew mający Pień wcale oddzieloną. Korony nie ma, lecz Kwiaty są zawarte w trzylistkowych pączkach. Samce mają wiele Nitek pyłkowych w iedną kupkę zrosłych, których główki są tarczycowe, ośmdzielone. Samice mają ieden Otwor bez szyiki, i rodzą iedne ziarno odziane jagodowatym Kielichem. Z dwóch Gatunkow, ieden nam jest znaiomy.

1343.

TAXUS BACCATA: CIS ZWYCZAYNY. Ma Liście bardzo z sobą zbliżone. Słyszę: że się miejscami u nas dziko znajduje, lecz sam zaświadczyć tego nie mogę, nie widziałem bowiem tylko w Ogrodach zabawnych.

Pień tego Drzewa tak znacznie ma wyrastać, iż są przykłady w Szkocyi, że było grube na około do 20. łokci. Lubi ziemię zgorzysłą, kamienistą, i miejsca ciemne. Drzewo twarde, trwałe, czerwono-brunatne, nie ma w sobie żywicy, i daie się iak zwierciadło wypolerować. Gałęzie młode mają zieloną, starsze zaś brunatną korę. Liście szpilkowe są po wierzchu lśniące ciemno-zielone, od spodu jaśniejsze; na zimę z drze-

wa nie opadają, ale w iesieni blednieją. Kwiaty w Kwietniu stoją w kątach liści. Samce w okrągławych Kotkach. Owoc gdy w iesieni dojrzeje, jest pięknie czerwony, soczysty, podłużny, na wierzchołku wpukły; ma lipkie, zgnięto-słodkie mięsowo, a w tym czarne, owalno-podłużne ziarno, na wierzchołku Owocu wystawiające.

Rozmnożyć się może najlepiej z nasienia, i chcąc to uczynić dla pożytku, możnaby nim zasiać w gęstych lasach nieysca zgorzysze na północney stronie. Ogrodnicy, osobliwie odmianę Włoską, nieco pieszczoną, wycinają na Pyramidy, i inne wynalazki dla ozdoby Ogradow.

Było mniemanie, że sam cień tego Drzewa zabija ludzi: lecz tysiączne doświadczenia omyłkę pokazały: nic pewniejszego iako, że cień i Jagody są dla ludzi nie szkodliwe, ztymwszystkim, liście i gałązki zdają się mieć coś iadowitego dla Koni, Krow i Koz. Drzewo Pospolstwo poczytuie za skuteczne na ukąszenie Psa wściekłego. Gdybyśmy to Drzewo u siebie rozmnożyli, i odstąpili owego uprzedzenia, że Zamorskie kosztowne Drzewo coś w sobie mają osobliwszego, moglibyśmy mieć różne rzeczy Cisowe Zamorskim dobrze wyrownywające.

L. G. 706.

TEUCRIUM: OZANKA. Jest Rodzaj mający Kwiaty do paszczkowych należące. Nitek pyłko-

pyłkowych jest dwie dłuższych, dwie krótszych. *Ziarna* nasienne nagie. *Kielich* i warga wyższa Korony tak są podzielone, że ziarna nasienne widzieć można. Z trzydziestu pięciu Gatunków, tylko te mi są wiadome.

1344. *

TEUCRIUM MARUM:
OZANKA KOCIE ZIELE. U Ogrodników *Marum verum*. Ma *Liście* jajowo-okrągłe, ogonkowe, zaostrome, na obwodzie całe, na dolnej płaszczyźnie kosmate. *Kwiaty* stoją w gronach jedną stroną Pręta. Rośnie dziko w Hiszpanii, u nas miejscami utrzymuje się z nasienia.

Cała ta Roślina ma zapach mocny, przenikający, korzenny, za którym tak się Koty ubiegają, iż jeżeli przeciwko nim nie będzie przechowana, łatwo ją zgubić mogą. Pręty proste rosną kupą, są tegie i popylone. *Liście* drobne, na brzegu zwinione. *Kwiaty* mają kosmate *Kielichy*, i czerwone Korony.

1345.

TEUCRIUM ICORODONIA: **OZANKA CZOSNKOWA.** U Rojona *Teucrium foliis cordatis crenatis, petiolatis, spicis laxis secundis*. Ma *Liście* serduszkowe, zębkowane, na ogonkach. *Pręt* prosty. *Kwiaty* w gronach na jednym boku Pręta. Rośnie w zaroślach, osobiwie na gruncie piaszczystym.

Korzeń trwały. *Pręt* prosty, około łokcia wysoki, puszcza

pod ziemią wypustki. *Liście* są ciemno-zielone, marszczone, i gęsto drobnymi włoskami okryte: mają smak gorzki, i zapach czosnkowy: te, które stoją bliżej kwiatów, są małe, okrągławe, z obu końców zaostrome, i nie zębkowane. *Kwiaty* są skupione w długie grona, stoją na krótkich szypułkach, i mają Koronę żółtawo-białą, z długą rurką.

1346.

TEUCRIUM SCORDIUM:
OZANKA CZOSNAK. U Rojona *Teucrium foliis ovato lanceolatis serrulatis sessilibus, floribus saepius binatis*. Ma *Liście* podługne, bezogonkowe, zębkowane. *Kwiaty* stoją po dwa na osobnych szypułkach, w kątach liści. Rośnie na mokrych miejscach.

Cała ta Roślina ma smak gorzki; zapach, nie bardzo miły, czosnkowemu podobny. Korzeń jest trwały. *Pręt* leży, gałęzisty: gałązki się podnoszą. *Liście* miękkie, kosmate. *Kwiaty* stoją po dwa, lub po cztery naokoło kolanka prętowego: *Kielich* kosmaty: Korona błękitnawo czerwona, nie ma wcale zwierżchniej wargi. Kwitnie w Lipcu.

Dawniejsi, i oraz niektórzy terazniejsi Lekarze przyznawali tej Roślinie skutki rozdzielające, pot pędzące, i zgnillnienie się opierające: stąd osobiwie czasów dawniejszych różnym sposobem zewnętrznie i wewnętrznie bardzo często używa-

żywania była na choroby i naj-
iadowitsze.

L. G. 697.

THALICTRUM: RUTKA.

Jest Rodzay mający wiele *Ni-
zek* pyłkowych na dnie owoc-
wym osadzonych. *Otworów* wie-
le. *Kielicha* nie ma. *Korona* czte-
ry lub pięć-listkowa. *Ziarna*
nasienne nie mają żadnego przy-
datku. Z czternastu Gatunków,
następujące tylko u nas naydują.

1347.

THALICTRUM MINUS:
RUTKA MNIEYSZA. Ma *Li-
ście* sześć-dzielne. *Kwiaty* na doł
wiszą. Rośnie na miejscach pa-
gorkowatych trawnych.

Korzeń trwały, żółty. Pręt
około łokcia wysoki, bęgowany,
od spodu w liście obfity, i
błękitnawo popylony. Liście
bladło zielone, gładkie, za cza-
sem się marszczące, na końcach
czerwonawe, mają bardzo małe
przysadki. Kwiaty liczne stoją
na nagich szypułkach, które się
znowu na mniejsze dzielą. Ko-
rona czerwonawa za czasem zie-
lenieie. Kwitnie wcześniej na
wiosnę, i każdy Kwiat zоста-
wia Torebek nasiennych od 2.
do 7. które są iaiowe, bruzdo-
wane i bez szypulek.

1348.

THALICTRUM ANGUSTI-
FOLIUM: *RUTKA WA-
SKO-LISCIONA.* Ma *Liście*
lancetowo-rowno - szerokie, na

obwodzie całe. Rośnie osobi-
wie na łąkach pod lasami.

Korzeń trwały jest złożony z
cienkich, żółtych, okrągławych
Nitek. Pręt prosty, bruzdowa-
ny, ku wierchoškowi czarnia-
wy. Liście wyrastają z nieia-
kiey pochwki, są krotkie, tę-
pe, i drobno podzielone: ma-
ją lśniące, suche przysadki. Ga-
łązki kwiatowe wyrastają z ką-
tów wierchowych liści. Korona
biała.

1349.

THALICTRUM FLAVUM:
RUTKA ŻÓŁTA. Ma *Pręt*
bruzdowany, w liście obfity.
Włucha kwiatowa prosta, wie-
lo-dzielna. Rośnie na miejscach
wilgotnych, i kwitnie w Czer-
wcu.

Korzeń trwały, brunatny,
pełny soku słodko-gorzkawego.
Pręt prosty, czasem na dwa ło-
kiecie wysoki. Liście mają bru-
natne przysadki. Kłosa kwiatow-
e są krotkie: stoją na czer-
niejącym wierchošku Pręta.
Korona żółtawa.

Roślina ta świeża i młoda,
jest bardzo zdrową i przyjemną
paszą dla Bydła. Korzenie za-
żyte, mocz i wyrzut żółądka
farbują żółto; mają bydz sku-
teczne na żółtaczkę. Nasiona
zażyte przed samym przypad-
kiem zimna, ma leczyć Febrę.
Wełna pierwey moczona w wo-
dzie hałunowej, a potym goto-
wana z liściami tej Rośliny,
farbuje się żółto. Z Kwiatu
Pszczoły obficie na miód noszą.

1350.

1350.

THALICTRUM AQUILEGIFOLIUM: RUTKA ORLIKOLISCIOWA. U Royena *Thalictrum seminibus triangularibus pendulis, stipulis caulinis.* Ma Pręt okrągławy. Owoc prosty, trzyboczny, na doś wiszący. Rośnie na wielu trawnych miejscach: kwitnie w Czerwcu. Niektórzy u nas Wieśniacy nazywają ją Rutą polną.

Korzeń ma trwały, twardy, wielki, na wiele okrągławych Nitek się dzielący. Pręt gładki, rowney wysokości. Liście w tych miejscach gdzie się poczynają i dzielą, mają wielkie łoiowe przysadki, i są bladzielone. Kwiaty stoją w gęstych wysokich okółkach. Korona czerwona: Nitki pyłkowe bardzo długie. Z Kwiatu Pszczoły obficie na wosk noszą.

L. 9. 668.

THEA: HERBATA. Jest Rodzay mający wiele Nitek pyłkowych na dnie owocowym osadzonych: Otwor ieden. Kielich 5. lub 6. listkowy. Korona 6. lub 9. listkowa. Torebka nasiennej trzy-ziarnowa. Dwa są Gatunki, trzeba mi o nich co namienić z przyczyny Herbaty, która u wielu jest w zażyciu.

* *

THEA BOHEA: HERBATA BRUNATNA. Ma Kwiaty sześciolistkowe. Rośnie w Japonii.

Krzew ten puszcza wiele gałęzi, na których stoją Liście na przemiany, na krotkich ogonkach: są tegie, gładkie, owalne, dosyć przytępione, karbowane, bez przysadkow. Kwiaty stoją w kątach Liści na osobnych szypułkach. Owoc jest z trzech okrągłych ziednoczonych guzików złożony.

* *

THEA VIRIDIS: HERBATA ZIELONA. Ma Kwiaty dziewięć - listkowe. Rośnie w Chinach. Listki tego Krzewu są dłuższe, iak u Gatunku poprzedzającego.

Liście tych dwoyga Krzewow ususzone parzą się, iak wiadomo, wodą, i ta woda zażywa się pod imieniem Herbaty. Herbata pierwszy raz pokazała się w Europie w początkach przeszłego wieku przez Kupcow Hollenderskich: z Holandyi przeniosła się do Anglii. W Wieku już terazniejszym niejaki Lekarz Bonreke tak ją zalecił, że iey w całej Europie wielkie mnostwo wychodzi. W samej tylko Anglii, wypotrzebuje się co rok wiadomie około trzech millionow funtow, i nadto ieszcze kryptmo bardzo wiele.

Liście zebrane Chińczykowie suszą w Panwiach, Japończykowie między papierami. Ususzone i w kosze pakowane, Wieśniacy swoim Kupcom przedają. Za przybyciem Europeyckow wysypują się z koszow i przedniejsze od podleyszych odzie-

dzielone, pakują się w skrzynie Ołowiem wyléwane. W taką skrzynię wchodzi nagi Chińczyk i nogami depce: łatwo się tu domysleć, że i przy największej ostrożności może iakowe zachodzić niechluystwo przynajmniej nog spoconych. Skrzynie oznaczone przewożą się do Europy.

Herbata farbująca wodę zielonawo, jest poczytana za najprzedniejszą: żółtawo farbuje średnia: a czerwawo najpodlejsza. Niech iak chcą skutki iey zachwalaia: posłuchajmy co mówi sławny wieku naszego Tissot; że gdyby nam Chiny wszystkie swoje trucizny przesłały, nie mogłyby nam tyle zaszkodzić, ile swoją Herbatą. Może to być, że w iakim przypadku jest użyteczna: ale częste zażycie owej ciepłej wody osłabia Nerwy, i naczynia do strawności służące, soki oraz zbytnie rozwalnia. Dzieciom, i młodym Osobom zawsze jest szkodliwa. Jeżeli liście mogą mieć iakowąskuteczność, zapewne nie tak osobliwą, aby się nie miały naleść nasze Rośliny, któreby się im zrownały, a może ieszcze i przewyższyły.

L. G. 900.

THEOBROMA: KAKAO. Jest Rodzaj Drzew mający Niżki pyłkowe z Miodownikiem zjednoczone, a na każdej Młcie jest pięć główek. Kielich jest trzy-listkowy. Korona ma pięć

listków przesklepionych, dwurogaty. Miodownik pięć-listkowy. Z trzech Gatunków, o iednym namienie.

» »

THEOBROMA CACAO: KAKAO ZHUYCZAYNE. Znakiem gatunkowym jest, że Liście są na obwodzie całe. Rośnie w południowej Ameryce, i na Wyspach Antyllyjskich.

Pień Drzewa tego rośnie prosto, dzieli się na wiele gałęzi, i ma na swojej powierzchni wiele wypuklin i rysów. Liście są cytrynowym podobne, ogonkowe, stoja na przemiennie. Kwiaty po kilka skupione stoja na cieniuchnych szypułkach. Kielich wewnątrz czerwony. Korona blade-żółta. Owoc podługny, zaostrowy, gdy dojrzeje jasno-czerwony, ma na sobie żebra i wiele brodawek: w każdym najduje się około 30. podługnych nierównych do Bobu iakiego podobnych ziarn, które pięć rzędami są ułożone.

Ziarna te mają smak przyjemny, i są pełne łagodney, i pożywney tłustości, która wygotowana lub przez prasę wyciśniona, ma imię Masy Kakaowego. Te ziarna najgłośniejszą są częścią wiadomej Czokolady, trunku, do którego Amerykanie Europejczykom pochop dali. Sposob, iakim zażywają Amerykanie, zapewneby Europejczykom nie przypadł do smaku, a zatym przysposobienie i zażycie jest u nas odmienne i udoskonalone.

Zda-

Zdaniem Lekarzów zażywanie Czekolady jest bardzo użyteczne, i w pewnym stopniu wyniszczenia widocznie skutki dobę czyni: lecz na to powinna być bez przydatków korzennych: popolicie bowiem w nią wchodzi Waniia, Cynamon, i inne gorące rzeczy.

Sposób robienia Czekolady prosty ale nuyżyteczniejszy jest ten. Upalą się w naczyniu jakim mięszając ziarna Kakao, nie przepalając przecięż, aby w nich tłuściości nie wygubić: obłupią się, i utłuką. Do funta ziarn przyda się pół funta tłuczonego Cukru: razem zmieszane, albo w moździerzu, albo jeszcze lepiej na kamieniu, na przykład, iak Malarze potrzebują, postawionym na węglach, rościerają się iak najlepiej, aż się stanie masa iak masło, bez uczucia w pulcach najmniejszy gruczołowatości, w tedy wyłożą się w foremki blaszane kształ tabliczek mające, ostudzi, i gdy uschnie, wyimie, do użycia się zachowa. To się ma przestrzegać, aby pod moździerzem, lub kamieniem ciepło tylko wolne było; przez zbytne bowiem gorąco, wszystka tłuść mogłaby wyparować.

Nie źle jest, i zdrowiu owszem użyteczno, gdy się do funta ziarn Kakaowych przyda ćwierć funta palonych słodkich Migdałów, lecz i miarę Cukru nieco powiększyć potrzeba. Kto zaś chce mieć Czekoladę korzenną, niechay po utłuczeniu ziarn kakaowych: i Cukru, przyda do

Tom III.

każdego funta ziarn, pół Cynamonu i strączek Wanilii utłuczonych. Jedni Czekoladę gotują w Winie, drudzy w Mleku, dla lekarstwa zawsze mleczna jest lepsza.

L. G. 292.

THESIUM: LENIEC. Jest Rodzay mający *Nitek* pyłkowych pięć na Kielichu osadzonych. *Otwor* ieden. *Kielich* z iedney sztuki. *Nasienie* pojedyncze stoi pod Kielichem, i jest nim uwiecznione. Z dwunastu Gatunkow ieden tylko naydniej.

1351.

THESIUM LINOPHYLLON: LENIEC LNIANO-LISCIOHY. Ma *Wiechę* kwiatową liściowaną. *Liście* równo szerokie. Rośnie na Pagorkach około Mielnika.

Pręt jest tęgi, prosty, około półfoka wysoki. *Liście* korzeniowe są owalne, zębkowane, na długich ogonkach. *Liście* liczne na pręcie stoją prosto, są tęgic, i kończą się tęgim ostrzem. *Gałazki* są wgięte i bardzo w kwinty obfite: pod każdym kwintem niżej, jest listek szerszy, nieco zaś wyżey dwa mnieysze. *Kielich* biały, częścią cztery, częścią pięćdzIELNY. Kwitnie w Czerwcu.

L. G. 802.

THLASPI: TOBOŻKI. Jest Rodzay mający *Nitek* pyłkowych cztery dłuższych, dwie

H

kro-

krotszych. *Strączek* wycinany przewrotnie serduszkowy, ma dwie łupiny łodkowe z ostrym obwodem, i wielu ziarnami. Z dziesięciu Gatunkow, następujące mi tylko są wiadome,

1352.

THLASPI ARVENSE: TOBOŹKI POLNE. U Mathioli i Dalechampa *Thlaspi alterum*: u Dodoneusza i Gerarda *Thlaspi Dioscoridis*: u Teodora *Thlaspi majus*: u Cezalpina *Thlaspi nigrum Galeni*: u Kameraryusza *Thlaspi Platycarpon*. Ma *Strączki* okrągłe. *Liście* podługne, zębkowane, i gładkie. Rośnie wszędzie bardzo obficie, kwitnie, osobliwie w Maiu, i ma smrodek czosnkowy.

Pręt rogaty, około pół łokcia wysoki, ma gałązki jak ramiona rozłożone. *Liście* są nieco żółtawe: dolne stoją na ogonkach, wyższe zaś pręt otulają. Kwiaty są drobne, białe. *Strączki* płaskie z szeroką obwódką, głębokim wcięciem, i krotką szyką.

Poki ta Roślina młoda, jest wprawdzie Owcom przyjemna: lecz tak od Owiec, iako i innego Bydła, gdy się nią często pasą, mleko i mięso nieprzyjemnego nabierają smaku. Dawnieysi Lekarze mniemali: że Ziele pot i mocz pędzi, a nasienie krew spiekłą rozwalnia. Toż nasienie smrodkiem swoim ma gubić Wołki i Pluskwy.

1353.

THLASPI CAMPESTRE:

TOBOŹKI POSPOLITE. U Kordusa *Thlaspi Cardamoides*: u Tragusa *Thlaspidium*: u Türrnera *Thlaspi latifolium*: u Kolumny *Thlaspi officinarum*: u Mathioli i Duranta *Thlaspi primum*: u Kameraryusza *Thlaspi verum*: u J. Bauhina *Thlaspi vulgatissimum*. Ma *Strączki* okrągławe. *Liście* strzałkowe, zębkowane i popylone. Rośnie wszędzie na gliniastym gruncie.

Korzeń dwu roczny. Pręt prosty, około łokcia wysoki, gęsto liściowany, cienkimi włoskami okryty, na wierzchołku gałęzisty. *Liście* są miękkie: dolne stoją na ogonkach i prędko więdną: niektóre są pierzaste, niektóre w poprzecz dzielone, niektóre całe, jajowe, zębkowane. Kwiaty białe: strączek kosmaty ma w każdej przegrodce po dwa ziarna.

Roślina ta ma ostry i przenikający smak: *Liściom* iey przyznawano skutki rozdzielające i otwierające. Nasienia używano na poruczenie śliny, i czyszczenie wrzodow.

1354.

THLASPI BURSA PASTORIS: TOBOŹKI WŁASCIWE. U Gesnera *Thlaspi fatuum*. Ma *Strączki* przewrotnie serduszkowe. *Liście* korzeniowe w poprzecz dzielone. Rośnie na wielu miejscach, i kwitnie prawie przez całe lato.

Korzeń ma smak obrzydliwo-słodkawy. Pręt prosty, czasem około łokcia wysoki, dzieli się na gałęzie jak ramiona rozłożone.

zone. Liście są niegdy po wierzchu kosmate; wierzchowe są pospolicie, na obwodzie gładkie, czasem zębkowane albo w poprzecz dzielone. Kwiaty są białe: Strączki mają ziarn wiele. Niektórzy zalecają świeże pognicone liście zewnątrz na płynienie krwi, i bole głowy: wewnątrz na Krwiotoki z Piersi i Macicy.

L. G. 727.

THYMUS: TYMIAN. Jest Rodzay mający Kwiaty do paszczekowych należące. *Nitek* pyłkowych jest dwie dłuższych, dwie krótszych. *Ziarna* nasienne nagie. *Kielich* dwuwargowy jest w gardzieli tęgiemi włoskami zamknięty. Z jedenastu Gatunków, trzy mi są wiadome.

1355.

THYMUS SERPYLLUM; TYMIAN MACIERZANKA. Ma *Pręt* łączący. *Liście* płaskie, tępe, od dołu tęgiemi włoskami obwodzone. *Kwiaty* są skupione w główki. Rośnie na chudych suchych mieścach, i kwitnie w Czerwcu.

Korzeń jest trwały. *Pręty* w liście i gałęzie obfite, albo wcale leżą na ziemi, albo się ku wierzchowi w górę podnoszą. Liście stoją na ogonkach, są iajowe, od ogonka nie zawsze włoskami obwodzone. Kwiaty stoją na szypułkach jednokwiatowych, ale są w gęste okręgi skupione, i na wierzchołkach

prętów czynią główkę. Korona czerwona.

Roślina ta ma mocny, korzenny, przyjemny zapach: jest dla Pszczoł iedną z nuyżyteczniejszych. Rozmnaża się przez nasienie i rozdzielenie korzonków. Do przypraw kuchennych mogłaby być użyteczną. Lekarze nie każą wacić, abyśmy z niej nie mieli lekarstwa, osobliwie na wzmocnienie nerwow: owszem zapewniamy: że może być nuygłówniejszym lekarstwem Kraiowym, ochraniającym wielkich wydatków na zamorskie. Zale to starte z piwem i Owcom dawane, leczy gdy zawrot cierpią.

1356.

THYMUS VULGARIS: TYMIAN OGRODOWY. Ma *Pręt* prosty. *Liście* iajowe, zawinięte. *Okręgi* kwiatowe schodzą się w kłosy. Rośnie w Hiszpanii i Langwedocyi: u nas się w Ogrodach utrzymuje.

Korzeń jest trwały. *Pręty* czasem się kładą. Liście czasem są większe, czasem zaś mniejsze. Kwiaty czerwone. Łatwo się rozmnaża; każda bowiem gałązka odłamana, w ziemi utkwiona i polewana, puszcza korzenie.

I ta Roślina ma mocny, korzenny, i przyjemny zapach: tak jest użyteczna dla Pszczoł, tak skuteczna na lekarstwa, iak Gatunek poprzedzający. Zależy się do Sałat i przypraw kuchennych.

1357.

THYMUS ACINOS: *‘TYMIAN BAZYLIKOWY.* Ma Kwiaty w okręgi skupione. Szy-pułki iedno - kwiatowe. Pręty proste nieco gałęziste. Liście za-ostrzone, zębkowane. Rośnie na suchych piaskach.

Korzeń iest roczny. Pręty czasem nieco się kładą, są tęgie i nie bardzo gałęziste. Liście stoią na krotkich ogonkach, są iaiowe, i te, które są między kwiatami, mniejsze: zębki ich częstokroć są wcale niezna-czne. Kwiaty od pięciu do ośmiu są skupione w okręgi. Kielich kosmaty, bęgowany. Ko-rona pospolicie błękitnawa, z gardzielą białą lub żółto pla-mioną. Zapach tej Rośliny takie iey zalety przyznaje, iakie Gatunkom poprzedzającym.

L. S. 660.

TILIA: LIPA. Jest Ro-dzay Drzew mający Nitk pył-Rowych wiele na dnie owoco-wym osadzonych. Otwor ieden. Kielich pięć - dzielny. Korona pięć-listkowa. Jagoda sucha, okrągła, pięć - komorkowa, u spodu na pięć części się otwie-rająca. Z dwóch Gatunkow, ie-den mi wiadomy.

1358.

TILIA EUROPÆA: LI-PA POSPOLITA. U Tragu-sa *Tilia sativa*: u Gesnera *Ti-lia urbana*: u J. Bauhina *Tilia vulgaris*. Ma za znak Gatunko-

wy, że Kwiaty Międowniku nie mają. Rosnie u nas w wielu lasach.

Drzewo to iak iest mniema-nie, więcej tysiąca lat na pniu się nie psunie, i wyrasta do o-gromney grubości i wysokości, ieżeli stoi na gruncie przyzwo-itym: nie gardzi zaś żadnym gruntem, aby tylko nie był mo-kry. Korzenie iego rozchodzą się daleko, dla tych rozłoż-y-stych gałęzi, pospolicie w bli-skości inne Rośliny przyduszo-ne nie rosną. Drzewo iest mięk-kie, białe, gładkie, lekkie, do-syć ieszcze przecięż gęste. Li-ście są serduszkowe, zaostroz-o-ne, zębkowane, od wierzchu ciemno-zielone lśniące, od spo-du bladziej żyłkowane: stoią na dość długich ogonkach. Kwia-ty kwitnące w Czerwcu i Li-pcu, mają zapach przyjemny; są po sześć lub więcej skupio-ne na szypulce przeszywającej liść podłużny blado-zielony i nie zębkowany. Kielich i Ko-rona żółtawo białe. Owoc dro-bzy, dosyć gładki, cztery tyl-ko komorkowy, cztery-rogaty.

Naybardziej lubi grunt pia-szczysty. Rozmnożyć się może z posianego nasienia: lecz gdy na to długo czekać potrzeba, na Szpalery do Ogrodow., na obsadzenie ulic, i inne ozdoby Ogrodnikow, wykopują się w lasach przed zimą młode Lipy i przesadzają. Naylepsze są do przesadzania 6. 7. 8. letnie. Kor-zenie mogą się nieco po obci-nać, przecięż nie zbyt nie: po-spolicie wierzech ze wszystkim ucin-

ucinaia, i iak kół tylko zosta-
wnia: a tak kilka lat czekać
trzeba, nim się gałęziami okry-
je. Lepiej się więc uczyni, gdy
się tylko wierzchołki gałązkow
poobcinaia: tak już pierwsze-
go lata zielenicie.

Drzewa tego różni Rzemieśl-
nicy potrzebują do swoich ro-
bot, a osobliwie Snycerze do
wyrzynania Posągów. Łyka
wiadome są Gospodarzom na po-
wrozy, maty, i t. d. Można
one uchodzić iak Konopie, i
prząść na niole. Kwiaty są ie-
dne z najprzedniejszych dla
Pszczoł, z których Miod biały
i pachnący zbieraią. Węgla li-
powe, nie tylko są zdadne na
czarne malowanie, ale i na proch
do strzelania. Liście są dobrą
paszą dla Bydła, i świeże przy-
kładane, przytłumiaią ogień w
częściach rozpalonych. Kwinty
są pomocne pierśiom, i zaży-
waią się iak Herbata: woda z
nich pędzona iest bardzo przy-
jemna i orzeźwiaiąca. Owoc
w iesieni zebrany, z łupin otłu-
czony, na olej wybity, nie tyl-
ko obficie go wydaie, ale się
nadto bardzo zbliża do Prowan-
ckiej Oliwy. Tegoż Owocu
można pożytecznie zażywać na
Kawę, albo z niego robić Czo-
koladę.

L. 9. 524.

**TOLUIFERA: DRZEWO
TOLU.** Jest Rodzay mający
Nitek. pyłkowych dziesięć: O-
zwor jeden bez szyiki. Kielich
dzwonkowy pięć-zębkiowy. Ko-

rona ma pięć listków, z których
dolny przewrotnie serduszkowy,
iest największy. Jeden iest Ga-
tunek, namienię o nim.

.. * *

**TOLUIFERA BALSAMUM: DRZEWO TOLU
BALSAMICZNE.** Rośnie w
Ameryce około Kartageny i To-
lu. Z tego Drzewa płynie bar-
dzo przedni Balsam, który na-
zywa się Balsam de Tolu: nie-
sfalszowany iest pół-płynny i
lipki iak Terpentyna, smaku
słodko-korzennego, i zapachu
cytrynowego: biały przebiiając
żółtawo, albo wcale żółtego
koloru: a ten się zowie Balsam
biały. Czasem iest, ciemny, i
przywożą go w łupinach Ame-
rykańskich Włoskich Orzechow:
a ten iest Balsam czarny. Kro-
pla iego lub dwie wpuszczone
w mięszaninę iaką do wymazy-
wania Ułow, sprowadza mfo-
de Roie Pszczoł do osiadania.

L. 9. 550.

**TORDYLIUM: JELENI
OGON.** Jest Rodzay mający
Kwiaty w Okółkach. Nitek pył-
kowych iest pięć: Ozworow dwa,
Kwiaty są promieniste i dwu-
piciowe, mają Pokrywy długie
i nie-dzielone. Owoc dosć o-
krągły, na brzegu karbowany.
Z siedmiu Gatunkow, jeden tyl-
ko nayduię.

1359.

**TORDYLIUM ANTRI-
SCUS: JELENI OGON
IKSZA**

H3

WSZAWIEC. Ma *Okołki* kwiatowe ściśnione. *Liście* mają listeczki iaiowo-lancetowe, w poprzecz dzielone. Rośnie w zaroślach i na ugorach: kwitnie w Lipcu.

Korzeń długi, kręgielkowy. Pręt około łokcia wysoki, rogaty i nieco kosmaty. Liście suche, kosmate, wyrastają z białych pochwów. *Okołki* kwiatowe są złożone z dwu do czterech *Okołeczek*: pokrywy ich w pośrodku zielone są dwu do cztery listkowe. *Okołeczki* małe mają *Kwiatów*, między którymi wiele jest nie rodzajnych. Korona biała, zewnątrz czerwona. Nasienie jest czerwonymi kolcami odziane, i *Kielichem* uwleńczone. Dopóki ta Roślina młoda, jest Owcom przyjemną paszą.

L. G. 635.

TORMENTILLA: KURZE ZIELE. Jest Rodzaj mający *Nitek* pyłkowych wiele na *Kielichu* osadzonych. *Otworów* wiele. *Kielich* ośm-dzielny. *Korona* cztery - listkowa. *Ziarna* nasienne okrągławe i nagie stoją bez szypulek na dnie małym i suchym. Dwa tego Rodzaju są Gatunki.

1360.

TORMENTILLA PERFECTA: KURZE ZIELE STOJĄCE. U C. Bauhina *Tormentilla sylvestris*. Ma *Pręt* dosyć stojący. *Liście* bez ogonków. Rośnie na suchych łąkach i w zaroślach: Kwitnie od Maja aż do jesieni.

Korzeń trwały, niby główkowy, pełny czerwonego soku. Pręt dzieli się na gałęzie, rzadko kiedy stoi, pospolicie leży z podnoszącymi się wierzchołkami. Liście pięć-dzielne, zębkowane, stoją bez ogonków. *Kielicha* działły na przemiany węższe. Korona żółta: listeczki jej przewrotnie serduszkowe, na *Kielichu* osadzone. *Nitek* pyłkowych bywa od ośmiu do dwudziestu: a ziarn nasiennych od pięciu do ośmiu.

Korzenie tej Rośliny mogą być użyteczne. Ususzone w proszku zażywać się mogą na Biegunki i Krwiotoki. Gdyby ich było wiele nie tylko niemi skory, osobiłwie czerwone wyprawiać, ale i Wieprze ukarmić można. Farba z nich przez ekstrakt wyciągnięta i wysuszona, zupełnie zastąpić może ową, którą pod imieniem *Sanguis Draconis* kupujemy. Korzeń na pół z Jagodami pospolitej *Kaliny* zmieszany, farbuje czerwono-rzeczy pierwej w Hałunie, a potem w tej farbie gotowane. *Lapponcykowie* bardzo prostym sposobem farbują nim skory czerwono, i dosyć trwało: żują tylko korzeń, i tak skory mażą.

1361.

TORMENTILLA REPTANS: KURZE ZIELE CZOŁGAIĄCE. U Turneforcyusza *Tormentilla radice repente*. Ma *Pręt* łąjący, i *Liście* na *Ogonkach*.

Ro-

Rośnie w zarostach: kwitnie w Lipcu. Naywięcey się tym różni, ile mi się widzieć zdarzyło, od Gatunku poprzedzającego, że Liście stoją na Ogonych. ch. że Korzeń drobniejszy i pospolicie nie farbujący.

L. G. 905.

TRAGOPOGON: KOZIBROD. Jest Rodzay mający Kwiaty składane. *Główki* pyłkowe są zrosłe. Kwiaty wszystkie dwu płciowe rodzajne. *Kielich* pojedynczy. *Dno* owocowe nagie. *Koranka* na nasieniu piorkowa. Z iedenastu Gatunkow dwa mi są wiadome.

1362.

TRAGOPOGON PRATEN-SE: KOZIBROD ŁAKOWY. U innych Pisarzow *Tragopogon luteum*, albo *Flore luteo*: u Royera *Tragopogon calycibus flore superantibus*. Ma *Kielich* rowney długości z promieniem kwiatowym. *Liście* stoją prosto, i są niedzielone. Rośnie na łąkach: Kwitnie w Maju i Czerwcu.

Korzeń jest dwuroczny, długi, niby wrzecionowaty, obłączkowany, pełny słodkawego mlecznego soku. Pręt do trawnego podobny, około łokcia wysoki. Liście nakształt trawiastych, z początku brzu-chate, wyrastają z pochewek, kończą się długim ogonem. Kwiaty znaczne stoją na wierzchołkach gałęzi, mają zapach miodowy, i z rana między dzie-

wiątą i dwunastą godziną pospolicie się stulają. Korona żółta, zewnątrz czerwona. Dno owocowe ma wiele dołeczkow. Ziarna nasienne niemałe, w pozdłuż bruzdowane, w poprzecz marszczone.

Roślina ta jest zdrową i przyjemną paszą dla każdego Bydła. Jest zdrowym pożywieniem dla Ludzi, zupełnie zastępując Gatunek następujący dla tych, którzy nie zwykli cudzych rzeczy dla tego więcey považać, że zdaleka pochodzą. Moznaby ją wyśmienicie posiać w Ogrodach kuchennych. Korzenie mogą się zażywać do Sałat, albo gotować iak warzywo, lub do sztuki mięsa: sok ich mydlasty jest ieden z nayprzedniejszych rozwalniający, otwierający, i mocz pędzący. Korzenie tak są Swiniom ulubione, że dla nich łąki psują. Z Kwiatu Pszczoły noszą na Miod i Wosk.

1363.

TRAGOPOGON PORRIFOLIUM: KOZIBROD OGRODOWY. U Mathioli i Dalechampa *Tragopogon altissimum*: u Gesnera *Tragopogon puniceum*: u Gierarda *Tragopogon purpureum*: u Cezalpina *Tragopogon sylvestre flore purpureo*: u Ogrodników *Antifi*. Ma *Kielich* dłuższy od promienia kwiatowego. *Szypułki* ku kwiatowi gr. bieżą. *Liście* proste, niedzielone. Rośnie w południowej Europie; u nas sieć się w Kuchennych Ogrodach.

Roślina ta najwięcej się tym tylko różni od Gatunku poprzedzającego, że jest większa, i że Kwiaty icy nie są żółte, ale czerwono-błękitne. Wreszcie zażycie iey, czyli do kuchni, czyli do lekarstw nic nie ma osobliwszego nad naszą zwyczajną, prócz tylko tego, że jest zagraniczna.

L. G. 157.

TRAPA: KOTEŃKI. Jest Rodzay mający Nitek pyłkowych cztery: Otwor ieden. Kielich cztery-dzielny. Korona czterolistkowa. Owocem jest Orzech mający naprzeciw siebie cztery kolce, które pierwey były działami Kielicha. Z dwóch Gatunkow, ieden mi wiadomy.

1364.

TRAPA NATANS: KOTEŃKI ORZECH WODNY. W dawniejszych niektórych *Trifolus aquaticus*. Rośnie w wodach, osobliwie na gruncie gliniastym: na Podlasin dotąd jeszcze naleść mi się nie zdarzyło.

Korzeń przez zimę ginie. Pręt żazi głęboko w wodzie. Liście pod wodą są wielokrotnie i drobno podzielone, i wyrażają podobieństwo płaskiego kręglu: te zaś, które na wodzie pływają, są ukośno-czworoboczne, stoją na nieco kosmatych ogonkach, które się nadymają w czasie dojrzewania Owocu. Z środka liści wyrastają szypułki, które, dopoki kwiaty kwitną, są krotkie, ale się potem co raz prze-

dłużają, i cały Kłos owocu wydają. Kwiatu Korona biała. Dwa działki kielicha stoją na boku guzika owocowego, a dwa na rogach, te twardecie na kolce, i stąd Owoc ma rogi.

Powiadają niektorzy: że Korzeń tey Rośliny jest trucizną. Ziarno zaś iego Owocu jest mączne, tłuste, i żywiące, a stąd zażywa się na pożywienie ludzi. Wielkość tego Owocu jest nieco mniejsza od Kasztana, skórka na nim czarniawa, ziarno białe serduszkowate: smak słodkawy, nieco ściągający. Do surowego zażycia potrzeba mieć mocny żóładek, ile że jest ciężki do strawienia, wiatry nadyma, i zatwardzenia czyni. Użyteczniejszym się staie pieczony jak Kasztany, albo gotowany z pieprzem lub solą zażyty. Orzechy te zebrane, gdy powiędną, obfupią się, z wolna co raz lepiej ususzają i zmielą, a będzie mąka na chleb wyśmienicie zdarna: iakoż za świecdestwem Pliniusza dawni Trakowie chleb taki iadali, a świeżemi liśćmi Konie żywili.

L. G. 1204.

TREMELLA: TRZĘSI-DŁO. Jest Rodzay krytopłciowy, który w nieiskich swoich kudłatych częściach ma części owocowania, do postrzeżenia przecieź trudne. Dziewięć jest Gatunkow, ja te wymieniam, które widziałem.

1365.

1365.

TREMELLA NOSTOC:
TRZĘSIDŁO GNOYNICA.

Nie wiem, ktoby zwyczajnie przypatrując się temu, poczytał za Roślinę. Niech tylko uważa na łakach osobliwie po deszczu, a naydzie między trawą i inchem, drzące żywo-zielone trzy-boczne gruzolki, w znaczne gromadki skupione, i nieiako w fałdy złożone, które gdy uschną obracają się w nieiaka korę czarniawą do gnoiu podobieństwo mającą.

Alchimistowie przez długi czas szukali w tej Roślinie czegoś osobliwszego. Wrzuciwszy ją w wodę, gdy tak ukiśnie przez kilka miesięcy, woda potym z niej pędzona, za świadectwem wielu Lekarzy, ma być bardzo skuteczną na łamanie w członkach, Reumatyzmy i Pedogry.

1366.

TREMELLA AURICULA:
TRZĘSIDŁO JUDASZOWE

UCHO. Gatunek ten z widzenia poczytalibyśmy za Gatunek do Bdłów należący: iest skorkowaty bez trzona, ma nieiakię, albo dalekie, podobieństwo do ucha, iest siwo-popielaty. Rośnie na zgniłych Drzewach.

Cała gromadka, z ktorej się składa, ma w swoich wycinaniach i wypukłościach coś na podobieństwo ucha ludzkiego. Wypukła płaszczyna iest kornata, popielato-ciemno-zielona: dolna zaś gładka i ciemniey-

sza. Gdy uschnie, twardnieje, ale każdego znowu czasu w wodzie iak Galareta odmięka. Woda, w ktorej się namoczy, ma być bardzo pomocna na oczy, i na pfokanie gardła.

1367.

TREMELLA LICHENOIDES: TRZĘSIDŁO POROSTOWE.

Czasem, osobliwie na mchu w ciemnych miejscach rosnącym, że okrywa mech rzecz skorkowata, z obwodem kędzierzawym, rozpięzonym: koloru brudnego. Pręciki są płaskie, a gałeczki iak włoski.

L. G. 461.

TRIENTALIS: SIODMACZEK. Jest Rodzay mający Nitek pyłkowych siedm, Otwor jeden. Kielich siedm-listkowy. Korona płaska siedm-dzielna. Owocem Jagoda sucha. Jeden tylko iest Gatunek.

1368.

TRIENTALIS EUROPEA: SIODMACZEK POSPOLITY. Rośnie w lasach: kwitnie w Maiu.

Roślina ta bardzo u nas odstępnie od znakow Lineuszowych. Kielich pospolicie pięć-listkowy, a Korona 5. 6. i 8-dzielna, tyleż ma Nitek pyłkowych ile działów. Pręt około piędzi wysoki. Liście lancetowe; dolne mnieysze od wyższych. Między liśćmi rzadkie więcej iak dwie szypułki wyrastają jedno-kwiatowe. Korona

na białą. Korzeń trwały. Li-
stki Korony ledwo co u spodu
są z sobą spoione, a tak Koro-
na bardziey wydaie się listkowa,
iask dzielną.

L. G. 896.

**TRIFOLIUM : KONICZY-
NA.** Jest Rodzay mający Kwia-
ty motylkowe. *Nitek* pyłko-
wych jest dziesięć na dwie ku-
pki zrosłych. *Kwiaty* są w nie-
iakiie główki skupione. *Strączki*
ledwie są dłuższe od Kielicha,
odpadaia, i nie otwieraią się.
Z czterdziestu sześciu Gatun-
kow, niektore się i u nas naya-
duia.

1369. *

**TRIFOLIUM MELILO-
TUS CÆRULEA : KONI-
CZYNA NOSTRZYK BŁĘ-
KITNY.** U Gesnera *Trifolium*
caballinum : u Tragusa *Trifoli-
um Dioscoridis* : u innych *Tri-
folium odoratum* : u Royena *Tri-
folium spicis oblongis*, *legumini-
bus seminudis mucronatis*, *caule*
erecto Rośnie dziko w Czechach,
u nas w niektórych Ogrodach
co rok na wiosnę się sieie.

W liściach i kształcie ma po-
dobieństwo do Nostrzyku zwy-
czaynego, lecz Kwiaty błęki-
tawe są w główki skupione.
Cała ta Roślina w kwiatach,
liściach, nawet i nasieniu ma
zapach przyjemny. Szwajcaro-
wie nią Sery swoje zaprawuią.
Dawniey zażywano ją na pę-
dzenie moczu, na uśmierzenie
bolow tak wewnątrznie, iako
i zewnątrznie.

1370.

**TRIFOLIUM MELILO-
TUS POLONICA : KONI-
CZYNA NOSTRZYK POL-
SKI.** Ma *Pręt* prosty. *Strą-
czki* są nagie, lancetowe, dwu-
ziarnowe, w grona skupione.
Rośnie na różnych miejscach,
a osobliwie między zbożem.

Roślina ta w trwałości, kształ-
cie i zapachu bardzo iest podo-
bna do Nostrzyku zwyczajne-
go. Roźni się tym : że ma *Pręt*
okrągławy : że liście są drobniey-
sze, ostro-zastrzone, ku wierz-
chowi zębkowane : że kwiaty
daley od siebie są oddalone, i
stoią na dłuższych niebruzdo-
wanych Szypułkach : że Koro-
na iest blado-żółta, a na niey
listek zwierzchni odgięty, po-
boczne zaś z ukosa rozpostarte :
że nakoniec strączki są dłuższe,
bardziey zastrzone, ale nie bar-
dzo marszczone.

1371.

**TRIFOLIUM MELILO-
TUS OFFICINALIS : KONI-
CZYNA NOSTRZYK ZWY-
CZAYNY.** Ma *Pręt* prosty.
Strączki nagie, marszczone, za-
ostrzone, dwu-ziarnowe, w gro-
na skupione. Rośnie obficie mię-
dzy zbożem.

Korzeń pospolicie roczny, cza-
sem dwa lata wytrzymać może.
Pręt twardy, czasem aż drze-
wiasty, na gałęzie się dzielący,
częstokroć nad łokieć znacznie
wyższy. Liście są gładkie, bla-
do-zielone, iaiowe, zębkowane,
po trzy skupione. Kwiaty są na-
wierz-

wierzchołkach gałęzi w długie grona skupione, wiszą na osobnych szypułkach, z których każda ma pod sobą szczecinkę. Korona biała lub żółta: chorągiewka fałdowana, nie znacznie wycinana, i nie dłuższa od listków pobocznych: łódka przedzielona, na wierzchu okrążona. Strączek nadęty, bardzo krótki, w poprzecz marszczony, bardzo często tylko jedno-ziarnowy.

Roślina ta we wszystkich swoich częściach ma smak ostry, gorzki; lecz zapach osobliwie w Kwiatach jest przyjemny. Lekarze o skuteczności nie iednego są zdania: iedni przypisują skutki odmiękczające, drudzy bardziej rozdzielające. Wiedźniacy nieyscami goruią w wodzie Kwiaty i nasienie, a tego trunku zażywaią na ból żołądka: albo całe Ziele na puchliny i guzy przykładaia.

Kwiaty od Lipca do iesieni kwitnące są bardzo Pszczołom ulubione: wodą z nich pędzoną zakropiwszy Tabakę do zażywania, znacznie zia naprawić można. Ziele poki młode, iest dla Bydła przyjemną paszą. Łodygi uchodzone iak Konopie, prząć się na nicie daia. Ziar-na nasienne, gdy się obficie z Zbożem mieszaia, czynia smak chleba bardzo nieprzyjemny.

1372.

TRIFOLIUM HYBRIDUM: KONICZYNA NIEPRAWDZIWA. Ma Pręt w górę się podnoszący. Kwiaty w

główkę okołkową skupione. Strączki czteryziarnowe. Rośnie na polach zasianych.

Korzeń iest roczny. Pręt twar-dy, dęty, gałęzisty, około fo-klia wysoki, nieco się kładą-cy. Liście gładkie, twarde, iaiowe, żyłaste, zębkowane. Główniki kwiatowe są wprawdzie okrągłe, ale spłaszczone. Szypułki kwiatowe są w początkach proste, daley potym się nagi-naia. Kwiaty kwitną w Czer-wcu, maia Kielich biały lub czerwonawy, na którym dwa ząbki wyższe są krotsze. Korona z początku biała, daley czer-wienienie, na starość wcale bru-natną się staie: chorągiewka iey długa odłożona: listki poboczne krótkie, a łódka ieszcze krotsza. Strączek knotowaty wy-stawa z kielicha, iest dwu lub trzyziarnowy. Koniczyna ta iest i dla Bydła użyteczną paszą, i dla Pszczół ulubioną.

1373.

TRIFOLIUM REPENS: KONICZYNA ŁAZĄCA. U Lonicera *Trifolium acutum*: u Dodoneusza, Kameraryusza, C. Bauhina, *Trifolium serotense album*: u innych *Trifolium pratense album*: u Royena *Trifolium capitulis subrotundis, flosculis pedunculatis, leguminibus teraspermis, caule procumbente*. Ma Kwiaty w główki okołkowe skupione. Strączki cztery-ziarnowe. Pręt łazi. Rośnie wszędzie na Pastwiskach.

Korzeń iest trwały. Pręt kro-tki leży, tu i lowdzie, puszcza Ko-

Korzonki i Pręciki liśćiami ozdiane. Liście są nie jednakowe: iedne okrągławe, drugie serduszkowe, czasem białą obrączką naznaczone: te zaś czasow pięknych się rozkładają, a na słotę stulają. Głowki kwiatowe nie wielkie: Kwiaty białe, kwitną w Sierpniu. Roślina ta jest iedna z naylepszych dla Bydła na paszę: a z Kwiatu Pszczoły Miod- naszą obficie.

1374.

TRIFOLIUM RUBENS
**KONICZYNA CZERWONA-
WA.** U C. Bauhina *Trifolium montanum spica longissima rubens*: u J. Bauhina *Trifolium purpureum majus*: u Taliusza *Trifolium spicatum*. Ma Pręc prosty. Liście drobno zębkowane. Kłosa kwiatowe długie, kosmate. Korona z iedney sztuki. Rośnie w lasach.

Korzeń tylko jest roczny. Pręc tęgi około pół łokcia wysoki. Liście są piękne, gładkie, drobno żyłkowane: Kłosa kwiatowe stoją na wierzchołkach Pręta i gałęzi, są około dwuch calow długie, kwitną w Maiu i Czerwcu. Kielich prawie jest gładki, iego ząbki piorkowate, a z tych dolny rowney długości z Koroną. Korona czerwona znacznie wystawa z Kielicha. Ta Konieczyna iedna z naylepszych na paszę dla Owiec.

1375.

TRIFOLIUM PRATENSE:
KONICZYNA BIAŁOKWA.
Tak się też pospolicie zowie i

u innych Pisarzow. U Royena *Trifolium spicis villosis, caulis diffuso, foliulis integerrimis*. Ma Kłosa kwiatowe okrągłe, dosyć kosmate, otoczone przysadkami skorkowatemi przeciwno-łegłymi. Korona jest z iedney sztuki. Rośnie na wielu trawnych miejscach.

Ta to jest owa Konieczyna, którą mając w Kraiu nietanio iey nasienia kupniemy z Zagranicy. Korzeń iey rzadko dłużey potrwa nad trzy lata: puszcza wiele pręców nieco twar-dowatych, dosyć ku ziemi nachylonych i gałęzistych. Liście stoją na krótkich ogonkach, są iajowe, na obu płaszczyznach nieco kosmate, od dołu bardziey okrągławe, od wierzchu bardziey zaostrome, czasem białą obrączką naznaczone. Przysadki liściowe są białe, czerwone, żyłkowane, i kończą się ością włoskową. Kłosa kwiatowe stoją na dwuch potroynych liściach, i na dwuch przysadkach. Kwiaty mają kreskowany, rurkowaty, nieco kosmaty Kielich z ząbkami włoskowemi, między ktoremi ząbek dolny naydłuższy jest. Korona różnie czerwona. Ziarna nasienne są nerkowate.

Bez wątpienia, że ta Konieczyna zasługuie sobie na te wszystkie pochwały, ktore iey dają Cudzoziemcy: ale też i to pewna, że się bez kupowania iey nasienia obeysć wcale możemy. Gdyby też ktory Cudzoziemiec niemający w tym żadnego interesu, przeieżdżając przez

prz. z nasz Kray, widział tyle
dlaikiey tey Konieczyny, ktorey
nieiaką tylko małą odmianę z
zagranicy sprowadzamy: nie
mogłoby się słusznie z nas na-
śmiać i urągać? Coż nam na
tym tak wiele zawisło, abyśmy
koniecznie koło tey odmiany
chodzili, która więcej od nas
pieszczot potrzebuie, gdy ma-
my Kraiową, która przy rowney
użyteczności, ziemi, powietrza
naszego iest zwyczajną, Bydłu
naszemu nieiako wrodzoną. U-
czyniłem sam doświadczenie:
posiałem tey naszej Konieczyny,
wybrałem ziemię nienaylepszą,
nie kazałem więcej nic czynić,
aby nie przyczynić trudności,
iako tylko przeorać, a zapewnić
mogę, że przedziwnie urosła.

Są u nas już różne Pisma o
zaletach Konieczyny, o iey zbie-
raniu i zażyciu: nie wszędzie
iédnak zupełnie żądaniu utrzy-
mywanie odpowiada: siejemy
naszą, a bédziemy uspokoiłone-
ni. Naywiększe dobrodziey-
stwo, które mu uczynić może-
my, iest to: gdy inieysce po-
piołem nawieziemy.

Nasza Konieczyna ma te wszy-
stkie własności i przywary, kto-
re ma zagraniczna. Krowy obfi-
te i dobre mleko dają: Konie
i Bydło tuczy: świeża obficie
i bez przymieszania chudey pa-
szy, nadyma i szkodzić może.
Do ususzenia na siano iest nieco
przytrudna, a ztąd pożyteczniej
na stałni Bydło zieloną się pa-
sie. Kwiaty Pszczołom są bar-
dzo użyteczne.

1376.

TRIEOLIUM ALPESTRE:
KONICZYNA LESNA. U
Roya *Trifolium spicis villosis*
subovatis, caule erecto, foliis o-
vato oblongis integerrimis. Ma
Pręt prosty, na którego wierz-
chołku stoją główki kwiatowe
okrągłe, kosmate. Liście są lan-
cetowe, drobno-zębkowane. Ro-
śnie w zaroślach leśnych.

Liście są podługne, zyłaste.
Przysadki zielone, lancetowe
mają długi ogonek bez ości.
Główki kwiatowe pospolicie sto-
ją po dwie skupione. Kielich
gładki, na ząbkach tylk kos-
maty. Korona żywo-czerwona.
I ta Konieczyna iest dobrą paszą
dla Bydła, a Kwiaty iey Pszczo-
łom użyteczne.

1377.

TRIEOLIUM ARVENSE:
KONICZYNA KOTKI. U C.
Bauhina *Trifolium sive Lagopus.*
Ma Kłosa kwiatowe owalne,
kosmate. Kielicha ząbki szcze-
ćinkowate, kosmate; wszystkie
rowney długości. Rośnie na ro-
li, kwitnie w Lipcu i Sierpniu.

Roczna ta Roślina iest pospo-
licie miękką wełną okryta. Pręt
prosty bardzo gałęzisty. Liście
lancetowe kończą się tęgim o-
strzem: mają pochewki kresko-
wane z ością na końcach. Kłosa
kudłate stoją na wierzchoł-
kach Pręta i gałęzi; gdy się
starzeją, stają się wąteczkowate.
Kwiaty są drobne, i mają na
dzwonkowatym Kielichu ząbki
dłuższe od Korony, a z tych
dolne

dolne ieszcze są dłuższe od wierzchowych. Korona czerwona. Strązek nadęty, prawie okrągły, jednoziarnowy.

Roślina ta w czasie kwitnienia zebrana, zdatną jest Garbom do garbowania skór. Doświadczone w Szwecyi: że jest bardzo użyteczną dla Bydła w żołądowej chorobie: znakami zaś tej choroby są: że gwałtownie oddycha, głowę na dół zwieszając, kąty w oczach czerwienieją: pospolicie zaś wtedy Bydło wszelką paszę pogardzając, szczególnie tej Koniczyny nie odrzuca. Ziarn nasiennych jeżeli się wiele najdzie w Zbożu, chleb od nich czerwienieje.

1378.

TRIFOLIUM FRAGIFERUM: KONICZYNA POZIOMKOWA. Ma Pręt łazący. Kłosa okrągławe. Kielich kwiatowy nadęty ma dwa ząbki zgięte. Rośnie na łąkach i innych trawnych miejscach.

Korzeń jest trwały. Pręt czasem koło dwóch łokci długi łączy po ziemi, i puszcza korzonki. Liście łazowe albo serduškowe, zastrzone, zębkowane, gładkie, blado-zielone. Główniki kwiatowe okrągłe, nieco spłaszczone, stoją w kątach liści na szypułkach nad liście wyższych. Na Kielichu wierzchowe ząbki są krotsze, dolne dłuższe i prościejsze: gdy nasienie zaczyna doyrzewać, wierzchowa część staie się okrągłą, nabiera powłoczkę siatkowatą i dwa ząbki ku sobie się zakrzy-

wiają. Korona albo biała czerwona-błęgowana, albo cała czerwona. Strączki dwu-ziarnowe.

Koniczynę tę w Hibernii umyślnie zasiewają na paszę dla Bydła, i niektorzy przekładają nad Koniczynę łąkową, dla tego: że jest trwalsza.

1379.

TRIFOLIUM MONTANUM: KONICZYNA GÓRNA. U Kluzyusza i J. Bauchina *Trifolium majus albo flore*: u Fuchsa *Trifolium pratense album*. Ma Pręt prosty. Kłosa kwiatowe pospolicie po trzy są skupione, na których Kwiaty iak dachówka za siebie zachodzą. Kielich nagi. Choroągiewka zwiędła, sztydłowata. Rośnie w lasach na miejscach nieco suchych, kwitnie od Maja aż do Lipca.

Korzeń jest trwały. Liście blado-zielone, bardzo żyłaste, zębkowane, na dolney płaszczyźnie kosmate, dosyć owalne, ale zastrzone. Pręt kosmaty, dęty, około pół łokcia wysoki, mało gałęzisty. Kłosa kwiatowe stoją na wierzchołkach gałęzi i Pręta. Kielich kosmaty, tak zaś ten, iako i Korona biała. Ta Koniczyna tylko młoda Owcom jest przyjemna. Kwiaty Pszczołom ulubione.

1380.

TRIFOLIUM AGRARIUM: KONICZYNA ZOŁTA. U niektórych *Trifolium luteum*. Ma Pręt prosty. Kłosa kwiatowe

zowe owalne. Kwiaty iak dachowka za siebie zachodzą. Kielich nagi. Chorągiewka zgięta. Rośnie na łąkach, ugorach: kwitnie od Maja aż do iesieni.

Korzeń iest tylko roczny. Pręt twardy, bardziey leży iak stoi, około pół łokcia długi, puszcza gałęzie iak ramiona rozłożone. Liście gładkie, blade zielone, żylaste, częścią serduszkowe, częścią iaiowe lub okrągłe, mają przysadki wielkie iaiowo-lancetowe. Kłosa kwiatowe stoją na długich nagich szypułkach. Korona żółta, gdy zwiędnieie, brunatna. Chorągiewka wielka, bęgowana. Strązek stoi na osobney szypułce, iest iedno-ziarnowy. Roślina ta iest osobliwie dla Owiec wymienitą paszą.

1381.

TRIFOLIUM SPADICEUM: KONICZYNA BRUNATNA. Ma Pręt prosty. Kłosa kwiatowe owalne, na których Kwiaty iak dachowka zachodzą. Kielich kosmaty. Chorągiewka zgięta. Rośnie na suchych łąkach: kwitnie w Czerwcu i Lipcu.

Korzeń iest roczny. Pręt niewiele gałęzisty, około łokcia wysoki. Dolne liście są serduszkowe, wyższe bardziey iaiowe. Głowki kwiatowe z początku iaiowe, daley potym coraz się przedłużają, powiększają i brunatnieją.

1382.

TRIFOLIUM PROCUMBENS: KONICZYNA LE-

ŻĄCA. Ma Pręt leżący. Kłosa kwiatowe owalne. Kwiaty iak dachowka zachodzą. Chorągiewka zgięta. Rośnie wszędzie na pastwiskach, kwitnie przez Maj i Czerwiec.

Korzeń ma trwały. Pręt niski, ani w gałęzie, ani w liście obfity. Liście drobne, wycinane, zastrzone, zębkowane. Głowka kwintowa rzadka. Korona żółta. Dla Owiec iest dobrą paszą.

L. 9. 453.

TRIGLOCHIN: TRAWA ZABIA. Jest Rodzay mający Nitek pyłkowych sześć, Otworów trzy, bez szyiek. Kielich i Korona trzy-listkowe z listków iednskowych. Torebka nasienna u spodu się otwiera. Z trzech Gatunków, ieden mi wiadomy.

1383.

TRIGLOCHIN PALUSTRE: TRAWA ZABIA BŁOTNA. Ma Torebki nasienne trzykomorkowe, dosyć równo-szerokie. Rośnie na miejscach błotnych, i takich, które wody zalewają.

Korzeń dwuroczny puszcza wiele liści dosyć grubych ale miękkich, z iedney strony wypukłych, z drugiey płaskich. Pręt nagi, około pół łokcia wysoki. Kwiaty liczne są skupione w cienkie kłosa. Kielich zielony czerwono-cieniowany: Korona zaś cała czerwona: iak zaś Kielich, tak i Korona prędko odpada. Torebka

rebka nasienna ma podobieństwo do nieiakiego *prisma*, a każda komorka usposu się otwiera.

Roślina ta ma smak słony, nieprzyjemny: osobliwie poki jest młoda, Bydło ją lubi, i na tej paszy dobrze się udaie. Jest więc mniemanie niektórych Gospodarzów, iżby nią pożytecznie zasiewać można miejsca błotne takie, które pożyteczniejszych Roślin nie obiecuia.

L. 9. 99.

TRITICUM: PSZENICA.

Jest Rodzaj Trawy mający Nitek pyłkowych trzy, Otworów dwa. Kielich stoi pojedynczo, jest dwu-listkowy, około trzykwiatowy. Z dwunastu Gatunków, następujące tylko opiszę.

1384. *

TRITICUM ÆSTIVUM:

PSZENICA JARA. U Royena *Triticum radice annua, spica glabra aristata*. Ma Kielichy brzuchate, gładkie, cztery-kwiatowe, iak dachowka zachodzące, ości mające. Rośnie w Kraiach Baszkirow dziko na Polach; w Europie miejscami, a osobliwie w południowych Kraiach, zasiewa się na roli.

Naywiększą podług Pisarzów różnicą mają bydz Kłosa ościiste; lecz zapewniają Gospodarze zagraniczni doświadczający, że przy niektórych ostrożnościach iak z iarey ozimej, tak z ozimey iara Pszenicę mieć można, a ztym iara jest tylko

odmianą od ozimey: iakoż tej odmiany dowodem jest owa posrzednia, którą obojętką zowie-my, i która tak na wiosnę, iak na zimę zasiewać się może. Ztymwszystkim, czyli to jest Gatunek, czyli odmiana tylko, to jest pewna, że wszystkie inne Pszenice tak iare, iak ozime, które na rolach się utrzymują, od tej dzikiej pierwiastkowej przez pielęgnowanie powstały.

Wiadomo Gospodarzom, kiedy, i na jakim gruncie iare zasiewają się Pszenice. Ziarna nasienne tak się do wszystkiego zażywiają iak od Pszenicy ozimey, lubo nie są tak ze wszystkim użyteczne, ile że mniej mąki wydaia.

1385. *

TRITICUM HYBERNUM: PSZENICA OZIMA. U Roy-

ena *Triticum radice annua, spica mutica*. Ma Kielichy czterykwiatowe, iak dachowka zachodzące, brzuchate, gładkie, i pospolicie bez ości.

Korzeń jest włosienkowy: puszcza wiele Zdźbłów około półtora łokcia wysokich, z znacznymi kolankami. Liście gładkie. Kłos gęsty, z dolnemi kwiatkami pospolicie niezupelnymi. Listki Kielicha są iaiowo-lancetowe i kończą się tęgim ostrzem. Kielichy pospolicie są cztery, często trzy, czasem sześćkwiatowe, z których jeden kwiat lub więcej bywają nierodzayne. Listki Korony są wszystkie równe, a jeden z nich ościisty.

Ziarna

Ziarna tej Pszenicy są iedne z nuyżytecznieyszych ; iakoż powszechne wszędzie pielęgnowanie odmian wiele poczyniło, z których niektóre nam są ieszcze nie znaiome, iuż to z ościami, iuż bez ości. 1mo. *Froment de Provence*: ma na dolnych Kwiatkach Plewy tępe, a wyższe pospolicie są ościste. 2do. *Burguncka*: Ma Kielichy pięćkwiatowe z iednym kwiatem nierodząynym. 3tio. *Blé Mettel*: Oście wyższych kwiatow są krotkie. *Blé du Canada*: ma tylko znaki na oście. 4to. *Kosmarta*: ma krotkie oście. 5to. *Furugańska*: bardzo obficie wydaje. 6mo. *Długozianowa*: ma wiele plew. 7to. *Czerwona*: z czerwonym ziarnem. 8to. *Biała*: z białym ziarnem i t. d.

Jak się Pszenica ozimna utrzymuje, iskiego gruntu i pielęgnowania potrzebuie, wiedzą Gospodarze. Ziarna iey zażywaią się na krecchnal, Piwo, a naygłówniey na mąkę do chleba i ciast rożnych na pożywienie ludzi. Dobrey i mączney Pszenicy znaki te bydź mogą: gdy ziarna na ręce spuszczone nieiaki dźwięk wydaia: gdy garsć iey w rękę ściśniona prawie wszystka z rękę się wysuwa: gdy ziarna są krotkie, pękate, i białe.

Dawnieysi Lekarze chlebowi pszennemu wiele przywar przyznawali; że używanie iego zamula wnętrzości, osobiwie Wątrobę i Sledzionę: że czyni stopień do kamienia i Reumatyzmow: ale się na tym bardzo

Tom III.

mylili. Lubo bowiem to iest prawda, że wszystkie ciasta pszenne nie roione, są zdrowiu szkodliwe, przecięż to się mowić nie może o tym, które drożdżami lub kwasem należycie iest uroszczone. Owszem iednostajnie teraz doskonali Lekarze przyznaią, że chleb pszeniny dobry, iest naylepszym pożywieniem dla takich osobiwie ludzi, którzy ruchawością mało pracuią; łatwy iest do strawienia, dobrze żywi, i soki w cieie osładza. Przeciwnym sposobem wszystkie ciasta nie roione, naprzykład Makaron, muszą żołądek obciążać, i do strawienia trudne są.

Przyrzekłem pod Artykułem Żyta, że tu na tym mieyscu, o chlebie w ogulności nieco pomowię. Chleb z mąki pieczony, pospolite pożywienie Europeyczykow, czyli to żytny pospolity, czyli pszenny, aly był dobry, zawisł od dobrej mąki, od przyzwolitego rozszczepienia, od należytego wypieczenia.

Dobra mąka powinna się w rękę ściśniona słupiać, w palcach bydź suchą i drobniuchno ziarnistą. Chcąc ią dobrze poznać naylepiey iey cokolwiek rozczynić; dobra bowiem mąka czyni ciasto białe, albo nieco żółtawe, i ma swoy zapaszek, który w złey mące nieprzyjemny iest. Dobrym znakiem ieszcze mąki iest, gdy ciasto będzie twarde; wżąd się bowiem poznać: że więcey wody przydać można, i więcey

wyda-

wyda chleba. Naylepszą mąką jest ani zbyt miętko zmielona, ani świeża, ani stara: zbytne miętka nie ma smaku istotnego; świeża pospolicie kamienim trąci: stara może być od robactwa, pleśni zepsowana, lub iakiego nabrać smrodku. Mąka jeszcze powinna być na suchym miejscu, i dalekim od miejsc iakim smrodem zarażonych przechowana; i żadnych innych Roślin, a osobliwie szkodliwych ziarn, nie mieć z sobą zmielonych.

Z takowey więc mąki ciasto powinno być dobrze uroszczone, czyli to kwasem żytnym, czyli drożdżami pszenne; i należyce przegnieceione. Dla tey to odmiany przez roszczenie i ziednoczenie się cząstek, chleb staie się pożywieniem dobrym.

Ażeby zaś częścią roszczenie w pewnym stopniu wstrzymać, częścią zbytnią wilgoć wypędzić, trzeba ciasto uroszczone albo na chleb upiec, albo na inne wynalazki ugotować. Tak się staie pulchnym, łatwo strawnym, pożywym.

Znaki dobrego chleba są następujące. Powinien być wypukły, gładki, niepopękany. Skorka z ośrodkiem powinna być dobrze ziednoczona. Ośrodek dobrze wypieczony, nie kruchy nie lipki, przecięż się dobrze rozcierający: ściśniony powinien się przez swoją sprężynowatość znowu podnosić. Tenże ośrodek ma ok wiele, które powietrze w roszczeniu poczyniło: jeżeli te oka są ro-

wne, znakiem jest, że ciasto było dobrze przegnieceione.

Takowy tedy chleb jest bez wątpienia pożywieniem zdrowym, pożywym i posilającym, i tak zwyczajnym, że lubo inne pożywienia często zażywane pospolicie się naprzykrzą, chleb nigdy się nie przykrzy. Lecz aby zażywanie iego zdrowe było, nie powinien być świeży, a tym bardziej ciepły.

Przynajmniej dniem pierwey upieczony, i trochę uschły, dopiero zdrowym się staie. Świeży bowiem chleb mając jeszcze wiele wilgoci, nie przymie w siebie tyle śliny, ile iey potrzeba do strawności, a potem pęcznieie w żołądku. Tak mówią Lekarze: że pospolicie ci, którzy zawsze tylko świeży chleb iadają, słabościom podlegają: owszem u tych, którzy skłonni są do biegunki, chleb świeży bardziej żołądek osłabia. Przeciwnym sposobem chleb suchy ma wielkie zalety dla tych, którzy mają słabe wnętrności, niestrawność i są wyniszczeni. Nic zaś niema niebezpieczniejszego nad zażycie chleba ciepłego prosto z pieca. Są przykłady od Lekarzow uważane, że to setne choroby przynosiło, i czasem nagłą śmierć czyniło.

Z tego, co się tu w ogólności o chlebie mówiło, łatwo rozsądzić przychodzi o ciastach i innych wynalazkach kucharskich albo Piekarskich.

Z ośrodkow dobrego pszennego chleba, można robić Galare-

laretę, na lekarstwo domowe, w gorączkach, ostrości sokow, i osłabionych wnętrznościach, wielką zaletę mającą. Szesnaście łotow ośrodkow pszenne-go chleba, przez godzinę w półgarca wody gotuje się: przece-dziwszy, przyda się znowu tyle wody, ile się iey wygotowało, a będzie trunkiem, który po-dług okoliczności nieco białym winem i cukrem przyjemniej-szy uczynić można. Wygotowa-wszy zaś wyżej namienioną pierwszą wodę aż do zgęstwie-nia, Piwem lub wodą, mo-żna czynić pożywne i przyie-mne pokarmy dla takich, kto-rzy bardzo osłabioną strawność mają.

Z czystych otrąb pszennych robi się Tyzenna na uparty su-chy kaszel. Do półgarca wody bierze się łyżka otrąb: gotując, zbierają się szumowiny: gdy się potym ustoi, zleje się i dwoma łutami cukru osłodzi. To się zażywa za zwyczajny tru-nek, który czasem wolno laxue.

1386. *

TRITICUM TURGIDUM:
PSZENICA ANGIELSKA. Ma *Kielichy* cztery-kwiatowe, brzechate, kosmate, iak da-chowka zachodzące, z poiedyn-czemi pospolicie ościami.

Kłosa u tego Gatunku są kro-ćkie, grube, prawie czworo-bo-czne, obfite ziarna wydające; wreszcie ma kształt Pszenicy o-zimey. Dwie odmiany za gra-nicą są znaczniejsze: 1mo. *Krę-gielkowa*, która ma Kłosa dłuż-

sze: i w Anglii za naylepszą poczytana iest. 2do. *Siwa*: ta ma Kłosa siwe i bardzo wielkie.

1387. *

TRITICUM POLONICUM:
PSZENICA POLSKA. Ma *Kielichy* dwu-kwiatowe nagie, z bardzo długimi ościami, a na ząbkach osi całą kupkę tę-gich włoskow.

Zdźbło na dogodzonym grun-tcie może wyrość do trzech ło-koł wysokości, iest zielonawe bręgowane, Liście są zielone biało paskowane, przynajmniey na pół łokcia długie, zaostroz-ne. Kłos blisko ćwierci łokcia długi. Listki kielicha owalne kończą się krotkim ale tęgim ostrzem. W każdym Kielichu pospolicie są trzy kwiatki, z tych dwa zewnętrzne mają na ostatnich listkach Korony oście, trzeci szredni iest mniejszy i nie zupełny.

Gatunek ten sieją i w Anglii, i w Lotaryngii: dla długich ości Wroble i inne Ptastwo nie-iadzi go nawiedzają. Ziarna, których na dobrym gruncie Kłos ieden około 50. wydaie, są wiel-kie, w mąkę obfite, i dobrą mąkę dają.

1388. *

TRITICUM SPELTA:
PSZENICA ORKISZ. Ma *Kielichy* przytępione, cztery-kwiatowe; Kwiaty dwu płciowe mają oście, a szrodkowy iest bez płci, i bez ości.

Dolne w Kłosie wszystkie kwiaty, a z wyższych pospoli-

cie

cie w każdym Kiełchu dwa są nierodząyne. Ziarna są mniejsze jak Pszenicy, i mocno się łuskow trzymające. Nie wiele u nas wprowadzie się, lecz za granicą, gdzie więcej ma zalety, różne utrzymują odmiany. *imo.* Orkisz zimowy, sieie się na zimę. *zdo.* Jary: sieie się na wiosnę, i u nas go miejscami Tureckim Owsem nazywają. czerwony, biały, kosmaty, gładki, i t. d.

Roślina ta jest właściwie pośrednią między Pszenicą i Jęczmieniem. W niektórych stronach Niemiec z maki orkiszowej z żytnią mieszaną pieką chleb smaczny: lubo bowiem sama przez się nie tylko na chleb, ale i na inne ciasta dobrze zdadną być może, te przecięż prędko czernieją. Miejscami robią Kaszę, Słód na Piwo. &c.

1389.

TRITICUM REPENS:
PSZENICA PERZ. Ma Kiełchy cztery kwiatowe, sztyłkate. Liście płaskie. Rośnie ta Roślina na rolach z nie małym uprzykrzeniem Rolników.

Korzenie są nitkowe, białe. Zdźbła zaś są dwojakie: jedne rozbiegają się pod ziemią, są okrągłe, białe lśniące, knotowate, na każdym kolanku pochewką otulone: drugie stoją prosto, są różney wysokości, cienkie, gładkie, pojedyncze, tu i owdzie kolankowate. Liście są wstęgowato-szerokie, płaskie, na zwierzchniej płaszczyźnie zawsze, na dolnej czasem

włoskowane. Kłos około całej długości, a jego główna szypułka tu i owdzie pocięta. Kłoski dołne pospolicie stoją pojedynczo, wyższe zaś po dwa lub trzy skupione na ząbkach szypułki: czasem są ościste, a pospolicie mają tęgie ostrze. Ziarna są podługne, wąskie, spłaszczone, wolno leżą w łuskach. Wreszcie Roślina ta ma bardzo wiele odmian.

Na roli bardzo wiele czyni trudności Rolnikom do wykorzystania jej: ile że najmniejszy pozostały korzonek wkrótce się znówu rozmnoży. Ztymwszystkim starania zagranicznych wynalazły narzędzie bardzo do tego skuteczne, którego opisanie jest w Dziele Niemieckim: *Leipziger Intelligenz Blatt* na Rok 1771. a poprawę jego i rysunek widzieć można podobnież w Dziele Niemieckim, *Schlesische Oekonomische Nachrichten*, Tom I.

Jeżeli zaś trawa ta z jednej strony Rolnikom jest nieprzyjemna, przecięż z drugiej strony w Gospodarstwie i Lekarstwie ma swoje pożytki. Korzonkami jej na części porzniętymi w jesieni rozsądzonemi, można ugruntować piaszki, spadzistości grobel, wałów, rowów, &c. Dach Perzem nakryty, długo trwały jest. Perz opłokany, ususzony, na sieczkę porznięty, nieco z plewami pomieszany i sparzony, nie złą jest paszą dla Koni i Bydła. Podobnież, osobliwie na wiosnę, gdy jest naysilniejszy, zabra-

zebrany, opłokany, ususzony, iak na drobną sieczkę porznięty i sucho przechowany, zdającym być może ludziom: albo się w czasie niedostatku umiele, i z przydatkiem cokolwiek iakieś mąki, piecze na chleb posilny, nieszkodliwy, owszem zdrowy: albo się warzy piwo, które drożdżami uchodzone iak zwyczajnie, jest trunkiem zdrowym i nie odurzającym.

W lekarstwie już dawno znaiome są Perzowe korzonki: gotują się w wodzie, i ten trunek zażywa się za napój zwyczajny, w Dychawicy osobliwie od zbytniej szkodliwej flegmy pochodzącej: ma skutki rozcieśniające, słodzące, w zamuleniach wewnętrzności, chorobach piersi, i kanału moczowego.

L. 9. 700.

TROLLIUS: PEŁNIK. Jest Rodzay mający Nitek pyłkowych wiele na Dnie owocowym osadzonych: Otworów wiele. Kielicha nie ma. Korona około czternasto-listkowa. Torebek wiele, iaiowych, wielo-ziarnistych. Z dwóch Gatunków, jeden się u nas nayduje.

1390.

TROLLIUS EUROPÆUS: PEŁNIK ZWYCZAYNY. Wieśniacy nasi wprawdzie tę Roślinę nazywają Wołowym okiem; gdy przecięż u nich dwie wcale różne Rośliny tym imieniem są nazwane, z których jedną pod Rodzaiem *Chrysanthemum*

już opisałem; a zatym dla różnicy tę nazwałem Pełnikiem, iż Kwiaty listkami kwiatowymi są napełnione. Znaki Gatunku tego, są te: Korona jest stulona, i niby zamknięta. Miodowniki są rowney długości z Nitkami pyłkowymi. Rośnie na łąkach cokolwiek mokrych, osobliwie pod lasami.

Korzeń jest trwały. Pręt około łokcia wysoki, pospolicie gałęzisty. Liście są na obwodzie okrągłe, ale na pięć łatków podzielone, które się znowu dzielą, i są zębkowane. Kwiaty kwitną od Czerwca: Korona i Miodowniki są żółte. Torebki nasienne są niby w iaką gwiazdę ustawione. Roślina dla Kwiatów swoich zasługuje sobie na miejsce w Ogrodzie zabawnym, gdzie w iesieniu korzenie iey rozsadzać można.

Lubo kształt iey okazuje ią być bardzo bliską Rodzaiowi Jaskrow, (*Ranunculus*,) żadney przecięż w sobie nie ma ostrości, i każdemu Bydła jest przyjemną. Z Kwiatu Pszczoły noszą na Miod i Wosk.

L. 9. 466.

TROPÆOLUM: NASTURCYA. Jest Rodzay mający Nitek pyłkowych ośm, Otworów jeden. Kielich z iedney sztuki, kończy się w tyle ostrogą. Korona ma pięć listków nierównych. Każdy kwiat rodzi trzy Jagędy suche. Z czterech Gatunków, dwa nam są w Ogrodach znaiome.

1391. *

TROPÆOLUM MINUS:
NASTURCYA MNIEYSZA.

Jak ten, tak następujący Gatunek u Ogrodników nazywa się *Nasturtium indicum*. Ma Liście tarczowe wycinane. Listki kwiatowe są zastrzone, i prawie jak szczecinką się kończące.

Roślina ta roczna rośnie tylko w Ameryce, w Krainach Peru i Chilli, z kąd do Europy przywieziona jest Roku 1580. Liście iey są blado-zielone, na obwodzie okrągłe, i wydrążono-wycinane: ogonki ich nie są na końcach, ale ku śródkowi liścia osadzone. Pręt się ciągnie i kręci, jeżeli się ma czego czepić, okręca się w górę. Kwiaty ogniste, czerwono-żółte.

Wszystkie części tej Rośliny, a osobliwie liście, mają zapach i smak gorzkawy, ostry, ale przyjemny, nakształt ogrodowej Rzeżuchy. Żywić się mogą do Sałat, i są bardzo użyteczne w Szkorbucie. Nasienie co rok na wiosnę w Ogrodach się sadzi.

1392. *

TROPÆOLUM MAJUS:
NASTURCYA WIĘKSZA.

Podobnież pochodzi z Peru z Ameryki. Ma różnice gatunkowe, że Liście są nieznacznie na pięć łapkow wycięte, tarczowe: a listki Kwiatowe są przyciępione.

Kształt tej Rośliny od oka, jest iednakowy z poprzedzającą, przecięż ta, co do liści i kwia-

tow, większa iest. Pręt iey gdy się ma czego czepić, pnie się wysoko w górę, przecięż raczy przywiązywać trzeba. Wolno bez wszelkiego wsparcia zostawiona, nie długo się ciągnie, kładzie się i rośnie krzaczysto. Kwiaty iey ogniste w Lipcu i Sierpniu w wieczor przed zmrokiem aż poki ciemna noc nie nastąpi, wydaia poglądającym nieiaki przemiiający blask z siebie.

Żażycie iey tak iest użyteczne, iak się o poprzedzającym Gatunku mowiło. Kwiaty rozkwitłe zażywaią się do Sałat. Pączki kwiatowe ieszcze zamknięte i twarde, także nasienie nim zupełnie doyrzeie, marmynie się w occie i soli na Kapary, które dla swej balsamiczności od niektórych nad właściwe Kapary będziey poważane bywaią.

L. 9. 415.

TULIPA: TULIPAN. Jest Rodzay mający Nitk pyłkowych sześć, Otwor ieden bez szyiki. Korona dzwonkowata, sześć-listkowa. Z trzech Gatunkow, ieden nam iest znaiomy.

1393. *

TULIPA GESNERIANA: TULIPAN ZWYCZAYNY. Ma za znak gatunkowy, że Kwiat prosto stoi, i że Liście są iaiowo-lancetowe. Niewiem czyli iest gdzie Ogród zabawny, w którymby się ta Roślina nie naydowała?

Dziko

Dziko rośnie w wschodnich Krajach, osobliwie w Tartaryi na gorach, łąkach, i polach. Najpierwszy ją Gusner w Roku 1559. z Kappałocyi sprowadził do Europy, gdzie przez pielęgnowanie tak wiele się stało odmian, osobliwie co do Kwiatów, że ich do dziś dnia około 3000. rachują. Kwiat ich pospolicie bez zapachu, tak się podobał Europejczykom, iż w przeszłym wieku, wysadkę iedną bardziey ulubioną, po kilka tysięcy złotych marnotrawni płacili.

Korzeniem jest Cebulka drobne niteczki puszczaiąca, która, gdy kwitnie, ginie wprawdzie, ale na to miejsce odrostki zostawia. Liście bywają niemałe, blade zielone, pospolicie dwa z korzenia, z pomiędzy których wyrasta pręt kwiatowy, pospolicie kwiat ieden mający, i liści ieden lub dwa mniejszych iak korzeniowe, i czasem koloru kwiatowego. Kwiaty tak są różne co do kolorow iednostaynych i mieszanych, i co do odmiany listków swoich, że opisać to przytrudno iest. Są białe, różnie czerwone, fioletowe, żółte, i, lubo rzadko, czarne. Są bręgowane, plamione, dwoma, trzema i czterema kolorami. Są niższe, i wysokie: raniey i późniey kwitnące: o iednym i więcey kwiatach na pręcie: mniejsze i wielkie: z sześciu lub więcey listków kwiatowych, albo wcale pełne: z listków rownych lub na przemiany węższych. [Ztąd to po-

chodzi, że Ogrodnicy zagraniczni dla różności odmian podawali dzikie imiona, i im rzadsze są, tym drożey i do dziś dnia przedają.

Pospolite i nayspędze rozmnożenie iest przez rozsadzanie rozmnażających się Cebulek. Gdy liście powiędną, naprzykład w Lipcu, wykopują się, ochędożą, w cieniu przesuszają, i na suchym miejscu przechowują: w Wrześniu się rozsadzają. To się czyni około podleyszych co trzy lata, około przednieyszych co rok. Gruntu nie potrzebują tłustego, ale nieco piaszczystego.

Z nasienia wprawdzie długo czekać trzeba, ale za to różne nowe i szacowne odmiany wypaść mogą. Nasienie doyrzałe zbiera się tylko po kwiatkach albo wcale białych, albo osobliwiey farbowanych: sieie się w iesieni: drugiey iesieni Cebuleczki się przesadzają. Po pierwszym przesadzeniu zostawia się nienaruszone przez dwa, trzy lata, aż zakwitną. Daley się postąpi koło nich, iako się wyżej o Cebulkach ich mówiło.

L. G. 819.

TURRITIS: WIEZYCZKI.

Jest Rodzay mający *Nitek* pyłkowych cztery dłuższych, dwiokrotszych. *Kielich* i *Korona* stoją prosto, a *listki* kielicha u góry z sobą się stykają. *Strączki* długie, rogate. Z trzech *Gatkunkow*, dwa się u nas najsądują.

1394.

TURRITIS GLABRA:
WIEZYCZKI GŁADKIE. Ma
Liście korzeniowe zębkowane i
szczecinkami osadzone: *prętowe*
zaś gładkie, całe, i *pręt* otu-
lające. Rośnie na kamienistych
miejscach przy drogach, i na
pastwiskach: kwitnie w Czer-
wcu.

Korzeń rzadko kiedy dwa la-
ta wytrzyma: puszcza wiele li-
ści, które prędko więdną, i
są niektóre całe, niektóre w po-
przecz dzielone. *Pręt* około ło-
kcia wysoki, jest bez gałęzi;
jest okryty liśćmi blado-zie-
lonemi, strzałkowemi. Kwiaty
małe: *Kielich* biały: *Korona*
żółtawa. *Strączki* są około
trzech całow długie, cienkie,
czworo - boczne, gdy nasienie
dojrzenie wiszą na doł.

Roślina ta ma smak ostry iak
Rzeżucha; i poki młoda, jest
Owcom ulubiona. Z Kwiatu
Pszczółę noszą na Miod i Wosk.

1395.

TURRITIS HIRSUTA:
WIEZYCZKI KOSMATE. U
Turneforcyusza *Turritis minor*:
u J. Bauhina *Turritis vulgarior*:
Ma *Liście* wszystkie szczecin-
kami osadzone, a *prętowe* *pręt*
otulają. Rośnie w lasach i na
pastwiskach; kwitnie w Czer-
wcu.

Liście dolne leżą w okrąg, są
iałowate, suche, i pospolicie zęb-
kowane. *Pręt* prosty, około ło-
kcia wysoki: czasem bez gałę-
zi, czasem od spodu do wierz-

chu gałęzisty. Kwiaty mają *Kie-
lich* biały na końcach brunatny,
Koronę białą. *Strączki* stoją pro-
sto, są na obu bokach wypukłe:
poki młode są czarniawe, i do
pręta przyciśnięte, daley potym
nie co na doł wiszą.

L. G. 952.

TUSSILAGO: PODBIAŁ.

Jest Rodzaj mający Kwiaty
składane. *Główki* pyłkowe są
zrosłe. Kwiaty dwu-płciowe, i
Samice są rodzajne. *Łuski* kie-
licha są rowne długości, i tak
długie, iak szyba korony; nie-
co skorkowate. *Dno* owoco-
we nagie. *Korona* na nasieniu
poiedyńcza. Z dziesięciu Gatun-
ków, następujące u nas najsy-
dowalsze.

1396.

TUSSILAGO FARFARA:
PODBIAŁ POSPOLITY. U
Dalechampa *Tussilago & Tiph-
um Theophrasti Bechum*: u Ka-
meraryusza i C. Bauhina *Tus-
silago vulgaris*. Ma *Pręt* jedno-
kwiatowy, na którym *łuski* iak
dachowka leżą. *Liście* są fogat-
te, dosyć serduszkowe, drobno
zębkowane. Rośnie na miej-
scach gliniastych, osobliwie w
bliskości zdrojów, kwitnie w
Kwietniu pierwey, niżeli przy-
najmniey znacznie *liście* wy-
puści.

Korzeń nieco drzewiasty,
trwały, łązi pod ziemią: pu-
szcza wiele miękkich liści, sto-
jących na osobnych ogonkach,
które na zwierzchniey płaszczy-
źnie

źnie są gładkie, na doiney zaś białawą wewną okryte. Kwiat niemal ma Koronę promienio-
wą żółtą. Pręt kwiatowy czerwony, nie ma liści, ale tylko niejakie przysadki albo łuski.

Korzeń, Liście i Kwiaty, są pełne niejakiego lipkiego soku, i mają skutki odmiękczenia. Zazwyczaj się wewnątrz i zewnętrznie, osobliwie na choroby Piersi i Nerek. Wieśniacy miejscami liście w wodzie gotują, i trunku tego na Kaszel lub Dychawicę zazywają. Liśćmi świeżymi okładają się twarde wrzody: tychże liści można używać na zieleninę. Kwiaty Pszczocom są przyjemne.

1397.

TUSSILAGO ALBA: PQD-BIAŁE BIAŁY. Ma Kwiaty w zaostrożoną kupkę skupione, do góry prosto stojące, między ktorými Samic jest mało i te nagie. Rośnie osobliwie w bliskości strumyków.

Liście są serduszkowe, kosmate. Kłós kwiatowy nie gęsty. Szypułki kwiatowe długie, rozpostarte, gałęziste. Pokrywki liściowe niekrotkie, wąskie. Liści kielicha zaostrożone. Kwiaty pospolicie białe.

1398.

TUSSILAGO HYBRIDA: PODBIAŁE NIEPRAWIDLIWY. Ma Kwiaty w kupkę podługną skupione, między ktorými jest wiele Samic nagich. Rośnie na wilgotnych miejscach przy potokach.

Miedzy Podbiałami ten Gatunek najznaczniey wyrasta. Pręt ma czasem około łokcia wysokości. Kwiaty są bardzo liczne, ale drobne; wiszą na gałęzistych szypułkach, czasem na dwa cale długich. Łuski kielicha iaiowe, stoją porządkiem w okręgu. Korona nasienna bardzo wczesnie z Kielicha wystaje.

1399.

TUSSILAGO PETASITES: PODBIAŁE LEPIĘZNIK. Ma Kwiaty w kupkę iaiową ale zaostrożoną skupione, między ktorými Samic nagich jest nie wiele. Rośnie osobliwie na łąkach między lasami nad strumykami: kwitnie zaraz na wiosnę.

Korzeń ma zapach mocny, i smak ostry, korzenny, cokolwiek przyjemny: jest bruzdowany i obrączkowany: z większej główki puszcza ramion wiele. Liście z długimi ogonkami leżą na ziemi: są bardzo wielkie, serduszkowe, zębowane: i przynajmniej na jednej płaszczyźnie białe-kosmate. Kwiaty wyrastają na pojedynczym pręcie, który jest czerwony, i czerwone ma łuski: i około pół łokcia wysoki. Każdy Kwiat stoi na osobnej szypułce w kupkach tym gęściej, im bliżej ku wierchołkowi: między niemi stoją dość szerokie pokrywki z ościami długimi. Kielich niecodziewonkowy ma cztery rzadki, pospolicie czerwonych łusek. Korona pospolicie jest czerwona.

Na łąkach ta Roślina jest bardzo nieużyteczna. Bydło iey nie rusza, a liśćkami swoimi wiele miejsca zabierając, pożyteczniejszym Roślinom przeszkada. Korzeń u dawniejszych lekarzow miał zaletę na pobudzenie potow, wypędzenie trucziny, morzenie Robakow: zażywali go wewnątrznie i zewnętrznie w różnych chorobach, nawet i Powietrzu. Teraźniejszy zdanie jest: że rozdziela puchliny: może bydź użyteczny na wyprowadzenie zgnilizny i zbytniej flegmy z piersi: może bydź zażywany dla ludzi i Bydła, ale w gorączkach wystrzegać się go trzeba. Kwiaty Pszczołom są przyjemne.

L. G. 1040.

TYPHA: PAŁKI. Jest Ro dzay mający Pleć w pół-oddzieloną. Kwiaty tej Trawy Korony nie mają, i są w walczkowe Kotki skupione. Samce mają Kielich trzy-listkowy i trzy Nitki pyłkowe. U Samic zamiast Kielicha są włoski, a w tych ziarna nasienne. Dwa są Gatunki, i oba u nas się naydują.

1400.

TYPHA LATIFOLIA: PAŁKI WIEKSZE. U Trąguśa i Dalechampa *Typha aquatica*: u Dodoneusza *Cegnum morionis*: u Hallera *Typha clava enica*: u Cezalpina *Typha palustris*: u obu Bauhinow *Typha palustris major*. Ma Liście

podobne do mieczowych. Kłosa samcowe i samicowe bardzo blisko siebie stoją. Rośnie w zaniedbanych stawach, i na błotach.

Korzeń trwały, rozłazi się w błocie, wewnątrz biały, po wierzchu czerwony. Pręt na trzy łokcie wysoki, tęgi, prosty, okrągły. Liście płaskie, grube, na półtora łokcia długie, pręt otulają, Kolba kwiatowa długa i gruba, puchem brunatnym odziana, który z nasieniem rozlatnie się.

Bydło wprawdzie liśćkami pokłóde nie gardzi, gdzie przecięż rośnie na łąkach mokrych, wykorzeniać tę Roślinę trzeba. Tak się zbytnie rozmnaża: że dla kilkoletniego zaniedbania, całe stawy nią zarosć mogą. Korzenie mogą się zażywać do Sałat. Woda na Korzenie nalana, gdy cokolwiek postoi i wymoknie, zdaniem niektórych, ma bydź skuteczna na utrzymanie kłwi płynący. Z puchu na Kolbach się naydującego, Ubo dzy ludzie sobie robią pościele i poduszki dosyć dla nich wygodne: można też niemi wytykać krzesła i inne rzeczy.

1401.

TYPHA ANGUSTIFOLIA: PAŁKI MNIEYSZE. U C. Baukina *Typha palustris clava gracili*: u J. Bauhina i Kluzjusza *Typha palustris media*. Ma Liście pół-walczkowe. Kłosa samcowe są oddalone od samicowych. Rośnie na

takim.

takim miejscu, na jakim i poprzedzający Gatunek.

Korzeń jest trwały. Pręt najwyższy do dwóch łokci wyrasta, jest bardzo tęgi, i do niejakiego Situ podobny. Liście są twarde, wązkie, z jednego

boku płaskie, z drugiego okrągławe. Kolba mąsa, cienka i krotka. Gdzie jest niedostatek drzew, oba te Gatunki zdać się mogą na wiązki do opału, i ogrzania pieców.

U.

U.

L. 9. 316.

ULMUS: WIĄZ. Jest Rodzaj Drzew, mający Nitek pękowych pięć, Otworów dwa. Korony nie ma. Kielich pięćdzielny. Jagoda sucha, spłaszczona, skorkowata. Lineusz liczy trzy Gatunki.

1402.

ULMUS CAMPESTRIS: WIĄZ ZWYCZAYNY. U Pliniusza *Ulmus nostras seu italica*: u Teodora *Ulmus prima*: u niektórych *Ulmus vulgaris*: u Royena *Ulmus fructu membranceo*. Ma Liście podwoyno zębkowane, od ogonka nierowne. Znałome to Drzewo rośnie na wielu miejscach.

Korzenie do tej głębokości idą w ziemię, do poki żadney nie nayedzą przeszkody. Pień rośnie sporo, prosto i wyokd. Gałęzie są rozłożyste. Kora młoda gładka i biaława, stara zaś kosmata i popękana. Liście stoją na krotkich ogonkach, są cie-

mno - zielone, dosyć wielkie, podłużno zastrzone, od dołu mają łapki nierowne, są kosmate, tęgic, na dolney płaszczyźnie mocno żyłkowane. Kwiaty na wiosnę przed liśćmi się rozwijające są w całe kupki zgromadzone, i mają Kielich czerwony. Torebki nasienne okrągłe, dosyć wielkie. Nasienie pospolicie już na końcu Maja dojrzałe jest.

Ktoby chciał Wiązy zasiewać, powinien dojrzałe nasienie przechowawszy, posiać go w Wrześniu. Drzewka młode naydaley ośmio-letnie, dobre są do przesadzania. Drzewo to lubi grunt nieco gliniasty, aby tylko nie był albo zbyt mokry, albo zbyt suchy.

Drzewo wiązowe jest białe, miękkie, grubo-słiste, i między przednie do robot policzyć się nie może: w mokrym miejscu i na wilgoci prędko się psunie. Korę ubodzy ludzie w Norwegii mielą, i do mąki na chleb mieszaia. Liście mogą bydź zdane

tne na paszą dla Bydła. Nasiona są różnym Ptakom ulubione, ale dla Pszczoł są prawdziwą trucizną.

Wodę z Korzeniem gotowaną niektórzy zalecają na Krwiotoki z Płuc i macicy. Sok lipki zieloney kory, leczy rany. Woda z korą wewnętrzną gotowana, ma być skuteczna w Szkorbucie, i gdy usta gniją. Kora młoda rozcierana w wodzie, wydaie nieiakąś flegmę, która leczy oparzeliny. Na liściach częstokroć naydują się pęcherzyczki poczynione od pewnego Gatunku mnożącego się Owadu: te pęcherzyczki są pełne flegmistego soku, który ma być bardzo skutecznym na świeże rany, a nayosobliwiej na oczy.

1403.

ULMUS SATIVA: WIĄZ BRZOST. Lineusz wprowadzie jest tego mniemania: że Brzost jest tylko odmianą Wiąza: ztym wszystkim, różnica jego tak statecznie trwała, że dotąd z posianego nasienia Brzostowego, nikomu się jeszcze Wiąz nie urodził; u wielu go osobnym uczyniła Gatunki-m.

Pień wyrasta wysoko; ma Korę ciemną, kosmatą, popękaną. Liście są mniejsze, jaśniejsze, ani tak kosmate, ani tak grube, iak u Wiązu zwyczajnego. Kępki z Torebkami nasienne wiążą wietko na doł. Torebki nasienne są owalne, głęboko wcinane.

Drzewo to czerwono-plamiste, twarde, do Dębowego

podobne, jest iedno z najłepszych. Tak jest mocne: że go i kule armatne, nie łatwo potrzaskają, a dla tego zażywają do budowania Okrętów. Zpływają Stelmachy, Stolarze i inni Rzemieślnicy. Liście są do brzą paszą, osobliwie dla Owiec; a w Norwegii mieszają się między inne dla Świń pożywienie.

L. G. 1206.

ULVA: WATKA Jest Ródzay mający Płec ukrytą, którego części owocowania są na przezroczystey skoreczce. Lineusz liczy piętnaście Gatunkow.

1404.

ULVA PRUNIFORMIS: WATKA SLIWNICA. Jest to rzecz okrągła, wewnątrz szczyta, z widoku do Rośliny żadnego podobieństwa niemająca. Nayduie się w Jeziorach. Gdy ją raz przy mnie z Niewodu wyrzucano, iako iey nikt nazwać nie umiał, tak różne, a osobliwsze były mniemania. Jeden z nich nazwał Sliwnicą, twierdząc: że tak nazywają w Prusach, i często w Jeziorach tamicznych ułowić się dała.

Wielkość jest różna: od wielkości grochu, aż do włoskiego orzecha. Zwyczajnie ta Roślina jest twarda, wewnątrz dęta i pełna wody: lecz w czasie mnożenia się jest miękka, drżąca iak Galareta. Samce są podługowate, i mają na sobie wypukłości: Samice zaś są niby okrągłe pęcherzyki, mając wewnątrz

wnątrz włoski, a na nich pyłek nasienny.

1405.

ULVA GRANULATA:
WATKA ZIARNISTA. Jest to rzecz okrągła, pełna i zielona. Nayduże się na łąkach, rzek, błot, i przy zdrojach. Jest w znaczne kupki zgromadzona, a wielkość ziarn równa się ziarnom Konopnym, które wewnątrz są pełne niejakiego lipiego drdzeniu.

L. G. 1054.

URTICA: POKRZYWA. Jest Kędzior mający Płec odzieloną. Korony nie ma. Samce mają cztery Nitki pyłkowe, kielichowaty Miodownik, i Kielich cztery-listkowy. Samce zaś mają Orwor jeden, Kielich dwulistkowy, i ziarno nasienne jedno, lśniące. Z dziewiętnastu Gatunków, następujące są mi wiadome.

1406. *

URTICA PILLULIFERA:
POKRZYWA RZYMSKA. U Kluzusza *Urtica legitima*: u Mathioli, Cezalpina, Duranta i Dalechampa, *Urtica prima*: u Tragusa, Gesnera, oraz zwyczajnie u Ogrodników, *Urtica romana*. Ma Liście jajowe, zębkowane. Korki kwiatowe gdy nasiona dojrzeją, są okrągłe. Rośnie dziko w południowej Europie; u nas w niektórych Ogrodach dla zabawy co rok na wiosnę nasienie się sieie.

Roślina ta roczna, nie jest bardzo wysoka: lecz cała jest pokryta kolącami, albo iak'pospolicie mowiem, parzącami włoskami. Liście stoją na przeciwnie siebie. Nasienie jest podobne do lnianego, tylko drobniejszy. Kto sobie chce zabawkę uczynić, utkwi nieznaocznie główkę kwiatową tey Pokrzywy w szrodek naprzykład Goździka, a każdy, który zechce Goździka takiego powąchać, noś sobie sparzy.

1407.

URTICA URENS: POKRZYWA ZEGAWKA. U Cezalpina *Urtica exigua*: u innych bardzo wielu *Urtica minor*: u Royena *Urtica androgyna foliis ovalibus*. Ma za znak gatunkowy: że Liście są owalne. Rośnie prawie wszędzie przy płotach i parkanach.

Korzeń jest tylko rozeszły. Pętel nie bardzo wysoki. Liście stoją naprzeciw, są nieco okrągławe, ciemno-zielone, głęboko zębkowane, drobnymi kolcami tak gęsto osadzone: że ze wszystkich Pokrzyw ta najbardziej parzy. Kwiaty stoją na ledwie widomych szypułkach, w gęste grona skupione.

Na wiosnę, poki ta Roślina jest młoda, gotuje się na Zielenie zdrową. W lekarstwie ma skutki flegmę rozwalniające, krew czyszczące i mocz pędzące; ma zaletę w flegmistych chorobach piersi, w początkach Suchoty, w zamuleniu nerek i w białych upławach. Na lekarstwo

stwo zaś zażywają się liście nie młode, ale starsze, albo zamiast Herbaty, albo jeszcze lepiej Ekstrakt z nich wyciągniony.

1408.

URTICA DIOICA: PO-KRZYWA WIELKA. U Tragusza i J. Bauhina *Urtica vulgaris* u C. Bauhina *Urtica urens maxima*: u Gerarda *Urtica urens*: u Gesnera i Lobela *Urtica sylvestris*: u innych wielu *Urtica major*: u Royena *Urtica dioica*, *foliis oblongocordatis*. Ma za znak gatunkowy: że Liście są serduszkowe, i że Grona kwiatowe są podwojne. Rośnie na wielu miejscach.

Korzeń jest trwały. Pręt czasem wyższy nad dwa łokcie, czworoboczny, gałęzisty. Liście na ogonkach, stoją naprzeciw siebie, są podługno-serduszkowe, zębkowane, i podobnie jak Pręt osadzone gęstymi kolcami, parzącymi, i maziącymi u spodu pęcherzyczki. Kwiaty tak Samce iako i Samice stoją na prostych szypułkach w gałęzie się dzielących.

Roślina ta wprawdzie jest pogardzona, tak wielorakie przecięż ma pożytki, iżby się godną stać mogła do zasiania na miejscach inne użytki nieprzynoszących. Gotuje się dla ludzi na przyjemną i zdrową zieloninę. Jest przyjemnym pożywieniem dla Bydła: sieka się dla Świń i Gęsi. Nasienie co dzień po garści w obroku Koniom dawane, czyni owe żywe, zdrowe, gładkie, i sierć lśni-

cą. Z nasienia jeszcze można wybić Olej dobry, przyjemny i nieszkodliwy. Z Prętów iak Konopie uchodzonych, można mieć nitce i płotno. W soku z świeżych liści wyciśnionym, Stal rozpaloną kilkakrotnie gasząc, bardzo mięką uczynić można. Z Korzeniem, przydawszy Hafunu, gotowana wełna, farbuje się żółto.

W skutkach lekarskich, ktoż to wie, czyli dawniejsi Lekarze nie przesadzili? Korzenia w wodzie gotowanego, i soku całej Rośliny zażywali na wszystkie krwiotoki. Tęgoż Cukrem przyprawionego, zalecali na żółtaczkę, dychawicę, Suchoty, i kolki w boku. Młodemu na wiosnę wypustkom iak Sałata zażywany przypisawali skutki krew czyszczące. Paraliżem naruszonych członki, tak dżugo świeżą Pokrzywą nacierać kazali, aż się iakie uczucie pokazało: podobnym sposobem postępowali sobie u pici Męskiej do sprawy Mażeńskiej niesposobnej.

Herbatę z suchych liści mieli za skuteczną na Reumatyzmy, Pedogrę, bolenie gardła, Szkorbut, i w Ospie. Niektorzy w octcie gotowali i zewnętrznie przykładali na Pedogrę, i puchliny gruczolowate. Sok wyciśniony i przegotowany, ma być osobliwie skuteczną na krwiotoki u pici białej. Nasienie iedni poczytali za truciźnę, albo przynajmniej za szkodliwe, ile że miały być przykłady krwawego moczu, gwałtowne-

townego porażenia miesięcznego i wyniszczenia: inni przeciwnym sposobem przyznawali: że ożywia duchy żywotne, że oziębłym ożywia chęci i sposobność do sprawy Małżeńskiej, i że zbytne tłuste osoby ochudza.

L. 9. 31.

UTRICULARIA: PEY-
WACZ. Jest Rodzay mający
Nitek pyłkowych dwie, *Otwor*
ieden, *Kielich* ma dwa listki ro-
wne. *Korona* paszczekowa ma
ostrogę. *Toralka* nasienna ie-
dno-komorkowa. Z ośmiu Ga-
tunkow, dwa mi tylko wiadome.

1409.

UTRICULARIA VULGA-
RIS: PEYWACZ POSPOLI-
TY. Ma *Pręt* mało-kwiatowy.
Ostrega miodownikowa iest krę-
gielkowa. Rośnie na miejscach
wodnistych, osobiwie w rowach
dawno wykopanych.

Korzeń iest trwały, nitkowy,
przezroczysty, od liści nie wie-
le różny: w czasie kwitnienia
podnosi się nad wodę, potem
się znowu nurza. *Pręt* długi
dzieli się na gałązki. Liście pły-
wają na wodzie, są włoskowe,
i także na gałązki podzielone.

Pręt Kwiatowy prosty, rzadko
więcey ma nad pięć kwiatow,
które kwitną w Sierpniu. Li-
stki kielicha nie rowne: wyższy
węższy, dolny szerszy i krotszy.
Korona żółta: z gardzielą po-
marańczową.

Roślina ta ma na Korzeniu
pęcherzyczki wody pełne, kto-
re, osobiwie po okwitnieniu
czernieją i kruchmi się stają.
Gdzie się liście na gałązki dzie-
lą, podobnież są czerwone,
dęte pęcherzyczki. Te zaś wszy-
stkie zdają się pomnażać z wzro-
stem Rośliny, ile że poki iest
młoda, bardzo się ich mało nay-
duje. Może to bydź, że są od
natury dane, aby się za ich po-
mocą Roślina w wodzie unosić
mogła.

1401.

UTRICULARIA MINOR:
PEYWACZ MAŁY. Ma *O-*
strogę miodownikową z ostrym
grzbietem. Rzadko się wpra-
wdzie nayduje, ale na takichże
miejscach, na iakich Gatunek
poprzedzający.

Różni się tym: że iest cien-
szy; że liście nie tak bardzo są
na gałązki podzielone. *Korona*
blado-żółta, a gardziel iey pła-
ska i otwarta.



V.

V.

L. G. 485.

VACCINIUM: BOROWYKA. Jest Rodzay mający ośm Nitek pyłkowych na dnie owocowym osadzonych: Otwor ieden. Kielich ztoż na guziku owocowym. Korona z iedney sztuki. Jagoda cztery-kornikowa, wielo-ziarnowa. Z dwunastu Gatunkow, następujące się u nas najdują.

1411.

VACCINIUM MYRTILLUS: BOROWYKA CZERNICA. Ma Szypułki jedno-kwiatowe. Pręt regaty. Liście iaiowe, zębkowane, na zimę odpadające. Roślina ta dla Jagod swoich czarnych zażywanych dobrze znpioma Wieśniakom, rośnie wszędzie w nieco przyćmionych lasach, gdzie kwitnie w Maiu i Czerwcu, a na początku Lipca ma Jagody dojrzałe.

Krzewinka ta rośnie prosto, czasem wyżey nad pół łokcia, i rozchodzi się na gałązki. Pręci-ki mają cztery rogi wystawiające. Liście są gładkie, żyłaste, iaiowe, zębkowane, i na zimę odpadają. Kwiaty na wierzchołkach, na osobnych szypułkach, nieco wiszą: są białawo-czerwonawe, okrągłe, na otworze są ścięsnione, i mają pięć od-

giętych ząbkow. Jagody mają na wierzchołku wierczyk od Kielicha, są błękitnawo czarne, i pełne ziarn iaiowych.

Roślina ta i-st iedną z zdalnych do wyprawiania skor. Doświadczyli w niektórych stronach, za świadectwem Lamisuza: że liście iey w wodzie gotowane bardzo były skuteczne w czasie zarazy na Bydło napoy mu ten dając. Jagody przykrą słodycz mające, nie tylko są przyjemniejszym pożywieniem Głuszcow, lecz i od Ludzi zażywane bywają: mają to do siebie: że używającym usta i zęby sino farbują; lecz skoro się na zsiśnięte miejsca pusi para od siarki zaraz ustępuje. Procz zażycia surowego z Mlekiem lub Winem, można je w wodzie lub winie odgotowawszy rozbić, przez chustę przetłoczyć, Cukrem i Goździkami zaprawić, a tego gąszczu na pszenne grzanki nałożwszy, dać potrawę niezłą na stoł. Z Jagod ieszcze mocną Wodkę pędzić można. Suche Jagody, albo powidełka z Cukrem smażone zażywają się w Biegunkach osobliwie suchotnych, na choroby piersi, i w Szkorbutcie.

Winiarze Jagodami Wina farbują, i fałszują. Malarze mogą mieć purpurową farbę do malowania. Na to bierze się soku świe-

świeżego, i przydawszy cztery razy tyle Wapna, Grynszpanu i Salamoniaku, pomięsza się, przez chustę przetłoczy, i schowa. Wefna i płożno pierwey w hafunowey wodzie przysposobione, a potym z pogniecieniami Jagodami gotowane, farbują się trwale fiałkowo. Wefna zaś w soku z Hafunem i nieco miedzi gotowana, farbuje się pięknie błękitno: nieco ciemniey, gdy się do tej mięszaniny przyda Gallasu.

1412.

VACCINIUM ULIGINOSUM: BOROWKA ŁOCHINIA. Ma Szypułki iedno-kwiatowe. Liście są gładkie, przewrotnie iaiowe, przytępięne, nie zębkowane. Rośnie na miecyszach błotnistych.

Krzewinka ta iest bardzo podobna do poprzedzającej Czernicy, iednak nieco wyżej wyrasta, i ku wierzchołkowi iest bardzo gałęzista, oraz w liście obfita. Liście, poki są młode, mają od ogonka szczecinki. Kwiaty na wierzchołkach, czerwone, pospolicie po iednym, czasem po dwa stoją. W niektórych Kwiatkach bywa czasem po dziesięć Nitek pyłkowych.

Jagody podobne do Czernic, większe przecięż, ciemniejsze i niefarbujące, Wieśniakom naszym wprawdzie smakują; lecz obfite ich zażycie tak głowę obciąża, iakby się piianego trunku zażyło.

Tom III.

1413.

VACCINIUM VITIS IDÆA: BOROWKA KAMIONECZKA. U Royena *Vaccinium foliis obverse ovatis perennantibus.* Grona kwiatowe wiszą na wierzchołku Pręta i gałązkow. Liście są nie zębkowane, przewrotnie iaiowe, zwinione, na dolney płaszczyźnie kropkowane. Rośnie w lasach i kwitnie przez całe lato.

U krzewiny tej Pręt się pospolicie kładzie, iest gałęzisty, około pół łokcia długi. Liście twarde, na dolney płaszczyźnie białawe, ku ogonkowi węższe: Kwiaty na wierzchołkach wiszą skupione na farbowanych i nakrzywionych szypułkach. Korona czerwona. Jagody czerwone, mają smak przyjemnie-kwaskowaty.

Cała ta Roślina, wyiawszy Korzeń, zdalna iest Garbarzom do wyprawy skor. Z Kwiatu Pszczół na Miod noszą. Z Jagod można mieć przyjemny sos do mięsa, albo przyprawę do potraw: w Syberyi pędzą z nich mocną Wodkę.

1414.

VACCINIUM OXYCOCOS: BOROWKA ZUROWINA. Ma Pręt iążący, nitkowy, nagi. Liście iaiowe, nie zębkowane, zwinione. Rośnie na błotach, osobliwie gdzie się Torf nayduje.

Pręt iest drzewiasty. Liście w pewney odległości stoją na przemiany: są twarde, zaostrozne,

ne, od spodu białawe. Kwiaty na wierzchołkach stoją po dwa lub trzy, na farbowanych szypułkach po dwa niby listeczki mających. Kielich cztery-listkowy. Korona czerwona, głęboko cztery-dzielna, z działami odgiętymi, Kwitnie w Sierpniu i Wrześniu. Jagody przez zimę i pod śniegiem czerwienieją.

Białoskórnicy na Szląsku tey Rośliny do swojej wyprawy używają. Z Jagodami Złotnicy Srebro gotują, dla dania mu białości. Tymże Jagodom niektórzy Lekarze przyznają skutki chłodzące, wzmacniające: zalecają w Febrach, Biegunkach różnych, i chorobach żołądka. Jagody przez się są kwaśne i cierpkie, przecięż z przyprawami powidełka z nich nie złe są do Tortow.

L. 9. 1151.

VALANTIA: POTULIA.

Jest Rodzay mający Płec pomieszana, w pół oddzieloną. Kielicha nie ma. Kwiaty Dwu-płciowe mają Koronę cztery-dzielną: Nitek-pyłkowych cztery; Szyikę przedzieloną: i redzą iedno ziarno nasienne. Samce zaś mają Koronę trzy lub cztery-dzielną, trzy lub cztery nitek pyłkowych; i niby tylko znak Otworu. Z ośmiu Gatunkow, dwa mi są wiadome.

1415.

VALANTIA CRUCIATA:
POTULIA KRZYŻOWA. Ma Kwiaty Samce cztery-dzielne:

Szypułki dwu-listkowe. Rośnie w zaroślach i pod lasami; Kwitnie w Maiu i Czerwcu.

Roślina ta pospolicie kosmata, ma Korzeń trwały. Liście stoją po cztery w okręgach, są prawie iaiowe i mają po trzy żyłki. Szypułki skupione stoją w kątach liści, są od nich krotsze, dzielą się na gałązki, i mają pospolicie po ośm kwiatow. Kwiaty dwu-płciowe są pięć-dzielne: Korona u wszystkich żółta. Torebka nasienna zmarszczona ma tylko iedno ziarno okrągłe.

1416.

VOLANTIA GLABRA:
POTULIA GŁADKA. Ma Kwiaty Samce cztery-dzielne. Liście owalne, szczecinkami obwodzone. Szypułki dwu-dzielne, bez listkowe. Rośnie na wilgotnych miejscach pod lasami; kwitnie iednegoż czasu z poprzedzającą.

Roślina ta trwała bardzo się mało czym od pierwszey różni. Gładka cała. Liście ledwie co różne tym: że z kształtu iaiowego na lancetowy wpadają. Grona kwiatowe, krotsze od liści, pospolicie sześć-kwiatowe, stoją po dwa skupione w kątach liści. Kwiaty są żółte; Samce, Samice i Dwu-płciowe pomieszane.

L. 9. 44.

VALERIANA: KOZŁEK.
Jest Rodzay mający Nitek pyłkowych od iednego do czterech.

Otwor

Otwor ieden. *Kielicha* nie ma. *Korona* z iedney sztuki iest u dołu na iednym boku garbata, i na guziku owocowym stoi. Każdy kwiat rodzi tylko iedno ziarno. Z dwunastu Gatunkow, nie wiele się u nas nayduie.

1417.

VALERIANA DIOICA: KOŻŁEK DZIELNOPIECIO-
WY. U C. *Bauhina Valeriana alpina minor*: u J. *Bauhina Valeriana minor pratensis vel aquatica*: i pospolicie u innych *Valeriana minor*: u Royena *Valeriana foliis caulinis pinnatis, polygama*. Ma Płec na dwu Roślinach oddzieloną. W Kwiatach Samcowych *Nitek* pyłkowych trzy. *Liście* pierzaste, z gładkim obwodem, Rośnie na błotnych miejscach.

Korzeń trwały, ma zapach nie bardzo przyjemny: puszcza całą gromadkę liści okrągławych, przytępionych i niedzielonych. Pręt około pół łokcia wysoki, ma na wierzchołku okółek z Kwiatow czerwonych, nie-małych, ściśle skupionych.

Liście tej Rośliny są między inną paszą Bydłu przyjemne. Korzeń, za którym się Koty bardzo ubiegają, ma w lekarstwie słabsze wprawdzie, ale też same skutki, które się pod następującym Gatunkiem opiszą.

1418.

VALERIANA OFFICINALIS: KOŻŁEK POSPOLITY. Pospolicie u innych zowie się: *Valeriana major, sylvestris,*

vulgaris. Ma w Kwiatach trzy *Nitki* pyłkowe. *Liście* wszystkie są pierzaste. Rośnie w lasach miejscach mokrych: kwitnie w Maiu i Czerwcu.

Korzeń ma bardzo wiele okrągławych, blado-żółtawych nitek: na wiosnę, nim Pręt wyrośnie, zapach iego iest obmierzły, przenikający, za którym Koty się ubiegają: iest brunatny, tęgi, przełamany łni się: smak gorzki, nieco korzenny i bardzo ostry: Pręt bezgałęzi: wyrasta wyżej częstokroć nad dwa łokcie, i ma na wierzchołku okółek kwiatowy. *Liście* są łniące, gładkie; już to z szerszych, już węższych, zębkowanych listeczkow złożone. Kwiaty czerwone. Nasienie iest podobne do małych Perły.

Korzeń tej Rośliny, ma wielkie skutki lekarskie, a osobliwie na nerwy, i w chorobach z nieporządku osłabionych nerwow pochodzącego, osobliwszą czyni przysługę. W wielkiej chorobie, dając proszku co dzień po trzy szkrupuły, daley potem nieco więcej; i zażywając Dekokt z tegoż Korzenia: jak wielkie czyniło pożytki, pokazał P. Gilibert u nas w Litwie. Jeżeliby kogo odrażał smród proszku tego, poprawi się przydawszy nieco kwiatu Muszkatowego.

1419.

VALERIANA LOCUSTA: KOŻŁEK SAŁATKA. Ma w Kwiatach trzy *Nitki* pyłkowe, Pręt dwu-dzielną. *Liście* ro-
wno.

K₂

wno-szerokie. Gatunku tego kilka jest odmian, na naszych polach nayduje się ta, którą Linneusz zowie *Locusta olitoria*: inni *Valeriana campestris*: a Rojen *Valeriana caule dichotomo, foliis lanceolatis integris, fructu simplici*. Kwitnie w Kwietniu.

Korzeń tylko roczny: dolne liście tępe, wyższe zaś zaostrome. Pręt cienki, około pół łokcia długi; puszcza gałązki pod kątem prostym albo wcale tępym. Okółki kwiatowe stoją na wierzchołkach gałązkow. Korona błękitnawa, leykowata, nierówno-pięć-dzielna.

Liście tej Rośliny na wiosnę, nie tylko są przysmaczkiem dla Owiec i Ptastwa, ale i dla Ludzi do Sałaty dobre. Na zieleńkę albo potrawę iaką, gotowane są tak zdrowe: że i najsłabsi bez przykrości i niebezpieczeństwa użyć ich mogą.

L. G. 1144.

VERATRUM: CIEMIERYCA. Jest Rodzay mający Płć pomieszaną w pół oddzieloną. Kielicha nie ma. Nirek pyłkowych jest sześć. Korona sześć-listkowa. Samce mają tylko znak otworu: a Dwa-płciowych zaś są trzy Otwory, i trzy Torebki wielo-ziarnowe. Z trzech Gatunkow, dwa mi są znaiome.

1420.

VERATRUM ALBUM: CIEMIERYCA ZWYCZAYNA. Ma Grono kwiatowe trzy

razy składane. Korony stoją w górę. Naydowałem ją na trawnych miejscach w lesie Cerańskim.

Korzeń trwały, podługogłówny, biały, wiele bardzo nitek puszczaący: ma smak przeciwny, gorzki, ostry i ściający. Pręt czasem na dwa łokcie wysoki, nie bardzo gałęzisty, ale wielu liśćmi odziany. Liście wielkie, znacznie żyłaste, gładkie, miękkie, bez ogonkow, bez ząbkow: kształt ich wprawdzie iakowy, ale na obu końcach nieco zwężony. Kwiaty są w gęstych kłosach, z których składają się większe, a z tych całe gromadki. Kwiaty białe, zewnątrz nieco zieleńiące. Torebki nasienne są bardzo podobne do nieiakich Strączkow, na ostrzu zagiętych, i pełnych wewnątrz ziarn.

Korzeń tej Rośliny jest ieden z bardzo szkodliwych; a ztąd poznać można lekkomyślność owych, którzy z iakiegokolwiek powodu dają go na kichanie. Świeży posknięty, rozpala wargi, gardziel i żołądek: wzbudza womity naysilniejszy, szczawkę, ból nieznośny w wnętrznościach, bolesny i krwawy stolec, nadęcie żywota, kurczenie członkow, ból głowy, zawrot, utratę mowy, ślepotę, mianczenie, mdłości, poty zimne; i częstokroć nagłą śmierć przynosi. To zaś nie wszystko razem się dzieie, i nie u wszystkich osob.

Nie tylko świeży, ale i dawniejszy ma jeszcze wiele szkodliwo-

dliwości, chociażby był w jakimkolwiek napoju lub pokarmie zażyty: chybaby zbytńia małość niebezpieczeństwa uymowała. Lekarstwem do ratowania, iest woda letnia i Oliwa obficie zażyta, i enemy z niey: potym Ocet i Miod przasny.

Ani zewnętrzne iego-zażycie bezpieczne iest. Proszek w nos pociągniony, nayszkodliwsze czyni kichania: na brzuchu tylko położony pobudza womity. Sok z masłem na maść rozarty, co miał parszywo leczyć Owce, morzył. Tenże sok pewnym sposobem przygotowany, gdy się jakimkolwiek sposobem w świeżą ranę dostanie, i z krwią pomiesza, prędko zabija Ludzi i Zwierzęta; i iest podobieństwo: że owa u dawnych trucizna, którą Gallowie i Luzytanowie końce strzał swoich spuszcza-
li, pochodziła z Ciemierzycy.

Na to wszystko nic nieuważając, Korzeń Ciemierzycy u dawnych wchodził w lekarstwa. Zażywali go w maściach zewnętrznie na parchy dla ludzi i Zwierząt: wewnątrznie na upor-
ne Febry, na Szaleństwo, i niemoc padającą. Prawda, że to lekarstwo bywało tylko wtedy zażyte, gdy żadne inne pomagać nie chciało; że go nie dawano, tylko osobom mocnym: że przez różne przyprawy szukan-
o mu umniejszać iadowitości: ztymwszystkim, nailepicy się, uczyni, nie zażywać go, ileż że się bez niego obeysć można, kiedy są lekarstwa i be-
bezpieczniejsze i skuteczniejsze.

W Ameryce gotują Korzeń w wodzie, w tey wodzie maczają petym Zboże, które się maie: a tak bez szkody wzrostu, siewy swoje zabezpieczają przeciwko Mysom, Ptastwu i Robactwu. Wodą z Korzeniem gotowaną, wygubiają się Wszy u ludzi i bydła.

1421.

VERATRUM NIGRUM: CIEMIERZYCA CZARNA. Ma Grono kwiatowe składane. Korona iest bardzo otwarta. Rośnie na miejscach suchych, słońcu wystawionych, i mnie się kilka sztuk widzieć zdarzyło za Lublinem iadąc do Zaklikowa.

Roślina ta była, iest w wielu rzeczach podobna do poprzedzającej: Grona przecięż kwiatowe nie są tak zbytńie podzielone: Kwiaty nie stoją w gorę, mają szypulczki kosmate, i Koronę ciemno-czerwoną. Zapach ma mocny, ale nieprzyjemny i obrzydliwy.

L. G. 245.

VERBASCUM: DZIEWANNA. Jest Rodzay mający Nitek pyłkowych pięć, Otwor jeden. Korona kofkowa, dosyć nierowna. Torebka nasien-
na dwu-komorkowa, dwu-lupinowa. Z trzynastu Gatunkow, niektore mi tylko są wiadome.

1422.

VERBASCUM THAPSUS: DZIEWANNA WIELKA. U Dodoneusza. *Verbascum latius* u Pe-

u Peny, Duranta i Teodora
Verbascum mas: u Lobela *Ver-*
bascum candela regia: u J. Bau-
 hina *Verbascum vulgare*: u Ma-
 thiola, Kordusa, Dalechampa i
 Cezalpina, *Verbascum primum*.
 Ma *Liście* na obu płaszczyznach
 kosmate, po pręcie zbiegające.
Pręt pojedynczy. Rośnie przy
 drogach, na nieurodzajnych,
 grubo - piaszczysch gruntach.
 Kwitnie od Sierpnia aż do zimy.

Korzeń trwały. *Pręt* czasem
 do trzech łokci wyrasta. Li-
 ście dolne są wielkie, owalno-
 podługne, nieznacznie zębko-
 wane: *prętowe* po pręcie zbie-
 gają: wszystkie zaś w palcach
 zdają się iakoby były z iakiej
 białawey pilśni robione. Kłos
 kwiatowy bardzo długi, rzadko
 bywa gęstysty. Kwiaty niema-
 łe, blade-żółte, ktorými Kłos
 iest bardzo gęsto osadzony, lecz
 nie wszystkie razem kwitną.

Liście i Kwiaty mają skutki
 odmiękczające i ból uśmierza-
 jące: zażywają się wewnątrznie
 i zewnątrznie, osobliwie Kwia-
 ty zamiast Herbaty na duszność
 i ciężkość piersi. Woda z liści
 pędzona ma swoy zapach: a wo-
 da z Kwiatow ma zapach róż-
 wy. Węsnę zebraną, która się
 wszędzie na tej Roślinie nay-
 duie, niektorzy zalecają na miey-
 sce Chińskiego Moxa. Kwiaty
 dają na węsnę farbę żółtą, ale
 niestateczną. *Pręty* ususzone i
 w iakieykolwiek tłuści umaz-
 czane, mogą dla ubogich ludzi
 świec zastępować mieysce.

1423.

VERBASCUM LYCHN-
 TIS. DZIEWANNA MNIEY-
 SZA. Ma *Liście* klinowato po-
 długne. Rośnie na odłogach,
 kwitnie w Lipcu, i Sierpniu.

Korzeń iest dwu-letni. *Pręt*
 łokciowy, niegruby, krzaczy-
 sty. Liście iaiowo-lancetowe,
 na dolney płaszczyźnie tylko ko-
 smate; a z tych dolne mają o-
 gonki. *Pręt*, Liście i Kielichy
 są białawo - popylone. Kłosa
 kwiatowe są złożone z wielu
 mniejszych prosto stojących, na
 ktorých Kwiaty są bez szypu-
 łek. Korona biaława lub żół-
 tawa.

1424.

VERBASCUM NIGRUM:
 DZIEWANNA CZARNA. Ma
Liście s rduszkowo-podługne, na
 ogonkach stojące. Rośnie przy
 drogach i na różnych innych
 mieyscach. Kwitnie w Lipcu, i
 Sierpniu.

Korzeń trwały. *Pręt* około
 dwu-łokciowy dzieli się na ga-
 łęzie. Liście są bardziey mar-
 szczone iak u Dziewanny wiel-
 kiej: na zwierchniey płaszczy-
 źnie biało-zielonawe, na dolney
 nie tak zbytnie kosmate: wyż-
 sze nie mają ogonkow. Kłosa
 kwiatow cieni, czasem dzie-
 lone. Kwiaty żółte mają w
 środku kołko, i brodkę na ni-
 tkach pyłkowych purpurowe.
 Z tego i z poprzedzających Ga-
 tunkow, Pszczoly obficie na
 Wosk noszą.

L. 9. 32.

VERBENA: KOSZYSZKO. Jest Rodzay mający *Nitek* pyłkowych dwie lub cztery: *Otwor* ieden. Na *Kielichu* ieden ząbek iest przytępiony. *Korona* zakrzywiona, leykowa, ma działły dosyć rowne. Każdy Kwiat rodzi dwa lub cztery ziarna nasienne. Z szesnastu Gatunkow, ieden się tylko u nas nayduje.

1425.

VERBENA OFFICINALIS: KOSZYSZKO ŻYWCZAYNE. Ma *Pręt* pojedynczy. *Liście* na wiele części podzielone. *Kłós* kwiatowy cienki, wiechowaty. *Nitek* pyłkowych cztery. Zowie się u C. Bauhina *Verbena communis*: u J. Bauhina *Verbena vulgaris*: u Tragusa, Dodoneusza, Dalechampa i Teodora, *Verbena recta*: u Royena *Verbena foliis multifido laciniatis, spicis filiformibus*. Rośnie przy płotach i parkanach; kwitnie w Sierpniu.

Korzeń przez zimę ginie. *Pręt* prosty, czasem około łokcia wysoki, iest bęgowany, ma cztery rogi, i gałązki iak ramiona rozłożone. *Liście* są marszczone, i od *Pręta* odstawaiają, z ktorych wierchowce są pojedyncze, iak iowo-okrągłe. Kwiaty stoiają pojedynczo w długi *Kłós* skupione: mają *Kielich* cztero-boczny, *Koronę* biało-czerwieniejącą.

Roślina ta, nie ma żadnego ani smaku, ani zapachu: iednakże ią dawnieysi zalecali we-

wnętrznie i zewnętrznie, osobliwie wodę pędzono na ból głowy; a sok świeżo-wyciśniony na Febrę. Korzeń z Ogurkami kwaszony, daie im smak bardzo przyjemny.

L. 9. 25.

VERONICA: PRZETACZNIK. Jest Rodzay mający *Nitek* pyłkowych dwie; *Otwor* ieden. *Lamka* Korony czterydzielna, z iednym działem węższym. *Torebka* nasienna dwukomorkowa. Z trzydziestu sześciu Gatunkow, niemało się i u nas nayduje.

1426.

VERONICA SPURIA: PRZETACZNIK NIESPRAWIEDLIWY. U Kluzyusza *Veronica recta vulgaris major*: u J. Bauhina *Veronica major angustifolia, caulibus viridibus*: u Lobela i Dalechampa, *Veronica recta Herbariorum*: u C. Bauhina *Veronica spicata angustifolia*: u Kameraryusza *Veronica spicata cerulea*. Ma kwiatowe *Kłósy*, na wierzchołkach *pręta* i gałęzi. *Liście* stoiają po trzy, i są rowno zębkowane. Rośnie na trawnych miejscach pod lasami: kwitnie w Lipcu.

Korzeń trwały, *Pręt* około dwóch łokci wysoki. *Liście* ogonkowe, długie, pospolicie wąskie, lancetowe, stoiają po trzy, są drobno-zębkowane. Na wierzchołku *Pręta* iest wiele *Kłosow* kwiatowych, gęstych, między ktoremi *środkowy* ieden naywię-

większy. Kwiaty błękitne; Pszczółki one często nawiedzają.

1427.

VERONICA MARITIMA: PRZETACZNIK MORSKI. U Turneforcynsza *Veronica spicata longifolia*: u niektórych dawniejszych *Lysimachia carulea*: u Royena *Veronica foliis sapius zernis*. Ma Kłosa kwiatowe na wierzchołkach Pręta i gałęzi. Liście stoją po trzy, i są nierówno zębkowane. Roślina ta nadmorska, rośnie i u nas, lubo daleko od Morza, osobliwie na miejscach chudych, i słońcu wystawionych.

Korzeń trwały. Pręt wysoki, czerwieniejący. Liście serduszkowo-lancetowe, stoją po trzy, czasem po dwa, czasem po cztery: są na obwodzie nierówno zębkowane, albo każdy ząb ma drobniejsze ząbki. Kłosa kwiatowych wiele, między temi wierzchołkowy albo środkowy, najdłuższy. Korony błękitne.

1428.

VERONICA LONGIFOLIA: PRZETACZNIK DEUGOLISCIOWY. U Kluzjusza *Veronica erectior latifolia*: u J. Bauhina *Veronica major latifolia*: u C. Bauhina *Veronica spicata latifolia*. Ma Kłosa kwiatowe stojące na wierzchołkach Pręta i gałęzi. Liście stoją na przeciw siebie; są lancetowe, ostro zastrzone i zębkowane. Rośnie na trawnych miejscach pod lasami: kwitnie w Lipcu.

Rośnie prosto, czasem koło dwóch łokci wysoko. Liście ogonkowe, częstokroć pokrzywnym podobne; dolne są inowolancetowe, co raz wyższe zwężają się, aż do równo-szerokich. Na wierzchołkach jest kilka Kłosa kwiatowych, a między temi środkowy okazałszy. Kwiaty błękitne, czasem czerwone.

1429.

VERONICA INCANA: PRZETACZNIK POPPYLONY. Ma Pręt prosty, kosmaty. Kłosa kwiatowe na wierzchołkach. Liście stoją na przeciw siebie, są przytępione i karbowane. Rośnie w lasach: kwitnie w Lipcu.

Cała ta Roślina, Pręt, liście i Kielichy, są mniej więcej białawą wełną okryte. Korzeń iey trwały. Pręt prosty, pojedynczy, nie wysoki. Liście dolne ogonkowe, lancetowe; wyższe bez-ogonkowe, nieco mniejsze, wszystkie przecięż dosyć długie. Kłosa kwiatowy nie zbytnie gęsty. Kwiaty błękitne.

1430.

VERONICA SPICATA: PRZETACZNIK KŁOSOWY. U Lobela, Dalechampa, Gerarda i Kluzjusza, *Veronica recta minima*: u obu Bauhinów *Veronica spicata minor*: u Royena *Veronica foliis oppositis, caule spica terminato*. Ma Kłosa kwiatowy na wierzchołku Pręta. Pręt dosyć prosty, pojedynczy. Liście stoją na przeciw siebie,

są karbowane i przytępione. Rośnie osobliwie w suchych, otworzystych zarosłach: kwitnie w Lipcu.

Korzeń trwały, nieco się ciągnie pod ziemią. Pręt pojedynczy, około poł łokcia wysoki, twardy i niby drzewiasty. Liście suche, twarde, dolne łańcuchowe, ogonkowe, stoją na przemiany: wszystkie są karbowane, zębkowane. Kłosa na wierzchołku Pręta długi, gęsty, pospolicie pojedynczy, czasem podwojny lub potrójny. Kwiaty błękitne.

Sokowi z tej Rośliny wyciśnionemu, niektórzy zaletę dają: że ma być skutecznym na Febrę. Kwiaty są Pszczołom ulubione.

1431.

VERONICA HYBRIDA: PRZETACZNIK PODKŁOSOWY. Ma Kłosa na wierzchołku. Liście stoją naprzeciw, są kosmate, przytępione, zębkowane. Pręt stoi prosto. Rośnie w lasach: kwitnie w Lipcu.

Korzeń jest trwały. Pręt prosty, około łokcia wysoki, czarniawy. Liście dolne lancetowe, szerokim ogonkiem pręt otulają: wyższe węższe i bez ogonków. Kłosa kwiatowy od spodu rzadki, ku wierzchołkowi zagęszczony. Korona błękitna. *Gilbert in Flora Litvanica* nieśmie tej Rośliny podciągnąć pod ten Gatunek Linneusza, dla tego: że nieco wyżey rośnie: mnie się zdaje: że to przeszkadzać

nie może, gdy się wszystkie inne znaki zgadzają.

1432.

VERONICA OFFICINALIS: PRZETACZNIK ZWYCZAYNY. U Lobela *Veronica major Septentrionalium*: u Gerarda, Pena i Kamaryusza, *Veronica vera & major*: u Lonicerza, Dalechampa i Taliusza, *Veronica mas*: u Dodoneusza *Veronica mas serpens*: u C. Bauhina *Veronica mas supina & vulgarissima*: u Kluzysza *Veronica vulgaris supina*: u J. Bauhina *Veronica vulgarior, folio rotundiore*: u Royena *Veronica caule repente, scapis spicatis, foliis oppositis ovatis strigosis* Ma Pręt lejący. Liście stoją na przeciwno. Kłosa kwiatowe stoją na bokach, na szypułkach. Rośnie w suchych, nieurodzajnych lasach: kwitnie przez całe lato.

Roślina ta trwała puszcza wiele prętów po ziemi się czofgających. Pręciki kwiatowe stoją prosto. Liście suche, dość twarde, łańcuchowe, od ogonka węższe, kosmate i karbowane. Kwiaty w kłosach rzadkie, pospolicie białawo-błękitne, czasem wcale białe, lub czerwone.

Smak tej Rośliny gorzkawy, i póki świeża, nieco balsamiczny, zasłużył sobie u dawniejszych na wielkie zalety. Przyszawiali Herbacie z liści zażywanej, że leczy wrzody na pŕścach. Do wody z tą Rośliną gotowanej przydawszy Koperwasu, można mieć czarny atrament.

1433.

VERONICA SERPILLI-FOLIA : PRZETACZNIK MACIERZANKOWY. U Doneusza, Dalechampa i Taliusza, *Veronica femina* : u Royena *Veronica foliis inferioribus oppositis ovatis, superioribus alternis lanceolatis, floribus solitariis*. Ma Liście gładkie, iatowe, karbowane. Kwiaty są w nieciakie grono skupione. Rośnie [na łąkach i pastwiskach, osobliwie nieco wilgotnych : kwitnie w Maju.

Pręt leżący na ziemi, puszcza przy kolankach korzonki : jest twardy, czasem na pół łokcia długi, i pospolicie nie gałęziasty. Liście nie liczne, są nieco podobne do bobkowych : dolne stoją na przeciw siebie, dalsze na przemiany. Kwiaty stoją na krótkich szypułkach w kątach liści : mają wielki gładki Kielich ; Koronę małą bregowaną, na której dział wierzchowy błękitny, poboczne blade, a dolny biały.

1434.

VERONICA BECCABUNGA : PRZETACZNIK BOBOWNIK. U Royena *Veronica foliis oppositis, laevibus crenatis, floribus racemosis lateralibus*. Ma Liście płaskie iatowe. Pręt leżący, na którego bokach stoją Grona kwiatowe. Rośnie w wodach, osobliwie przy źródłach : kwitnie przez całe lato.

Pręt dęty pływa w wodzie, i przy każdym kolanku puszcza kupkę korzonków. Liście stoją parami, otulają pręt, są lśniące, gładkie, grube, ostro-zębkowane. Grona kwiatowe stoją prosto, i mają wiele kwiatów. Kwiaty dosyć są wielkie, błękitne. Torebki nasienne nadęte, wieloziałowe.

Roślina ta, osobliwie niemłoda, ma smak gorzki i ostry jak Rzezucha : lecz poki jest młoda, nie tylko jest przyjemną i zdrową paszą dla każdego Bydła i osobliwie dla Koni : ale też i Ludziom zdrową i przyjemną daje Sałatę. Sok z niej ma wielkie zalety na Rakę, i jest bardzo skutecznym w Szkorbucie, w zamuleniu wnętrzości i w Podagrze.

1435.

VERONICA ANAGALLIS AQUATICA : PRZETACZNIK BOBOWNICZEK. Ma Pręt prosty. Liście lancetowe zębkowane. Grona kwiatowe stoją na bokach Pręta. Rośnie w nieczystych wodach : kwitnie od Lipca do jesieni.

Roślina ta roczna wielkie ma podobieństwo do poprzedzającego Bobowniku : największą jest różnicą, że wierzchołek Pręta podnosi się prosto, że liście są węższe, dłuższe, i bardziej zaostrome ; że Kwiaty są mniejsze i czerwone. W skutkach lekarskich zgadza się z Bobownikiem.

1436.

VERONICA SCUTELLATA: PRZETACZNIK TARCZYKOWY. U Turneforcyusza *Veronica aquatica angustiore folio*; u Royena *Veronica foliis linearis lanceolatis integris, racemis laxo floriferis*. Ma kłosa albo Grona kwiatowe na boku pręta na przemiany stojące: Szypułki wiszą. Liście są równo szerokie, całe. Rośnie osobliwie na miejscach wodą zalanych: kwitnie w Czerwcu.

Pręt leży na ziemi, tu i owdzie puszcza Korzonki, a wierzchołki jego w górę się podnoszą. Liście podobne do trawnych są bez ogonków, stoją naprzeciw siebie. Grona kwiatowe wyrastają z kątów liści, i mają kwiaty nie zbyt skupione. Kwiaty drobne. Korona biała. Torebka nasienna serduszkowa, szeroka i płaska.

1437.

VERONICA CHAMÆDRIS: PRZETACZNIK OZANKOWY. U Royena *Veronica foliis oppositis plicatis dentatis, scapis ex alis inferioribus laxo spicatis*. Ma na Pręcie włoski podwoynym rzędem osadzone. Grona kwiatowe są na boku pręta. Liście ładowe, zębko-wane, marszczone, bez ogonków. Rośnie na łąkach, kwitnie przez lato.

Procz znaków wymienionych gatunkowych, w ogólności jeszcze mówiąc, pręt na wierzchołku puszcza gałązki z gro-

nami jak ramiona rozłożone, i pospolicie gałązka wierzchołkowa środkowa, jest bez kwiatów. Wreszcie ta Roślina wielorako się odmienia: Pręt albo leży, albo stoi, jest wyższy lub niższy: Liście czasem mają krótkie ogonki. Korona pospolicie błękitna, czasem biała lub czerwona.

1438.

VERONICA LATIFOLIA: PRZETACZNIK SZEROKOLISCIOWY U Royena *Veronica foliis oppositis plicatis dentatis, scapis ex alis superioribus laxo spicatis*: u Dalechampa *Veronica maxima*. Ma Pręt prosty, na którego bokach Grona kwiatowe wyrastają. Liście serduszkowe, marszczone, zębko-wane. Rośnie na łąkach, kwitnie w Czerwcu.

Pręt twardy, wyżej łokcia wyrasta, i dzieli się na gałęzie. Liście dolne są okrągławe; wyższe mają ostrze, i ztąd niejakie podobieństwo do pokrzywianych. Grona kwiatowe są długie; Kwiaty drobne; Kielicha działły równe: Korona czerwona.

1439.

VERONICA AGRESTIS: PRZETACZNIK ROLOWY. u Royena *Veronica foliis cordatis crenatis, floribus solitariis*. Ma Kwiaty pojedynczo stojące. Liście są serduszkowe, wcinane, krótsze od Szypułek kwiatowych. Rośnie na zasianych

rolach a

rolach: kwitnie bardzo wczesnie na wiosnę.

Pręty leżą na ziemi, nie są długie, i dzielą się na gałązki. Liście nie jednakowy kształt zachowują; jedne są jajowe, drugie podługne, wszystkie karbowane. Szypułki kwiatowe nad liście wystawiają. Kwiaty mają Kielicha działły równe: Koronę białawą z jednym działem ciemniej błękitnym.

1440.

VERONICA ARVENSIS: PRZETACZNIK POŁOŃY. U Royena *Veronica foliis oppositis cordatis crenatis, floribus solitariis sessilibus*. Ma Kwiaty pojedynczo stojące, na Szypułkach krótszych od liści. Liście są serduszkowe, wcinane. Rośnie na uprawnych rolach: kwitnie w Maju.

Pręcik niski stoi prosto, i tylko od spodu puszcza gałązki. Liście po większej części leżą na ziemi: te, które są między kwiatami, są lancetowe. Kwiaty na tak krótkich stoją szypułkach w kątach liści, że się zdają być bez szypulek: mają Kielich większy od Korony; i Koronę błękitnawą,

1441.

VERONICA HEDERIFOLIA: PRZETACZNIK BLUSZCZYKOWY. U Royena *Veronica foliis alternis cordatis quinquelevis, floribus solitariis*. Ma Kwiaty pojedynczo stojące. Liście serduszkowe, płaskie, pięć-lapkowe. Rośnie na od-

łogach, kwitnie bardzo wczesnie na wiosnę.

Pręty krótkie leżą na ziemi, i dzielą się na gałązki. Dwa liście korzeniowe mają długie ogonki, są soczyste, jajowe, przystępione: dolne stoją na przemiany, i są bardzo odmienne: serduszkowe, trzy-zębate, trzy, pięć-lapkowe. Kwiaty stoją w kątach liści pojedynczo, na szypułkach nieco od liści dłuższych. Kielicha działły wielkie. Korona ma dwa działły węższe, a kolor ich czerwony, czasem się trafia i błękitny. Torebka nasienna jest złożona z dwóch zrósłych guziczek, w każdym są dwa ziarna półokrągłe.

1444.

VERONICA TRIPHYLLO: PRZETACZNIK TRZYLIŚCIOWY. U Royena *Veronica foliis alternis, inferioribus quinquepartitis, superioribus tripartitis: floribus solitariis*. Ma Kwiaty pojedynczo stojące, na Szypułkach dłuższych od Kielicha. Liście są palczasto-dzielone. Rośnie na Rolach: kwitnie w Kwietniu.

Pręt stoi prosto, dzieli się na gałązki, i rzadko kiedy ćwierci łokcia dorasta. Liście dolne stoją na przeciw siebie, są jajowe, karbowane: niektóre trzy, pięć razy są wcinane: wyższe są niedzielone: Kwiaty błękitne stoją w kątach liści. Listki kielicha są wielkie, czasem jeszcze podzielone. Korony dwa działły węższe. Ziarna nasienne

ne są na jednym boku wypukłe, na drugim płaskie. Boyle, zaleca tey Rośliny wewnętrzne zażycie na Złotaczkę.

1445.

VERONICA VERNALIS : PRZETACZNIK WIOSNO-WY. Ma Kwiaty pojedynczo stojące, na Szypułkach krótszych od Kielicha. Liście są palczasto-dzielone. Rośnie na miejscach chudych, słońcu wystawionych. Kwitnie w Kwietniu.

Pręt nie dorasta ćwierci łokcia, stoi prosto, ma od spodu gałązki, i jest kosmaty. Liście dolne, są całe, jajowo-lancetowe; prętowe zaś niby palczaste z trzema działkami węższymi. Kwiaty, ledwie widzieć, że mają szypułki. Listki Kielicha nie równe, i dłuższe od Korony. Korona ciemno-błękitna.

1446.

VERONICA ROMANA : PRZETACZNIK RZYMSKI. Ma Pręt prosty. Kwiaty stoją pojedynczo dosyć bez szypułek. Liście podługne, nieco zębkowane. Rośnie na odłogach; kwitnie w Maju.

Pręt bardzo niski, pojedynczy, kosmaty. Dolne liście mają ogonki, są jajowe, całe, stoją na przeciw: łożek pręta nagi: wyższe bez ogonków, karbowane: wierzchołkowe całe, lancetowe, stoją na przemian: wszystkie są kosmate. Kwiatów nie wiele: Korona mała, biała.

Gilibert in *Flora Lithvanica* powątpiewa o tym, czyliby tę Roślinę pod Gatunek Rzymski podciągnąć można, dla tego: że jest niższa, i ma liście kosmate. Odmiana ta niskości i kosmatości łatwo pochodzić może od ostrzejszego u nas powietrza, jak we Włoszech.

1447.

VERONICA GALEOPSIS-FOLIA : PRZETACZNIK KOCIOŁISCIOWY. Zda się być osobnym Gatunkiem: nazywam imieniem Giliberta, który tę Roślinę nazywał koło Grodna. Mnie się zdarzało widzieć w lasach na Podlasiu.

Korzeń trwały. Pręt prosto stoi, pojedynczy, około łokcia wysoki. Liście niższe stoją na przeciw siebie, mają ogonki, są serduszkowo-jajowo-podługne, nie równo lecz ostro zębkowane, u spodu nieco zbiegają po ogonku. Liście wyższe są węższe, lancetowe. Kwiaty są w rzadkie grona skupione, albo na wierzchołku Pręta, albo w kątach wierzchołkowych liści. Bardzo często się trafia, że Kielich i Korona są trzy-dzielne, że oraz Nitek pyłkowych jest trzy. Korona błękitnawa. Kwitnie w Sierpniu i Wrześniu. Odmiany, które wymienia Gilibert, nie tak są wielkie, aby trudność jaką czynić miały, że należą do tego Gatunku.

1448.

VERONICA ALPINA : PRZETACZNIK GÓRNY. U Roy-

Royena *Veronica caule inferne procumbente fruticoso, foliis ovatis oppositis, racemo terminali.* Ma Kwiaty w kupki wierzchołkowe skupione. Liście stoją na przeciw. Kielichy są szczecinkowane. Naydowałem pod Mielnikiem kwitnie w Wrześniu i Październiku.

Pręt niski, pojedynczy, prosty. Dolne liście na ogonkach, okrągławe, gładkie, czasem nie znacznie zębkowane: stoją na przeciw siebie. Wyższe stoją na przemiany, i są lancetowe. Grono kwiatowe krotkie, pękate, u spodu i wierzchu węższe. Korona błękitna nie mała. Gilibert naydował ją pod Grodnem, i słusznie sądzi tę Roślinę należącą do tego Gatunku, ile że kształt odmienny Grona kwiatowego, nie jest dostatecznym znakiem osobnego Gatunku.

L. G. 370.

VIBURNUM. KALINA. Jest Rodzay mający *Nirck* pyłkowych pięć, *Otworow* trzy. *Kielich* stoi na guziku owocowym i jest pięć-dzielny. Korona pięć-dzielna. *Jagoda* jedno-ziarnowa. Z dziewięciu Gatunkow, jeden mi tylko wiadomy.

1449.

VIBURNUM OPULUS: KALINA ZWYCZAYNA. Krzew ten ma Liście na łapki dzielone, a przy Ogonkach *Gruzczoliki*. Rośnie w zaroślach wilgotnych, kwitnie w Czerwcu.

Pień ile dziki, nie wiem czyli wyżey nad cztery łokcie wyrasta, lubo z umysłu przesadziomy, do 9. łokci się podnosi. Ma Korę siwą; Drzewo białe; gałęzie giętkie, ale kruche, z obszernym w pośrodku drzewniem. Liście są jasno-zielone, na trzy łapki podzielone i zębkowane. Kwiaty białe stoją licznie w płaskich kupkach: te, które stoją na obwodzie kupek, są większe od środkowych, i dzieł ich zewnętrzny jest większy nad inne, mają tylko znak guzika owocowego, i nie rodzą. Owoce gdy dojrzeją, pięknie czerwone, stoją w gronach; mają ośrodek bardzo soczysty, kwaśny, a w tym ziarno twarde, płaskie, serduszkowate.

W Ogrodach niektórych zabawnych nayduie się odmiana tego Gatunku, u Ogrodnikow *Sambucus rosea* zwana; ktorey Kwiaty pełne lub pojedyncze, są nie w płaskie, ale okrągłe, iak kula, kupki zgromadzone. Rozmnaża się przez rozsadzanie w iesieni wypustkow od Korzenia.

Kalina tak dzika, iako i ogrodowa, nie lubi gruntu zbyt suchego; i im jest wilgotniejszy, tym zdatniejszy. Dzika może się rozmnożyć z nasienia, i daleko prędzey z wypustkow korzeniowych. Roślina ta bardzo jest zdalna do obsadzenia grobel w lasach, ktorym znaczną trwałość daie. Z gałęzi robią się Cybuchy. Jagody od prostych ludzi dla kwasu używane; są różnemu Ptasztwu

stwu przyjemne. Z Kwiatu Pszczoly na Miod i Wosk noszą.

L. G. 873.

VICIA: WYKA. Jest Ro dzay mający Kwiaty motylko we. *Nitek* pyłkowych jest dzie sięć na dwie kupki zrosłych. *Blizna* na spodzie ma w poprzecz brodkę. Z osmnastu Gatunkow, następujące się u nas naydnią.

1450.

VICIA DUMETORUM: *WYKA GAIOWA.* U J. Bauhina *Vicia sepium perennis.* Ma *Szyputki* wielo kwiatowe. *Listeczki* są iaiowe, zgięte, i kończą się tęgim ostrzem: *Przysadki* liściowe są nieco zębkowane. Rośnie w zaroślach: kwitnie w Czerwcu.

Korzeń jest trwały. Pręt albo wić dorasta do trzech łokci długości, i jest na obu bokach skorkowato obwódzony. Każdy liść ma po kilka listeczkow podłużnych. *Przysadki* liściowe są mniejsze od liści. Kwiaty czerwone stoją po 6. 7. 8. w gronach, w kątach liści, na szyputkach ledwie co nad liście dłuższych. Strączki wiszą na doł, są czarne, szerokie i pospolicie szęscio-ziarnowe.

1451.

VICIA SYLVATICA: WYKA LESNA. U Royena *Vicia pedunculis multifloris, stipalis crenatis.* Ma *Szyputki* wielo kwiatowe. *Listeczki* owalne. *Przysadki* liściowe drobno wy-

cinane. Rośnie w trawnych lasach: kwitnie w Czerwcu.

Korzeń jest trwały. Pręt rogaty, gałęzisty, około łokcia wysoki, czasem nieco wyższy: gałęzisty, w kwiaty i liście obfity. *Przysadki* liściowe są małe. Każdy liść ma około osmiu par listeczkow. Grona kwiatowe stoją prawie w każdym kącie liści; mają około piętnastu wiszących kwiateczkow. Kielich jest białawo cieniowany, a jego działy kończą się ością. Na Koronie listek wierzehowy jest błękitno bęgowany: pobo czne mają końce błękitne: dolny także ostrze. Strączki mają około 6. ziarn okrągłych.

1452.

VICIA CRACCA: WYKA PTASIA. U Roy na *Vicia pedunculis multifloris, stipulis utrinque acutis, integris.* Ma *Szyputki* wielo kwiatowe. Kwiaty iak dachowka za siebie zachodzą. *Listeczki* są lancetowe, włosiste. *Przysadki* liściowe całe. Rośnie na łąkach i rolach; kwitnie w Lipcu.

Korzeń jest trwały. Pręt słaby, nad łokieć wyższy, gałęzisty, w Kwiaty obfity. *Przysadki* mają nieco kształtu strąskowego. Liście mają gałęziste wąsy, i około dwunastu par listeczkow. Grona kwiatowe stoją w kątach liści, mają około trzydziestu Kwiatow na doł wiszących. Na Kielichu dolny ząbek jest włoskowy, i częstokroć błękitny. Korona mała, ale przyjemnie błękitna. Strączek

czek krótki, nadęty, dosyć szere-
roki, z końcem zakrzywionym,
na ziarn czarnych około dzie-
sięciu.

Roślinę tę w Szwecyi i Szway-
carach zachwalają Gospodarze
do zasiewania na łąkach, dla
tego: że raz posiana jest trwa-
łą; że byyno rośnie, i że jest
Bydłu przyjemną paszą. Z Kwia-
tu Pszczoły na Miod noszą.

1453.

**VICIA BIENNIS: WYKA
DWULETNIA.** Ma *Szypułki*
wielokwiatowe. *Ogonki* liscio-
we bruzdowane. *Liście* niają
około dwunastu listeczków gład-
kich, lancetowych. Rośnie dzi-
ko w Syberyi: trwa dwa lata,
i po posianiu drugiego lata do-
piero kwitnie.

W niektórych u nas zaba-
wnych Ogrodach Roślina ta jest
znajoma pod imieniem Wyki
pachnącej trwałej: ta bowiem
co ją zowią Wyką pachnącą
roczną, należy do Rodzaju *La-
thyrus*. Użyteczniejszaby rzecz
była rozmnożyć ją dla zasiewa-
nia na paszę dla Bydła, iako
ją zagraniczni Gospodarze zale-
cają. Pasza tym jest przyie-
mniejsza, im bardziej sam za-
pach kwiatów zachęca, i obfi-
cie rodzące się ziarna tuczą.
Może się zasiewać na wiosnę z
rannym jakim Zbożem, i po
zebraniu Zboża, jeszcze tegoż
lata raz kosić: drugiego lata
kosi się razy kilka: i jeżeli się
to dzieje w ugorze, łądygi i
korzenie przeorane, grunt pod
przyszłą oziminę poprawiają.

1454.

**VICIA SATIVA: WYKA
SIEIENNA.** U Royena *Vicia le-
guminibus erectis, petalis poly-
phillis, foliolis acumine emargi-
natis, stipulis denticulatis* Ma
Listeczki przytępiłone. *Przysadki*
liściowe są niby spalonymi pl m-
kami znaczne. *Stręczki* stoją
prosto bez szypułek, pospoli-
cie po dwa skupione. Mieysca-
mi umyślnie ją na roli zasie-
wiają: lecz gdzie niegdzie dzi-
ko rośnie między Zbożem.

Nie wyrasta wysoko, i pospo-
licie leży na ziemi. Kwitnie
czerwono lub biało. Roślina ta
rzadko któremu Wieśniakowi
nie znajoma, lubo tylko jest
roczna, wielorako przecież u-
żyteczna. Sieią ją za granicą
z dwójakich powodów. Gdzie
dalekość gruntów czyni trudność
do wyprowadzenia nawozu, tam
sieią Wykę, i gdy jest w sa-
mej najlepszej soczystości,
przeorują ją, i zapewniają z
doświadczenia: że za nawoz sta-
je. Sieią potym na paszę: ko-
szą przed dojrzałością ziarn, i
na siano suszą dla Koni i Bydła.

Z Kwiatu Pszczoły na Miod
noszą. Ziarna dojrzałe nie tyl-
ko są zdatne na obrok dla Ko-
ni przynajmniej z Owsem zmie-
szane: nie tylko są pożywieniem
Gołębi i Drobiu: ale i dla lu-
dzi użyteczne. W niektórych
Kraich mielą na mąkę, i albo
z samej, albo żytną zmiesz-
wszy, chleb pieką. Dawniejsi
Lekarze wodzie, w której się
Wyka gotowała, osobliwszą sku-
teczno

teczność przyznawali na Kamień, na wypędzenie Ospy, Odry, i innych wyznawców.

1455.

VICIA SEPIUM: WYKA PŁOTOWA. Ma listeczki łaciowe z obwódkiem gładkim, im dalej ku końcowi coraz mniejsze. Strączki stoją prosto, na osobnych szypułkach, pospolicie po cztery skupione. Rośnie przy płotach. Kwitnie w Maju i Czerwcu.

Korzeń jest trwały. Pręt czworo-boczny, skorkowato-obwodzony, częstokroć nad dwa łokcie wyższy. Przysadki liściowe są małe, ostro zębkowane. Listeczki są liczne, i każdy kończy się tęginą ostrzem. Pręciki kwiatowe krótkie mają tylko po trzy lub cztery kwiaty. Kwiaty nieznaczne, ciemnobłękitne. Strączki są czarne, krótkie, około sześć-ziarnowe. Co do użycia, ta Roślina tak jest zdarna, jak Wyka siewna; co do umyślnego zasiewania użyteczniejsza, ile że raz posiana, kilka lat potrwąć może. Mrowkom jest bardzo ulubiona,

1456.

VICIA FABA: WYKA BOB. Ma Pręt prosto stojący. Liście nie mają wąsów. Roślinę tę pochodząco z Egiptu i Persyi pochodzącą, znają nasze Wieśniaki, ile że ją w Ogrodach, a miejscami na polu utrzymują.

Różne są Bobu odmiany. Ten, który jest u nas pospolity, ma Korzeń roczny: Pręt około 10-
Ten III.

kcia wysoki: Liście gładkie, łśniące, niemałe. Kwiaty u niektórych mają zapach, i Pszczoły z nich na Miod zbierają, który bywa koloru ołowiastego. Korona biała: tylko poboczne iey listeczki mają w pośrodku ciemne plamki jak axamit łśniące.

Ziarna bobowe są dobrym pożywieniem, ale dla Wieśniaków pracujących. Mąkę bobową za granicą mieższą z pszeną i chleb pieką. Ziarnami jeszcze żywią i karmią różne bydła.

L. 9. 295.

VINCA: BARWINEK. Jest Rodzaj mający Nitek pyłkowych pięć, Czworobeden. Pręt jest kręcony. Guziki owocowych jest dwa, prostych, w których Ziarna nasienne nago leżą. Z czterech Gatunków, dwa mi są wiadome.

1457.

VINCA MINOR: BARWINEK ZWYCZAYNY. U dawniejszych *Vinca pervinca*: u Royen *Vinca filius ovatis*. Ma Pręt leżący. Liście są lancetowato-łaciowe. Kwiaty mają Szypułki. Roślina ta u nas w wielu wiejskich utrzymuje się Ogrodach, ale nigdy nie kwitnie.

Pręty są twarde, leżą i ciągną się po ziemi, są około pół łokcia długie, i rzadko kiedy gałęziste. Liście stoją parami, są gładkie, i do bobkowych podobne. W Kraiach południowych

L

wych Europy, gdzie ta Roślina kwitnie, ma w kątach liści szypułki krzywe, iedno-kwiatowe. Kielich jest krotki. Korona pospolicie błękitna, czasem czerwona lub biała. Rozmnaża się u nas przez rozdzielanie korzonków, oraz wloczącego się Pręta, i zimy się nie boi.

Roślina ta nie ma zapachu, jest gorzka, i nieco cierpka. Liści dawniejsi Lekarze zażywali nie tylko zewnątrznie na zataimowanie krwi, na płokania gardła: ale i wewnątrznie iak Herbatę na Suchoty. Nasi Włośniacy gotują w wodzie, lub moczą w gorzałce, i tego trunku na Koštuny zażywają. W ywie gotowane są bardzo użyteczne na krwawy mocz Owiec. Zmieszane z *Aethiops mineralis* z Apteki, mają być skuteczne na nosatość.

1458. *

VINCA ROSEA: *BARWINK ROZOWY*. Ma *Pręt* krzewinowaty, prosty, na którym *Kwiaty* stoją po dwa bez szypułek. *Liście* są iaiowc-podłużne, i mają na spodzie ogonka dwa ząbki. Roślina ta do widoku piękna, pochodząca z Madagascar i Jawa, u nas chowa się w naczyniach dla ukrycia przed mrozami.

Pręt jest tęgi, gładki, okrągławy, często koło dwóch łokci wysoki. Liście stoją na przeciw siebie, są skorkowate, i mają białe żebro. Kwiaty stoją w kątach liści. Kielich kończy się pięciu szczecinkami. Koro-

na niemafa, płaska, przedziwnie różowa, a w pośrodku ciemna.

L. 9. 1007.

VIOLA: *FIAŁEK*. Jest Rodzay mający Głowki pyłkowe zrosłe, w Kwiatach nie skupionych. *Kielich* pięć - listkowy. *Korona* pięć listkowa, z listków nierównych, ma *Ostrogę* w tyle. *Torekka* nasienna stoi nad Kielichem, jest trzy-łupinowa, iedno komorkowa, Z dwudziestu siedmiu Gatunków, następujące mi tylko są wiadome.

1459.

VIOLA HIRTA: *FIAŁEK DZIKI*. Ma *Liście* serduszkowe, włoskowane. Rośnie w lasach, i kwitnie wcześniej na wiosnę.

Korzeń ma trwały. W innych częściach ma wielkie podobieństwo do Fiałka marcowego: różni się przecięż, że nie puszcza wloczégow czołgających się; że ma wiele włoskow na ogonkach liściowych; że ma liście nieco dłuższe; że Kwiaty są bladziej i bez zapachu. Z Kwiatu Pszczoły na Miod noszą.

1460.

VIOLA PALUSTRIS: *FIAŁEK PRZYŁASZCZKA*. Ma *Liście* nerkowe. Rośnie w lasach na miejscach nieco wilgotnych, osobliwie między Leszczyną; kwitnie wcześniej na wiosnę.

Korzeń

Korzeń ma trwały. Liście są gładkie, pospolicie przystępne, na obwodzie nieznacznie karbowane. Pręciki kwiatowe są cienkie, bez liści; mają tylko dwie włoskowe szczecinki. Kwiaty małe, blade-błękitne, z krótką i grubą ostrogą. W Szwecyi zażywa ją tę Rośliny na Szkorbut.

1461.

VIOLA ODORATA: FIAŁEK MARCOWY. U Gesnera, Dodoneusza, Kordusa, Gerarda, i Kluzjusza, *Viola nigra*: u Mathiola, Pena i Cezalpina, *Duranta* i *Dalechampa*, *Viola purpurea*: u innych wielu *Viola maritima*. Ma Liście serduszkowe, i *Hłeczgi* z Korzenia czołgające się. Powiadano ni: że u nas w niektórych stronach dziko rośnie; ja dotąd nie widziałem tylko w Ogrodach, a jeżeli się gdzie zdawało, że rośnie dziko, łatwo mi się domyślać przychodziło, że to były miejsca, na których przynajmniej kiedyś z umysłu utrzymowano. Kwitnie bardzo wcześnie na wiosnę.

Korzeń trwały jest drzewiasty, gałęzisty, knotowaty. Włoszczygi korzeniowe puszcza ją nowe pręciki kwiatowe. Liście są długie, mają ogonki, i są na obwodzie tępo karbowane. Pręciki kwiatowe są słabe, jednokwiatowe, bez liści, mają tylko dwie włoskowe szczecinki. Kwiaty częstokroć pełne mają zapach przyjemny orzeźwiający, który nawet pędzoney wodzie

dać. Zapach ten tak jest mocny, że po zażyciu wewnętrznym Kwiatów, moczem wychodzi: i że zbytek jego w zamkniętym miejscu, tak może być szkodliwy, iż są przykłady, że o śmierć przyprowadzi. Korona pospolicie błękitna: lecz zdarza się i biała, i różnie czerwona. Różni się przez rozdzielanie Korzonków, i Włoszczogów korzeniowych.

Liście na wiosnę mogą się zażywać na zielening, i mają skutki odmiękczające. Kwiaty, z których wyczołży na Miod noszą, mają skuteczność orzeźwiająca Nerwy. W Aptekach mają Konserwy, Julepy i inne przyprawy, które zdaniem Lekarzy, nie mają tak wiele użytecznego, jak się im pospolicie przypisuje. Jeżeli ostrość uśmierzają, jeżeli żołądek wolny czynią, są to własności przynieszanego Cukru, nie Fiałkow. Bardziej Sok błękitny użyteczny jest Chimikom dla docieczenia, czyli się w jakiej rzeczy *Acidum*, czyli *Alkali* znajduje: od przymieszania bowiem kwasu czterwicie, a od Alkali zielenienie: toż samo się pospolicie dzieje i z innemi błękitnymi sokami z Roślin, naprzykład z Mawatku, &c.

W Egipcie z soku fiałkowych Kwiatów czynią nieiaką przyprawę; ktorej w czasie, częścią nieiaką miesza ją z wodą na napój bardzo przyjemny, który Sorbet nazywają. Nasieniu dawniej przyznawano wielką skuteczność na Kolki, i moc za-

Lz

trzy-

trzymany: inni go zażywali na womity.

1462.

**VIOLA CANINA: FIA-
ŁEK PSI.** U wielu zowie się *Viola sylvestris inodora*: u Royena *Viola caulibus adscendentibus floriferis, foliis cordatis*. Pręt gdy się nieco starzeje, podnosi się. Liście są podłużno-serduszkowe. Rośnie na młokyskach słońcu otworzystych; kwitnie zaraz po śniegach, aż do Czerwca.

Roślina ta w czasie kwitnienia na wiosnę nie ma prętów: lecz ku jesieni wyrastają pręty gałęziste, w Kwiaty i Liście obfite, które pospolicie leżą na ziemi. Korzeń jest trwały. Liście stoją na długich ogonkach, iedne dłuższe, drugie krotsze, poki młode włosiste, starsze gładkie. Przysadki liściowe są długimi, tęgiemi włoskami obwiodzone. Szypułki są tylko iedno-kwiatowe, i mają na sobie dwie długie szczecinki. Kwiaty pospolicie blade - błękitne, czasem białe bez zapachu.

Gdzie obficie rośnie, iest na wiosnę przyjemną paszą dla Owiec. Z Kwiatu Pszczoły na Miod noszą. Gdy się u Krow mleko ciągnie, co się dzieje, gdy pewnych Bdów zażyją: wtedy Wieśniacy w Szwecyi mleko przez te Kwiaty precedzają, które od tego ciągłość ma utracić, i do zwyczajney płynności powracać.

1463.

VIOLA MONTANA: FIA-

ŁEK GORNY. U Mathiola, Duranta i Teodora, *Viola arborescens*: u Gesnera *Viola fruticosa*: u Royena *Viola foliis ovato lanceolatis, caule erecto, stipulis dentatis*. Ma Pręty prosto stojące. Liście jajowo-podłużne. Rośnie na pagorkowatych miejscach, kwitnie w Maju.

Korzeń trwały. Pręt cienki, gałęzisty, w liście obfity, czasem około łokcia wysoki. Liście stoją na ogonkach. Przysadki liściowe są wielkie, wpoprzecz dzielone, z działem ostatnim większym i podłużnym. Szypułki są długie, i mają wielkie szczecinki; stoją prosto w kątach liści, są iedno-kwiatowe. Kwiaty są bez zapachu. i mają krotką ostrogę. Korona ma pospolicie dwa listeczki górne błękitne, poboczne blade, dolny żółty błękitno - bręgowany.

1464.

**VIOLA TRICOLOR: FIA-
ŁEK BRAT z SIOSTRĄ.** U C. Bauhina *Viola bicolor arvensis*: u Lobela *Viola sylvestris*: u Teodora *Viola Trinitatis minor*. Ma Pręt trzy-boczny rozpierzchły. Liście podłużne, wcinane. Przysadki liściowe w poprzecz dzielone. Rośnie w ugorach: kwitnie od Maju.

Korzeń iest roczny. Pręt leży na ziemi, i dzieli się na gałązki. Liście są jajowe od ogonka wycinane. Kwiaty są bez zapachu: stoją na długich szypułkach. Korona nieco większa od Kielicha, pospolicie ma czte-

ry

ry listeczki wyższe białawe, a dolny żółty. Pszczoły z Kwiatu na Miod noszą.

Procz tej dziko u nas rosnącej, jest jeszcze odmiana tego Gatunku w Ogrodach umyślnie utrzymywana: u Ogrodników *Flos Trinitatis* zwana: u Dodoneusza i Cezelpina *Viola flammula*: u Teodora *Viola Trinitatis prima*. Ma Pręt rogaty, rozpięchły. Liście jajowe, zębkowane, i Kwiaty jeszcze raz większe od Kielicha.

Różnica cała od Odmiany poprzedzającej jest ta: że ma liście krotsze, Kwiaty większe, piękniejsze, i na ostroże karbowane. Pospolicie w Koronie dwa listeczki górne są fiałkowe jak axamit lśniące: dwa poboczne, żywo-żółte, albo żółto i fiałkowo miedziane: dolny jasno-błękitny, bręgowany: lecz są jeszcze i inne odmiany. Nasienie sieie się albo wcześniej na wiosnę, albo w jesieni.

1465.

VIOLA MIRABILIS; FLAŁEK DZIWNY. Ma Pręt trzyboczny. Liście są nerkowo-serduszkowe. Kwiaty prętowe bez-listkowe. Rośnie w lasach.

Korzeń ma trwały. Liście dosyć są szerokie. Kwiaty są dwoiakie: te, które pręsto z Korzenia wyrastają, mają Koronę białawą błękitno-żyłkowaną, i nie rodzą zdatnego nasienia. Te zaś, które są na pręcie, nie mają Korony, ale wydają nasienie dobre.

L. 9. 1105.

VISCUM: FEMIOŁA. Jest Rodzaj mający Pęc oddzieloną na dwu Roślinach. Korony nie ma. U Samców jest Kielich cztery dzielny, i cztery główek pyłkowych bez Nitek. U Samic Kielich cztery-listkowy jest nad guzikiem owocowym: otwor nie ma szyki; Jagoda ma iedno ziarno serduszkowe. Z sześciu Gatunków, ieden mi tylko wiadomy.

1466.

VISCUM ALBUM: FEMIOŁA ŻYŁCZAYNA. Ma Liście lancetowe, przytępione. Kłasy kwiatowe stoją w kątach liści. Pręt jest dwu-dzielny. Krzewinka ta Podszewnica rośnie w lasach, nie na ziemi, ale za korą Drzew tak żywych iako i usychających: owszem osobliwie, gdy zbyt rośnie odkładając wilgoć Drzewu, do usychania pomaga. Kwitnie częstokroć w Marcu, aby tylko słońce cokolwiek ogrzało.

Gałązki czynią z prętem bardzo ukośne kąty. Liście są grube, mocne, suchowate, żółtawe, i stoją parami. Kwiaty Samce stoją wielu kupkami, grzbietami ku sobie obrocone, w kątach dzielącego się Pręta. Samice zaś są w mniejszych kupkach. Jagody są białe, albo nieco czerwonawe.

Ziarna tych Jagód gnijących, albo same padają za odstawaianiem Korę, albo z gnoiem ptasim tam się dostają, kiełki pu-

szczaia i wyrastaia : są bowiem pożywieniem różnego Ptastwa, a osobliwie Jemiołuchow. Gdyby go kto posiał w ziemię, nigdy nie zeydzie.

Kora osobliwie tej Rośliny ma smak obrzydliwy, ściągający i nieco odurzający. Zalecaili ją dawniej do zażywania różnym sposobem na Biegunki, Reumatyzmy, łamania, choroby Nerwow, i osłabienia po długich chorobach. Świeżo तरा Kolbatch wielkie iey daie pachwały na niemoc padającą. Zewnętrznie przykładana odmiękcza wrzody, i do ropienia się przyprowadza : oraz w Pedogrze czyni ulgę. Gospodarze zagraniczni daą Krowcom po ociepleniu. Z Kory, a osobliwie z Jagód robi się Lep dla Ptaszników do łowienia Ptaków. Dawni Lekarze naywiększą skuteczność mniemali bydź w tej Jemiole, która na Dębach rośnie, lecz niesłusznie : różnica bowiem albo nie jest żadna, albo bardzo nikczemna.

L. G. 284.

VITIS: *WINO*. Jest Roślina mająca Nitęk pyłkowych pięć, Otwor ieden. Korony listeczki na końcach się z sobą styksią, i więdniesią. Jagoda stoi nad Kielichem, i iest pięćziarnowa. Z ośmiu Gatunkow, o dwóch namienie.

1467. "

VITIS VINIFERA: *WINO ZWYCZAYNE*. Ma Liście na-

gie, wydrążono na łapki dzielone. Matka wielu bardzo odmian tego Gatunku rośnie dziko we wszystkich miernie ciepłych Kraiach świata, a osobliwie około Belgradu w Turczach, i w północney Persyi. Odmiany zaś różne utrzymują się albo na napoy wiadomy w cieplejszych Kraiach Europy : albo dla Gron do użycia przymuszone w ogrodach, w Kraiach ziarniejszych. Gdzie dziko rośnie, pnie się buyno, i okręca o poblizsze Rośliny wysoko w górę : gdzie się zaś dla pożytku utrzymują, buiać się im nie dopuszczają.

Liście są na zwierzchniej płaszczynie gładkie, na dolnej nieco włosiste i jaśniejsze : na obu stronach mają pięć znacznych wypukłych żył, które się przy ogonku schodzą : są na pięć łapkow dzielone, łapki zaś są znowu głęboko wcinane : stoia na przemiany. Kwiaty stoia na krótkich gałęziastych szypułkach, w grona skupione : mają nieco słabego zapachu. Kielich iest masy, pięć-dzielny. Korona maia zielonawa, a listeczki iey niiby stulone, prędko odpadające. Otwor nie ma szyłki, tylko owalny guzik owocowy z przytępną blizną. Jagoda pospolicie niemasa, okrągła lub podługna, ma cztery lub pięć ziarn twardych w słodkim pospolicie soku leżących.

Grunt naylepszy marglowy ; nie tak gniaiem iak zgniłemi Roślinami nawieziony. Mieysce naylepsze zgorzyste ku południo-

łudniowi spuszczone: w Ogrodach zaś utrzymuje się na robionych szpalerach od północy zasłoniętych. Jak się utrzymuje, obcina, na zimę w ziemię zakopuje; iak się Wino na napoy wytfacza, i koło niego chodzi? odsyłam do Pism ekonomicznych i Ogrodniczych. Rozmnaża się przez odkładanie, flancowanie; lecz i ziarno posiane może być użyteczne.

Jest mniemanie: że Wina przynajmniej przedniejsze na napoy, nie udają się w Kraiach wyżey iak pod 50. Gradusem leżących: ztymwyszyskim, posianie nasienia mogłoby znieść to mniemanie. Tak wielorakie dotąd odmiany, co do dobroci, co do trwałości różne, czyliż nie każą się spodziewać z nasienia i takich, któreby się do zimniejszych Kraiów przystosowały i użytecznemi stały? Prawda, że na to trzeba miłośnika potonności, nie zaś własnego pożytku, aby mniemam rzadkie z nasienia wypadłe, do Kraju stosownie użyteczne odmiany, od czasu do czasu, potym zwy czaynym sposobem rozmnażał.

Odmiany wszystkie dotychczas wiadome wyliczać, nie jest moim zamysłem, ani bym to pożytecznie uczynił; chcę tylko o tych namienić, które wcześniej doyrzewiają, Wina na napoy dobre dają, dlatego, że mogłyby pokazać doświadczenia przynajmniej w południowych stronach Kraju, iż i u nas z pożytkiem iakim popisać się mogą: albo które są godne u-

trzymywania w Ogrodach, dla Gron ich przyjemnego smaku. Przestrzegam zaś chciwych, że po zasadzeniu w pierwszych latach dobroci swojej nie okażą.

Względem zdatności na Wino, następujące odmiany mogą być u nas doświadczane.

1. *Gros noir*, albo *Auvernats rouge*. Ma Grona ściśnione; Jagody okrągłe czarne: w Wrześniu doyrzewa: lubi grunt bardzo równy, iak zgorzysty: utrzymują go w Champagne i Orleans.
2. *Blanc*: Jest bardzo odmiana trwała w Brankonii i Saxonii.
3. *Bourgnognon noir*. Grona są ściśnione: Jagody podługne, czarno-błękitne, doyrzewiają koło S. Michała.
4. *Grüner Gutedel* w Niemczech. Ma Grona długie, ściśnione: Jagody wielkie okrągłe, białawo-zielone, doyrzewiają w Wrześniu. Odmiana ta w różnych Kraiach, i na różnych gruntach trwała i użyteczną się okazała.
5. *Chasselas blanc*. Ma Grona wielkie rozpięchłe: Jagody wielkie, okrągłe, białe-żółtawe, wcześniej w Wrześniu doyrzewiają.
6. *Deütscher Malvasier*, w Niemczech. Ma Grona długie, gałęziste, ściśnione: Jagody białe, podługne, doyrzewiają wcześniej w Wrześniu.
7. *Formentin blanc*. Ma Grona gałęziste, ściśnione: Jagody wielkie, okrągłe, białe, doyrzewiają w Wrześniu.
8. *Grün-fränkische*, w Niemczech. Ma Jagody wielkie zielonawe, bardzo wcześniej doyrzewiające.
9. *Fürterling*, w Niemczech. Ma

Grona nie wielkie, ściśnione: Jagody okrągłe, białawe, w Wrześniu wczesnie dojrzewiające. 10. *Gamet*. Ma Grona wielkie, ściśnione: Jagody wielkie, długie, czarne, dojrzewiają w Wrześniu. 11. *Raisin noir d'Hambourg*. Ma Jagody czarne, podługne, pachnące, które w pół Września dojrzewiają. 12. *Muscat blanc*, albo *Frontignac blanc*. Ma Grona wielkie, długie, ściśnione: Jagody wielkie, okrągłe, zielonawe i błękitno-plamiste, dojrzewiają w Wrześniu. 13. *Muscat violet noir*. Ma Grona wielkie, ściśnione: Jagody czarno-błękitne w Wrześniu są dojrzałe. 14. *Peccele*, w Champani, dojrzewa w Sierpniu. &c.

Jeżeli zaś oto idzie, aby tylko mieć Grona jagodowe do użycia nastof; procz wyżej wyrażonych pod liczbą 4. 5. 6. 8. 12. następujące jeszcze przyjemnego smaku rodzą owoc, i zasługują na utrzymywanie w Ogrodach. 1. *Auvernais noir*. Ma Jagody czarne, bardzo przyjemne słodkie. 2. *Burdelas*. Ma Grona bardzo wielkie: iedne częstokroć pięć funtów zaważy. 3. *Kleine Rösling* nad Renem, ma owoc bardzo przyjemnego smaku.

Grona winne, tak iak są, do używania, powinny być soczyste, ale nie wodne: sok ich powinien być słodki, korzenny, nieco ognisty, zapachu przyjemnego. Zażycie ich ochładza krew i orzeźwia duchy. Lecz aby tak pożyteczne były,

na czczy żołądek zażywać się mają, naprzykład rano, albo nie prędko po obiedzie.

I niedorzące Jagody wielorako zdac się mogą. Wytlacza się z nich Sok, Agrest, (*Verjus*,) cierpki i kwaśny, do przypraw w Kuchni używany. Całe Jagody, poki jeszcze są twarde i kwaśne, marynują się w odgotowanym octcie, i zażywają zamiast Oliwkow. Albo jeszcze wyciska się sok z niedorzących, i gotuje z cukrem: gdy się stanie nieiakim Syropem, wsypie się nieco utartych żółtych skóreczek cytrynowych, i powtornie przegotowawszy przechowa w słoikach. Tey przyprawy cokolwiek wpuściwszy w wodę, można mieć napoy bardzo chłodzący.

Z dojrzałych Jagod wytłoczony sok świeży jest słodki, miękki, przez się do zażycia nie zdalny. Odgotowany do trzeciej części gęstwiele, i nieociekwasu nabiera: a taki zażywas się do naprawienia Win słodkich lub podłych.

Sok z Jagod dojrzałych przyzwocie uchodzony, i wyroiny, jest owym znanym napoim, który Winem nazywamy. Wino to różney jest dobroci, trwałości i koloru: co zawisło częścią od odmiany Jagod, od położenia Kraiu, gruntu i sposobu kofo niego chodzenia: jest słodkie, ostre, kwasowate, czerwone, żółtawe, białe &c. Wina nayprzyzwocięć podzielić się mogą na Hiszpańskie, Włoskie, Węgierskie,

Fran-

Francuskie i Niemieckie; do tych przyłącza się Sekt Kanaryjski i Maławazya. Sekt Kanaryjski pochodzi z wysp tegoż imienia, a Maławazya z Miasta tak zwanego w Morei w Grecii.

Hiszpańskie Wina nie bardzo nam wprawdzie znaiome, są jedne z najsłodszych i najtłustszych: rzadko kiedy bywają fałszowane, już to dla swej nietrwałości, już dla dalekości przewożenia. Tak mamy z Hiszpanii Wino Alikanckie, Malaga i Petersimon.

Włoskie są tłuste, nietrwałe. Między temi nayprzedniejsze *Lacbrima Christi*, Muszkattellowe, Albanckie, Perusińskie, Wernackie i Marcemin.

Węgierskie są jedne z najostrzejszych i naytrwalszych tak dolece, że bardzo wiele lat trwać mogą, co raz daley przecięż większey nabierają ostrości. Między temi najsławniejsze są Tokajskie.

Francya ma wielorakie Wina i różne; i można mówić, że go najveęcey w Europie się rozwodzi. Szampańskie i Burgońskie, mają nieco kwasku. Dalsze są Pontac, Frontignac, &c.

Niemieckie Wina są bardzo różne, w Austrii, Tyrolu, w Frankonii i nad Renem. Są pospolicie cienkie, nie piane, nietrwałe. Między temi przecięż najsławniejsze jest Ryńskie, które i do innych Kraiow rozwodzi.

Jeżeli zdaniem Lekarzow o zażyciu Wina co mówić zechcemy: zapewnić można, że po-

miarkowane użycie tego napoju wzmacnia, orzeźwia i zgniliznie się przeciwi: lecz jeżeli te skutki być mają, powinno być Wino, dobrze wyrośnięte, cienkie, nie gorące, nie fałszowane przyprawami, nie siarkowane dla trwałości, nie słodkie zbyt: ztąd Wina Francuskie i Niemieckie zawsze są naybezpieczniejsze, a Ryńskie nawet samym słabym pozwala się. Przeciwnym sposobem zbytek zażycia każdego Wina, a osobliwie gorącego, bardzo złe za sobą pociąga skutki: Krew rozpalą, przytłumia zmysły, czyni ociężałość, naturę ruynuje, soki rozcieńcza zbyt, Nerwy i siły Duszy przytępia; chorob wielu być może przyczyną. Jeżeli uważać będziemy, rzadko który zbyt kuwający na Winie Węgierskim jest bez Pedogry, i często: to to nieszczęście przez sukcesyą kalectwa Dzieciom się zostawia.

Z Wina pędzi się Wodka, którą znamy pod imieniem Wódki Francuskiej, i z której się nie tylko różne robią lekarstwa wewnętrzne i zewnętrżne, Essencye, Elixiry, Aquavita: ale się i na trunki zażywa różne przyprawiane, i różnie nazwane: Likwory, Ratafie, Persico. &c. Wodka tak jakimkolwiek sposobem zażywana, ale zawsze tak ostrożnie, iakby na lekarstwo, ma wielkie skutki wzmacniające, zgniliznie się przeciwi. Kilkakrotnie przepędzona pod imieniem *Spiritus vini* zażywa się od Malazow

rzow do Pokostow. Jak naydoskonaley przeczyszczona pod imieniem *Alcebol* zewnętrznie przykładana krw̄w tamuje, rany i wrzody suszy i goi. Lecz iakikolwiek zbytek wewnętrznego icy zażycia, tak iest w skutkach swoich nieszcześliwy, tylko polityczniejszy, iak prosta żytna Gorzałka w Karczmach dla Pospolstwa.

Wino w cieple stojące staie się octem. Ten nie tylko iest bardzo pospolitą i potrzebną przyprawą stołową: ale oraz zdaniem Lekarzow wszystkich wiekow, iednym z nayprzedniejszych lekarstw. Chłodzi, zgniliznie się przeciwią, poty z wolna pobudza, w chorobach zaraźliwych, w gorączkach, bardzo użytecznym. Zewnętrznie pomocnym iest w mdłościach, krwie płynieniu, rozpaleniu i puchlinach.

Z Wina długo w beczkach stojącego, osiada na bokach niejaki kamień twardy i lśniący, który przedayny mamy pod imieniem Waynsztynu. Waynsztyn przeczyszczony daie Aptekom *Cremor tartari*, i różne inne do lekarstw wchodzące wynalazki.

Plewy Jagod pozostałe po wytlóczeniu Wina, zewnętrznie przykładane przytłumiają zgniliznę. Też plewy w Francyi palą na popioł, ktorego do Rękodziel różnych zamiast Potażiu zażywaią. Lagier winny przesuszony kładzie się w nowy garnek od Zdana świeżo zrobiony: zasklepi się garnek, i z dru-

giemi w piecu wypali. Po wypaleniu naydzia się w garku bryła czarna, która iest ową przednią farbą, *Franckfurter* albo *Wiener Schwarz* zwaną, od Malarzow, Drukarzow i Kopersztycherow zażywaną. Z rozegwinnych na węgiel upalonych, niedawno naleziono piękną błękitną farbę, naksztalt *Berlinerblau*; lecz o trwałości icy ieszcze powątpiewaią.

Jagody winne odmian słodkich, w ciepłych Kraiach uszczoszone na słońcu, są Rodzenkami, do Kuehni, Stofu, Ciast i lekarstw zażywanemi. Dwoiżkie są, wielkie i drobne. Wielkie znowu różne są. Naywiększe nazywaią się Cybeby, u Francuzow *Raisins de Damas*: pochodzą z Damaszkum w Syryi, z Smyrny i Wyspy Cypru: powinny być długie, grube, tłuście i twarde: maią tylko w sobie iedno ziarno, a czasem go wcale niedostaie: w smaku nie są tak przyiemne iak następujące. Wielkie zwyczajne Rodzenki, pochodzą z Hiszpanii, Włoch i Francyi: Włoskie, osobiwie Genueskie są czarniawo-brunatne: Francuzkie z Marsylii błękitnawe, są nayprzedniejsze: Hiszpańskie iasnobrunatne są naypodlejsze. Rodzenki, ieżeli maią być dobre, powinny być czyste, suche, twarde, a przecięż soczyste.

Rodzenki drobne dawniey pochodziły z Koryntu, teraz zaś z Wysp Greckich Zante, Cephalonia, oraz z Natolii i Morei.

Są to Jagody drobne, z od-
wianymi własnymi. Jagody te na
słońcu i powietrzu ususzone,
pakują się w doły obmurowane,
od wierzchu otwarte, gdzie się
tak spiekają, że się żelazem płas-
try z nich wycinać muszą. Pa-
kują się potem w Fasy, ude-
pczą, i morską wodą skrapia-
ją. Anglicy i Hollendrowie naj-
większy niemi handel prowadzą.
Jeżeli są dobre, nie powinny
się ich kupki łatwo rozpruszać;
nie powinny być miodem za-
prawione, ani mieszane z Hisz-
pańskimi, które są nieco wię-
ksze.

Rodzenki mają skutki żywia-
ce: lecz ich zbyt nie zażywać nie
można dla tego, że osobliwie
ziarna ich bardzo nadymają, i
w żołądku gryzienie czynią. W
skutkach lekarskich, żołądek
czynią wolny, i bole uśmierza-
ją. Procz wiadomego zwyczaj-
nego zażycia, można z nich le-
karskie uczynić powidełka na-
stępniacym sposobem: Opfoka-
ne gotnią się w winie na pół
z wodą: rozbiją i przez dur-
szlak przetłoczą: a przydawszy
znowu wina, cukru niemało

nieco Cytrynowej skorki, i Cy-
namonu, gąszcz ten powtórnie
się trochę przegotuje. Gąszczu
tego co rano i wieczor po pa-
rę łyżek zażywając, stanie się
bardzo przednim lekarstwem na
piersi, na zatwardzenia i cho-
roby nerkowe. Można na to u-
żyć i drobnych Rodzenkow, ale
więcej cukru potrzebną.

1468. *

VITIS LACINIOSA: *WIT-*
NO PIETRUSZKOLISCIO-
W'E. U J. Bauhina *[Vitis folio*
Aprii. Ma Liście z pięciu złożo-
ne, których *Listeczki* są wielo-
dzielne. Utrzymuje się w wie-
lu miejscach osobliwie w Niem-
czech, dla trwałości i pożytku.

Liście u tego Gatunku są od-
mienne od innych, i na dolnej
płaszczyźnie jasno-zielone. Ro-
dzi bardzo obficie Grona, wiel-
kie, gęste i rozpierzchłe.
Jagody dojrzewiają w Wrze-
śniu, mają smak bardzo przy-
jemny, i dają Wino wyśmien-
ne. Utrzymywanie nawet w
Kraich nieco zimnych wiel-
kich pieuszczot nie potrzebuje.



X.

X.

L. G. 1056.

XANTHIUM: CZEPIEC.
Jest Rodzay mający Płec w półoddzielną. Samce mają Nitek pyłkowych pięć: Kielicha ogólnego łuski iak dachowka zachodzą: Korona leykowata pięć-dzielną: Dno owocowe plewkami osadzone. U Samic Korony nie ma: Pokrywka dwu-liściowa, dwu-kwiatowa: Owoc pestkowy, suchy, kolczysty, przedzielony, z pestką dwu-komorkową. Z trzech Gatunkow, jeden się u nas znajduje.

1469.

XANTHIUM STRUMARIUM. CZEPIEC RZEPISKOWY. Nasi Wieśniacy Rzepiem nazywają, ale że i inne Rośliny już opisane, podobnie od nich są nazwane, dla różnicy więc nazwiemy Czepcem, od czepiających się nasion. U J. Bauhina zowie się *Xanthium sive Lappa minor*: u Pena i Lobela *Xanthium sive Strumaria*. Rośnie przy płotach, kwitnie od Czerwca do iesieni. Znakiem gatunkowym jest Pręt bez-bronny, i Liście serduszkowe trzyżylaste.

Korzeń jest roczny. Pręt prosty dzieli się na gałęzie. Liście są nieco kosmate, stoją na dłu-

gich ogonkach, mają ząbki na przemiany większe i mniejsze. Kwiaty stoją kupkami w kątach liści, i mają podobieństwo do składowanych. Samic jest daleko więcej iak Samcow. Kolce na owocach są haczkowate, dlatego odzienia się łatwo czepiają.

Liście, Kwiaty, a osobliwie Owoc, farbują wełnę i rzeczy włosiane żółtym pięknym kolorem. Z liści, które mają gorzki, soku wygniecionego niektorzy Lekarze zażywają na czyszczenie krwi, w puchlinach i gruczolach. Dekokt z tej Rośliny jest skuteczny w guzach wenerycznych.

L. G. 947.

XERANTHEMUM: KWIA-TOTRWAŁ. Jest Rodzay mający Kwiaty składowane. Głównie pyłkowe są zrosłe. Kwiaty dwupłciowe i Samice są rodzajne. Kielich ma promień farbowany, a łuski jego iak dachowka zachodzą. Dno owocowe pospolicie nagie. Koronka na nasieniu szczecinkowa. Z trzynastu Gatunkow, jeden się w niektórych zabawnych Ogrodach znajduje.

1470. *

XERANTHEMUM ANNUUM: KWIA-TOTRWAŁ RO-CZNY. U J. Bauhina *Xeranthemum*

mum sive Ptarmica quorundam
u Ogrodników *Perpetuelis*. Ma
Pręt zielny. Liście lancetowe,
od Pręta odstawiające. Rośnie
w południowych Kraiach Euro-
py: w naszych Ogrodach co
wiosna sieje się nasienie.

Korzeń roczny. Pręt twardy,
pospolicie stoi prosto, iest z li-

ściami biało popylony. Kwiaty
lśniące stoją na wierzchołkach
pręta: są pojedyncze, pełne,
mniejsze, większe, białe, czer-
wone. Mają to Kwiaty do sie-
bie, że urwane i ususzone bar-
dzo długo trwają bez utrace-
nia koloru.

Z.

Z.

L. G. 1034.

L. G. 1042.

ZANICHELLIA: TRAWNI-
CA. Jest Rodzay mający
Plec w pół-oddzieloną. Korony
nie ma. *Samce* i *Kielicha* nie
mają, tylko Nitkę pyłkową ie-
dną. U *Samic* iest Kielich z ie-
dnej sztuki, guzikow owoco-
wych cztery, i tyleż nasion ro-
dzą. Jeden tylko iest Gatunek.

1471.

ZANICHELLIA PALU-
STRIS: TRAWNICA BEC-
TNA. Rośnie w stojących i
płynących wodach. Pręt dzieli
się na bardzo wiele gałęzi, iest
na Kolanka podzielony, i z ka-
żdego puszcza Korzenie i Liście.
Liście stoją parami, są wąskie,
trawnym bardzo podobne, i ma-
ją obszerne pochwki. Kwiaty
Samice pospolicie cztery, czę-
sto sześć rodzą kosmate nasiona.

ZEA: KUKURYCA. Jest
Rodzay Trawy z Płcią wcale
oddzieloną, którego Kwiaty
Samce i *Samice* w różnych Kło-
sach stoją, i mają *Kielich* dwu-
łupinowy. *Samce* nie mają Ko-
rony, ale Nitek pyłkowych pięć.
Samice mają Koronę dwu-list-
kową: szyję iedną nitkowaną
długą, i rodzą iedno ziarno.
Ziarna wszystkie są skupione i
wpuszczone na dnie podługnym.
Jeden tylko iest Gatunek.

1472.

ZEA MAYS: KUKURYCA
TURECKA PSZENICA. Ro-
śnie dziko w Ameryce: u nas
iest znaioma bardziey podobno
dla ciekawości, iak, ile mi wia-
domo, dla pożytku. Ziarna tey
roczney Rośliny, sadzą się co
rok na wiosnę.

Pręt wyrasta wysoko, i cza-
sem bywa znacznie gruby, iest
pospo-

pospolicie brzuchastemi pochwanii liści otulony. Liście są szerokie, mają ostry obwód, żył wiele, i podobieństwo do trawnych. Kłosa samcowe są na wierchošku Pręta, dosyć długie, i podobne Kłosom traw innych: samice zaś są niżej, brzuchastą pochwą otulone. Ziarna nasienne są lśniące, okrągławe, od spodu nieco rogate, przez połowę w słupek podłużnym utopione.

Odmian tej Rośliny bardzo jest wiele: miiam ia te, które pochodzą od różności Kłosow, albo ziarn białych, żółtych, czerwonych, czarnych, i t. d. Najgłówniejsze są: Amerykańska wielka i pospolita. Amerykańska wyrasta do pięciu łokci wysokości, rodzi bardzo obficie, lecz ciepłych Kraiów potrzebuje: w sześciu bowiem Miesiącach dopiero dojrzewa. Pospolita, nad dwa łokcie rzadko wyższa, lecz w trzech Miesiącach dojrzewa, i na mączne użycie jest przedniejsza.

Ameryka, wschodnia Indya, i część Włochow żyją chlebem z tej Rośliny; zażywają z niej różnych potraw do stołu, robią Piwo &c. Chleb zaś sam przez się nie jest wprawdzie przyjemny, dla ludu przecież dosyć dobry, osobliwie gdy się przyda nieco mąki żytniej. Rzadko kiedy się nie udaie, ile że się nie obawia ani słoty, ani suszy. Nie gardzi żadnym gruntem, owszem na bardzo dobrym buiając zbytnie, ziarn mało rodzi. Godna więc jest w iakiej czę-

ści do utrzymywania, i mogłaby w niedostatku innych urodzaiow niemało żywić ludzi. Ziarna sieją się na wiosnę, poczyniwszy roweczki na przeznaczonym miejscu: ieżeliby gdzie gęsto powschodziły, przegradzą się i na inne miejsce przesadzają. Gdy ziarna dojrzeją, Kłosa się zbiorą, parami powiązane, pod dachem gdzie powieszą, aż uschną: i nakoniec iakim narzędziem z Kłosow wykruszą.

Pręty, gdy uschną, wysmienicie zdadzą się do opalenia pieców, gdzie DREW jest niedostatek. Liście iak świeże, tak suche, są dobrą paszą dla Bydła. Z Prętów, nim zakwitną, a osobliwie z Kłosow samcowych, nim się rozwiją, można warzyć Cukier, albo przynajmniej zdatny Syrop. Słupek Kłosa samcowego, nim ziarna dojrzeją, daie wysmienitą potrawę na stoł iak Szparagi lub Brokoli przyprawioną. Ziarna nasienne, prócz zażycia na Chleb, Kaszę, Piwo &c. tuczą, osobliwie odgotowane, Kury, Gęsi, Kaczki, Gołębie: z otrębami mączając, ukarmić można Bydło, Owce i Wieprze. Też ziarna upalone i przydane do Kakao, czynią Cokoladę bardzo przyjemną.

Było mniemanie Lekarzy: że zażycie pospolite Tureckiej Pszenicy zamula wnętrzności, i zaskornych chorób bydź może przyczyną: lecz doświadczenie ich, inaczej przekonały. Europejczycow i pieśczeni, i świeżo do Ameryki przyby-

li, przymuszeni po większej części do tego pożywienia, nayprędzeyby złych skutkow doznawać powinni: ale nie: owszem przyznawiają, że bez najmniejszego uszkodzenia żywi, posila, do strawienia iest łatwe, i żołądek wolny utrzymuje.

L. S. 974.

ZINNIA: CYNKA. Jest Rodzay mający Kwiaty składane. *Główki* pyłkowe są zrosłe. *Kwiaty* dwu-płciowe, i Samice są rodzajne. *Kielich* iest iaiowo walczkowy, ma *Listki* iak dachowka zachodzące. *Korona* ma na obwodzie albo w promieniu Kwiatow pięć trwałych i niedzielonych. *Dno* owocowe ma plewki. *Koronka* na nasieniu ma dwie proste szczecinki. Dwa są Gatunki, i te w niektórych zabawnych Ogrodach znaiome.

1473. *

ZINNIA PAUCIFLORA:
CYNKA ZOETA. Ma *Kwiaty*

brz Sypulkow. Roć na ta Roślina sieie się co rok na wiosnę, i pochodzi z Peru. Ma *Pręt* prosty, gałęzisty. *Liście* bez ogonkow, stoią na przeciw siebie, są nie zębkowane: trzy-żyłaste, seřduszkowo - lancetowe. Z kątow liści wyrastają gałązki podobne do pręta, ale dłuższe, a na ich wierzchołkach *Kwiaty* stoją pojedynczo. *Kielich* giadki. *Korona* żółta.

1474. *

ZINNIA MULTIFLORA:
CYNKA CZERWONA. Ma *Kwiaty* na szypulkach. Pochodzi z Louisiany, i u nas co rok na wiosnę sieie się nasienie.

Od oka nie łatwo inną postrzedz można rożnicę od Gatunku poprzedzającego, iako, że Kwiatu Promienie są czerwone. Jeżeli bowiem u pierwszego Gatunku Kwiaty nie inają Szypulkow, ale pojedynczo stoią na gałązkach, więc i te podobnie stoią na gałązkach, tylko że gęsciej, a ztąd za szypułki są uznane. *Liście* inają ogonki.

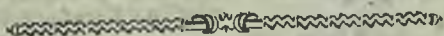


PRZY-

PRZYDATEK

DO

DYKCYONARZA ROSLINNEGO.



W Czasie tym, którego nad pierwszymi dwoma Tomami za-
trudniała się Drukarnia, nadarzające się sposobności da-
ły mi poznawać więcej nie tylko Gatunkow, ale i Rodzaiow
Roślin: które, gdy się już w wydrukowanym porządku al-
fabetowym mieścić nie mogły, podług przyrzeczenia w Wstę-
pie do tego Dzieła uczynionego, zachowałem do osobnego Przy-
datku. Jeżeli w Tomach pierwszych znaki Rodzaiowe nie są
opisane, tu one wyrażam: jeżeli zaś są tylko Gatunki do Ro-
dzaiu już opisanego należące, kładę tylko imię Rodzaiowe.
Liczba zaś Gatunkow ciągnie się swoim porządkiem od osta-
tniej, na ktorej się Tom trzeci zakończył.

Rodzay *Aconithum.*

ACONITHUM NAPEL-
LUS: *TOIAD MORDOWNIK.*
Gatunek ten jest wprawdzie na
swoim miejscu opisany, ale mi
wtedy nie był wiadomy, aby
się w pośrodk Kraju miał naydo-
wać. Widzę teraz, że rośnie
dziko miejscami na Podlasiu,
osobliwie w zaroślach małych
nad strumykami. Cała różnica
tej dzikiej Rośliny jest, że jest
niezbyt wysoka: ile ja rza-
dko nad łokieć wyższą widzia-
łem.

R. *Agrostema.*

1475. *

AGROSTEMA CORONA-
RIA: *KĄKOLNICA OGRO-
DOWA.* Gatunek ten jest ko-
smaty. Ma Liście jałowo lance-
towe. Listki Korony są wyci-
nane, zębkowane, i mają w po-
środku koroneczkę. Rośnie we
Włoszech dziko: u nas utrzy-
muje się w niektórych Ogrodach
zabawnych.

Korzeń dwuroczny. Pręt o-
koło łokcia wysoki, puszcza ga-
łązki kwiatowe na przeciw sie-
bie;

bie ; dolne mają ogonki , przeto-
we są bez ogonkow. Cała Ro-
ślina tak jest biało-kosmata , że
na niey ledwie co znać zielono-
ści : Korona pospolicie jest czer-
wona , i ma w pośrodku koro-
nicznię kołącą : listki iey bardzo
nieznacznie są wycinane. Sieie
się z nasienia ; a pełne , które
się czasem z posianych udują ,
rozumają się przez rozdziela-
nie w jesieni wypustkow korze-
niowych.

R. Aira.

1476.

A I R A CANESCENS :
SMIAŁEK SIWY. U Royena
Aira foliis subulatis, folio florali
spathaceo paniculam inferiore
involvente. Ma Liście szczerinko-
we , z których wierzątkowy
wiechę kwiatową od spodu iak
pochewką otula. Rośnie na po-
lach piaszczystych.

Trawa ta roczna tylko , nie
wyrasta wysoko. Wiecha iey
przed zakwitnieniem jest kłos-
wata. Rośnie całą kępą. Oście
iey są u spodu grubsze i bruna-
tne ; w pośrodku mają drobne
ząbki ; a ku końcowi cienkie ,
białawe , nieco klinowate.

R. Ajuga.

1477.

AJUGA PYRAMIDALIS :
GĄDZIEL ŻŁOTY. Ma Kło-
sy kwiatowe czworo-boczno-py-
ramidalne. Jest kosmary. Liście
korzeniowe są wielkie. Rośnie
w lasach ; kwitnie w Maju.

Tem III.

Korzeń jest dwu roczny. Nie
puszcza włóczegow takich , ia-
kie łążący. Liści kosmate , ma-
ją zęby wielkie. Okręgi kwia-
towe pospolicie w gęsty kłos
skupione , czasem przecięż dol-
ne są nieco od siebie oddalone.
Korona pospolicie błękitna , cza-
sem biała , lub czerwona.

1478.

AJUGA GENEVENSIS :
GĄDZIEL GENEŃSKI. Ma
Liście kosmate , kreskowane. Kie-
liczby kudiata. Rośnie w lasach ;
kwitnie w Lipcu.

Nie mogę być przekonany ,
coby tak istotnie różniło tę Ro-
ślinę od poprzedzającej złotey ,
aby ją za osobny poczytać Ga-
tunek. W innych Rodzaiach
odmiany daleko się znacznie
różnią Liście są wprawdzie nie-
co okrągleysze ; Kielich kosma-
ty ; Korona czerwona.

R. Allium.

1479.

ALLIUM ANGULOSUM :
CZOSNEK ROGATY. U Sy-
reniusza naszego zowie się *Bal-*
bus vomitorius. Ma Pręt nagi ,
dwu-sieczny. Liście równo-sze-
rokie , rynienkowate , na dolney
płaszczyźnie nieco rogate. Oko-
łek kwiatowy stoi płasko.

Rośnie na mokrych miey-
scach ; kwitnie w Maju. Korzeń
za czasem drzewieie. Liście ma-
ją nieiaki podobieństwo do nar-
czyzowych , i częstokroć prawie
płaskie są. Pręt ku wiercho-

M

wi

wi jest nieco rogaty i bregowany.

1480.

ALLIUM URSINUM: CZOSNEK LESNY. U wielu bardzo, nawet u Pliniusza nazywa się *Allium sylvestre*. Ma Pręt nagi, pół-walczkowy. Liście na ogonkach, lancetowe. Okołek kwiatowy stoi płasko.

Rośnie w ciemnych i wilgotnych lasach. Kwitnie w Maiu. Korzeń jest szczecinkami otulony. Liście z korzenia stoją na ogonkach. Roślina ta w skutkach swoich jest jednakowa z tą, która się *Erysimum Alliaria* zowie. Chcąc ją umyślnie utrzymywać, potrzeba ją w Lipcu przesadzać na miejsca wilgotne.

R. Anemone.

1481.

ANEMOME VERNALIS: ZAWILEC WIOSNOWY. Ma Pokrywę na pręciku kwiatowym. Liście są pierzaste. Nasiona stoją prosto. Rośnie w naynieurodzajniejszych lasach, i kwitnie w Maiu.

Liście są nieco podobne do pietruszczanych, albo Zawilcu iaskrowego. Kwiaty żółte, pospolicie nie małe, wielkość ich przecięż nie jest jednakowa.

L. G. 422.

ANTHERICUM: PAIĘCZNICA. Jest Rodzay mający Nirek pyłkowych sześć: O-

twor jeden. Korona ma sześć listków - rozpostartych. Torebka nasienia jest jasiowa. Z trzynastu Gatunkow, tylko następujące naydowałem.

1482.

ANTHERICUM RAMOSUM: PAIĘCZNICA GAŁĘZISTA. Ma Liście płaskie. Pręt gałęzisty. Koronę płaską. Szyłka stoi prosto. Rośnie w lasach; kwitnie w Lipcu.

Korzeń jest trwały. Liście z Korzenia trawiaste, częstokroć znacznie długie. Pręt około łokcia wysoki, gałęzisty, ma rzadkie grona kwiatowe. Korona biała: ile mi się widzieć zdarzało, nie jest zupełnie spłaszczone, ale tylko końce listków były odgięte.

1483.

ANTHERICUM LILIA-GO: PAIĘCZNICA LILIO-WA. Ma Liście płaskie. Pręt pojedynczy. Korona płaska. Szyłka nagięta. Naydowałem ją obficie pod Puławami, i na Podlasiu pod Mielnikiem. Kwitnie w Lipcu i Sierpniu.

Korzeń trwały włosienkowy, idzie głęboko w ziemię. Spou pojedynczego Pręta jest otulony pochewkami liści, które są długie, równo-szerokie. Na wierzchołku Pręta częstokroć nad łokieć wyższego, jest kilka kwiatow białych, na prostych szypułkach na przemiany stojących, i mających między sobą małe pokrywki liściowe.

1484.

1484.

ANTHERICUM OSSIFRAGUM: PAIĘCZNICA ŁOMIGNATOWA. Ma *Liście* mieczkowe. *Nitki* pyłkowe są welniste. Naydowałem na mokrych miejscach pod Ciechanowcem, na łące pod lasem ku wsi Boience. Kwitnie w Sierpniu.

Roślina ta rzadko na ćwierć łokcia wysoka, ma korzeń trwały. *Liście* małe, do trawnych podobne, pręt uspodu pochwami otulają tak, że się zdają, iakoby pod ciężarem iakim spłaszczone były. *Prątek* kończy się kłosem kwiatów, które są żółtawe. Jest mniemanie Gospodarzów zagranicznych: że gdzie się Bydło obficie tą Rośliną pasie, koście w nich mają miękczyć. Owce zaś, lubo się w początkach nią tuczą, iednakże robaki dostawać mają.

L. G. 42.

ANTHOXANTHUM: TRAWA WONNA. Jest Rodzay Trawy mający *Nitek* pyłkowych dwie, i *Otworów* dwa. *Kielich* jest dwu-plewkowy. *Korona* ma dwie plewy ostro zaostrome, i rodzi iedne ziarno. Z trzech Gatunków ieden tylko znalazłem.

1485.

ANTHOXANTHUM ODORATUM: TRAWA WONNA PRAWDZIWA. Ma *Kłos* iakowo-podłużny. *Kwiaty* stoją na

bardzo krotkich szypulkach, i są dłuższe nad oście. Rośnie na wielu łąkach. Kwitnie bardzo wcześniej na wiosnę.

Korzeń trwały tej Trawy ma zapach mocny piżmowy, smak słodkawy i przyjemny: a ztąd rzecz osobliwsza, że żadnych nie naydziej zapisanych doświadczeń około skutków lekarskich. *Liście* i *Kłos* mają zapach Nostrzykowy, i przymieszane do Tabaki, dają iey wiele przyjemności.

Trawa ta, gdzie obficie rośnie, jest iedna z nayprzedniejszych. Bydło i Koniom jest nad wszystkie inne przyjemniejsza i zdrowsza. Trawom innym na siano ususzonym daje zapach bardzo przyjemny. Można ją dwa i trzy razy przez lato kosić. Rozmnaża się obficie przez rozrzućce Korzenie: lecz można na wiosnę lub w wiesieni posiać zebrane nasienie.

R. Antirrhinum.

1468.

ANTIRRHINUM SPURIMUM. WYZZLIN NIEPRAWDZIWY. Ma *Liście* iakowe na przemiany stojące. *Pręty* leżą. Rośnie na łąkach. Kwitnie w Sierpniu.

Korzeń jest tylko roczny. *Liście* kosmate nieco, i okrągławe: dolne stoją parami, wierzchove na przeciw siebie. Sok tej Rośliny z sokiem Lulki, (*Hyoscyamus*,) i Oliwą zmieszany, ma być skuteczny na wrzody rakowe.

M.

L. G.

*L. 9. 818.***ARABIS : GĘSIOWKA.**

Jest Rodzay mający *Nitek* pyłkowych cztery dłuższych, a dwie krótszych. Rodzi *Strączki*. W każdym Listku kielicha jest *Miodownik* iak łuska odgięta. Z dziewięciu Gatunkow, ieden tylko znalazłem.

1487.

ARABIS THALIANA: GĘSIOWKA PIASKOWA. Ma *Liście* na ogonkach lancetowe, całe. Rośnie na piaskach.

Roślina ta roczna rzadko wyrasta na ćwierć łokcia wysoko; ma krótkie gałązki, a na ich wierzchołkach stoją na przemianny Kwiaty drobne białe. Ma być dobrą paszą dla Owiec.

R. Arenaria.

1488.

ARENARIA TRINERVIA: PIASKOWE ZIELE TRZYŻYLASTE. Ma *Liście* iaiowe, zaostrome, żylaste, na ogonkach. Rośnie w lasach. Kwitnie w Sierpniu. Rośliny tej roczny Pręt leży, jest gęzisty. *Liście* stoją na przeciw siebie, a w ich kątach są Kwiaty na szypułkach.

1489.

ARENARIA RUBRA CAMPESTRIS: PIASKOWE ZIELE CZERWONE POLNE. Ma *Liście* nitkowe. *Przysadki* liściowe skórkowate, pochwokowe. Rośnie na pleszczystych pa-

gorkach. Roślina ta niska i roczna, ma czerwone Kwiaty.

R. Avena.

1490.

AVENA PUBESCENS: OWIES WŁOSISTY. Ma niby *Kłosa*. *Kielichy* są trzykwiatowe, u spodu włosiste. *Liście* są płaskie i włosiste. Rośnie na suchych Pastwiskach. Korzeń tej Trawy jest trwały. Zdźbło wyrzsta wyżej łokcia. *Kłos* jest długi, wiełki. *Plewki* lśnią się iak srebro, i są u spodu siaskowe. *Oście* są czarniawe i krzywe.

R. Bromus.

1491.

BROMUS MOLLIS: STOKŁOSA MIĘKKKA. Ma *Wiechę* dość prosto stojącą. *Kłosa* są nieco włosiste, i mają *Oście* proste. *Liście* są kosmate i bardzo miękkie. Rośnie na piaskach, i innych suchych miejscach.

Trawa ta dwuletnia ma podobieństwo do Stokłosa żytny: różni się przecięż, że jest białemi włoskami odziana; że ma kolanka grubsze, walczkowate, od spodu kudłate. *Liście* są na obu stronach bardzo miękkie, i mają bęrgowane pochwki. *Wiecha* ma krótkie Szypułki. Jest każdemu Bydłu, a gdy rośnie na piaskach, i Owcom przyjemną paszą.

1492.

1492.

BROMUS STERILIS:
STOKŁOSA NIERODZAY-
NA. Ma *Wiechę* rozpięrzczą.
Kłoski podługne, dwu-rzędko-
we. *Plewki* kończą się sztyf-
kową ością. Rośnie w lasach i
na roli. Procz wymienionych
znaków gatunkowych, nie ma
nic różniącego, iako tylko, że
Wiecha nieco wisi, i plewy są
dosyć kosmate.

R. Cactus.

1493.

CACTUS OPUNTIA. O-
PUNCYA FIGOWA. Ma *Ko-*
lankę podługno okrągłą wypu-
ski wypuszczające, które wie-
tko są z sobą spoione, i mają
szczecinkowe kolce. Rośnie dzi-
ko w Ameryce, Hiszpanii i we
Włoszech.

Jest to Roślina osobliwsza.
Ma grube, mięsiste, podługno-
okrągłe liście, które bez pnia
i gałązkow są z sobą spoione,
i drobnymi białymi kolcami są
osadzone. Kwitnie w Lipcu. W
jesieni dojrzewa owoc, nakształt
małej Figi czerwonej.

Nayduje się w niektórych za-
bawnych Ogrodach, ale się bez
potrzeby dusi w Oranżeryach:
zimę bowiem tęga wytrzymać
może, i bardziey się słoty boi.
Ziemia naylepsza jest: dwie
części czarney, dwie części roz-
tartego starego gruzu, i jedna
część piasku. Rozmnożenie bar-
dzo łatwe: liść oderżnięty,
przez kilka dni przewiedły, i

przez połowę w ziemi utkwio-
ny, bardzo prędko się przyi-
muje. Liście parzą nakształt
Pokrzywy. Owoć niezły jest i
niezłkodliwy do użycia, ale się
od niego mocz czerwono far-
buje.

L. S. 1030.

CALLA: GRZYBIENIEC.
Jest Rodzay mający wiele *Nitek*
pyłkowych, na dnie owocowym
osadzonych, i z słupkiem zie-
dnoczonych. *Pokrywa* kwiat-
owa jest płaska. *Kolba* kwiat-
ami okryta. *Kwiaty* nie mają a-
ni Kielicha, ani Korony. *Ja-*
gody są wielo-ziarnowe. Z trzech
Gatunkow, ieden się u nas nay-
duje.

1494.

CALLA PALUSTRIS:
GRZYBIENIEC BŁOTNY.
Ma *Liście* serduszkowe. *Pokry-*
wa albo *Pochewka* jest płaska.
Kwiaty na *Kolbie* wszystkie są
dwu-płciowe. Rośnie na bło-
tach. Kwitnie w Czerwcu.

Korzeń trwały, w błocie się
rozłazi. Liście wyrastają z Ko-
rzenia, stoją na ogonkach dłu-
gich, są serduszkowe. Pręt kwia-
towy nagi, około pół łokcia
wysoki, ma na wierzchołku *Kol-*
bę owocową, a pod nią *Liść* ser-
duszkowy ieden, od wierzchu
biały, od spodu zielonawy.

Zagraniczni Pisarze w czasie
nieurodzaju zalecają tę Roślinę
na pożywienie dla ludzi. Zbie-
ra się na wiosnę, suszy, tłu-
cze, i drobna mąka wysiewa,

ktora zmięszana z trzecią częścią mąki zwyczajney, niezły w potrzebie chleb daje.

R. Campanula.

1495.

CAMPANULA LILIFOLIA: DZWONEK LILIOLI-SCIOWY. Jest to ten sam, który Gilibert in *Flora Lithuanica* nazywa *Campanula swaveolens*. Nie ma tak wielkiej różnicy od znaków tego Gatunku, abym miał być do wątpienia nakłonionym. Znaki zaś Gatunkowe są te: Liście wszystkie są lancetowe, z których pręto-we mają ostre ząbki. Kwiaty są w wiechę skupione i nieco wiszą.

Nasz ten Dzwonek rosnący w lasach i w Sierpniu kwitnący, ma Korzeń gruby, podługny, białego soku pełny. Liście dolne u niektórych, ale nie u wszystkich, są jajowe; prętowe, zaś wszystkie lancetowe, a z tych te, które są między kwiatami, nie mają ząbków. Kwiaty są podługne, białe lub błękitne, i mają nieco zapachu. Korzenie są smaczne do żarcia, i mogą się zamiast Rzepy, lub innego żarzyć Warzywa.

1496.

CAMPANULA PYRAMIDALIS: DZWONEK PYRAMIDALNY. U Teodora *Campanula lactaria*: u Dodoneusza *Campanula major*: u innych popolicie *Campanula lactescens*: u Royena *Campanula foliis ovatis glabris, obsolete serratis; ramis brevissimis cauli approximatis*.

Ma Liście gładkie serduszkowe, ząbkowane: prętowe zaś są lancetowe. Pręty są do SITU podobne, niegałęziste. Okółki kwiatowe są bez szypuśkow na boku Pręta.

Zgadza się z Pisarzem *Flora Lithuanica*, że Dzwonek, który mam teraz opisać, jest Matką pyramidalnego, i że pyramidalny właściwy ma swoje odmiany od ziemi, Kraju i pielęgnowania. Nasz rośnie w lasach, i Kwitnie w Sierpniu.

Korzeń jest trwały, nitkowy. Pręt pojedynczy, okrągławy, około półtora łokcia wysoki. Liście dolne wielkie, serduszkowo jajowe, karbowane stoją na ogonkach: środkowe są jajowo-zastrzone, po krótkim ogonku zbiegające. Kwiaty są w krótkie grona skupione, które znowu są do Pręta przytulone: a tak czynią długą wiechę ściśnioną. Korona niewielka błękitnawa. W Ogrodzie ją mieć można z przesadzonych Korzeni: z nasienia, prawda dwa lata czekać trzeba, ale za to udadzą się piękne odmiany.

1497.

CAMPANULA BETONICOFOlia: DZWONEK BUKWICOLISCIOWY. Tak go nazywa *Flora Lithuanica*. Postać i różnica tej Rośliny jest taka, że ją pod żaden Gatunek Linneuszowy podciągnąć nie mogę. Rośnie w lasach: kwitnie w Sierpniu.

Korzeń здаје się być trwały. Pręt okrągły, pojedynczy, nie-
za-

zawsze kosmaty, często na łokieć wysoki naydowałem. Liście na Pręcie, daleko od siebie stoją; naypospoliciey ich bywa cztery: są na długich ogonkach, jaiswe, czasem nieco w lancetowe wpadające; karbowane, kosmate. Kwiatow, ile ja widziałem, kilka tylko było skupionych na wierzchołku Pręta. Kielich kosmaty. Korona błękitna niewielka.

Innych Dzwonkow różnych, albo wątpliwych, *in Flora Lithv.* wyrażonych, dotąd nie naydowałem. Nadarzały mi się na to miejsce widzieć inne; lecz jeszcze z niemi nie śmiem wyjeżdżać.

R. Carex.

1498.

CAREX PALLESCENS: TURZYCA BLADA. Ma Kłos samcowy prosto stojący: *samicowe* wiszą, są jaisowe, i iak dachowka za siebie zachodzą. Torebki nasienne są skupione, przytępione.

Trawa ta trwała, rośnie na błotnych miejscach, i kwitnie, w Maiu. Pospolicie Kłosow iest trzy wiszących, a ieden wierzchołkowy stoi.

1499.

CAREX PANICEA: TURZYCA PROSOWA. Kłosy mają szypułki; stoją prosto, i są od siebie oddalone: *samicowe* są równo-szerokie. Torebki nasienne są nadęte, i nieco przytępione.

Trwała ta Trawa rośnie na błotach, i kwitnie w Maiu. Kłos samcowy iest tylko ieden: *samicowych* iest kilka, wszystkie zaś stoją prosto. Torebek nasiennech iest niewiele, i mają kształt isiowo-trzyboczny.

1500.

CAREX PSEUDOCYPE-RUS: TURZYCA CIBOROWA. Ma Kłosy wszystkie wiszące. Szypułki są podwoyne. Rośnie w kopanych rowach; kwitnie w Maiu.

Kłosow iest na wierzchołku kilka; wiszą, są cienkie, ościiste: samcowy przecięż ieden tylko iest gładki. Torebki nasienne mają długie dzioby zakrzywione.

1501.

CAREX DISTANS: TURZYCA ODSZAWIAJĄCA. Ma Kłosy bezszypułkowe, bardzo daleko od siebie odległe. Pokrywa czyni pochewkę. Torebki nasienne są rogate, i kończą się tęgim ostrzem.

Trawa ta iest w korzeniu trwała: rośnie na błotach, i kwitnie w Maiu. Kłosy wyrastają z Pokrywki pochewkowej.

1502.

CAREX DIVORTIATA: TURZYCA ROZWODOWA. Jest to Gatunek od Linneusza nie opisany: Fraller o nim namięnia pod liczbą 1385. Nazywam tę Trawę rozwodową, dla Kłosa samcowego, aż na samą spod Zdźbła oddalonego. Naydowa-

dawałem na miejscach suchych, słońcu wystawionych.

Liście trawne wyrastają całą gromadką z korzenia. Zdźbło jest nagie. Kłosa są bardzo małe. Na wierzchołku jest kłos samcowy, i blisko niego jeden samcowy bez szypułki. Na spodzie zdźbła między liśćmi korzeniowymi, z pochewki liścia wyrasta prosta szypułka z drugim kłosem samcowym.

L. G. 289.

CELOSIA: KITA. Jest Rodzaj mający Nitek pyłkowych pięć; *Otwor* jeden. *Kielich* trzylisikowy wyraża *Koronę* pięćlisikową. Nitki pyłkowe są u spodu fałdowanym *Miodownikiem* spoione. *Torebka* nasienna horyzontalnie się otwiera. Z osłania Gatunków, jeden się znajduje w zabawnych Ogrodach.

1503. *

CELOSIA CRISTATA: KITA GRZEBIENIATA. U Ogrodników nazywa się *Amaranthus cristatus*. Ma Liście podługzono-łajowe. Szypułki są okrągławe i nieco bregowane. Kłosa kwiatowe podługzne. Roślina ta roczna, rośnie dziko w Azji.

Na Przecie częstokroć łokciowym, i na wierzchołkach gałązków, wyrasta Kolba z kwiatów bardzo ścięśnionych, pospolicie płaskowata, i na wierzchu jak grzebień u Koguta rozpiętrzona. Kolor pospolicie bywa czerwony, czasem żółty, biały

lub upstrzony. Nasienie sieje się wcześniej na Insp-ckie, a potem rozsadki w ogrodzie się rozsadzają.

R. Centaurea.

1504.

CENTAUREA PHRYGIA: CHABER FRYGYSKI. Ma Łuski *Kielicha* pierzaste, odgięte. Liście są nie dzielone, podługzne, i kosmate. Rośnie miejscami na miedzach. Kwitnie w Lipcu.

Korzeń ma trwały. Pręt, ile ja widziałem, pospolicie do łokcia wysokości nie wyrasta, i jest znacznie gałęzisty. Dni pogodnych łuski *Kielicha* się rozpięzają: lecz po deszczu stulają się. Kwiaty są czerwone, Pszczółom użyteczne, noszą bowiem z nich na miód i воск.

L. G. 145.

CENTUNCULUS: MUCHOTRZEW. Jest Rodzaj mający Nitek pyłkowych cztery. *Otwor* jeden. *Kielich* czterdzielny. *Korona* czterdzielna, rozpostarta. Nitki pyłkowe są krótkie. *Torebka* nasienna w poprzecz się otwiera. Jeden tylko jest Gatunek.

1505.

CENTUNCULUS MINIMUS MUCHOTRZEW NAJMNIEJSZY. Ma Liście łajowe na przemiany stojące. Rośnie na piaskach nieco wilgotnych; kwitnie w Czerwcu.

Ka-

Korzeń jest roczny tylko. Pręt gałęzisty, rzadko kiedy na ćwierć łokcia wysoki. Liście drobne, iaiowo - lancetowe, z których niższe stoją na przeciw siebie. Kwiaty są małe, białe.

R. Chærophyllum.

1506.

CHÆROPHYLLUM AROMATICUM: BLEKOTEK KORZENNY. Ma Pręt równy. Listeczki liścia są zębate, nie dzielone. Owoc ma dwie oście. Rośnie na łąkach.

Korzeń ma trwały. Pręt i ogonki liściowe są cienkimi włóskami odziane. Liście składane, a ich listeczki lancetowoiowe. Kwiaty rzadko które są dwupłciowe, lecz część większa samce.

1507.

CHÆROPHYLLUM HIRSUTUM: BLEKOTEK KUDŁATY. Ma Pręt równy. Listeczki liścia są wcinane i zastrzone. Owoc ma dwie ości. Rośnie na suchych miejscach: Kwitnie w Czerwcu.

Korzeń jest trwały. Pręt dęty, około dwóch łokci wysoki. Listeczki tam, gdzie są zębate wcinane, mają białe kropeczki. Kwiaty są białe. Owoc dosyć jest wafeczkowy, a bardziey sztyfowaty: gładki, bęgowany: dwie jego na końcu oście są proste, tegie i przystępione.

R. Cheiranthus.

1508. *

CHEIRANTHUS FENESTRALIS: LEWKOŃIA PYRAMIDALNA. U niektórych Ogrodników nazywa się *Leucosium pyramidale*. Ma Liście głowisto-skupione, odkrzywiane, i na obwodzie fałdzące się. Pręt jest niedzielony. Utrzymuje się u nas w niektórych zabawnych Ogródach.

Pręt jest około pół łokcia wysoki, prosty, i gruby. Liście są lancetowe, popłone, przystępione, bez ogonków, w główkę skupione, odgięte. Zwierchołka pręta wyrasta gałęzista szypułka kwiatowa, na której czerwone lśniące Kwiaty tak są osadzone, że pyramidę wyrażają. Nasienie sieie się na wiosnę: rozsadzki potym rozsadzone w drugim roku kwitną. W ogrodzie rzadko zimę wytrzyma; przecięż i w naczyniach utrzymując, pieszczot wielkich, przez zimę nie potrzebuje, tylko ochrony przeciwko gwałtownym mrozom.

R. Chelidonium.

1509. *

CHELIDONIUM GLAUCUM: JASKOŁECZE ZIELNE. Ma Szypułki iedno kwiatowe. Liście na obwodzie wydrążone, pręt otulające. Pręt gładki. Rośnie dziko w Anglii, Francyi, Wirginii: u nas nay-

duie się w niektórych zabawnych Ogrodach.

Cała ta Roślina jest siwa, i pełna mlecznego soku. Pręt gładki, gruby, gałęzisty, około łokcia wysoki. Liście są nieco kosmate, korzeniowe na przecne części, prętowe zaś na łapki dzielone. Kwiaty wielkie żółte. Nasienie posieie się w jesieni: zimny się nie boi, i lubi ziemię piaszczystą.

R. Chenopodium.

1510.

CHENOPODIUM MURALE: GĘSIA STOPA MUROWA. Ma Liście jajowe, lśniące, zębkowane, zastrzone. Grona kwiatowe są nagie, i gałęziste. Rośnie na groblach. Kwitnie w Sierpniu.

Roślina ta roczna stoi prosto, i jest gałęzista. Liście z jajowych na trzyboczne wpadają. Grona kwiatowe, osobliwie z wierzychowych liści kątów wyrastające prosto, skupiają się, i czynią niby skupioną wiechę.

1511. *

CHENOPODIUM SCOPARIA: GĘSIA STOPA MIOTELOWA. U Ogrodników *Herba pyramidalis*, albo *Belvedere*. Ma Liście równo-szeroko-lancetowe, płaskie, całe. Rośnie dziko w Japonii, Chinach, Grecyi, u nas jest w niektórych zabawnych Ogrodach.

Roślina ta roczna rośnie bardzo gęsto, i często na dwa łokcie wysoko. Nie ma ona za-

dnej piękności z kwiatów, lecz wyrasta w porządną zieloną pyramidę. Nasienie sieie się co rok: można go siać wprawdzie na wiosnę; lecz wcześniejsze i okazalsze będą pyramidy, gdy się posieie w jesieni, a na wiosnę rozsadki rozsadzają.

R. Convallaria.

1512.

CONVALLARIA BIFOLIA: KONWALIA DIFULSCIOWA. Ma Liście serduszkowe. Kwiaty tylko mają po cztery Nitek pyłkowych. Rośnie na trawnych miejscach w zarostach. Kwitnie w Maju i na początku Czerwca.

Roślina ta łatwo niewiedomemu wątpliwość uczynić może, do któregoby należała Rodzaju: mając bowiem tylko nitek pyłkowych cztery, dla innych znaków do Rodzaju Konwalii jest policzona. Korzeń jest trwały. Pręt pojedynczy, a na nim jeden lub dwa liście serduszkowe: na wierchošku Kłos kwiatów białych, z których Pszczoły miód noszą.

R. Convolvulus.

CONVOLVULUS NIL: WILEC BŁĘKITNY. Opisałem tę Roślinę na swoim miejscu w Tomie I i wszystkie jej znaki tak się z gatunkowem Linneusza zgadzały, że nie wątpił bym odmianę bliską tego Gatunku. Miejsce, na którym ją widziałem R. 1784. by-

to od Ciechanowca za młynem Sowka zwanym. Wykopane Korzenie i przesadzone w jesieni, gdy się nie przyjęły, zapewniły mię, iż Roślina jest tylko roczna. W roku więc 1785. upatrywałem nasienia, lecz do samych mrozów dojrzałego upatrzeć nie mogłem, prócz zawiązków na nasieniu się zanożających. Sądziłem, że czasy do dojrzałości nie były dogodne. W R. 1786. 1787. mimo wszelkiego starania już żadney tej Rośliny nie naydowałem: zapewniając mię przecież, że się nayduie podobna na błotach pod Cyranowem i pod Prostynią, lecz bydz w przyzwoitym czasie na tych miejscach, dotąd nie miałem sposobności.

R. Draba.

1513

DRABA AIZOIDES: GEO-DEK GORNY. Ma Pręt nagi, pojedynczy. Liście są mieczykowe, mają obwód włoskowany, i grzbiet ostry. Rośnie na suchych pagórkach. Korzeń jest trwały. Pręt, ile widziałem, bardzo niski. Liście wszystkie z korzenia i kępiasto wyrastają. Kwiaty są żółte.

R. Dracocephalum.

DRACOCEPHALUM MOL-DAVICUM: SMOCZA GEO-WA MELISSA TURECKA. Roślina ta dawniej w niektórych Ogrodach odenimie widziana, jest na swoim miejscu opi-

sana. Poźniey widziałem ją u nas dziko rosnącą w lasach trawnych i w Sierpniu kwitnącą. Liście są łaiowo lancetowe: te zaś, które pod kwiatami, są lancetowe. Kwiaty błękitne. Dziśka nie jest tak okazała, jak ogrodowa.

R. Epilobium.

1514.

EPILOBIUM ROSEUM: WIERZBOWKA ROZOWA. Ma Liście na przeciw, i na przemiany stojące, łaiowo-lancetowe, zębkowane, gładkie. Rośnie w wilgotnych zarostach.

Pręt jest okrągły, gładki; lecz między liśćmi dwusieczny; na wierzchołku białemi włoskami okryty. Liście są zaostrome; dolne stoją na przeciw siebie, wyższe na przemiany. Kwiaty drobne blado-czerwone. Guzik owocowy jest białemi włoskami odziany.

1515.

EPILOBIUM OBSCURUM: WIERZBOWKA CIEMNA. Ma Liście i na przeciw, i na przemiany stojące, lancetowe, gładkie, zębkowane, po przecie zbiegające. Rośnie na miejscach nieco wilgotnych. Kwitnie w Lipcu.

Pręt jest gładki, okrągławy, i bardzo gęstysty, na wierzchołku drobnemi włoskami osadzony. Liście są małe, lancetowe, i mają na ząbkach gruczołki: z tych wyższe są bez ogonków.

Kwia-

Kwiaty drobne czerwone, stoją na szypułkach na przemiany.

R. Eryngium.

1516.

ERYNGIUM AMETHYSTINUM: MIKOŁAJEK BŁĘKITNAWY. U niektórych innych *Eryngium caruleum*. Ma Liście korzeniowe trzy-dzielne, od ogonka nieco pierzone. Rośnie na miedzach: kwitnie w Lipcu.

Cała ta Roślina jest błękitna. Korzeń trwały. Liście są na pół trzy-dzielne. Pokrywa jest u spodu sztyfłatemi szczecinkami otoczona: liście iey są lancetowe, i dłuższe od Głównki kwiatowej.

R. Gallium.

1517.

GALLIUM SAXATILE: PRZYTULIA KAMIENNA. Ma Pręt bardzo gałęzisty, pokładający się. Liście są przewrotnie-jajowe, przytępione, stoją po sześć w Okręgach. Rośnie na gruntach kamienistych: kwitnie w Czerwcu.

Z Korzenia wyrasta Prętów wiele, krotkich, czworo-bocznych, gałęzistych, kładących się. Liście są bardziey lancetowe, i ku wierchoškowi Pręta po cztery tylko w Okręgach stoją. Z kątów liści wyrastają szypułki nie wiele kwiatów mające, ale razem wzięte, czynią nieiakie okółki. Korona biała.

1518.

GALLIUM PENTANDRUM: PRZYTULIA PIĘC-NITKOWA. Pożyczam to imię słusznie *in Flora Lithuanica* dane, dla pięciu nitek pyłkowych w kwiatach się znajdujących. Pisarz tego Dzieła zdaie się pomylić tylko za odmianę Przytulii prawdziwej: lecz stateczna zawsze różnica Nitek pyłkowych, nie pozwala mi bydz tego zdania.

Pręt, ile widziałem, około pół łokcia wysoki, gałęzisty. Liście są szersze i dłuższe, iak u Przytulii prawdziwej, mają oraz na swych końcach białe plamki. Grona kwiatowe niewiele mają Kwiatów. Korona żółtawa, pięć-dzielna. Owoc dwu-guzikowy.

R. Helleborus.

1519.

HELLEBORUS TRIFOLIATUS: CIEMIERNIK TRZYLIŚTKOWY. Gatunek ten, który znajdowałem pod Ciechanowcem, na miejscu Mścichówka zwanym, ani się zupełnie zgadza z znakami Linneuszowemi, ani z ową odmianą, którą Müller za osobny chce mieć Gatunek. U Linneusza Pręt jest tylko jedno-kwiatowy: u Müllera Liście całe: na naszey Roślinie rzecz się ma inaczej, iednakże właściwie jest tylko odmianą.

Z Korzenia wyrastają dwa liście niewielkie, na długich ogon-

gonkach, potrojne, a listeczki ich są na obwodzie karbowane. Pręcik ledwie na ćwierć łokcia wysoko wyrasta; ma ku wierchołkowi parę listeczkow podobnych korzeniowym, ale na krótkich szypułkach. Kwiatów na wierchołku jest kilka. Korona biała. Rośnie w zaroślach wilgotnych: kwitnie w Kwietniu.

R. Hieracium.

1520.

HIERACIUM DUBIUM: **FASTRZĘBIEC WĄTPLI-WY.** Ma Liście całe, iaiowo-podługne. Wypustki od korney wleczą się. Pręc nagi, wielo-kwiatowy. Rośnie na miejscach trawnych: kwitnie w Maiu.

Korzeń tej Rośliny jest trwały. Liście są gładkie, i rozdarte sok mleczny wypuszczają. Na pręcie rzadko kiedy więcey bywa nad dwa Kwiaty. Korona żółta.

1521.

HIERACIUM PRÆMOR-SUM: **FASTRZĘBIEC UGRYZIONY.** Ma Liście iaiowe, dosyć zębkowane. Pręc nagie, gronisty. Kwiaty wierchołkowe pierwey kwitną. Rośnie na łąkach. Kwitnie w Maiu.

Korzeń ma trwały. Pręc czasem około łokcia wysoki, kosmaty, prosty, i dosyć pojedynczy. Liście są miękkie, i mają ogonki. Między kwiatami jest wiele liści albo pokry-

wek kosmatych. Kwiaty żółte małe, stoią częścią na pojedynczych, częścią na gałęzistych Szypułkach.

1522.

HIERACIUM SABAUDUM: **FASTRZĘBIEC SABAUDZKI.** Ma Pręc prosty, wielo-kwiatowy. Liście są iaiowo-tancetowe, zębkowane, pręc w pół otulające. Rośnie na trawnych miejscach: kwitnie w Lipcu.

Korzeń jest trwały. Pręc prosty, około łokcia wysoki, gałęzisty, i liści dosyć mający. Liście są krótkie. Kwiaty nie-małe, ciemno-żółte, stoią na wierchołkach.

R. Hordeum.

1523. *

HORDEUM CÆLESTE: **JĘCZMIEN RYZOWY.** Nie od rzeczy podobno będzie o niektórych Gatunkach Jęczmienia w innych krajach utrzymywanych namienić: które lubo u nas mogą być dotąd nieznaome, mogłyby iednak być użyteczne.

Gatunek ten ma Kwiaty wszystkie dwupłciowe. Ziarna są bez łupin. Naywięcey się tym różni od Jęczmienia zwyczajnego, że ma ziarna nagie. Kłosa są długie, sześć-rzędkowe, lecz od oka zdają się mieć tylko cztery rzędy. Sieie się na wiosnę, i rzadko. Rodzi bardzo obficie. Ziarna dają dobrą mąkę na chleb, i smaczne piwo.

1524. *

1524. *

HORDEUM HEXASTICHON: JEĆZMIEN ZIMOWY. U niektórych *Hordeum hyemale*. Kwiaty wszystkie są dwu-płciowe, i mają oście. Ziarna stoją równomiernie sześciu rzędkami. Utrzymują go w Anglii, Szwajcarach, i gdzie niegdzie w Niemczech.

Częstokroć z sześciu rzędków dwa tylko ziarnami są napełnione, i w tych dolne czasem próżne są: dlatego przecięż ieszcz obficie wydają: Ziarna są wielkie i pękate, na chleb i gorzałkę bardzo zdadne. Gruntu potrzebnie takiego, jak Żyto. Sieie się w jesieni przed zimną, a w Maiu doyrzewa.

1525. *

HORDEUM DISTICHON: JEĆZMIEN RANNY. Kwiaty *Samce* bezbronne stoją na boku dwu-płciowych. Ziarna nasienne stoją w kątach plew, i jak dachówka za siebie zachodzą. Rośnie dziko w Tartaryi nad rzeką Samara: rozmnożony w Europie, utrzymuje się na roli.

Ziarna tego Gatunku mają łupiny cienkie, mniejsze od orkiszowych, osobliwie na piwo prawie nayzdatniejsze. Doyrzewa bardzo wczesnie, i dlatego sieie się dopiero w Czerwcu.

1526. *

HORDEUM NUDUM: JEĆZMIEN NAGI. Kwiaty *Samce* są bez ości, i stoją na bo-

kach przy dwu-płciowych. Ziarna stoją w kątach plew, i jak dachówka za siebie zachodzą, i są bez łupin.

Gatunek ten różni się od rannego tym, że ma nagie ziarna: Wreszcie we wszystkim iest z nim iednakowy.

1527. *

HORDEUM FRUTESCENS: JEĆZMIEN KRZEWISTY. Ma za znak, że iest gałęzisty. Pospolite iest mniemanie, że iest tylko odmianą rannego: iakoż naużyły doświadczenia w Niemczech w Hrabstwie Mansfeld, że po trzech latach w ranny się obraca, iezeli nie będzie na gruncie mokrym utrzymywany.

Nie garózi wprawdzie ani żadnym powietrzem, ani żadnym gruntem: na wilgotnym przecięż i naylepiey się udaie, i naydłużey iednakowy zостаie: a ztąd użytecznym bydź może, gdzie gruntu wiele iest mokrego. Doyrzewa prędko, dlatego zasiewa się dopiero w Czerwcu. Jedno ziarno pospolicie dziesięć Zdźbłów wypuszcza, i tak obficie rodzi, że ieden korzec wysiany daje korcy dwa-naście.

L. S. 1211.

HYDNUM: BĘDEKA KOLCOWA. Jest Rodzay Bdłów mających Głowę horyzontalną, a na dolnej płaszczyźnie Kolce. Pięć iest Gatunków, wszystkie się u nas naydują.

1528.

1528.

HYDNUN IMBRICATUM: **BEDĘKA KOLCOWA DACHOWKOWA.** Ma Trzonek. Głowa jest przesklepiona, Kolce jak dachowka za siebie zachodzą. Rośnie w lasach sosnowych.

Bedłka ta żółtawa, od spodu bledsza, ma i trzonek żółtawy, niegruby. Dolna płaszczyna jest pełna kolców. We Włoszech iey zażywają, lecz nasi Wieśniacy nie ruszają.

1529.

HYDNUN REPANDUM: **BEDĘKA KOLCOWA WYCINANA.** Ma Trzon. Głowa jest gładka, przesklepiona, pogięta. Rośnie w gęstych lasach: jest blade-żółta, i do używania zdalna.

1530.

HYDNUN TOMENTOSUM: **BEDĘKA KOLCOWA KUDEŁATA.** Ma Trzon. Głowa jest lejkowa. Głowa tak się przynajmniej w czasie w górę podnosi, że wyraża podobieństwo do wiadomego lejka. Rośnie w lasach sosnowych.

1531.

HYDNUN AURISCALPIUM: **BEDĘKA KOLCOWA POŁOWKOWA.** Ma Trzon. Głowa tylko jest przez połowę. Bedłka ta jest mała, kosmata, brunatno-żółta. Trzonek cienki. Głowa ma tylko połowę zwyczajney okągłości. Rośnie w lasach sosnowych.

1532.

HYDNUN PARASITICUM: **BEDĘKA KOLCOWA PODSZEWNICOWA.** Trzona nie ma. Głowa jest kosmata, okągławo-marszczona. Rośnie na Drzewach.

R. Myrtus.

1533.

MYRTUS COMMUNIS: **MIRT ZWYCZAYNY** Kwiaty stoją pojedynczo, i mają dwuliściową *Pokrywkę*. Rośnie tylko w południowej Europie, Azji i Afryce: u nas w niektórych Ogrodach zabawnych chowa się w naczyniach.

Gatunku tego bardzo wiele jest odmian, osobliwie co do liści. Najpospolitszy ma liście drobne, isiówe, bardzo zagęszczone, i Ogrodnicy wycinają z niego piramidy, lub inne wyinalazki. Kwiat jest biały. Jagody, gdy dojrzeją, czarne. Wreszcie Krzew ten w naczyniach przymuszony, nie może przyrodzoney swojej dorosć wysokości.

Rozmnaża się bardzo łatwo: każda bowiem latorośl odłamana, przez połowę z liści ogołconą, u spodu nieco rozczepioną, w ziemię w naczyniu wsadzona, i polewaniem pielęgnowana, puszcza Korzenie. Przechowania ciepłego na zimę nie potrzebuje: dosyć będzie, gdy się postawi na takim miejscu, gdzie gwałtowne mrozy zaszkodzić nie będą mogły.

Liście

Liście osobliwie rozarte, mają zapach balsamiczny: z nich i z Kwiatów, można pędzić wodę bardzo orzeźwiającą. Jagody mają w sobie korzenność, i z nich przez wygotowanie można mieć воск na świece zdatny.

R. Ornithogalum.

1534. *

ORNITHOGALUM NARBONENSE: *S NIEDEK FRANCUZKI*. U innych *Ornithogalum monspessulanum*. Ma *Gruno* kwiatowe podługne. *Nizki* pyłkowe są skorkowate, lancetowe. *Szypułki* daleko od pręta odstawiają. *Kwiaty* są otwarte. Rośnie dziko w Francyi: u nas w niektórych zabawnych nayduie się Ogrodach.

Korzeniem trwałym jest Cebulka. Liście z Korzenia są nakształt trawnych, równo-szerokie. Pręt około pół-łokcia wysoki. Kwiaty białe. Rozmnaża się bez starania bardzo obficie w swoich Cebulkach.

R. Phyteuma.

1535.

PHYTEUMA ORBICULARIS: *RAPUNKUŁ DZIKI OKRĄGŁY*. Ma *Gławkę* kwiatową okrągłą. Liście są zębkowane, a z tych, te, które z korzenia wyrastają, są serduszkowe. Rośnie w lasach osobliwie

pagorkowatych: kwitnie w Czerwcu.

Korzeń jest trwały, kręgielkowy. Pręt rzadko kiedy bywa gałęzisty, około pół-łokcia wysoki, ma wiele liści, i kończy się główką kwiatową. Liście korzeniowe stoją na długich ogonkach, mają okrągławę ząbki: prętowe są bardziej zastrzone, i pręt otulaia: te, które są między kwiatami, są iaiowo-lancetowe, z długim ostrzem. Kwiaty błękitne: główka, w którą są skupione, w początkach jest pół-okrągła, daley zaś potym staie się owalną.

R. Polygonum.

1536 *

POLYGONUM ORIENTALE: *RDEST WYSOKI*. U Ogrodników zowie się *Perisicaria orientalis*. Ma *Nitek* pyłkowych siedm, *Otworów* dwa. Liście są iaiowe. *Przysadki* liściowe są tacowate, i włoskami osadzone. Pręt prosty. Rośnie dziko w Indyi, u nas iest w niektórych zabawnych Ogrodach.

Korzeń iest roczny. Pręt kolkowaty, gałęzisty, czaseru na cztery łokcie wysoki. Liście są wielkie i piękne. Kłosa kwiatowe są długie, pięknie czerwone, i kwitną od Sierpnia aż do zimy. Nasienie co rok sieie się wcześniej na wiosnę, a potym się rozsadki rozsadzają.



REGESTR

Imion Roślinnych tak Rodzajowych, iako i Gatunkowych istotnych, ktoremi od Pisarzow, Lekarzow, Ogrodnikow, &c: są nazwane.

Uczyniłem w Wstępie przyrzeczenie, że na końcu Dzieła tego, kilkoraki napiszę Regestr około tych Roślin, które w nim będą wymienione. Wypełniam to teraz, z nieiako przecież odmianą. Kiedy bowiem chęć moja jest, ile tylko ze mnie być może, czytającym być iak naużyteczniejszym, czyliż nie mam odmienić, co mi się do tego końca być zdaie użyteczniejszego? Regestr więc ten imion będzie łacińskich; drugi będzie imion Polskich; trzeci zażycia Roślin ekonomicznego; czwarty zażycia lekarskiego: a w tych dwóch ostatnich pomieszczą się bez osobnego Regestru i te części Roślin cudzych, które kupniemy. Nakoniec opiszę Rodzaje Roślin w tym Dziele wspomnianych porządkiem Układu Linneusza, co do poznawania Roślin nieznającym, wielką mniemam uczyni łatwość.

Co się tyczy tego pierwszego Regestru, kilkoraki przypadki zdarzyć się mogą. 1mo. Słyszysz kto inię nap: *Acer*; chce wiedzieć czyli to jest tylko Gatunek, czyli Rodzaj cały: alisci widząc, że jest tylko same bez przydatku, ma się dorozumieć, że jest Rodzajowe, i pod literą A. w Dykcyonarzy napisane. 2do. Chce się nap: dowiedzieć o imieniu *Abies* uyrzy wyrażono *Abies-Pinus*: więc się ma domysleć, że to jest Gatunek, i że mu pod Rodzajem *Pinus* w Dykcyonarzy przebiegać trzeba, aż napadnie na *Pinus-Abies*. 3tio. Lekarze i Ogrodnicy nazywają częstokroć wcale innym imieniem: chce nap: wiedzieć, co to jest za Roślina, którą Ogrodnicy nazywają *Flos solis*; szukając w Regestrze naydzie *Flos solis - Helianthus annuus*: więc się ma domyslać, że w Dykcyonarzy jest opisana pod Rodzajem *Helianthus*, iego Gatunkiem *Annuus*.

A.

Abies. - *Pinus.*
Abrotanum. - *Artemisia.*
Absinthium. - *Artemisia.*
Acanthium. - *Onopordon.*

A.

Acer.
Acetabulum. - *Peziza.*
Acetosa. - *Rumex.*
Acetosella. - *Oxalis.*

N

Aceto.

Acetose'lla. - Rumex.
Achillea.
Actnos. - Thymus-
Aconithum.
Acorus.
Acrostichum.
Actaea.
Adiantum.
Adoxa.
Ægopodium.
Æsculus.
Æthusa.
Agaricus.
Ageratum. - Achillea.
Agrimonia.
Agrostema.
Agrostis.
Aira.
Ajuga.
Alcea.
Alcea. - Malva.
Alchemilla.
Alisma.
Alliaria. - Erysimum.
Allium.
Alnus. - Betula.
Alopecurus.
Alsinastrium. - Elatine.
Alsine.
Althæa.
Alyssum.
Amaranthus.
Amaranthus cristatus. - Celosia
cristata, P. *
Amarella. - Gentiana.
Amaryllis.
Ambrosia.
Amellus. - Aster.
Anomum.

Ampeloprasum. - Allium.
Amygdalus.
Amyris.
Anagallis.
Anagallis aquatica. - Veronica.
Ananas. - Bromelia.
Anchusa.
Andromeda.
Anemone.
Anethum.
Angelica.
Anisum. - Pimpinella.
Anserina. - Potentilla.
Anthemis.
Anthericum. P. *
Anthora. - Aconithum.
Anthoxanthum. P. *
Anthyllis.
Anthriscus. - Scandix.
Anthriscus. - Tordylium.
Antifi. - Tragopogon porrifolium.

Antirrhinum.
Aparine. - Gallium.
Apium.
Apocynum.
Aquilegia.
Arabis. P. *
Arbutus.
Archangelica. - Angelica.
Arctium.
Arenaria.
Argemone. - Papaver.
Aristolochia.
Armeniaca. - Prunus.
Armeria. - Dianthus.
Armeria. - Statice.
Armoracia. - Cochlearia.
Arnica.

Arte-

P. * Gdziekolwiek takowy znak się znajduje ; oznacza , że ten Ro-
dzay lub Gatunek jest opisany w Przydatku.

Artemisia.
Arum.
Aruncus. - Spiraea.
Arundo.
Asarum.
Asclepias.
Asparagus.
Asperugo.
Asperula.
Asphodelus.
Asplenium.
Asa fetida. - Ferula.
Aster.

Astragalus.
Athamantia.
Atriplex.
Atropa.
Aurantium. - Citrus.
Auricula. - Hieracium.
Auricula. - Peziza.
Auricula. - Primula.
Auricula. - Tremella.
Auriscalpium. - Hydnum. P. *
Avellana. - Colurus.
Avena.

B.

B.

Ballota.
Balsamina. - Impatiens.
Balsamina. - Momordica.
Balsamita. - Tanacetum.
Barbarea. - Erysimum.
Bardana. - Arctium Lappa.
Basilicum. - Ocimum.
Batatas. - Convolvulus.
Beccabunga. - Veronica.
Behen. - Cucubalus.
Bella dona. - Atropa.
Bellis.
Belvedere. - Chenopodium Sco-
paria. P. *
Benzoin. - Laurus.
Berberis.
Beta.
Betonica.
Betula.
Betulus. - Carpinus.
Bidens.
Bidens. - Coreopsis.
Bistorta. - Polygonum.
Bixa.

Blitum.
Blitum. - Amaranthus.
Boletus.
Bonus Henricus. - Chenopodium.
Borrage.
Botrytis. - Brassica.
Bovista. - Lycoperdon.
Brasica.
Briza.
Bromelia.
Bromus.
Bryonia.
Bryum.
Bubon.
Bulbocastanum. - Bubon.
Bulbonac. - Lunaria rediviva.
Bunium.
Bupthalmus. - Anthemis st-
vensis.
Bupleurum.
Bursa Pastoris. - Thlaspi.
Butomus.
Buxus.
Byssus.

C.

Cacao. - Theobroma.
Cactus.
Cæsalpinia.
Calamagrostis. - Arundo.
Calceolus. - Cypripedium.
Calendula.
Calla. P. *
Callitriche.
Calmus.
Caltha.
Cambogia.
Campanula.
Camphora. - Laurus.
Canna.
Cannabis.
Cantharellus. - Agaricus.
Capillus Veneris. - Adiantum.
Capparis.
Caprea. - Salix.
Caprifolium. - Lonicera.
Capsicum.
Caragana. - Robinia.
Cardamine.
Cardamomum. - Amomum.
Cardiaca. - Leonurus.
Cardunculus. - Cynara.
Carduus benedictus. - Centaurea benedicta.
Carex.
Carica. - Ficus.
Carlina.
Carota. - Daucus.
Carpinus.
Carthamus.
Carum.
Carvi. - Carum.
Caryophyllata. - Geum urbanum.
Caryophyllus.
Caryophyllus. - Dianthus.
Cassia. - Laurus.
Castanea. - Fagus.
Cataria. - Nepeta.

C.

Cauliflora. - Brassica.
Cedrus. - Pinus.
Cegnum morionis. - Typha latifolia.
Cembra. - Pinus.
Centaurea.
Centaureum. - Centaurea.
Centaureum. - Gentiana.
Centinodia. - Polygonum aviculare.
Centummorbia. - Lysimachia Nummularia.
Centunculus. P. *
Cepa. - Allium.
Cerastium.
Cerasus. - Prunus.
Ceratonia.
Ceratophyllum.
Cereale. - Secale.
Cerefilium. - Scandix.
Cervaria. - Athamanta.
Cervicaria. - Campanula.
Chærophylum.
Chamacyparissus. - Santolina.
Chamasyce. - Euphorbia.
Chamomilla. - Matricaria.
Chara.
Cheiranthus.
Cheiri. - Cheiranthus.
Chelidonium.
Chenopodium.
Chondrilla.
Chrysanthemum.
Chrysocoma.
Chrysosplenium.
Cicer.
Cichoreum.
Cicla. - Beta.
Cicuta.
Cinamomum. - Laurus.
Cinchona.
Cineraria.

Cistus.

Regestr

Imion łacińskich.

Cistus.
Citrullus. - Cucurbita.
 Citrus.
 Clathrus.
 Clematis.
 Clinopodium.
 Clutia.
 Clypeola.
 Cnicus.
Ceculus. - Menispermum.
 Cochlearia.
 Cocos.
 Coffea.
 Copix.
 Colchicum.
 Collutea.
 Comarum.
 Conferva.
 Conium.
Conselida. - Delphinium.
 Convallaria.
 Convolvulus.
Convolvulus. - Polygonum.
 Conyza.
 Copayfersa.
 Corchorus.
 Coreopsis.
 Coriandrum.
Coriaria. - Rhus.
 Corispermum.
 Cornus.
Corona Imperialis. - Fritularia
 Imperialis.
Corona solis. - Helianthus an-
 nuus.
 Coronilla.

D.

Dactilis.
 Daphne.
 Datura.
 Daucus.
 Delphinium.

Coronopus. - Cochlearia.
Coronopus. - Plantago.
Corrigiola. - Polygonum avicu-
 lare.
 Corylus.
Cotinus. - Rhus.
Cotula. - Anthemis.
 Cotyledon.
Courbaril. - Hymenæa.
 Crataegus.
 Crepis.
Crista Galli. - Rhinanthus.
 Crocus.
 Croton.
Cruciata. - Valantia.
Crus Galli. - Panicum.
 Cucubalus.
 Cucumis.
 Cucurbita.
 Cuminum.
 Cupressus.
 Curcuma.
 Cuscuta.
Cyanus. - Centaurea.
 Cycas.
 Cyclamen.
Cydonia. - Pyrus.
Cynapium. - Æthusa.
 Cynara.
 Cynoglossum.
Cynops. - Plantago.
 Cynosurus.
Cyparissias. - Euphorbia.
 Cyperus.
 Cypripedium.
 Cytisus.

D.

Dens Canis. - Erythronium.
 Denteria.
 Dianthus.
 Dictamnus.
 Digitalis.

Regestr

Union łacińskich.

Dioenea.
Dipsacus.
Donax. - Arundo.
Dorenicum.
Draba.
Dracena.

Draco. - Dracena.
Dracophalum.
Drancunculus. - Artemisia.
Drosera.
Dryopteris. - Polypodium.
Dulcamara. - Solanum.

E.

Ebenus.
Ebulus. - Sambucus.
Echinops.
Echium.
Elatine.
Elatine. - Antirrhinum.
Ely nus.
Embolus. - Mucor.
Eupetrum.
Endivia. - Cichoreum.
Epidendrum.
Epigeios. - Arundo.
Epiglottis. - Astragalus.
Epilobium.

E.
Epipogium, - Satyrium.

Equisetum.
Erica.
Erigeron.
Eriophorum.
Ervum.
Eryngium.
Erysimum.
Erythronium.
Esula. - Euphorbia.
Eupatorium.
Eupatorium. - Agrimonia.
Euphorbia.
Euphrasia.

F.

Faba. - Vicia.
Faniculum. - Anethum.
Fagopyrum. - Polygonum.
Fagus.
Falcaria. - Sium.
Farfara. - Tussilago.
Ferula.
Festuca.
Ficaria. - Ranunculus.
Ficus.
Filago.
Filipendula. - Spiraea.
Filix. - Polypodium.
Flammula. - Clematis.
Flammula. - Ranunculus.
Flos Africanus. - Tagetes.

F.

Flos Cuculi. - Lychnis.
Flos Mexicanus. - Mirabilis Jalapa.
Flos Passionis. - Passiflora caerulea.
Flos solis. - Helianthus annuus.
Flos Trinitatis. - Viola tricolor.
Fontanella.
Fontinalis.
Fragaria.
Frangula.
Fraxinus.
Fritularia.
Fuga Daemonum. - Hypericum perforatum.
Fumaria.

G.

G.

Galanga. - Maranta.
Galbanum. - Bubon.
Galanthus.
Galega.
Galeobdolon. - Galeopsis.
Galeopsis.
Gallium.
Genista.
Gentiana.
Geranum.
Gum.
Guthago. - Agrostema.
Gladiolus.

H.

Hamatoxylum.
Hedera.
Hedera terrestris. - Glechoma
 hederacea.
Hedysarum.
Helenium. - Inula.
Helix. - Hedera.
Helleborus.
Heracleum.
Herba pyramidalis. - Chenopo-
 dium Scoparia. P. *
Herniaria.
Hepatica. - Anemone.
Hepatica alba. - Parnassia palu-
 stris.
Hesperis.
Hieracium.
Hippocastanum. - Aesculus.

I.

Iacea. - Centaurea.
Jacobaea. - Senecio.
Jalapa. - Convolvulus.
Jalappa. - Mirabilis.
Jasione.

G.

Glaucum. - Isatis tinctoria.
Glycyrrhiza.
Gnaphalium.
Gomphrena.
Gongyloides. - Brassica.
Gossypium.
Grana Paradisi. - Amomum.
Granatum. - Punica.
Gratia Dei. - Gratiola.
Gratiola.
Grossularia. - Ribes.
Gutta. - Cambogia.
Guaiaacum.

H.

Hippuris.
Hordeum.
Hottonia.
Humulus.
Hyacinthus.
Hydnum. P. *
Hydrocharis.
Hydrocotyle.
Hydropiper. - Elatine.
Hydropiper. - Polygonum.
Hymenaea.
Hyoscyamus.
Hyoseris.
Hypericum.
Hypnum.
Hypochaeris.
Hypopithis. - Monotropa.
Hyssopus.

I.

Jasminum.
Iberis.
Icorodonia. - Teucrium.
Ilex.
Illecebrum.

Impatiens.
 Imperatoria.
 Indigofera.
 Inula.
Folitus. - Byssus.
Iontblaspi. - Clypeola.
Fonquilla. - Narcissus.
Ipecacaunha. - Lonicera.
 Iris.

Iris. - Sisymbrium.
Iris suetica. - Amaryllis formosissima.
 Isatis.
 Isnardia.
 Juglans.
 Iuncus.
 Iungermannia.
 Juniperus.

K.

Kämpferia.

L.

Lachryma Jobi. - Coix.
 Lactuca.
Ladanum. - Galeopsis.
 Lamium.
Lappa. - Arctium.
Lappula. - Myosotis.
 Lapsana.
Larix. - Pinus.
 Laserpitium.
 Lathraea.
Lathyrus. - Euphorbia.
 Lathyrus.
Laureola. - Daphne.
 Laurus.
 Lavandula.
 Ledum.
 Lemna.
Leus. Ervum.
Lentiscus. - Pistacia.
 Leontodon.
 Leonurus.
 Lepidium.
Leucanthemum. - Chrysanthemum.
Leucoium. - Cheiranthus.

M.

Mahagoni. - Swietenia.
Majorana. - Origanum.
Malus. - Pyrus.

L.

Levisticum. - Ligusticum.
 Lichen.
 Ligusticum.
Lilac. - Syringa.
 Lilium.
Lilio-Narcissus. - Fritularia Meleagris.
Linaria. - Antirrhinum.
Lingua. - Ranunculus.
 Linnæa.
Linophillon. - Thesium.
Linsyris. - Chrysocoma.
 Linum.
 Lithospermum.
Lecusta. - Valeriana.
 Lolium.
Lonchitis. - Polypodium.
 Lonicera.
 Lunaria.
Lunaria. - Osmunda.
Lupulus. - Humulus.
Luteola. - Reseda.
Lucocotnum. - Aconithum.
Lycopersicum. - Solanum.

M.

Malva.
 Maranta.
 Marchantia.

Mari-

Regestr

Imion łacińskich.

Mariscus. - Schoenus.
Martagon. - Lilium.
Marum. - Teucrium.
Mays - Zea.
Marrubium.
Matricaria.
Medicago.
Melampyrum.
Meleagris. - Fritularia.
Melianthus.
Melica.
Melilotus. - Trifolium.
Melissa.
Melissophyllon. - Melittis.
Melittis.
Melo. - Cucumis.
Melongena. Solanum.
Menispermum.
Mentha.
Menyanthes.
Mercurialis.
Mespilus.
Meum. - Athamantia.
Mezereum. - Daphne.
Milium.

N.

Narcissus.
Nardus.
Napellus. Aconitium.
Napobrassica. - Brassica.
Napus. - Brassica.
Nasturtium. - Sisymbrium.
Nasturtium indicum. - Tropæ-
 lum.
Nepeta.

O.

Ocimum.
Odontides. - Euphrasia.
Oenanthe.
Oenothera.

Mimosa.
Mirabilis.
Mirtyllus. - Vaccinium.
Mnium.
Mollugo. - Gallium.
Momordica.
Monorchis. - Ophrys.
Monotropa.
Montia.
Morio. - Orchis.
Morsus Gallinae. - Alsine media.
Morsus Ranae. - Hydrocharis.
Morus.
Mucedo. - Mucor.
Mucor.
Musa.
Muscipula. - Dicenea.
Myagrum.
Myosotis.
Myosurus.
Myrica.
Myriophyllum.
Myristica.
Myrtus.

N.

Nerium.
Nicotiana.
Nidus avis. - Ophrys.
Nigella.
Noli tangere. - Impatiens.
Noli me tangere. Mimosa sen-
 sitiva.
Nymphæa.

O.

Olea.
Oleander. - Nerium.
Onobrychis. - Hedysarum.
Ononis.

Ono-

Registr

Imion łacińskich.

Onopordon.
Ophioglossum.
Ophrys.
Opulus. - Viburnus.
Opuntia. - Cactus. P. *
Orchis.
Oreoselinum. - Athemantha.
Origanum.
Orleans.
Ornithogalum.
Ornithopus.

P.

Padus. - Prunus.
Pæonia.
Panicum.
Papaver.
Papaver cornutum. - *Chelidonium corniculatum.*
Papaver spumeum. - *Cucubalus Behen.*
Pardalisanthes. - *Doronicum.*
Parietaria.
Paris.
Parthenium. - *Matricaria.*
Parnassia.
Passiflora.
Pastinaca.
Patientia. - *Rumex.*
Pecten Veneris. - *Scandix.*
Pedicularis.
Peplis.
Peplus. - *Euphorbia.*
Pepo. - *Cucurbita.*
Periclymenum. - *Lonicera.*
Perpetuelis. - *Xeranthemum annuum.*
Persica. - *Amygdalus.*
Persicaria. - *Polygonum.*
Persicaria orientalis. - *Polygonum orientale.* P. *
Petasites. - *Tussilago.*
Petroselinum. - *Apium.*

Ornus. - Fraxinus.
Orobanche.
Orobus.
Orontium. - Antirrhinum.
Oryza.
Osinunda.
Ostruthium. - Imperatoria.
Otites. - Cucubalus.
Oxalis.
Oxyacantha. - Cratægus.
Oxycoccus. - Vaccinium.

P.

Peziza.
Phalaris.
Phallus.
Phascum.
Phaseolus.
Phlegopteris. - **Polipodium.**
Phellandrium.
Phleum.
Phoenix.
Phragmitis. - **Arundo.**
Phyteuma.
Picea. - **Pinus.**
Picris.
Pillularia.
Pilosella. - **Hieracium.**
Pimenta. - **Myrthus.**
Pimpinella.
Pinguicula.
Pinus.
Piper.
Pistacia.
Pisum.
Plantago.
Plantago aquatica. - **Alisma.**
Platanus.
Pneumonanthe. - **Gentiana.**
Poa.
Podagraria. - **Egopodium.**
Polemonium.
Polyanthes.

Poly-

Regestr

Imion iacińskich.

Polygala.
Polygonatum. - *Convallaria.*
Polygonum.
Polypodium.
Polytrichum.
Poma amoris. - *Solanum Lycopersicum.*
Populus.
Porrum. - *Allium.*
Portula. - *Peplis.*
Portulaca.
Potamogeton.
Potentilla.
Poterium.
Prenanthes.
Primula.

Prinus. - *Quercus.*
Prunella.
Prunus.
Pseudo Acacia. - *Robinia.*
Pseudo Capsicum. - *Solanum.*
Pseudo Narcissus. - *Narcissus.*
Psyllium. - *Plantago.*
Pteris.
Pulegium. - *Mentha.*
Pulmonaria.
Pulsatilla. - *Anemone.*
Punica.
Pyrethrum. *Anthemis.*
Pyrola.
Pyrus.

Q.

Quercus.

R.

Radiola. - *Linum.*
Ranunculus.
Rapa. - *Brassica.*
Raphanistrum. - *Raphanus.*
Raphanus.
Raphanus. - *Cochlearia Armoracia.*
Rapunculus. - *Campanula.*
Reseda.
Rhabarbarum. - *Rheum palmatum.*
Rhabarbarum Monachorum. - *Rumex Patientia.*
Rhamnus.
Rheum.
Rhinanthus.

R.

Rhoeas. - *Papaver.*
Rhus.
Ribes.
Riccia.
Ricinus.
Ritro. - *Echinops.*
Robinia.
Robur. - *Quercus.*
Rosa.
Rosmarinus.
Rubia.
Rubus.
Rumex.
Ruta.
Ruta muraria. - *Asplenium.*

S.

Sabina. - *Juniperus.*
Saccharum.
Sagina.

S.

Sagittaria.
Salicaria. - *Lythrum.*
Selix.

Salsa.

Regestr

Imion łacińskich.

Salsaparilla. - Smilax.
Salsifi. - Scorzonera hispanica.
Salsola.
Salvia.
Sambucus.
Samolus.
Sanguisorba.
Sanguisorba. - Poterium.
Sanicula.
Santolina.
Saponaria.
Sassafras. - Laurus.
Satureia.
Satyrium.
Saxifraga.
Saxifraga. - Pimpinella.
Scabiosa.
Scabiosa. - Centaurea.
Scandix.
Scammonia. - Convolvulus.
Scariola. - Lactuca.
Sceptrum Carolinum. - Pedicu-
 laris.
Schanoprasum. - Allium.
Schænus.
Scilla.
Scirpus.
Scleranthus.
Scolopendrium. - Asplenium.
Scolymus. - Cynara.
Scorodrasum. - Allium.
Scoparia. - Chenopodium. P. *
Scorpioides. - Myosotis.
Scorzonera.
Scrophularia.
Scutellaria.
Secale.
Sedum.
Selago. - Lycopodium.
Selinum.
Sempervivum.
Senecio.
Senegal. - Mimosa.
Sensitiva. - Mimosa.

Serapias.
Serpillum. - Thymus.
Serratula.
Seseli.
Sherardia.
Sideritis.
Silaus. - Peucedanum.
Silene.
Siliqua. - Ceratonia.
Sinapis.
Sisarum. - Sium.
Sison.
Sisymbrium.
Sitodium.
Smilax.
Soda. - Salsola.
Solanum.
Solidago.
Sonchus.
Sophia. - Sisymbrium.
Sorbus.
Sparganium.
Spartium.
Spelta. - Triticum.
Spergula.
Sphagnum.
Spicantbus. - Osmunda.
Spica venti. - Agrostis.
Spinacia.
Spiræa.
Splachnum.
Spondylium. - Heracleum.
Squamaria. - Lathræa.
Stachys.
Statice.
Stellaria.
Stipa.
Stramonium. - Datura.
Stratiodes.
Struthiopteris. - Osmunda.
Strychnos.
Styrex.
Suber. - Quercus.
Subularia.

Succisa.

Regestr

Imion łacińskich.

Succisa. - Scabiosa.
Swietenia.

T.

Tabacum. - Nicotiana.
Tacamahaca. - Populus balsamifera.

Tagetes.
Tanacetum.
Taraxacum. - Leontodon.
Taxus.

Tazetta. - Narcissus.
Terebinthus. - Pistacia.
Terrabit. - Galeopsis.
Tetralix. - Erica.
Tenacrium.
Thelictum.

U.

Ulmaria. - Spiraea.
Ulmus.
Ulna.
Unifolium. - Parnassia palustris.

V.

Vaccaria. - Saponaria.
Vaccinium.
Valantia.
Valeriana.
Vanilla. - Epidendrum.
Veratrum.
Verbena.
Verbascum.
Veronica.
Viburnum.
Vicia.
Vinca.

X.

Xanthium.
Xeranthemum.

Z.

Zanichellia.
Zea.

Symphitum.
Syringa.

T.

Thapsus. - Verbascum.
Thea.
Thelipteris. - Acrostichum.
Trachelium. - Campanula.
Tragacantha. - Astragalus.
Tribulus aquaticus. - Trapa natans.

Trifolium febrinum. - Menyanthes trifoliata.
Tripmadam. - Sedum album.
Tuber. - Lycoperdon.
Tuberosa. - Polianthes.

U.

Urtica.
Utricularia.
Uva crista. - Ribes.
Uva Ursi. - Arbutus.

V.

Vincetoxicum. - Asclepias.
Virgaurea. - Solidago.
Viola.
Viola matronalis. - Hesperis matronalis.
Viola nocturna. - Hesperis tristis.
Viscaria. - Lychnis.
Viscum.
Vitalba. - Clematis.
Vitis.
Vitis idaa. - Vaccinium.
Vulvaria. - Chenopodium.

X.

Xylosteum. - Lonicera.

Z.

Zingiber. - Amomum.
Zinnia.

RE-

REGISTER

Imion Polskich.

Imiona Polskie naygłówniey są brane z Zielnika Polskiego Syreniusza, gdziekolwiek tylko zgadzała się Roślina z tą, którą Syreniusz opisywał. Kiedy zaś wiele Roślin w Syreniuszu niedostaie, albo opisane od niego nie zdawały się zgadzać z temi, które się w tym Dziele nayduią: wtedy dałem imię albo takie, iak pospolicie nazywają, jeżeli są wiadome: albo jeżeli nikt nazwać nieumiał, nazwałem przepolszczonym imieniem. Ztymwszystkim w różnych stronach różnie nazywać mogą: lecz ią pisałem na Podlasiu.

Jeżeli iedna Roślina dwoiako nazwana była, iedno imię obracałem na rodzajowe: jeżeli dwie Rośliny iedno miały imię, a wcale różne były, mniej znaną nazwałem inaczej: ztąd wypadło to, że wszystkie Rośliny z imienia nawet nie są pomieszczone, ale rozróżnione, co moim zdaniem gdy będzie ustatcznione, w poznawaniu wiele pomoże. Przestrzedz tu tylko mam o tym: że gdzie iedno tylko łacińskie słowo iest przydane, tam znaczy imię całego Rodzaju, nap: *Brzoza*, *Betula*: gdzie zaś iest więcey, tam znaczy imię Gatunku pod tym Rodzajem, nap: *Olsza*, *Betulus Alnus*.

A.

Agrest. - Ribes Grossularia.
Akacya. - Mimosa Senegal.
Aksamitek. - Tagetes patula.
Aloes. - Aloe.
Amomek. - Amomum.
Amonek. - Sison.
Ananas. - Bromelia.
Angielski korzeń. - Myrtus Pimenta.

B.

Babka. - Plantago.
Babka wodna. - Alisma Plantago aquatica.
Bagienko. - Andromeda polyfolia.

A.

Angielski trunk. - Arnica.
Anyż. - Pimpinella Anisum.
Aprak. - Nicotiana Tabacum.
Arbuz. - Cucurbita Citrullus.
Arcydzięciel. - Angelica Archangelica.
Arnota. - Bixa.

B.

Bagno. - Ledum.
Bagnowka. - Empetrum nigrum.
Bakun. - Nicotiana rustica.
Balzamina. - Impatiens Balsamina.
Barszcz.

Bieszcz. - Heracleum.
Barszczyk. - Carduus Acantho-
 ides.
Barwinek. - Vinca.
Benia. - Cucurbita.
Batatas. - Convolvulus Batatas.
Bawelna. - Gossypium.
Bazyli. - Ocimum.
Błk. - Peplis.
Bedłka kolcowa. - Hydnum. P.
Bedłka kraskowa. - Clathrus.
Bedłka kubkowa. - Peziza.
Bedłka tiściowa. - Agaricus.
Bedłka pałeczkowa. - Clavaria.
Bedłka kulkowa. - Lycoperdon.
Benzoin. - Laurus Benzoin.
Ber. - Panicum italicum.
Berło. - Pedicularis Sceptum
 Carolinum.
Bez. - Sambucus.
Bez włoski. - Syringa.
Bezzęb. - Ballota.
Biedrzyeniec. - Pimpinella.
Bieluń. - Datura.
Bisior. - Byssus.
Bławatek. - Centaurea Cyanus.
Blekor. - Æthusa.
Blekoktek. - Chærophyllum.
Błotnica. - Scheuchzeria.
Bluszcz. - Hedera.

C.

Cebula. - Allium Ceps.
Cebula morska. - Scilla.
Cedr. - Pinus Cedrus.
Chaber. - Centaurea.
Chelmik. - Scutellaria.
Chmiel. - Humulus.
Chrzan. - Cochlearia Armoracia.
Chrościna jagodna. - Arbutus.
Chrzęstka. - Agaricus Schafferi.
Chrzęszcz. - Agaricus lactifluus.

Bluszcz. - Glechoma.
Bobek. - Laurus.
Bobownica. - Samolus.
Bobownik. - Veronica Becca-
 bunga.
Bobrek. - Menyanthes.
Boćwina. - Beta Cicla.
Borak. - Borrago.
Borowka. - Vaccinium.
Boże drzewko. - Artemisia Abro-
 tanum.
Bożybył. - Ambrosia.
Brat z Sióstr. - Viola tricolor.
Brodawnik. - Leontodon.
Brodka kozia. - Clavaria coral-
 loides.
Brukiew. - Brassica Napobras-
 sica.
Bryzylia. - Cæsalpinia.
Brzanka. - Phleum.
Brzoskwini. - Amygdalus Per-
 sica.
Brzost. - Ulmus sativa.
Brzoza. - Betula.
Buk. - Fagus.
Bukszpan. - Buxus.
Bukwica. - Betonica.
Bulwa. - Helianthus tuberosus.
Burak. - Beta vulgaris.
Bylica. - Artemisia.

C.

Chwoszczka. - Equisetum hye-
 male.
Cibora. - Cyperus.
Ciecioreczka. - Coronilla.
Cieciorka. - Cicer.
Ciemniak. - Helleborus.
Ciemierzyc. - Veratrum.
Cis. - Taxus.
Cwikła. - Beta.
Cytryna. - Citrus medica.

Cynamon. - Laurus Cinnamomum.

Cynka. - Zinnia.

Cyprys. - Cupressus.

Cząber. - Satureia.

Czarnucha żytna. - Agrostema Githago.

Czarnuszka. - Nigella.

Czarownica. - Circaea.

Czartopłoch. - Agaricus integer.

Czeremcha. - Prunus Padus.

Czernica. - Vaccinium Myrtillus.

Czepiec. - Xanthium.

Czerwiec. - Scieranthus.

Czerwieniec. - Anchusa tinctoria.

Czosnaczek. - Erysimum Alliaria.

Czosnak. - Teucrium Scordium.

Czosnek. - Allium.

Czubek turecki. - Centaurea benedicta.

Czupek. - Mimosa.

Czupryna żółta. - Chrysocoma.

Czyściec. - Stachys.

Czystek. Cistus.

D.

Dąb. - Quercus.

Dębniak. - Boletus Schaefferi.

Dereń. - Cornus.

Długosz. - Osmunda.

Draganek. - Artemisia Dracunculus.

Drapacz. - Cnicus.

Drzyczka. - Briza.

Drzewko korallowe. - Solanum Pseudocapsicum.

Drzewo balsamowe. - Copaifera.

— błękitne. - Haematoxylum.

— chlebowe. - Sitodium.

— daktylowe. - Phœnix.

— granatowe. - Punica.

— grochowe. - Robinia.

— mastyxowe. - Pistacia Lentiscus.

— muszkatowe. - Myristica.

— oliwne. - Olea.

— sagotowe. - Cycas.

— smokowe. - Dracæna.

D.

Drzewo styrakowe. - Styra.

— szaranczowe. - Hymenæa.

— terpentynowe. - Pistacia Terbinthus.

— woskowe. - Myrica.

Dryakiew. - Scabiosa.

Dwulistnik. - Ophrys.

Dwuzęb. - Bidens.

Dynia. - Cucurbita.

Dyptan. - Dictamnus.

Dzięciolina. - Medicago.

Dziędzierzawa. - Datura Stramonium.

Dzięgiel. - Angelica.

Dzielżamin. - Jasminum.

Dię i noc. - Melampyrum nemorosum.

Dziwanna. - Verbascum.

Dziwięciornik. - Parnassia.

Dziwięcsif. - Carline.

Dziwaczek. - Mirabilis.

Dzwonek. - Campanula.

E.

Elatynek. - Elatine.

E.

Euforbis. - Euphorbia.

F.

Fazela. - Phaseolus.
Fiatek. - Viola.
Fiatek żółty. - Cheiranthus
 Cheiri.

G.

Gądział. - Ajuga.
Galban. - Bubon Galbanum.
Galgant. - Maranta Galanga.
Gawenda. - Aster Amellus.
Gdula. - Cyclamen.
Gesiówka. - Arabis. P. *
Głodek. - Draba.
Głóg. - Cratægus.
Głowa smocza. - Dracocephalum.
Główka cielega. - Antirrhinum
 Orentium.
Główka zmiowa. - Echium.
Głowienki. - Prunella.
Gniazdo ptasie. - Ophrys Nidus
 avis.
Gnidosz. - Pedicularis.
Gnoynica. - Tremella Nostoc.
Gosłbek. - Agaricus cinnamo-
 neus.
Gorczyca. - Sinapis.
Gorzyczchnik. - Erysimum.
Gorycz. - Picris.
Goryczka. - Gentiana.
Goździeniec. - Illecebrum.
Goździk. - Caryophyllus.

H.

Herbata. - Thea.
Heban. - Ebenus.
Hebd. - Sambucus Ebulus.

I.

Jabłko miłosne. - Solanum Ly-
 copersicum.

F.

Figa. - Ficus.
Figa rayska. - Musa.
Firletka. - Lychnis.

G.

Grab. - Carpinus.
Groch. - Pisum.
Groch wilczy. - Astragalus gly-
 cyphyllos.
Groch zaięczy. - Orobis.
Gromowy korzeń. - Asparagus.
Gronka żabie. - Herniaria.
Grono żabie. - Ambrosia elatior.
Groszek. - Lathyrus.
Grusza. - Pyrus.
Gruszczycka. - Pyrola.
Gruszka miłsna. - Solanum
 Melongena.
Gryka. - Polygonum Fagopy-
 rum.
Grzebicznica. - Cynosurus.
Grzyb. - Boletus bovinus.
Grzybień. - Nymphaea.
Grzybieniec. - Calla P. *
Gumaguta. - Cambogia.
Gwaiak. - Guaiacum.
Gwiazdownica. - Stellaria.
Gwiazdki wodne. - Callitriche.
Gwiazdosz. - Alchemilla.
Gwoździk. - Dianthus.

H.

Hreczka. - Polygonum Convol-
 vulus.
Hubka. - Boletus.

I.

Jabłko rayskie. - Citrus decu-
 mana.
Jabłoń. - Pyrus Malus.
Jacyns.

Jacynt. - Hyacinthus.
Jagoda iedna. - Paris.
Jagoda małpia. - Empetrum.
Jagody wilcze. - Atropa Bella-
dona.
Jakubek. - Senecio Jacobæa.
Jałowiec. - Juniperus.
Janowiec. - Genista.
Jarmuż. - Brassica oleracea.
Jarząb. - Sorbus.
Jasieniec. - Centaurea Centau-
reum.
Jaskier. - Ranunculus.
Jasioneł. - Jasione.
Jaster. - Aster.
Jastrzębiec. - Hieracium.
Jawor. - Platanus.

K.

Kakao. - Theobroma.
Kalafor. - Brassica Botrytis.
Kalarapa. - Brassica Gongylo-
des.
Kalina. - Viburnum.
Kalina włoska. - Berberis vul-
garis.
Kalmus. - Acorus.
Kąkol. - Lolium.
Kąkolnica. - Agrostema.
Kamfora. - Laurus Camphora.
Kamiennik. - Acrostichum Ma-
rantæ.
Kamioneczka. - Vaccinium Vi-
tis idæa.
Kamionka. - Arbutus procum-
bens.
Kanianka. - Cuscuta.
Kapary. - Capparis.
Kapusta. - Brassica.
Karda. - Cynara Cardunculus.
Kardamoma. - Amomum Car-
damomum.
Karczoch. - Cynara.

Jęczmień. - Hordeum.
Jelenica. - Lycoperdon cervi-
num.
Jelonek. - Agaricus Schæfferi.
Jemioła. - Viscum.
Jesion. - Fraxinus.
Język psi. - Cynoglossum.
— ptasi. - Polygonum dume-
torum.
— wołowy. - Anchusa.
Języna. - Rubus cæsius.
Iglica. - Scandix Pecten veneris.
Imbier. - Amomum Zingiber.
Jodła. - Pinus Abies.
Iwa. - Salix Caprea.
Izop. - Hyssopus.

K.

Karlik. - Acrostichum ilvense.
Karmnik. - Sagina.
Karolek. - Carum.
Kartofel. - Solanum tuberosum.
Kartuzek. - Dianthus Carthu-
sianorum.
Kaskarilla. - Clusia Cascarilla.
Kassia. - Laurus Cassia.
Kasztanek. - Fagus pumilla.
Kasztan gorzki. - Æsculus.
Kasztan słodki. - Fagus Casta-
nea.
Kasztanki ziemne. - Cyperus e-
sculentus.
Kawa. - Coffea.
Kichawiec. - Achillea Ptarmica.
Kina. - Cinchona.
Kita. - Celosia. P. *
Kiwior. - Polypodium Lonchitis.
Klon. - Acer.
Klucya. - Clusia.
Kluczyki. - Primula veris.
Kmin. - Cuminum.

Kmin koński. - *Pucedanum Si-*
laus.

Kocanki. - *Gnaphalium.*

Kocie ziele. - *Teucrium Marum.*

Kokornak. - *Aristolochia.*

Kokorycz. - *Fumaria.*

Kokoryczka. - *Convallaria Poly-*
gonatum.

Kokowe drzewo. - *Cocös.*

Kolcowoy. - *Smilax.*

Kolendra. - *Coriandrum.*

Kolnik. - *Campanula Rapunca-*
lus.

Komonica. - *Lotus.*

Koniczyna. - *Trifolium.*

Konitrud. - *Gratiola.*

Konopie. - *Cannabis.*

Konopnica. - *Eupatorium.*

Konwalia. - *Convallaria.*

Koper. - *Anethum.*

Koper koński. - *Phellandrium.*

Koprownik. - *Seseli.*

Kopytnik. - *Asarum.*

Korona Cesarska. - *Fritularia*
Imperialis.

Korzeń cukrowy. - *Sium Sisarum.*

— *czarny.* - *Actæa.*

— *fiałkowy.* - *Iris florentina.*

— *koralowy.* - *Ophrys Coral-*
lorhiza.

— *kozi.* - *Doronicum.*

— *serdeczny.* - *Atamantia Cer-*
varia.

— *słodki.* - *Glycyrrhiza.*

— *womitowy.* - *Lonicera Ipe-*
cacuenha.

Korzeniówka. - *Momotropa.*

Kosaciec. - *Iris.*

Kosmaczek. - *Hieracium Pilo-*
sellæ.

Kostrzewa. - *Festuca.*

Koszyszko. - *Verbena.*

Kotewki. - *Trapa.*

Kotki. - *Trifolium arvense.*

Kozia stopa. - *Ægopodium.*

Kozibrod. - *Tragopogon.*

Koziołek. - *Polemonium.*

Koziorózec. - *Medicago.*

Kozłak. - *Boletus Schæfferi.*

Kozłek. - *Valeriana.*

Krocień. - *Croton.*

Krokosz. - *Carthamus.*

Kropidło. - *Oenanthe.*

Kruszyna. - *Rhamnus Frangula.*

Krwawnica. - *Lythrum.*

Krwawnik. - *Achillea Millefo-*
lium.

Krwawosok. - *Dracæna.*

Krwiściąg. - *Sanguisorba.*

Krzywoszyi. - *Lycopsis.*

Krzyżownica. - *Polygala.*

Kukawka. - *Orchis militaris.*

Kuklik. - *Geum.*

Kukuba. - *Cucubalus.*

Kukulka. - *Lychnis. Flos Cuculi.*

Kukuryc. - *Zea.*

Kulczyba. - *Strychnos.*

Kurkawka. - *Lycoperdon Bovi-*
sta.

Kurzyśląd. - *Anagallis.*

Kurzyślep. - *Alsine media.*

Kwasnica. - *Berberis.*

Kwiatotrwał. - *Xeranthemum.*

L.

Lanuszka. - *Convallaria maialis.*

Lakmus. - *Croton tinctorium.*

Lawenda. - *Lavandula.*

Lazurek. - *Laserpitium.*

L.

Lebiodka. - *Origanum.*

Len. - *Linum.*

Leniec. - *Thesium.*

Lepczyca. - *Gallium Aparine,*
Lepic.

Lepieźnik. - Tussilago Petasites.
Lepnica. - Silene.
Leszczyna. - Corylus.
Lewkonja. - Cheiranthus.
Liczydło. - Convallaria multi-
flora.

Lilia. - Lilium.

L.

Lobodz. - Atriplex.
Loboda psia. - Chenopodium
Vulvaria.
Lochinia. - Vaccinium uligino-
sam.
Loczyga. - Sonchus.
Łomikamień. - Saxifraga.
Łopian. - Arctium.

M.

Macierzanka. - Thymus Serpil-
lum.
Maczek. - Papaver Argemone.
Mączyniec. - Chenopodium Bo-
nas Henricus.
Mahagoni. - Swietenia Maha-
goni.
Maieran. - Origanum Maiorana.
Maiówka. - Caltha.
Mak. - Papaver.
Mak pienisty. - Cucubalus Be-
hen.
Malina. - Rubus idæus.
Marchew. - Daucus.
Marek. - Sium.
Maruna. - Matricaria.
Marzana. - Rubia.
Marzanka. - Asperula.
Marzyca. - Schœnus.
Maśluk. - Boletus luteus.
Masło wronie. - Sedum Tele-
phium.

Lilia narcysowa. - Amaryllis.
Lipa. - Tilia.
Lnianka. - Myagrum.
Linica. - Antirrhinum Linaria.
Lubaszka. - Prunus insititia.
Lubczyk. - Ligusticum.
Lulka. - Hyosciamus.

L.

Łopucha. - Raphanus Raphani-
strum.
Łoza. Salix pentandra.
Łozina. - Salix triandra.
Łubin. Lupinus.
Łuk. - Allium vineale.
Łuskiewnik. - Lathraea.
Łyko wilcze. Daphne Mezereum.
Łyszczyk. - Primula Auricula.

M.

Mech brodaty. - Phascum.
— *gałązkowy.* Hypnum.
— *gwiazdkowy.* - Mnium.
— *knotowy.* - Bryum.
— *rzeczny.* - Fontinalis.
— *torfowy.* - Sphagnum.
— *włoskowy.* - Polytrichum.
Męczennica. - Passiflora.
Melissa turecka. - Dracoceph-
alum Moldavicum.
Melon. - Cucumis Melo.
Meszek. - Riccia.
Miarz. - Imperatoria.
Mieczyk. - Gladiolus.
Mielec. - Poa aquatica.
Mięsięcznica. - Lunaria.
Mięta ptasia. - Alsine.
Mietelnica. - Agrostis.
Miętkiew. - Mentha.
Miętkiew kocia. - Nepeta.
Migdał. - Amygdalus.
Mikołusiek. - Eryngium.

Mię-

Miślnik. - *Amaranthus tricolor.*
Miodosok. - *Melianthus.*
Miodownik. - *Melittis.*
Miodunka. - *Pulmonaria.*
Mlecz. - *Lapsana.*
Mlecz kozi. - *Chondrilla.*
Mleko szartowe. - *Euphorbia platyphylla.*
 — *psie.* - *Euphorbia Esula.*
 — *wilcze.* - *Euphorbia Chamæ-sycæ.*
Modrzew. - *Pinus Larix.*
Montwa - *Evonymus.*
Mordownik. - *Aconithum Napellus.*

N.

Narcyz. - *Narcissus.*
Narduszek. - *Nardus.*
Naparstnica. - *Digitalis.*
Nasieźrzzał - *Ophioglossum.*
Nasturcja. - *Tropaeolum.*
Nawrot. - *Cytisus.*
Nicennica - *Filago.*
Nicie wodne. - *Conferva.*
Niedźwiedzie grono. - *Arbutus Uva ursi.*
Niestrętek. - *Anemone nemo-rosa.*

O.

Obrázky. - *Arum.*
Oczko ptasie. - *Myosotis.*
Ogorek - *Cucumis.*
Ogonek icleni. - *Tordylium.*
 — *koci* - *Phaleris phleoides.*
 — *koński.* - *Equisetum.*
 — *lisi.* - *Alopecurus.*
 — *mysi.* - *Myosurus.*
Oko wosłowe. - *Anthemis arvensis.*
Okrężnica. - *Hottonia.*
Oleśnik. - *Athamantha Meum.*
Olśza. - *Betula Alnus.*
Olśzieniec. - *Selinum.*

Morela. - *Prunus Armeniaca.*
Morwa. - *Morus.*
Morzymord. - *Aconithum Anthora.*
Moszenki. - *Colluthea.*
Mszyca.
Muchosówka. - *Dioenea Muscipula.*
Muchomor. - *Agaricus muscarius.*
Muchorzew. - *Centunculus P. **
Mur babi. - *Lycopodium clavatum.*
Mydło - *Saponaria.*

N.

Nieszpułka. - *Mespilus.*
Nietykafek. - *Impatiens noli tangere.*
Niezapominaj mnie. - *Myosotis palustris.*
Noga kurza. - *Portulaca.*
Nogiet. - *Calendula.*
Nosek. - *Geranium.*
Nostrzyk. - *Tryfolium Melilotus.*

O.

Oman. - *Inula.*
Omiąg. - *Doronicum Pardalisanthes.*
Opat. - *Euphorbia Myrsinites.*
Opich. - *Bubon.*
Opieńka. - *Agaricus Schæfferi.*
Opuncja. - *Cactus.*
Orkisz. - *Triticum Spelta.*
Orlean. - *Bixa orleana.*
Orlica. - *Pteris.*
Orlik. - *Aquilegia.*
Orzech włoski. - *Juglans.*
 — *wodny.* - *Trapa natans.*
 Orzech

Regestr

Inion Polskich.

Orzech ziemny. - Bunium.
 Oseł. - Carduus.
 — kulowy. - Echinops.
 — podworzowy. - Onopordon.
 Ostrokrzew. - Ilex.
 Ostróżka. - Delphinium.

Ostryż. - Curcuma.
 Ostrzyca. - Arundo Calamagrostis.
 Owies. - Avena.
 Ożanka. - Teucrium.

P.

Paciorki samorodne. - Canna indica.
 Paiecznica. - Anthericum. P. *
 Pałki. - Typha.
 Paproć. - Polypodium.
 Paprotka. - Polypodium vulgare.
 Paprotnica. - Pillularia.
 Paprotnik. - Acrostichum.
 Parzydło. - Spiraea.
 Pasternak. - Pastinaca.
 Pełnik. - Trollius.
 Pepawa. - Crepis.
 Pepownik. - Hydrocotyle.
 Perz. - Triticum repens.
 Pieczarka. - Agaricus campestris.
 Pięćperst. - Potentilla.
 Pieniążek. - Lysimachia Nummularia.
 Pieprz. - Piper.
 Pieprz turecki. - Capsicum.
 Pieprznik. - Agaricus Cantharellus.
 Pieprzyca. - Lepidium.
 Pierwiosnka. - Primula.
 Pietruszka. - Apium.
 Pietruszczka. - Athamanta Oreoselinum.
 Pigwa. - Pyrus Cydonia.
 Pińowia. - Tanacetum Balsamita.
 Pistacya. - Pistacia.
 Piwonja. - Paeonia.
 Plesń. - Mucor.

P.

Plesznik. - Plantago Psyllium.
 Płochowiec. - Nerium.
 Płodziszek. - Allium Ampeloprasum.
 Płomińczyk. - Lychnis chalconica.
 Płucnik. - Lichen pulmonarius.
 Pluskiewnik. - Coreopsis.
 Pluskwa. - Corispermum.
 Płytek. - Isnardia.
 Pływacz. - Utricularia.
 Podagrycznik. - Aegopodium Podagraria.
 Podbiał. - Tussilago.
 Podezron. - Osmunda Lunaria.
 Podlepczyca. - Gallium spurium.
 Podroznik. - Cichoreum.
 Podszewnica. - Epidendrum.
 Pokrzyk. - Atropa.
 Pokrzywa. - Urtica.
 Pokrzywa głucha. - Lamium.
 Poley. - Mentha Pulegium.
 Pomarańcza. - Citrus Aurantium.
 Por. - Allium Porrum.
 Porost. - Lichen.
 Porostnica. - Marchantia.
 Porzeczka. - Ribes.
 Posypek. - Ambrosia artemisiifolia.
 Potulia. - Valantia.
 Powcy. - Convolvulus sepium.
 — motyli. - Clematis.
 — wonny. - Lonicera Periclymenum.
 Powoyka.

Regestr

Powoyka. - Convolvulus arvensis.
 Poziomka. - Fragaria.
 Popielec. - Cineraria.
 Prośnianawłóć. - Solidago.
 Proso. - Panicum miliaceum.
 Proso wodne. - Aira aquatica.
 Proso wroble. - Lithospermum.
 Prostownica. - Milium.
 Przestęp. - Bryonia.
 Przetacznik. - Veronica.
 Przewiercień. - Lonicera Caprifolium.
 Przęstka. - Equisetum sylvaticum.

R.

Rabarbarum. - Rheum.
 Rącznik. - Ricinus.
 Rameńnica. - Chara.
 Rębnik dziki. - Phytolacca.
 Rajske ziarno. - Amomum Grana paradyssi.
 Rdest. - Polygonum.
 Rdestnica. - Potamogeton.
 Reż krowia. - Melampyrum.
 Reseda. - Reseda.
 Rogatek. - Ceratophyllum.
 Rojownik. - Melissa.
 Rokambus. - Allium Scorodoprasum.
 Rokicina. - Salix arenaria.
 Rolnica. - Sherardia.
 Roman. - Euphorbia Cyparissias.
 Romanek. - Euphorbia Helioscopia.
 Rosiczka. - Drosera.
 Roża. - Rosa.
 Rozchodnik. - Sedum.
 Rozłok. - Cotyledon.
 Rozmarin. - Rosmarinus.
 Rozmarynek. - Andromeda.
 Rojnik. - Sempervivum.
 Rukiew. - Sisymbrium.
 Rumian. - Anthemis.

Imion Polskich.

Przybús. - Equisetum fluviatile.
 Przyszczenica. - Clematis Flammula.
 Przyłaszczka. - Viola hirta.
 Przytulia. - Gallium.
 Przywrotnik. - Alchemilla vulgaris.
 Psianka. - Solanum.
 Pszenica. - Triticum.
 Pszenica turecka. - Zea Mays.
 Pyleniec. - Alyssum incanum.
 Pysk kcci. - Galeopsis.

R.

Ruta. - Ruta.
 Rutka. - Thalictrum.
 Rutełka. - Galega.
 Rybotruy. - Menispermum.
 Rydz. - Agaricus deliciosus.
 Ryż. - Oryza.
 Rzadkiew. - Raphanus.
 Rzęsa. - Lemna.
 Rzęsa skalna. - Asplenium trichomanoides.
 — wietrzna. Cotyledon Umbilicus Veneris.
 Rzepa. - Brassica Rapa.
 Rzepak. - Brassica Napus.
 Rzepik. - Agrimonia Eupatoriū.
 Rzepnik. - Bunium Bulbocastanum.
 Rzeżucha.
 — gorna. - Cardamine.
 — ogrodowa. - Lepidium sativum.
 — świnia. - Cochlearia Coronopus.
 — wodna. - Sisymbrium aquaticum.
 — zimowa. - Erysimum Barbarea.
 Rżniączka. - Carex.

S.

Salata. - Lactuca.
Salappa. - Convolvulus Jalappa.
Salappa nieprawa. - Mirabilis Jalappa.
Salatka. - Valeriana Locusta.
Salata swinia. - Hyoseris.
Samit. - Amaranthus caudatus.
Sassafras. - Laurus Sassafras.
Sawina. - Juniperus Sabina.
Selera. - Apium dulce.
Serca skrycie. - Momordica Balsamina.
Serdecznik. - Leonurus Cardiaca.
Siedmpalecznik. - Comarum.
Sierpik. - Serratula.
Sierpnica. - Sium.
Sinak. - Boletus Schafferi.
Sinifo. - Isatis.
Sindmaczek. - Trientalis.
Sit. - Juncus.
Sitowiec. - Butomus.
Sitowina. - Scirpus.
Skoczek. - Cardamine Impatiens.
Skrzyp. - Equisetum palustre.
Slaz. - Malva.
 — wysoki. - Althaea.
 — żydowski. - Corchorus.
Sledzienica. - Chrysosplenium.
Sledzionka. - Asplenium.
Sliwa. - Prunus.
Sliwnica. - Ulva pruniformis.
Stodkugorż. - Solanum Dulcamara.
Stoniecznik. - Helianthus.
Smardz. - Phallus.
Smiatek. - Aiza.
Smolka. - Lychnis Viscaria.
Smrodynia. - Ribes nigrum.
Sniedek. - Ornithogalum.
Śnieżyca. - Galanthus.
Soczewica. - Ervum Lens.
Solanka. - Salsoła.

S.

Solnik. - Anthyllis.
Sosna. - Pinus.
Sosnoweczka. - Hipparis.
Sparceta. - Hedysarum.
Sporek. - Spargula.
Sporysz mleczny. - Euphorbia Peplus.
Starzec. - Senecio.
Stokroć. - Bellis.
Stokroć wielka. - Chrysanthemum Leucanthemum.
Stokłosa. - Bromus.
Stonogowiec. - Asplenium Scolopendrium.
Stopa gęsia. - Chenopodium.
 — kurza. - Panicum Crus Galli.
 — wilcza. - Lycopus.
 — wronia. - Plantago Coronopus.
Stopka ptasia. - Ornithopus.
Storczyk. - Orchis.
Storzyszek. - Clinopodium.
Strzaśa sowa. - Poterium.
Strzałka. - Sagittaria.
Strzępeczka. - Equisetum limosum.
Strzępka. - Equisetum arvense.
Sumak. - Rhus.
Świeca nocna. - Oenothera.
Swierk. - Pinus Picea.
Świętozioł. - Santolina.
Swidwa. - Cornus sanguinea.
Swiniak. - Athamanta.
Switek. - Swietenia.
Szachownica. - Frittilaria Meleagris.
Szafran. - Crocus.
Szałlak. - Rhamnus.
Szaleń. - Cicuta.
Szałotka. - Allium Ascalonicum.
Szałwia. - Salvia.
Szanta. - Marrubium.

Sza-

Szarńca. - Tagetes.
 Szarłat. - Amaranthus.
 Szczaw. - Rumex.
 Szczawik. - Oxalis.
 Szezeń. - Dipsacus.
 Szczerbak. - Cichoreum Endi-
 via.

Szczodrzenica. - Cytisus.
 Szczyr. - Mercurialis.
 Szelągzek. - Rhinanthus.
 Szlachtawa. - Conyza.
 Szparag. - Asparagus.
 Szpinak. - Spinacia.
 Szydło. - Subularia.

T.

Taceta. - Narcissus Tazetta.
 Tarczycza. - Scutellaria.
 Tarczyk. - Clypeola.
 Tarn. - Prunus spinosa.
 Tatarka. - Polygonum tartari-
 cum.
 Tatareczka. - Allium Schæno-
 prasum.
 Tłustosz. - Pinguicula.
 Tobołki. - Thlaspi.
 Toieść. - Aconitum Lycopcto-
 num.
 Toieść. - Lysimachia.
 Toiad. - Aconitum.
 Toina. - Apocynum.
 Tolu Drzewo. - Toluifera.
 Topola. - Populus.
 Topolówka. - Alcea.
 Toruń. Artemisia Dracunculus.
 Trażanek. - Astragalus.
 Trawa kanarkowa. - Phalaris ca-
 nariensis.
 — manniana. - Festuca flui-
 tans.
 — miodowa. - Holcus.
 — perłowa. - Melica.

U.

Ucho Judaszowe. - Tremella Au-
 ricula.
 Ubiorek. - Iberis.
 Upatrek. - Eupatorium.

T.

Trawa piorowa. - Stipa.
 — psia. - Dactylis.
 — wiechowa. - Poa.
 — wonna. - Anthoxanthum.P.*
 — żabia. - Triglochin.
 — żytna. - Elymus.
 Trawnica. - ZanicHELLIA.
 Troianek. - Anemone Hepatica.
 Troieść. - Asclepias.
 Trufia. - Lycoperdon Tuber.
 Trybula. - Scandix.
 Trzcina. - Arundo.
 — cukrowa. - Saccharum.
 — kwiatowa. - Canna.
 Trędownik. - Scrophularia.
 Trzewik. - Cypripedium.
 Trzęsido. - Tremella.
 Trzmiel. - Evonymus europeus.
 Trzylistnik. - Satyrium.
 Tuberoza. - Polyanthes.
 Tulipan. - Tulipa.
 Turzyca. - Carex.
 Tykwa. - Cucurbita lagenaria.
 Tymian. - Thymus.
 Tytuń. - Nicotiana.

U.

Uszko mysie. - Hieracium Au-
 ricula muris.
 — zaięcze. - Bupleurum.
 Usznica. - Cucubalus Otites.

W.

W.

Wanilia. - Epidendrum Vanilla.
Warzęcha. - Cochlearia.
Watka. - Ulva.
Wełnianka. - Eriophorum.
Wełnica. - Anthyllis vulneraria.
Wesz świni. - Conium.
Węzownik. - Polygonum Bis-
 torta.
Wężymord. - Scorzonera.
Wigz. - Ulmus.
Wieczernik. - Hesperis.
Wiecznik. - Gomphrena.
Wiele złego. - Arum macula-
 tum.
Wieprzynieć. - Peucedanum.
Wierzba. - Salix.
Wierzbówka. - Epilobium.
Więżyczki. - Turritis.

Z.

Zabieniec. - Alisma.
Zabiściek. - Hydrocharis.
Zęb psi. - Erythronium.
Zaiączek. - Boletus Schæfferi.
Zankiel. - Sanicula.
Zanokcica. - Asplenium Ruta
 muraria.
Zapaliczka. - Ferula.
Zaraza. - Orobanche.
Zarnowiec. - Spartium.
Zawilec. - Anemone.
Zawoieć. - Lilium Martagon.
Zawciąg. - Statice.
Zdroiówka. - Fontanella.
Zęby babie. - Dentaria penta-
 phyllos.
Zegawka. - Urtica urens.
Zelaznica. - Centaurea Sca-
 biosa.
Zeniszek. - Achillea Ageratum.
Ziele balsamowe. - Amyris.

W.

Wileczybób. - Sparganium.
Wilec. - Convolvulus.
Wilżyna. - Ononis.
Wino. - Vitis.
Wisienka. - Lonicera Xylosteu.
Wisnia. - Prunus Cerasus.
Witwa. - Salix viminalis.
Włozęga. - Lycopodium.
Wroniec. - Lycopodium Selago.
Wronie oko. - Strychnos Nux vo-
 mica.
Wrzos. - Erica.
Wrotycz. - Tanacetum.
Wstawacz. - Serapias.
Wszawiec. - Tordylium.
Wyka. - Vicia.
Wyka gęsia. - Ervum.
Wyzlin. - Antirrhinum.

Z.

Ziele czarne. - Anemone ? Pul-
 satilla.
 — *iaskółcze.* - Chelidonium.
 — *indygotowe.* - Indigofera.
 — *kamienne.* - Alyssum.
 — *kurze.* - Tormentilla.
 — *ostre.* - Asperugo.
 — *piaskowe.* - Arenaria.
 — *piżmowe.* - Adoxa.
 — *rogowe.* - Cerastium.
 — *S. Janskie.* - Hypericum.
 — *stare.* - Erigeron.
 — *świnie.* - Hypochaeris.
 — *tatarskie.* - Acorus Calmus.
 — *zębne.* - Anthemis Pyre-
 thrum.
Zielonka. - Agaricus Schæfferi.
Zimowit. - Colchicum.
Zimozioł. - Linnaea.
Złocien. - Achillea.
Złotnik. - Potentilla Anserina.
 Złoto.

Złotogłów. - *Asphodelus.*
Złotekwiat. - *Chrysanthemum.*
Złotowierzb. - *Salix. vitellina.*
Złotowłos. - *Adiantum.*
Zminda. - *Amaranthus Blitum.*
Zminda iagodna. - *Blitum ca-*
pitatum.
Zob ptasia. *Ligustrum.*
Zofia. - *Sisimbrium Sophia.*
Zołcień. - *Curcuma longa.*
Zołki ziemna. - *Gentiana Cen-*
taureum.
Zołtak. - *Boletus granulatus.*

Zołtobarbownik. - *Reseda Lute-*
ola.
Zołtosok. - *Cambogia.*
Zonkilla. - *Narcissus. Jonquilla.*
Zurowina. - *Vaccinium Oxy-*
coccus.
Zwyciężyad. - *Asclepias Vin-*
cetoxicum.
Zygmarek.
Zyr zaięczy. - *Prenanthes.*
Zyto. - *Secale.*
Zywiec. - *Dentaria.*
Zywokost. - *Symphitum.*
Zywolist. - *Dioenea.*



REGISTER

Roślin zdatnych do różnego zażycia ekonomicznego.

Nietylko to się w tym Regeſtrze znajdować będzie, co się naypoſpoliciej pod imieniem zażycia ekonomicznego rozumie; lecz i co się przyzwoicie pod ten Artykuł podciągnąć może. Tak bowiem mniemam: że w tym, nie zaś w lekarskim Regeſtrze każdy szukać będzie Rośliny do przypraw ſtoſowych ſłużących, do leczenia różnych domowych Zwierząt, i tak dalej. Regeſtr zaś ten, tak się ma rozumieć: nap: *Bydła pasza dobra*: *Acer platanoides*. &c: *Festuca elatior*, *speciosa*. &c. Znaczy to, że w Dykcyonarzu pod Rodzaiem *Acer*, Gatunek *platanoides*: a pod Rodzaiem *Festuca*, Gatunki *elatior*, *speciosa*; są zdatne na paszę dla Bydła opisane. Jeżeli zaś pod jakim Artykuſem naydzie się gdzie ſamo tylko imię Rodzaiowe; znaczy to, że cały Rodzay do tego leſt zdatny. W niektórych mieyſcach przydana gwiazdka, znaczy, że te Rośliny są wyrażone w Przydatku do Dykcyonarza.

B.

Bażantom żyr ulubiony. *Brassica Napus*, *Gongylodes*.

Białoſkornikom zdatne. *Vaccinium Myrtillus*.

Bydła parczy leczy. *Rumex crispus*.

Bydła mocz krwawy leczy. *Geranium molle*.

Bydła Płuca złe leczy. *Arctium Lappa*.

Bydła wrzody leczy. *Osmunda Lunaria*.

Bydła zatwardzenie leczy. *Rhamnus Frangula*.

Bydłu są paszę dobrą. *Acer platanoides*, *Agrostis capillaris*, *Aira aquatica*, *Ajuga reptans*, *Alopecurus pratensis*, *Avena*

B.

elatior, *Betula alba*, *Briza minor*, *Caltha palustris*, *Festuca elatior*, *speciosa*, *Fraxinus excelsior*, *Gentiana Centaureum*, *Holcus lanatus*, *Lathyrus tuberosus*, *pratensis*, *latifolius*, *Lotus corniculatus*, *Lysimachia Nummularia*, *Melampyrum arvense*, *Melica nutans*, *Morus alba*, *Pastinaca sativa*, *Pimpinella saxifraga*, *Plantago major*, *Poa angustifolia*, *pratensis*, *Prunella vulgaris*, *Tilia europea*, *Tragopogon pratense*, *Trifolium Melilotus*, *hybridum*, *repens*, *pratense*, *alpestre*, *Triglochin palustre*, *Triticum repens*, *Trollius europeus*, *Urtica*

ca dioica. Veronica Baccabunga. Vicia cracca, biennuis. * Anthoxanthum odoratum. * Bromus mollis.

Bydłu są paszę niezdatną. Anemone nemorosa. Arundo phragmitis, calamagrostis. Campanula Cervicaria. Carex acuta. Heracleum Sphondylium. Iris Pseudacorus. Thlaspi arvense. *

C.

Cegłę polewaną wypalać. Populus tremula.

Ciełb w czasie niedostatku. Aesculus Hippocastanum. Brassica Rapa, Gongylodes. Bryonia alba. Orchis militaris. Trapa natans. Triticum repens. Ulmus campestris. Vicia sativa, Faba.

Ciełb pieczony psuig. Agrostema Githago. Melampyrum arvense. Trifolium Melilotus, arvense.

Ciełb smaczny czynią. Allium vineale. Anethum Feniculum. Carum Carvi. Nigella sativa. Polygonum Bistorta.

D.

Dochy trwałe. Bryum rurale. Schœnus Mariscus. Triticum repens.

F.

Farba błękitna. Campanula rotundifolia. Centaurea Cyanus. Vaccinium Myrtillus. Isatis tinctoria. Ligustrum vulgare. Melampyrum arvense.

Anthericum ossifragum.

Bydłu są zdrowe. Alchemilla vulgaris. Menyanthes trifoliata.

Bydłu w czasie zarazy użyteczne. Juniperus communis. Vaccinium Myrtillus. Salix alba.

Bydłu mnożenia chęć wzbudza. Lycoperdon cervinum. Orobanche major. Phallus impudicus.

C.

Ciełmiu niedostatek zastąpić mogą. Gentiana campestris. Lichen pulmonarius. Melissa officinalis. Menyanthes trifoliata. Polypodium Filix mas. Salvia pratensis, glutinosa.

Cukier. Acer pseudoplatanus, saccharinum. Saccharum officinale.

Cynamon. Laurus Cinnamomum.

Czokolata. Corylus avellana. Juglans regia. Pinus Cembra. Theobroma Cacao. Tilia europæa.

D.

Drzewa do polerowania. Ilex equifolium. Juglans regia. Juniperus communis. Pyrus communis.

F.

Farba brunatna. Arbutus Uva Ursi. Juglans regia. Lichen saxatilis.

Farba czarna. Actæa spicata. Betula Alnus. Corylus avellana. Fagus

Fagus castanea. Fraxinus excelsior. Iris pseudacorus. Lycopus europeus. Pinus sylvestris. Polygonum Bistorta. Prunus spinosa. Veronica officinalis. Vitis vinifera. Quercus Robur.

Farba czerwona. Anchusa tinctoria. Asperula tinctoria. Beta vulgaris. Carthamus tinctorius. Gallium verum, sylvaticum, boreale. Lithospermum arvense. Origanum vulgare. Papaver Rhoeas. Prunus spinosa. Rubia tinctorum. Tormentilla erecta.

Farba purpurowa. Vaccinium Myrtillus.

Farba zielona. Bromus secalinus. Campanula rotundifolia. Iris germanica. Menyanthes tri-

foliata. Prunus Padus. Scabiosa succisa.

Farba żółta. Anthemis tinctoria. Artemisia Absinthium. Berberis vulgaris. Betula alba. Bidens tripartita. Byssus candelaris. Caltha palustris. Calendula officinalis. Carpinus Betulus. Carthamus tinctorius. Curcuma longa. Centaurea Jacea. Genista tinctoria. Hieracium umbellatum. Impatiens noli tangere. Iris pseudacorus. Lichen candelaris, parietinus, juniperinus, vulpinus. Reseda Luteola. Rumex acutus. Serratula tinctoria. Urtica dioica. Xanthium strumarium.

Frankfurter szwarc, farba. Vitis vinifera.

G.

Galas do atramentu. Quercus Robur.

Garbarzom zdatne. Alchemilla vulgaris. Arbutus Uva Ursi. Comarum palustre. Ledum palustre. Nymphaea lutea, alba. Pinus sylvestris, Abies. Polygonum Bistorta. Potentilla anserina. Pteris aquilina. Pyrola rotundifolia. Rubus fruticosus. Tormentilla erecta. Trifolium

G.

arvense. Vaccinium Myrtillus, Vitis idaea.

Gąsietom lekarstwo. Nicotiana Tabacum.

Gołębom żyr ulubiony. Vicia sativa.

Goździki korzenne. Caryophyllus.

Groble trwałe czyni. Viburnum Opulus.

H.

Hubka do zaigęcia Ognia. Boletus ignarius.

H.

Herbata. Thea.

I.

Jedwabników przywienie. Morus alba.

I.

Imbier korzeny. Amomum
Indyche

Indykt do farbowania. Indigofera tinctoria.

Indykom pożywienie ulubione. Festuca rubra.

K.

Kaczek pożywienie. Festuca fluitans. Lemna.

Kanarkom pożywienie. Phalaris canariensis. Alsine media.

Kapary. Caltha palustris. Caparis spinosa. Tropaeolum majus, minus.

Kapelusze plecione. Hypnum crispum. Miliun effusum. Agrostis spica venti. Aira cespitosa.

Karaczany gubi. Nymphæa lutea.

Kawa napoy. Coffea arabica. Apium rapaceum. Cichorium Intybus. Juglans regia. Lupinus albus. Quercus Robur. Tilia europæa.

Knoty samorodne do lamp. Junceus conglomeratus.

Koniom pasza użyteczna. Hedysarum Onobrychis. Helianthus annuus. Triticum repens. Urtica dioica. Veronica Beccabunga. Vicia sativa.

Koniom szkodliwe. Gratiola officinalis. Phellandrium aquaticum. Prunus Padus.

Koniom lekarstwo. Nicotiana Tabacum.

Koniom grzbiety skałeczone leczy. Oenanthe fistulosa.

Końskie rany. Anemone Pulsatilla.

Końskie zoszy. Boletus ignarius.

Koński mocz zatrzymany. Ononis arvensis.

K.

Końskie robaki. Juniperus Sabina.

Konie dychawiczne. Æsculus Hippocastanum.

Konie zdrożone. Carlina acaulis.

Konie zagwożdżone. Scabiosa succisa.

Koniom laxacya. Asarum europæum.

Konie od much zachować. Juglans regia.

Koniom sierć odmienić. Quercus Robur.

Korki Kraiowe do zatykania flasz. Populus nigra. Quercus Suber.

Komary gubić. Jnula Pulicaria.

Kotom ulubione. Valeriana dioica.

Korzenie Rosliny. Artemisia Dracunculus. Acorus Calamus. Carum Carvi. Hyssopus officinalis. Laurus nobilis. Lycoperdon Tuber. Mentha Pulegium. Nigilla damascena, sativa, arvensis. Ocimum Basilicum. Origanum Majorana. Thymus Serpyllum, vulgaris. Tropaeolum majus, minus.

Koszenilla farba. Cactus cochinifer. Scleranthus.

Kozom ulubione. Fraxinus excelsior.

Krety gubić. Lupinus luteus.

Krochmal. Æsculus Hippocastanum. Brionia alba. Convallaria Polygonatum, multiflora.

flora. Fagus castanea. Rantunculus Ficaria. Solanum tuberosum.

Krowom cielącym się. Brassica Rapa. Viscum album.

L.

Laki dla Malarzow. Acer campestre. Betula alba. Prunus Cerasus, domestica. Pyrus malus. Rhamnus Frangula. Salix alba.

Lakmus farba. Croton tinctorium.

Laski do noszenia. Prunus spinosa.

Ludziom różne pożywienie. Helianthus annuus, tuberosus. Leontodon Taraxacum. Lepidium sativum. Malva rotundifolia. Aethusa biennis. Onopordon Acanthium. Ornithogalum. Oxalis tuberosus. Oxalis Acetosella. Phyteuma spicata. Pinus

M.

Migdały. Amygdalus communis. Pinus Cembra. Pistacia vera.

Meszkiz gubić. Nicotiana Tabacum.

Miotelki do sukien. Pyrola rotundifolia.

Mleko w ser obracać. Carthamus tinctorius. Galium verum. Pinguicula vulgaris.

Mleko psuwać. Genista tinctoria. Ligusticum Levisticum.

Mleko gdy się ciągnie. Viola canina.

Kuny farbować. Empetrum nigrum.

Kurom użyteczne. Hedysarum Onobrychis. Helianthus annuus.

Kuropatwom ulubione. Brassica Napus, Gongylodes.

L.

sylvestris, Abies. Tragopogon pratense, porrifolium. Trapanantans. Urtica urens. Vaccinium Myrtillus, Vitis idaea. Oxycoccus. Valeriana Locusta. Veronica Beccabunga. * Calla palustris.

Łąki zasiewane. Alopecurus pratensis. Avena elatior. Bromus giganteus. Hedysarum Onobrychis. Medicago falcata, luzulina. Poterium Sanguisorba. Trifolium pratense, fragiferum. Triglochin palustre. Viola Cracca, biennis.

M.

Mleko pomnażać. Juniperus communis. Plantago major.

Mole gubić. Boletus suavelens. Gnaphalium arenarium. Juniperus Sabina. Lamium purpureum.

Mrowki gubić. Origanum vulgare.

Myszy wypędzać. Prunus Padus.

Mydło roślinne. Saponaria officinalis.

N.

Napoy rożny dla Ludzi. Betula alba. Crataegus Oxyacantha. Fragaria vesca. Juniperus communis. Pinus canadensis. Ribes rubrum, nigrum, Grossu-

O.

Oddech ciężki byłłg. Matricaria Parthenium.

Oley bbfit. Brassica campestris, Napus, Rapa. Cannabis sativa. Cornus sanguinea. Corylus avellana. Fagus sylvatica. Juglans regia. Linum usitatissimum. Myagrum sativum. Papaver somniferum. Pinus Cembra. Tilia europaea. Urtica dioica.

Oliwa. Olea europaea.

Oliwki. Olea europaea. Cornus mascula.

Opalż potrzeby. Arundo Phragmitis. Polypodium Filix mas. Typha latifolia, angustifolia.

Ogrodzienia trwałe. Crataegus Oxyacantha. Genista germanica. Jlex aquifolium.

Orlean farba. Bixa orleana.

Owcom pasza dobra. Agrostis canina. Ajuga reptans. Apium. Petroselinum. Arenaria serpillifolia. Avena flavescens. Campanula persicifolia. Festuca ovina, duriuscula, rubra, decumbens, speciosa. Genista pilosa. Hedera helix. Heracleum Sphondylium. Herniaria glabra. Hieracium umbellatum. Jasione montana. Iberis nudicaulis. Lysimachia nummularia. Men-

N.

laris. Rubus idaeus. Rumex acetosa. Triticum repens.

Nosaczna kont. Phellandrium aquaticum.

O.

tha crispa. Milium effusum. Poa aquatica. Populus nigra. Prenanthes muralis. Tordylium Anthriscus. Trifolium rubens, montanum, procumbens. Turritis glabra. Ulmus sativa. Viola canina.

Owcom pasza zła. Alisma Plantago aquatica. Alopecurus pratensis, geniculatus. Andromeda polifolia. Anemone nemorosa. Atriplex patula. Festuca elatior. Hieracium Pilosella. Hydrocotyle vulgaris. Impatiens noli tangere. Thlaspi arvense.

Owce i Szkopy tuczy. Brassica Napus. Cynosurus cristatus.

Owiec cherych doświadczenie. Betula Alnus.

Owiec biegunkę leczy. Artemisia Absinthium

Owiec mocz krwawy. Geranium molle.

Owiec parchy. Rhamnus Frangula.

Owiec robaki. Nicotiana Tabacum.

Owiec płuco złe. Arctium Lappa.

Owiec szaleństwo. Anagallis arvensis.

Owiec zawrót. Thymus Serpillum.

P

P.

P.

Pchły gubi. Conyza squarrosa. Jnula pulicaria.

Piaski gruntuie. Nardus stricta.

Pieprz. Piper nigrum. Capsicum.

Pismo tajemne. Ficus Carica.

Piwo smaczne. Acorus Calmus. Origanum vulgare.

Piwo zachowuie. Anthemis Pithetrum.

Plamy z płotna wywabia. Oxalis Acetosella.

Pluskwy gubi. Ledum palustre. Pteris aquilina.

Pomada. Pyrus Cydonia.

Popiół użyteczny. Betula alba. Fagu sylvatica. Nicotiana Tabacum. Onopordon Acanthium. Polypodium Filix mas, aculeatum. Populus tremula.

Potaż. Fagus sylvatica. Populus tremula. Pteris aquilina. Salsola.

Przędza różna. Althæa officinalis. Asclepias syriaca. Carduus. Cynara Scolymus, Cardunculus. Eriophorum. Salix. Serratula arvensis. Humulus. Lupulus. Lemna. Malva crispa. Morus alba. Onopordon Acanthium. Populus nigra. Tilia europæa. Trifolium Melilotus. Urtica dioica.

Pszczoły miód noszą. Ajuga reptans. Anchusa officinalis. Erica vulgaris. Galeopsis Ladanum, Tetrabit, Galeobdolon. Hedysarum. Onobrychis. Hysopus officinalis. Lamium purpureum. Laserpitium prutheni-

P.

cum. Lithospermum arvense. Lonicera Caprifolium, Periclymenum. Lythrum Salicaria. Marrubium vulgare. Melitis. Melissophyllum. Mentha crispa, aquatica, arvensis. Origanum vulgare. Ocimum minimum. Orchis bifolia, militaris. Parnassia palustris. Phyteuma spicata. Plantago media. Primula veris. Prunella vulgaris. Pulmonaria. Trifolium repens. Vaccinium vitis idæa. Vicia craca, sativa. Viola hirta, canina, tricolor. * Convallaria bifolia.

Pszczoły wosk noszą. Agrostema Githago. Alyssum incanum. Anemone ranunculoides. Chelidonium majus. Chrysanthemum leucanthemum. Cistus helianthemum. Cucubalus Behen. Ranunculus auricomus. Genista pilosa. Jnula Helenium, salicina, hirta. Lilium Martagon. Lysimachia vulgaris. Papaver Rhoeas, somniferum. Pimpinella Anisum. Pinus sylvestris, picea, Abies. Prunus spinosa. Verbascum.

Pszczoły miód i wosk noszą. Antirrhinum Linaria. Aquilegia vulgaris. Bidens cernua. Campanula glomerata, Cervicaria. Carduus natans. Helianthus annuus. Hieracium Pileosella, Auricula murorum. Hypericum perforatum. Hypochaeris maculata. Leontodon Taraxacum. Lunaria rediviva. Lupinus luteus. Malva rotundifolia, sylvestris, Alcea. Onop-

por-

pordon Acanthium. Polygonum Bistorta, Eragrostis. Prunus Cerasus. Pyrus communis, Malus. Tragopogon pratense.

Pszczoły Zasklep noszą. Helianthus annuus. Pinus sylvestris. Populus nigra. Calendula officinalis.

Pszczołom użyteczne. Acorus Calamus. Alcea rosea. Angelica sylvestris. Athamanta Mentum. Borrago officinalis. Brassica Rapa. Crepis biennis. Ra-

nunculus Ficaria. Raphanus Raphanistrum. Salix. Scabiosa succisa, arvensis. Scorzonera humilis. Sinapis arvensis. Jasione montana. Lamium album. Lathyrus pratensis. Ledum palustre. Lotus corniculatus. Melissa officinalis. Nigella arvensis. Prunus domestica. Thymus Serpyllum, vulgaris. Tilia europaea. Trifolium Melilotus, hybridum, pratense, alpestre, montanum. Tussilago Farfara, Petasites. Veronica spuria.

R.

Rodzenki. Vitis vinifera.

R.

Rumpunk napoy. Prunus spinosa.

S.

Saffigryn Farba. Rhamnus catharticus.

Sago. Cycas.

Sery przyjemne czyni. Trifolium Melilotus carulea.

Sery zachowne. Prunus spinosa.

Srebro bielić. Vaccinium Oxycoccus.

Stal miękczy. Urtica dioica.

Swin robaki gubi. Scrophularia.

Swinie zdychają. Chenopodium hybridum.

S.

Swiniom szkodzą. Hyoscyamus. Piper nigrum.

Swiniom ulubione. Bunium Bulbocastanum.

Swiece tanie Verbascum Thapsus.

Swierszcze gubić. Nymphaea lutea.

Syrop. Acer campestre. Daucus Carota.

Szafran. Crocus sativus.

Szczygłom ulubione. Alsine media.

Szkła chędożyć. Parietaria.

T.

Tabakę naprawia. Trifolium Melilotus officinalis. Boletus suaveolens.

Tuz do rysowania. Prunus

T.

Armeniaca. Raphanus sativus. Scorzonera humilis.

Tytuń dziki. Rumex crispus. Helianthus tuberosus.

W.

Węgle do Prochu zdatne. Rhamnus Frangula. Ligustrum vulgare.

Wieprzom pożywne. Fagus sylvatica. Helianthus annuus. Lathyrus tuberosus. Nymphaea lutea. Prunus Cerasus. Pyrus Malus. Quercus Robur. Tormentilla erecta. Tragopogon pratense. Ulmus sativa. Urtica dioica.

W.

Wina złe naprawia. Pimpinella saxifraga. Prunus spinosa.

Wódka trunk. Fragaria vesca. Pinus sylvestris. Prunus avium. Vaccinium Myrtillus, Vitis idaea.

Wółki gubić. Lythrum Salicaria. Nicotiana Tabacum.

Wosk roślinny. Myrica cerifera. Betula alba.



REGESTR

*Roślin zdatnych do zażycia
Lekarckiego.*

A.

Akacya sok. Mimosa Sene-
gal.

B.

Balsam. Pinus Larix. Popu-
lus balsamifera.

Balsam Copaiwa. Copaifera
officinalis.

Balsam de Mecca. Amyris gi-
leadensis.

Balsam Tolu. Toluifera Bal-
samum.

Benzoe. Laurus Benzoin.

Biegunki. Crataegus Oxyacan-
tha. Rubus fruticosus. San-
guisorba officinalis. Tormentil-
la erecta. Vaccinium Myrtil-
lus, Oxycoccus. Viscum album.
Populus nigra. Potentilla re-

C.

Chłodzące Rośliny. Fragaria
vesca. Geranium Robertianum.
Nymphaea alba. Potamogeton na-
tans. Triticum repens. Vacci-
nium Oxycoccus.

Contrajerva kraiowa. Achillea
Millefolium.

D.

Dzięśła zle. Quercus Robur.
Cochlearia Armoracia,

A.

Angielska choreba. Arum ma-
culatum.

B.

ptans. Poterium sanguisorba.
Geum rivale. Inula dissente-
riea. Linum usitatissimum. Ly-
simachia nummularia. Malva
rotundifolia. Orchis mascula.
Plantago Psyllium. Polygonum
Bistorta. Quercus Robur.

Ból zębów. Ficus Carica. A-
chillea Ptarmica. Anthemis Py-
rethrum.

Brodawki. Calendula offici-
nalis.

Bladość Płci białej. Artemi-
sia Abrotanum.

C.

Członki odmrożone. Brassica
Rapa.

Czyszczące po porodzeniu. An-
themis Cotula. Arundo Phra-
gmitis. Cheiranthus Cheiri. Ma-
tricularia Parthenium. Nigella
sativa. Peucedanum officinale.
Pimpinella Saxifraga.

D.

Drzazgi w ranach. Arundo
Phragmites.

Dychawica. Arum maculatum. Juniperus communis. Marubium vulgare. Origanum vulgare. Papaver Rhoeas. Phelandrium aquaticum. Pimpinella

la Saxifraga. Pinus sylvestris. Abies. Triticum repens. Tus-silago Farfara. Urtica dioica. Verbascum Thapsus.

F.

F.

Febra. Achillea Ageratum. Anthemis nobilis. Apium graveolens. Asarum europaeum. Betula alba. Centaurea benedicta. Salix pentandra. Pimpinella Saxifraga. Plantago media. Fontinalis antipyretica. Fraxinus excelsior. Fumaria cava. Gentiana Centaureum. Geum rivale. Inula Helgenium. Menyanthes trifoliata. Panicum miliaceum. Quercus Robur. Vaccinium Oxycoccus. Verbena officinalis. Veronica spicata.

maculatum. Cichoreum Endivia. Erysimum officinale. Marubium vulgare. Menyanthes trifoliata. Peucedanum officinale. Polygala amara.

Flussy. Primula veris. Arctium Lappa. Arum maculatum. Betula Alnus.

Fistula. Chelidonium majus. *Flegmę rozwalniając.* Allium. Anethum Feniculum. Arum

Francuzka choroba. Fraxinus excelsior. Guajacum officinale. Juniperus communis. Laurus Sassafras. Prunus Padus. Quercus Robur. Xanthium strumarium. Rumex aquaticus. Saponaria officinalis. Solanum Dulcamara.

G.

G.

Galban. Bubon Galbanum. *Gardła ból.* Rubus idaeus. Sempervivum.

Gardła płikanie. Tremella Auricula. Urtica dioica. Vinca minor Prunella vulgaris. Quercus Robur.

Gadu ukąszenie. Fraxinus excelsior.

Głowy ból. Verbena officinalis. Convallaria majalis. Rosmarinus officinalis. Matricaria Partium. Populus nigra. Primula veris.

Głowę wzmacnia. Origanum Majorana.

Gorączkę złumi. Citrus medica. Ribes rubrum. Rubus fruticosus, idaeus. Rumex Acetos. Sambucus nigra.

Gonorrhoea. Sempervivum. Malva rotundifolia. Nymphaea elba. Pinus Abies. Plantago major, media. Polypodium vulgare.

Gruczoły. Betula Alnus.

Gumma Kraicwa. Prunus Cerasus, Avium, domestica.

Gumma anima. Hymenaea Conbaril.

Gumma arabska. Mimosa Senegal.

Gum-

Gumma elemi. Amyris elemifera.

Gumma gutta. Cambogia.

Gumma ladanum. Cistus creticus.

Gumma laka Kraiowa. Carpinus Betulus.

Gumma Kopal. Rhus copallinum.

Gumma Tragant. Astragalus Tragacantha.

H.

H.

Hemorroidy. Antirrhinum Linnaria. Aristolochia Clematis.

tis. Betula alba. Circaea lutea.

I.

Jalappa. Convolvulus Jalappa.

K.

K.

Kamfora. Laurus Camphora.

Kamien. Alisma Plantago aquatica. Apium Petroselinum, rapaceum. Cochlearia Armoracia. Convallaria Polygonatum. Raphanus sativus. Rubus fruticosus. Lycopodium clavatum. Polypodium vulgare. Polytrichum commune. Pyrus communis. Vicia sativa.

Kaskavilla. Clutia elutheria.

Kaszel. Angelica sativa. Beta vulgaris. Brassica oleracea. Linum usitatissimum. Malva rotundifolia. Papaver Rhoeas, somniferum. Polygala amara. Tussilago Farfara.

Katar. Brassica oleracea. Juniperus communis. Laurus Sassafra. Lichen islandicus. Papaver Rhoeas. Pimpinella Saxifraga.

Kina. Cinchona. Aesculus Hippocastanum. Alchemilla vulgaris. Arundo Phragmitis. Salix. Gentiana Centaureum.

Kolki. Gentiana campestris. Urtica dioica.

Koštun. Heracleum Sphondylium. Lycopodium clavatum. Vinca minor.

Krew czyszczg. Glechoma hederacea. Laurus Sassafra. Leontodon Taraxacum. Lepidium sativum. Urtica urens.

Krew spiektg rozwalniaq. Anthemis Cotula. Arnica montana. Marchantia polymorpha, conica.

Krwig plwanie. Hieracium Pilosella. Phellandrium aquaticum. Portulaca oleracea. Pulmonaria officinalis.

Krwiotoki. Achillea Millefolium. Agrostema Githago. Boletus ignarius. Fraxinus excelsior. Geranium Robertianum. Geum rivale. Linum usitatissimum. Lycoperdon Bovista. Lysimachia Nummularia. Polygonum Bistorta. Potentilla reptans. Thlaspi Bursa pastoris. Tormentilla erecta. Ulmus campestris. Urtica dioica. Vinca minor.

Kurcz ięzyka. Lavandula.

L.

Lękanie się. Campanula Cervicaria.

Łamania. Cardamine pratensis. Tremella Nostoc. Viscum album. Primula veris.

M.

Macicy choroby. Achillea Millefolium. Anthemis Cotula. Artemisia Abrotanum, vulgaris. Arum maculatum, Ballota nigra. Chenopodium Vulvaria. Ferula assa fetida. Gallium verum. Heracleum Sphondylium. Laurus Cassia. Plcelandrium aquaticum. Matricaria Parthenium. Melissa.

Manna de Biançon. Pinus Larix.

Manna Calabryna. Fraxinus Ornus.

Mastyx. Pistacia Lentiscus.

Mdłosci. Lavandula.

Miesięczne. Agrostema Githago. Anthemis Cotula. Artemisia vulgaris. Cheiranthus Cheiri. Juniperus communis, Sabina. Lichen islandicus. Matricaria Parthenium. Marrubium vulgare. Mentha Pulegium. Nepeta

N.

Nerkom użyteczne. Tussilago Farfara. Urtica urens.

Nerwy wzrą niaiz. Anthemis nobilis. Cheiranthus Cheiri. Convallaria Maialis. Dianthus Caryophyllus. Dracocephalum mol-davicum. Rosa. Heracleum

L.

Laxuiz. Genista tinctoria. Heracleum Sphondylium. Linum usitatissimum. Lonicera Pery-climenum. Prunus spinosa. Rhamnus catharticus.

M.

cataria. Nigella sativa. Origanum vulgare. Peucedanum officinale. Pimpinella Saxifraga.

Mocz pędz. Allium Ampe-loprasum. Apium Petroselinum. Melittis Melissophyllon. Pimpinella Saxifraga. Ononis arvensis. Onopordon Acanthium. Orchis bifolia. Tragopogon pratense. Trifolium Melilotus. Urtica urens. Humulus. Imperatoria.

Mocz gorący. Polypodium vulgare.

Mocz krwawy. Poterium Sanguisorba. Quercus Robur.

Mowy utrata. Mentha Pulegium.

Moxa Kraiowa. Verbascum Thapsus.

Mozgowi użyteczna. Heracleum Sphondylium.

N.

Sphondylium. Hyssopus officinalis. Melissa officinalis. Mentha crispa. Nepeta cataria. Primula veris. Valeriana dioica.

Niemoc padaigca. Viscum album.

O.

Oczom użyteczne. Cucumis Melo. Herniaria glabra. Leonodon Taraxacum. Myagrum sativum. Myosotis scorpioides arvensis. Nymphaea alba. Parnassia palustris. Plantago Psyllium. Pyrus Cydonia. Tremella Auricula. Ulmus campestris.
Odmiękczaące Rosliny. Malva rotundifolia, erecta. Mercuri-

O.

alis annua. Verbasicum Thapsus. Odra. Vicia sativa. Oparzeliny. Ulmus campestris. Opium. Papaver somniferum. Ospa. Urtica dioica Vicia sativa.
Otwierające Rosliny. Nepeta cataria. Nigella sativa. Onopordon Acanthium. Tragopogon pratense.

P.

Paraliż. Rosmarinus officinalis. Gentiana Centaureum.

Parchy. Arundo Phragmitis. Chelidonium majus. Chenopodium Vulvaria. Hedera helix. Juniperus communis.

Pamięć wzmacnia. Anthemis nobilis.

Pedegra. Arctium Lappa. Marrubium vulgare. Menispermum Cocculus. Menyanthes trifoliata. Polypodium vulgare. Fragaria vesca. Gallium Molugo. Gentiana Centaureum. Hamulus Lupulus. Juniperus communis. Quercus Robur. Tremella Nostoc. Urtica dioica. Veronica Beccabunga. Viscum album.

Piersiom użyteczne. Anethum Feniculum. Apium Petroselinum. Bellis perennis. Beta vulgaris. Betonica officinalis. Erassica Rapa', oleracea. Cichorium Intybus. Scabiosa arvensis. Hordeum vulgare. Hyssopus officinalis. Inula Helenium. Juniperus communis. Marrubium

P.

vulgare. Melittis Melissophyllum. Mentha Pulegium. Menyanthes trifoliata. Pimpinella Anisum. Tilia europea. Triticum repens. Tussilago Farfara. Petasites. Urtica urens. Vaccinium Myrtillus. Verbasicum Thapsus.

Plkanie ust. Betula Alnus.

Phca. Pyrola rotundifolia. Pulmonaria officinalis. Anthemis nobilis. Veronica officinalis.

Pot pędzą. Angelica sativa. Artemisia Absinthium. Sambucus nigra. Imperatoria Ostruthium. Juniperus communis. Panicum miliaceum. Pimpinella Saxifraga.

Pryszcze czynią. Clematis Flammula. Anemone Pulsatilla, nemorosa. Ranunculus. Flammula, acris

Psa wściekłego ukyszenie. Anagallis arvensis. Aspergula odorata. Ribes nigrum. Lichen caninus. Lythrum Salicaria. Plantago Coronopus.

Puchliny. Betula Alnus. Chelidonium majus. Geranium Robertianum. Hedysarum Onobry-

chis. Lilium album. Tussilago Petasites.

R.

Rabarbarum. Rheum palmatum. Rumex Patientia.

Rak. Daucus Carota. Sedum album, acre. Sempervivum. Onopordon Acanthium. Phellandrium aquaticum. Polygonum Persicaria. Veronica Beccabunga. * Antirrhinum spurium.

Rany. Alchemilla vulgaris. Arctium Lappa. Brassica oleacea. Chenopodium Bonus Henricus. Fragaria vesca. Fraxinus excelsior. Geranium Robertianum. Leontodon Taraxacum. Lysimachia nummularia. Momordica Balsamina. Orobanche major. Populus nigra. Ulmus campestris.

Roumatyzmy. Menyanthes trifoliata. Tremella Nostoc. Urtica dioica. Viscum album.

Robaki morzga. Aesculus Hyp-

R.

pocistanum. Artemisia Absinthium. Citrus medica. Santolina chamæcyparissus. Ferula assa fatida. Gentiana Centaureum. Matricaria Parthenium. Nepeta cataria.

Rodzenie ciężkie. Lilium album. Malva rotundifolia. Tanacetum vulgare.

Roża. Cannabis sativa. Sambucus nigra.

Rozgrzewające Rośliny. Matricaria Parthenium. Mentha crispa.

Rozpalenia. Alcea rosea.

Rozwalniające Rośliny. Inula Helenium. Iris florentina. Matricaria Parthenium. Melissa officinalis. Mentha crispa. Onopordon Acanthium. Pimpinella Saxifraga. Tragopogon pratense. Urtica urens.

S.

Sandaraca. Juniperus communis.

Saleb Kraiowy. Orchis morio, mascula.

Salsaparilla. Smilax. Arctium Lappa. Carex arenaria.

Scammoneum. Convolvulus Scammoneum.

Sledziona. Fumaria officinalis. Polypodium vulgare. Humulus Lupulus. Leonurus Cardiac. Menyanthes trifoliata. Anthemis nobilis. Apium Pe-

S.

troselinum. Asplenium Scolopendrium, Ceterach. Ballota nigra. Chrysosplenium alternifolium.

Solitaire. Wstęgowiec. Pteris aquilina.

Sprawę małżeńską wzniecają. Apium rapaceum. Orchis. Lycoperdon Tuber.

Strupy. Convallaria Polygonatum.

Suchoty. Achillea Millefolium. Alsine media. Asplenium ruta.

ruta muraria. Brassica oleracea. Fumaria officinalis. Hordeum vulgare. Lichen islandicus. Lysimachia Nummularia. Marrubium vulgare. Orchis morio, mascula. Oryza sativa. Pinus sylvestris, Abies. Polygala amara. Quercus Robur. Solanum Dulcamara. Urtica urens, dioica. Vinca minor.

Szalenstwo. Polypodium vulgare.

Szkorbut. Acer Pseudoplatanus. Arum maculatum. Asplenium ruta muraria. Brassica o-

leracea. Cardamine pratensis, amara. Cochlearia officinalis. Armoracia. Erysimum officinale, Barbarea. Raphanus sativus. Rumex aquaticus. Salix pentandra, fragilis. Solanum Dulcamara. Sysimbrium Nasturtium. Fumaria officinalis. Hordeum vulgare. Juniperus communis. Lepidium sativum. Lysimachia Nummularia. Tropaeolum majus, minus. Ulmus campestris. Urtica dioica. Vaccinium Myrtillus. Veronica Beccabunga.

T.

Terpentina. Pinus Larix, Picea. Pistacia Terebinthus.

Trąd. Alsine medja.

Trucizny Roślinne. Aconitum Napellus. Lycototum. Aethusa Cynapium. Agaricus integer, muscarius. Anemone ranunculoides. Antirrhinum Oronotium. Atropa Belladonna. Cicuta virosa. Conium maculatum. Datura Stramonium. E-vonimus europeus. Ranunculus

T.

sceleratus. Fritillaria Imperialis. Gratiola officinalis. Hedera helix. Helleborus foetidus. Hyacinthus non scriptus. Hyoscyamus niger. Impatiens noli tangere. Iris Pseudacorus. Paris quadrifolia. Lolium temulentum. Mercurialis perennis. Narcissus Pseudonarcissus. Nerium Oleander. Oenanthe fistulosa, croccata. Veratrum album.

U.

Udow ból Szytyka. Lepidium Iberis. Pyrola umbellata.

U.

Uplawy białe. Laurus Sassafras. Lysimachia Nummularia. Quercus Robur. Urtica urens.

W.

Wątrobę leczę. Anemone Hepatica. Anthemis nobilis. Apium Petroselinum. Heracleum Sphondilium. Marchantia po-

W.

lymorpha. Marrubium vulgare. Polypodium vulgare.

Węża ukąszenie. Echium vulgare.

Wiatry. Anethum graveolens. Anthemis nobilis. Apium Petroselinum, graveolens, rapaceum. Carum Carvi. Matricaria Parthenium. Melissa officinalis. Mentha crispa. Nepetha cataria. Nigilla sativa. Phellandrium aquaticum. Pimpinella Anisum.

Wielka choroba. Gallium verum, Mollugo. Valeriana dioica.

Wnętrznosci zomulone. Fumaria officinalis. Humulus Lupulus. Iriticum repens.

Wodna puchlina. Genista tinctoria. Herniaria glabra. Humulus Lupulus. Menyanthes trifoliata. Pimpinella Saxifraga.

Womity czynią. Arundo Phragmitis. Asarum europeum.

Womity krwawe. Marrubium vulgare.

Wrzody. Achillea Millefoli-

um. Agrostema Githago. Alcea rosea. Arundo Phragmitis. Asclepias Vincetoxicum. Betula Alnus. Chelidonium majus. Chenopodium Bonus Henricus. Fragaria vesca. Geranium Robertianum. Hedera helix. Leon-todon Taraxacum. Lysimachia Nummularia. Polygonum Hydropiper. Populus nigra. Rumex Patientia. Tussilago Farfara. Viscum album.

Wszy gubią. Evonymus europaeus.

Wyniszczonym. Theobroma Cacao. Orchis mascula.

Wywchnienie. Arundo Phragmitis.

Wzmacniające Rośliny. Geum urbanum. Glechoma hederacea. Hypericum perforatum. Inula Helenium. Menyanthes trifoliata. Vaccinium Oxycoccus.

Z.

Zarazy bronię. Allium sativum, Cępa. Ruta graveolens.

Zatwardzenie stolca. Matricaria Parthenium. Mentha Pulegium.

Zawrot głowy. Marantha Galanga. Primula veris.

Sciągające Rośliny. Geranium Robertianum. Poterium Sanguisorba.

Zerwanie. Aruica montana. Bellis perennis.

Zęby chwiałce. Berberis vulgaris. Polygonum Bistorta. Prunella vulgaris.

Zgnilizanie się przeciwne. An-

Z.

themis nobilis. Artemisia Absinthium. Berberis vulgaris. Centaurea benedicta. Citrus Aurantium, medica. Hyssopus officinalis. Inula Helenium. Oxalis Acetosella.

Złamanie kości. Symphitum officinale.

Złota żyłka. Populus nigra. Ranunculus Ficaria, repens.

Złotówka ból. Trifolium Melilotus. Vaccinium Oxycoccus.

Złotkowi użyteczne. Anethum Faniculum. Angelica sativa. Anthemis nobilis. Artemisia Absinthium. Arum ma-

culatum. Fumaria officinalis.
Gentiana Centaureum, campe-
stris. Geum rivale. Inula He-
lenium. Origanum Maiorana.
Pimpinella Saxifraga, Anisum.
Polypodium vulgare.

Zostaczka. Anthemis nobilis.
Saxifraga tridactylites. Sola-

nam Dulcamara. Gentiana Cen-
taureum. Marchantia polymor-
pha. Origanum vulgare. Po-
lypodium vulgare. Polytrichum
commune. Pot. ntilla reptans.
Urtica dioica.



GROMADY,

RZĘDY I RODZAJE ROŚLIN

W TYM DYKCYONARZU OPISANYCH:

PORZĄDKIEM UKŁADU LINNEUSZOWEGO

• UŁOZONE.

CHęć Dzieło to uczynić iść nuyżyteczniejszy; i podług przyrzeczenia w Wstępie uczynionego, ułatwić poznawanie Roślin tym, którzy żadnych jeszcze nie znają. Mając więc przed sobą nie znaną Roślinę, potrzeba nayprzód uważać na wszystkie te przypadki, kteremi Gromady od siebie się różnią. Mając pewność do ktorey Gromady należy, potrzeba upatrywać znakow, do ktorego Rzędu należy w tej Gromadzie. Należący Rząd, uważają się znaki Rodzajowe; a tak pod imieniem Rodzajowym poznają Gatunek z opisanja, jeżeli w tym Dykcyonarzu jest opisany. Mogą wprowadzić wypaść niektóre wyłączenia dla tego, że niektóre Gatunki chociaż układowe znaki inne mają, iednakże dla przyrodzonego składu z innemi bydy musiały złączone: abym i w tym ułatwił, przydam znaczniejszy wyłączenia na końcu kaźdey Gromady.

Kto się z Częścią II. Wstępu do tego Dykcyonarza dobrze pozna, nie będzie miał wiele trudności. Za przykład weźmy sobie Roślinę, którą Ogrodnicy nazywają *Fritillaria*. Daymy to, nie znamy iey wcale. Uważamy, iż kaźdy Kwiat jest Dwupięciowy: Nitek pyłkowych albo Pręcikow jest sześć; te zaś są wolne, nigdzie z sobą zrosłe; nie są iedne nad drugie dłuższe, ale równe: nie są na zarodku osadzone: więc ta Roślina należy do Gromady VI. sześć-pręcikowej. Uważamy daley, że Szyka albo zarodek jest tylko ieden: więc należy do Rzędu I. Gromady VI. Przebiegając w tym Rzędzie Rodzaje, postrzegamy, że się z tą Rośliną zgadza to opisanie: *Korona dzwonkowa, sześć-listkowa, ma na dolnych końcach dołki miodowe, i Pręciki równe z Koroną długości*: Roślina ta więc należy do Rodzaju *Fritillaria*, pod którym szukając w Dykcyonarzu, widzimy z opisanja Gatunkow, że jest *Fritillaria Meleagris*.

GRO-

Gromada I. II.

Gromada III.

GROMADA I.

Pręcik jeden nie na Zarodku osadzony.

RZĄD I. Szyka jedna.

Korona podniesiona w górę, sześć dzielna; ma jedną *Wargę* dwa razy dzieloną, odgiętą. *Kielich* trzy-listkowy. *Szyka* lancetowa do *Korony* przyrosła. Rodzaj *Canna*.

Kielicha i *Korony* nie ma. *Bliźna* pojedyncza. *Ziarno* iedne. *Hippuris*.

RZĄD II. Szyiek dwie.

Kielicha nie ma. *Korona* dwu-listkowa. *Ziarno* iedne, nagie, owalne. *Corispermum*.

Kielicha nie ma. *Korona* dwu-listkowa. *Torebka* dwu-komorkowa, cztery-ziarnowa. *Callitriche*.

Kielich trzydzielny. *Korony* nie ma. *Ziarno* iedne w *Kielichu* jagodowatym. *Blitum*.

GROMADA II.

Pręcikow dwa, nie na zarodku osadzonych.

RZĄD I. Szyka jedna.

Korona pięć-dzielna. *Główki* pyłkowe w rurce *Korony* ukryte. *Jagoda* dwuziarnowa. *Nasionie* ma obwódkę. *Fasminum*.

Korona czterydzielna. *Jagoda* cztery-ziarnowa. *Ligustrum*,

Korona cztery-dzielna. *Torebka* dwu-komorkowa. *Syringa*.

Kielich dwu-listkowy stoi na zarodku. *Korona* dwu-listkowa. *Nasionie* iedno dwu-komorkowe. *Circea*.

Korony lamka czterydzielna, z iednym działem węższym. *Torebka* dwu-komorkowa. *Veronica*.

Korona cztery-dzielna. *Pręciki* od siebie daleko stoją. *Ziarno* przytępione. *Lycopus*.

RZĄD II. Szyiek dwie.

Trawa. *Kielich* dwu-plewkowy, iedno-kwiatowy. *Korona* ma dwie plewki ostro zaostrome, i rodzi iedne ziarno. *Anthoxanthum*.

W Gromadzie XV. Rzędzie I. pod Rodzajem *Lepidium*. Gatunki *ruderales*, *Iberis*, mają tylko po dwa pręciki. Niektóre paszczekowate mające czasem po dwa pręciki, wymienia się pod Gromadą XIV.

GROMADA III.

Pręcikow 3. nie na zarodku stojących. *Trawy* się tu najwięcej mieszczą, które *Kwiaty* mają dwu-płciowe.

RZĄD I. Szyka jedna.

Kielicha nie ma. *Korona* z iednej sztuki, na dole z iednej

stro-

strony barbata, stoi na zarodku. Ziarno iedne. *Valeriana*.

Korona sześć-dzielna, równa. Blizny zwinione. *Crocus*.

Korona sześć-dzielna, paszczkowata. Pręciki wznoszą się w górę. *Gladiolus*.

Korona sześć-dzielna; trzy działły na przemian odgięte. Blizny mają kształt listków kwiatowych. *Iris*.

Trawa. Korony nie ma. Kielich jeden listek plewkowy, skupiony, iedno ziarno okrągławe otulający. *Schanus*.

Trawa. Korony nie ma. Płaski dwu-rzędkowe, dachowkowe. Ziarno iedne nagie. *Cyperus*.

Trawa. Korony nie ma. Łuski zewnętrzne są plewkowate, dachowkowe. Ziarno iedne bez brodki. *Scirpus*.

Trawa. Korony nie ma. Łuski plewkowe, dachowkowe. Ziarno ma długą węśnę. *Eriophorum*.

Trawa. Kielicha nie ma. Korona dwu-łuskowa. *Nardus*.

RZĄD II. Szyiek dwie.

Trawa. Kielich dwu-listkowy, łodkowaty, w pozdłużu równy, Koronę zamykający. *Phalaris*.

Trawa. Kielich iedno-kwiatowy, przynajmniey trzy-łupinowy: iedna Łupinka iest mniejsza. *Panicum*.

Trawa. Kielich bez szypułki, wstęgowy, przytępiony, dwu-listkowy, ma dwa długie ostrza. Korona zamknięta. *Pbleum*.

Trawa. Kielich dwuplewko-

wy, iedno kwiatowy. Korona iedno-łuskowa. *Alopecurus*.

Trawa. Kielich dwu-sztukowy, iedno kwiatowy. Korona bardzo krótka. Blizna pęczkowata. *Milium*.

Trawa. Kielich dwuplewkowy, iedno-kwiatowy, nieco krótszy od Korony. Blizna ma w pozdłużu szczecinki. *Agrostis*.

Trawa. Kielich dwuplewkowy, dwu kwiatowy bez przysadki na Kwiat trzeci. *Aira*.

Trawa. Kielich dwuplewkowy, dwu-kwiatowy, z przysadką na kwiat trzeci. *Melica*.

Trawa. Kielich dwuplewkowy, wielo-kwiatowy. Łuski iednowe, mają listki ostre, i na końcach niby zwiędłe. *Poa*.

Trawa. Kielich dwuplewkowy, wielo-kwiatowy. Łuski dwu-rzędkowe mają serduszkowe przytępione łupinki. *Briza*.

Trawa. Kielich dwuplewkowy, spłaszczony: iedna Płewka większa, z ostrym grzbietem. *Dactylis*.

Trawa. Kielich dwuplewkowy, iedno-kwiatowy. Łuski ma na boku osobliwy listek iak pokrywkę. *Cynosurus*.

Trawa. Kielich z dwu łusek ostro zastrzonych wielo-kwiatowy. Łuski podłużne, okrągławe. *Festuca*.

Trawa. Kielich dwuplewkowy: pod ostrzem płewki iest ość. Łuski podłużne, okrągławe, dwu-rzędkowe. *Bromus*.

Trawa. Kielich dwuplewkowy, iedno-kwiatowy. Listek zewnętrzny Korony, ma ość u spodu z kolankiem. *Stipa*.

Tra-

Trawa. *Kielich* dwuplewkowy, pospolicie więcej kwiatowy. *Korona* podługna, ma na grzbiecie oś kręconą. *Avena*.

Trawa. *Kielich* dwuplewkowy. *Kwiatki* skupione, wężną otulone. *Arundo*.

Trawa. *Kwiaty* stoją na żąbkach zdźbła głównego. *Kielich* stoi pojedynczo bez szypułki na boku zdźbła; jest iedno-liściowy, wielo-kwiatowy. *Lolium*.

Trawa. *Kielich* stoi na hoku, dwu-łuskowy, skupiony; ma więcej iak ieden Kwiat. *Elymus*.

Trawa. *Kielichy* stoją pojedynczo na przeciw siebie, dwu-łuskowe, dwu-kwiatowe. *Secale*.

Trawa. *Pokrywka* sześć-listkowa, trzykwiatowa. *Hordeum*.

Trawa. *Kielich* dwu-listkowy, stoi pojedynczo: ma około trzech Kwiatków przytępionych. *Triticum*.

RZĄD III. Szyiek trzy.

Kielich dwu-listkowy. *Korona* z iedney sztuki, nierowna. *Torebka* iedno-komorkowa, trzy-łupinowa. *Montia*.

GROMADA IV.

Prącikow cztery, które wszystkie są sobie równe.

RZĄD I. Szyika iedna.

Na *Kielichu* powszechnym łuski dachowkowe. *Kielich* szcze-

gólny rurkowy, pod *Koroną*. *Korony* zwierzchnia wargą dwu, dolna trzy-dzielna. *Dno* listkowane. *Globularia*. Rodzay ten, i dwa następujące, mają widok Kwiatów skłedanych.

Kielich ogólny wielo-listkowy: szczególny i *Korona* stoją na Zarodku. *Dno* kręgielkowe, listkowane. *Ziarna* skupkowe. *Dipsacus*.

Kielich ogólny wielo-listkowy: szczególny podwoyny, na zarodku. *Dno* listkowane, albo nagie. *Scabiosa*.

Korona leykowa, z iedney sztuki. Dwa *ziarna* trzy-zębate. *Sherardia*.

Korona leykowa z iedney sztuki. Dwa *ziarna* okrągłe. *Asperula*.

Korona płaska z iedney sztuki. Dwa *ziarna* okrągławe. *Galium*.

Korona dzwonkowa z iedney sztuki. Dwie *łagody* iedno-ziarnowe. *Rubia*.

Kielich i *Korona* cztery-dzielne; u *Korony* *Lamka* odgięta. *Torebka* dwu-komorkowa w poprzecz się otwiera. *Plantago*.

Kielich i *Korona* otwarta, cztery-dzielne. *Torebka* iedno-komorkowa w poprzecz się otwiera *Centunculus*.

Kielich dwulistkowy. *Owoc* między *Kielichem* i *Koroną*. *Sanguisorba*.

Pokrywa często cztery-liściowa. *Korona* cztery-liściowa stoi na *Owocu*. *Owoc* pestkowy. *Ziarno* dwu-komorkowe. *Cornus*.

Kielich cztery dzielny, otacza *Jagodę* cztery-komorkową. *Korony* nie ma. *Isnardia*.

Kielich cztery-dzielny. *Korona* cztery-listkowa. *Orzech* ma cztery kolce. *Trapa*.

Kielich ośmdzielny. *Korony* nie ma. *Ziarna* pojedyncze. *Alchemilla*.

Kielich cztery-dzielny. *Korony* nie ma. *Ziarno* nagie. *Aphanes*.

RZĄD II. Szyiek dwie.

Kielich cztery-dzielny. *Korona* z iedney sztuki. *Torebka* dwukomorkowa. *Cuscuta*.

RZĄD III. Szyiek cztery.

Kielich ma cztery zęby. *Korona* kołkowa. *Otwory* bez szyiek. *Jagoda* cztery - ziarnowa. *Ilex*.

Kielicha i *Szyiek* nie ma na Otworach. *Korona* cztery listkowa. *Ziarn* cztery. *Potamogeton*.

Kielich i *Korona* cztery listkowe. *Korony* czasem nie ma. *Torebka* jedno-komorkowa, cztery-lupinowa, wielo-ziarnowa. *Sagina*.

• •

Z innych Gromad następujące mają po cztery pręciki. Z Gromady V. *Evonymus europaeus*. Z VI. *Convallaria bifolia*. Z XV. *Cardamine hirsuta*. Z V. jeszcze *Gentiana campestris*, *cruciata*: oraz *Linum Rhodiola*.

GROMADA V.

Pręcikow pięć.

RZĄD I. Szyika iedna.

Korona tacowa z iedney sztuki, pięć-dzielna, otula owoc. *Gardziel* zamknięta małemi sklepieniami. *Ziarna* cztery nagie. *Myosotis*.

Kielich pięć-dzielny. *Korona* leykowa, naga, w *gardzieli* przewiercona, z iedney sztuki, otula owoc. *Liście* szorstkie. *Lithospermum*.

Korona leykowa. *Gardziel* zamknięta. *Ziarna* w łonie zostającego *Kielicha* zagrzebane. *Anchusa*.

Korona leykowa, jednoliściowa, owoc otula. *Gardziel* zamknięta. *Ziarna* płaskie na bokach szyiki osadzone. *Cynoglossum*.

Kielich pięć-boczny. *Korona* leykowa. *Gardziel* otwarta. *Pulmonaria*.

Liście kosmate. *Korona* z iedney sztuki, owoc otula, ma *Okład* rurkowo-bruchaty, i *Gardziel* sztyfowatemi promieniami zamknięta. *Ziarn* cztery. *Symphitum*.

Korona kołkowa. *Gardziel* promieniami zamknięta. *Borago*.

Liście ostre. *Korona* z iedney sztuki, owoc otula. *Kielich* owocowy spłaszczony, ma szybki płaskie, strzępiaste. *Asperugo*.

Liście kosmate. *Korona* z iedney sztuki leykowa, owoc otula:

tula: *Gardziel* sklepiona: rurka skrzywiona. *Ziarn* cztery. *Lycepsis*.

Liście kosmate. *Korona* jedno-liściowa, niby paszczkowata, z otwartą gardzielą. *Ziarn* cztery. *Echium*.

Kwiaty w nieiakich okółkach lub baldaszkach, mają nakształt pokrywki. *Korony* rurka wąleczkowa, obwód otwarty. *Primula*.

Korona kołkowa, odgięta, otacza owoc. *Rurka* *Korony* bardzo krótka, a *Gardziel* wystaje. *Blizna* zaostzona. *Jagoda* otulona *torebką* jedno-komorkową. *Cyciament*.

Korona z iedney sztuki, kosmata, owoc otula. *Blizna* przedzielona. *Torebka* jednokomorkowa. *Menyanthes*.

Korona tacowa. *Pręciki* leżą na rurce *Korony*. *Torebka* jedno-komorkowa. *Huttona*.

Korona kołkowa z iedney sztuki, owoc otula. *Blizna* tępa. *Torebka* okrągła, tęgo zaostzona, jedno-komorkowa, dziesięć łupinowa. *Lysimachia*.

Korona kołkowa. *Torebka* w poprzecz się otwiera. *Anagallis*.

Korona z iedney sztuki, dzwonkowa, fałdowana. *Blizny* przedzielone. *Torebka* dwu-komorkowa, w każdej Komorce po dwa ziarna. *Convolvulus*.

Korona pięć - dzielna, owoc otula. *Pręciki* są ziednoczone z łuskami na dnie będącemi. *Blizna* trzy - dzielna. *Torebka* trzy-komorkowa. *Polemonium*.

Korona dzwonkowa z iedney sztuki, ma na dnie pięć Kła-

pkow, i na tych stoją pręciki. *Blizna* trzy-dzielna. *Torebka* pod Kwiatem ma na bokach dziurki. *Campanula*.

Korona kołkowa, równo pięć-dzielna, na owocu. *Torebka* dwa lub trzy-komorkowa. *Phytanma*.

Korona tacowa. *Pręciki* są łuskami *Korony* otulone. *Torebka* pod Kielichem sucha, jedno-komorkowa. *Samolus*.

Korona nieforemna, z iedney sztuki, na owocu. *Jagoda* dwu-komorkowa, wiele - ziarnowa. *Lonicera*.

Kielich otula owoc. *Korona* lewkowa stoi na owocu. *Miodownik* okrągły zamyka w sobie ziarno. *Mirabilis*.

Korona kołkowa, dosyć nierowna. *Torebka* dwu-komorkowa, dwu łupinowa. *Verbascum*.

Kielich rurkowy, rogaty, odpadający. *Korona* lewkowa, fałdowana. Owece cztery-łupinowy. *Datura*.

Korona lewkowa, tępa. *Pręciki* zgięte *Torebka* dwu-komorkowa z nakrywką. *Hyoscyamus*.

Korona lewkowa, fałdowana, otacza zarodek. *Pręciki* zgięte. *Blizna* wycinana. *Torebka* dwu-łupinowa, dwu-komorkowa. *Nicotiana*.

Korona dzwonkowa. *Pręciki* niestulone. *Jagoda* okrągła, dwu komorkowa. *Atropa*.

Korona kołkowa. *Główki* pręcików stulone. *Jagoda* dwu-komorkowa w Kielichu nadętym. *Physalis*.

Korona kołkowa z iedney sztuki, stoi na zarodku. *Główki* pręcików stulone, mają na koń-

cach dwa otwory. *Jagoda* dwukomorkowa. *Solanum*.

Korona kołkowa z iedney sztuki, owoc otula. *Jagoda* dwukomorkowa, nie soczysta. *Cap-sicum*.

Korony nie ma. *Kielich* rurkowy. *Pręciki* łuskami otulone. Owocem *Jagoda*. *Rhamnus*.

Korona pięć-listkowa. *Torebka* farbowana, pięć-rogata, pięć-komorkowa, pięć-łupinowa. *E-wonymus*.

Korona pięć-listkowa. *Jagoda* wielo-ziarnowa pod *Kielichem*. *Ribes*.

Korona ma pięć listki podłużne. *Jagoda* pięć-ziarnowa *Kielichem* otulona. *Hedera*.

Korony wierzchołki się stykają i więdniją. *Jagoda* pięć-ziarnowa stoi nad *Koroną*. *Vitis*.

Kielich z iedney sztuki. *Ziarno* *Kielichem* uwieńczone. *The-sium*.

Zarodki dwa proste, w których *ziarna* nagie. *Pręc* nieco wiciowy. *Vinca*.

Rurka *Korony* iest zamknięta rozpięzonym wieńcem. *Nasienie* piorkowate. *Nerium*.

RZĄD II. Szyiek dwie.

Korona dzwonkowa ma pięć *Miodownikow* nitkowych, z pręcikami na przemiany stojących. *Apocynum*.

Korona ma pięć *Miodownikow* łańcuchowych, wdrażonych, rogatych. *Asclepias*.

Korony nie ma. *Kielich* pięć-dzielny. *Pręcikow* iest pięć z

główekami, a pięć bez główek. *Torebka* iedno-ziarnowa. *Herniaria*.

Korony nie ma. *Kielich* pięć-listkowy. *Ziarna* soczewicowate. *Chenopodium*.

Korony nie ma. *Kielich* pięć-listkowy. *Ziarno* nerkowate, w głębokości dna zamknięte. *Beta*.

Kielich farbowany; zewnętrzny, trzy-listkowy, z których dwa listki stykają się, i mają grzbiet ostry. *Miodownik* wałeczkiowaty z dziesięciu ząbkami. *Torebka* nasienna iedno-ziarnowa. *Gomphrena*.

Korony nie ma. *Kielich* pięć-dzielny. *Jagoda* sucha, spłaszczona, skorkowata. *Ulmus*.

Korona z iedney sztuki. Dwa *Dna* owocowe w pozdłuż stulone stoją. *Torebka* dwu-łupinowa. *Gentiana*.

Odtąd następują Kwiaty w okółkach lub baldaszkach.

Kwiateczki są w *Główki* skupione, wyrażające widok składowych. *Dno* owocowe ma plewki. *Fryngium*.

Baldaszek pojedynczy. *Pokrywa* cztery listkowa. *Listki* *Korony* niedzielone. *Ziarna* płaskie, pół-talerzykowe. *Hydrocotyle*.

Baldaszek skupiony, główkowy. *Kwiaty* szrodkowe nie rodzące. *Owoc* kosmaty. *Sanicula*.

Pokrywki pięć-listkowe, większe od *Pokryw*. *Listki* kwiatowe

we stulone. Owoc okrągławy, spłaszczony, bręgowany. *Bupleurum*.

Korony promieniowe, dwupłciowe. Pokrywki długie, nie dzielone. Owoc okrągły, karbowany. *Tordylium*.

Pokrywki i Pokrywki są nie dzielone. Korony promieniowe, a między temi w Szybie Samce. Listki Korony wgięte, wycinane. Owoc szczecinkowany. *Caculis*.

Pokrywa i Pokrywki pierzaste. Kwiaty promieniste dwupłciowe, wyjąwszy szrodkowe. *Daucus*.

Korony rozne. Baldaszek ścięśniony. Owoc iaiowy. *Banium*.

Pokrywa iest. Pokrywki półowkowe pospolicie trzydzielne. Owoc prawie okrągły, na obu stronach karbowany. *Conium*.

Pokrywki odgięte Kwiaty wszystkie rodzajne. Listki Korony rowne, serdaszkowe. Owoc owalno-podłużny, spłaszczony, w pośrodku bręgowany. *Selinum*.

Pokrywki i Pokrywki są. Kwiaty wszystkie rodzajne. Listki kwiatowe serdaszkowe, wgięte, wycinane. Owoc iaiowo-podłużny, bręgowany, sklepiiony. *Azthamantha*.

Pokrywki i Pokrywki są z liści pojedynczych i krotkich. Korony rowne, po części nie rodzajne. Ziarna iaiowe spłaszczone, na obu bokach bręgowane, skorką obwodzone. *Peucedanum*.

Pokrywa podwoyna. Listki Korony odstawaia, zgięte, wy-

cinane. Owoc podłużny ma ośm rogów skorkowatych. *Laserpitium*.

Pokrywa odpada. Korona nierowna, wgięta, wycinana. Owoc owalny, wycinany, spłaszczony, bręgowany, obwodzony. *Heracleum*.

Pokrywki i Pokrywki są. Korony rowne. Listki Korony zwinięte, nie dzielone. Owoc podłużny ma na obu bokach pięć rowków. *Ligusticum*.

Pokrywki i Pokrywki są. Korony rowne, listki ich skrzywione. Owoc okrągławy, rogaty, tęgi. *Angelica*.

Pokrywki i Pokrywki są: a Pokrywki więcej-liściowe. Kwiaty wszystkie rodzajne. Listeczki Korony serdaszkowe. Owoc iaiowy, bręgowany. *Sium*.

Kwiatów mało: wszystkie rodzajne iaiowe, bręgowane ziarna. Pokrywa pospolicie cztery, a Pokrywki więcej-liściowe. Korony dosyć płaskie. *Sison*.

Korony nieforemne; środkowe bez szypułek i nierodzące. Owoc ma na sobie Kielich. Pokrywki i Pokrywki są. *Oenanthe*.

Kwiaty środkowe drobniejsze. Owoc iaiowy; gładki; Kielichem, szyką i blizną uwieczony. *Phellandrium*.

Pokrywki nie ma. Pokrywki są. Owoc iaiowy, bruzdowany. *Cicuta*.

Pokrywki niema. Pokrywki półowkowe wiszą na dół, są trzylistkowe. Owoc bręgowany. *Azthusa*.

Korony promieniste: *Listeczki* ich wgięte, wycinane. *Pokrywa* jedno-listkowa. *Pokrywki* połowkowe. Owoc okrągły. *Coriandrum*.

Pokrywa promienista. Kwiaty środkowe pospolicie same samce. *Listki* Korony wycinane. Owoc szyszkowaty. *Scandix*.

Pokrywki nie ma. *Pokrywki* zgięte, dęte. *Listeczki* kwiatowe zgięte, serduszkowe. Owoc podługny, gładki. *Cherophyllum*.

Baldaszek okrągły jak kula. Kwiaty wszystkie rodzajne. *Pokrywki* nie ma. Zamiast *Pokrywki* listek lub dwa. Owoc jajowaty, bręgowany. *Seseli*.

Pokrywki nie ma. Kwiaty wszystkie są rodzajne. Owoc owalny, spłaszczony. *Pastinaca*.

Pokrywki nie ma. *Listki* kwiatowe są zwinione, nie dzielone, żółte. Owoc bręgowany. *Anethum*.

Pokrywki jedno-liściowa. *Pokrywki* nie ma. *Listeczki* kwiatowe wgięte, wycinane. Owoc jajowo-podługny, bręgowany. *Carum*.

Listki Korony wgięte. Blizna kulkowa. Owoc jajowo-podługny. *Pimpinella*.

Pokrywki jedno-liściowe. Owoc jajowaty, bręgowany. *Listki* Korony równe, zgięte. *Apium*.

Pokrywki i *Pokrywki* nie ma. Kwiaty wszystkie rodzajne, a listki ich serduszkowe. Owoc podługno-jajowaty, bręgowany. *Egopodium*.

RZĄD III. Szyiek trzy.

Kielich stoi na zarodku, jest pięć-dzielnny. Korona pięć-dzielnna. Jagoda jedno-ziarnowa. *Viburnum*.

Kielich i Korona pięć-dzielnne. Jagoda trzy-ziarnowa. *Sambucus*.

Kielich pięć-listkowy. Korona pięć listków równych. Torebka jedno komorkowa, trzy-łupinowa. *Alsine*.

RZĄD IV. Szyiek cztery.

Kielich cztery-dzielnny. Korona cztery-listkowa. Miódwniki serduszkowate, otoczone włoskami główkowymi Torebka cztery-łupinowa. *Parnassia*.

RZĄD V. Szyiek pięć.

Kwiaty skupione w nieciakie główki. *Kielich* kwiatowy z jednej sztuki, nie dzielony, fałdowany, suchy, owoc otula. Korona pięć-listkowa, po każdym kwiecie iedne ziarno. *Statice*.

Kielich i Korona pięć listkowych. Torebka pięć łupinowa, dziesięć - komorkowa, a w każdym komorce ziarno. *Linum*.

Kielich pięć-dzielnny. Korona pięć-listkowa. Torebka jedno-komorkowa, od wierzchu pięć-łupinowa, wielo-ziarnowa. *Drosera*.

RZĄD VI. Szyiek wiele.

Kielich ma listkow pięć białawych u spodu zrosłych. *Korona* ma tyleż sydlowatych żółtawych. *Ziarn* wiele. *Myosurus*.

* *

Z innych Gromad mają *Pręcikow* pięć: z VIII. *Polygonum amphibium*. z X. *Cerastium semidecandrum*, *pentandrum*: *Spergula pentandra*. Lubo zaś w tej Gromadzie V. Rodzay *Gentiana* jest pod Rzędem II. iednakże *Gentiana Centaureum*, *verna*, tylko mają po iedney szyice.

GROMADA VI.

Pręcikow sześć, rownych sobie.

RZĄD I. Szyika iedna.

Korony trzy listki wpukłe. *Miodownika* trzy listki mnieysze, wycinane. *Blizna* poiedynčna. *Galanthus*.

Korona dzwonkowa, sześć-dzielna. *Działy* na końcach grubsze. *Blizna* poiedynčna. *Leucotium*.

Korona sześćlistkowa. *Miodownik* leykowy, z iedney sztuki. *Pręciki* stoią w *Miodowniku*. *Narcissus*.

Korona dzwonkowata, sześćlistkowa. *Blizna* na szyice trzy-dzielna *Amaryllis*.

Korona sześć dzielna. *Poczekwka* wielo-kwiatowa. *Baldaszek*

w główkę skupiony. *Torebka* *Korona* otoczona. *Allium*.

Korona dzwonkowa, sześćlistkowa; na każdym listku jest w pozdłuż *Kreska* miodowa. Na *Torebce* łupiny ściankowe są złazczone włoskami w kratkę. *Lilium*.

Korona dzwonkowa, sześć listkowa: ma na dolnych końcach *dełki* miodowe: i *Pręciki* rowney z *Koroną* długości. *Fritillaria*.

Korona dzwonkowa, sześćlistkowa. *Zarodek* nie ma szyiki. *Tulipa*.

Kwiaty liliowate. *Korona* stoi w pół-otwarta, sześćlistkowa, i na owocu zostaje. *Pręciki* na przemiany u spodu są szersze. *Ornithogalum*.

Liście 6. *Korony* rozpostarte. *Torebka* iaiowa. *Antbericum*;

Korona stoi, sześć-dzielna, *działy* śródkowe są zgięte. *Jagoda* trzykomorkowa, dwu-ziarnowa. *Asparagus*.

Korona sześć-dzielna. *Jagoda* plamista, trzy-komorkowa. *Convallaria*.

Korona leykowa, zakrzywiona, ma rowne *działy*. *Pręciki* stoią w gardzieli: a *Zarodek* jest na dnie *Korony*. *Polyanthes*.

Korona dzwonkowa. Przy *Zarodku* są trzy dziurki miodownikowe. *Hyacinthus*.

Korona dzwonkowa ma *rukę* wałeczkową. *Hamerocallis*.

Kwiaty są na *Kolbie* wałeczkowej. *Korona* sześćlistkowa. *Zarodek* nie ma szyiki. *Torebka* trzy-komorkowa. *Acorus*,

Koro-

Gromada VI.

Korony nie ma. *Kielich* sześćlistkowy. *Torebka* jedno-komorkowa. *Funcus*.

Kielich i *Korona* sześciolistkowe. *Listki* Korony mają na końcach po dwa gruczołiki. *Zarodek* nie ma szyiki. *Jagoda* dwu-ziarnowa. *Berberis*.

Kielich dzwinkowy, dwunasto-dzielny: *Korony* nie ma: a jeżeli czasem iest, wtedy sześćlistkow z *Kielichem* spojonych. *Torebka* dwu-komorkowa. *Peplis*.

RZĄD III. Szyiek trzy.

Kielich i *Korona* trzy-listkowe. *Listki* Korony stykają się. *Ziarna* trzy-rogate. *Rumex*.

Korony nie ma. *Kielich* sześć-dzielny. *Szyiek* nie ma. *Torebek* trzy, suchych nadętych, jedno-ziarnowych. *Scheuchzeria*.

Kielich i *Korona* trzy-listkowe, równe sobie. *Szyiek* nie ma. *Torebka* u spodu się otwiera. *Triglochin*.

Zamiast *Kielicha* iest *Pachewka*. *Korona* sześć-dzielna, rurką na korzeniu osadzona. *Torebek* trzy, złączonych, nadętych. *Colchicum*.

Niech to nikogo nie zadziwia, że liczba Rzędów nie swoim idzie porządkiem: opuszczenie niektórych znaczy, że Róślin tych Rzędów w Kraiu spodziewać się nie trzeba.

RZĄD V. Szyiek wiele.

Kielich i *Korona* trzy-listkowe. *Ziarn* wiele. *Alisma*.

Gromada VII. VIII.

Z Gromady tej VI. *Anthericum calyculatum* ma *Szyiek* trzy. Z Gromady VIII. *Polygonum Hydropiper*, i *Persicaria*, mają *prącikow* sześć. Z Gromady V. *Lysimachia thysiflora*, często-kroć ma *prącikow* 6. lub 7.

GROMADA VII.

Prącikow siedm.

RZĄD I. Szyika jedna.

Kielich siedm-listkowy. *Korona* płaska, równo siedm-dzielna. *Jagoda* sucha. *Trientalis*.

Kielich pięć zębaty, brzuchaty. *Korona* i *Kielichem* zjednoczona, pięć-listkowa, nierównie farbowana. *Torebka* trzy-komorkowa. *Aesculus*.

Z VIII. Gromady *Polygonum orientale* ma *prącikow* siedm.

GROMADA VIII.

Prącikow ośm.

RZĄD I. Szyika jedna.

Kielich z iedney sztuki, ma w tyle ostrogę. *Korona* ma pięć listkow nierównych. Po każdym kwiecie trzy *Jagody* suche. *Tropaeolum*.

Kielich cztery-dzielny. *Korona* cztery-listkowa, na *Zarodku*. *Tore-*

Gromada VIII.

Torebka walczkowa. *Ziarna* nagie. *Oenothera*.

Kielich cztery-dzielny. *Korona* cztery listkowa na Owocu. *Torebka* długa. *Ziarna* małą. wielką. *Epilobium*.

Kielich na Zarodku. *Korona* z iedney sztuki. *Pręciki* na dnie owocowym. *Jagoda* cztery-komorkowa, wieloziańska. *Vaccinium*.

Kielich cztery-listkowy. *Korona* cztery-dzielna. *Pręciki* na dnie owocowym, a ich *Główki* przedzielone. *Torebka* cztery-komorkowa. *Erica*.

Kielicha nie ma. *Korona* czterdzielna, niby zwiędła, *pręciki* otula. *Jagoda* iedno-ziańska. *Daphne*.

RZĄD III. Szyiek trzy.

Kielicha nie ma. *Korona* kielichowata, pięć-dzielna. *Ziarna* rogata. *Polygonum*.

RZĄD IV. Szyiek cztery.

Kielicha cztery listki szersze. *Korony* cztery listki węższe. *Jagoda* cztery-komorkowa. *Paris*.

Kielich dwu-listkowy pod owocem. *Korona* cztery lub pięć-dzielna na owocu. *Jagoda* cztery lub pięć komorkowa, kielichem przerosła. *Adoxa*.

Kielich i *Korona* cztery-listkowe. *Torebka* spłaszczona, cztery-komorkowa, cztery-łupinowa. *Elatine*.

Z Gromady X. *Ruta graveolens* ma tylko u wierzchołko-

Gromada IX. X.

wych *Kwiatow* *Pręcików* 10. u wszystkich zaś pobocznych jest tylko 8. toż samo się dzieje u *Monotropa Hypopitys* z teyże Gromady, oraz Rodzaju *Chrysosplenium*. Z Gromady XXt. *Myriophyllum verticillatum* ma *Pręcików* ośm.

GROMADA IX.

Pręcików dziewięć.

RZĄD III. Szyiek sześć.

Kielicha nie ma. *Korona* sześć-listkowa. *Torebka* sześć wieloziańskich. *Butomus*.

GROMADA X.

Pręcików czterdzieć.

RZĄD I. Szyika iedna.

Kielich pięć-listkowy. *Korona* pięć-listkow odstawiających. *Pręciki* maia kropki gruczołkowate. *Torebka* pięciu w iedną zrosła. *Dictamnus*.

Kielich pięć-dzielny. *Korony* listki wpukłe. *Dno* owocowe ma 10. dziurek sokowych. *Torebka* na łapki podzieloną. *Ruta*.

Kielicha nie ma. *Korona* czterdzieć listkow, z których pięć zewnętrznych maia u podu wpukłe *Miodowniki*. *Torebka* pięć-łupinowa. *Monotropa*.

Kielich sześć-dzielny. *Korona* płaska, pięć-dzielna. *Torebka*

pięć

pięć-komorkowa na dnie pęka.
Ledum.

Kielich pięć-dzielny. Korona
iajowa, z otworem pięć dziel-
nym. *Torebka* pięć komorkowa.
Andromeda.

Kielich pięć-dzielny. Korona
iajowa, na otworze przezro-
czysta. *Jagoda* pięć-komorko-
wa. *Arbutus.*

Kielich pięć-dzielny. Korona
pięć-listkowa. *Torebka* pięć-ko-
morkowa, na rogach pęka. *Py-
rola.*

RZĄD II. Szyiek dwie.

Korony nie ma. Kwiat wierz-
chołkowy ma Prącikow dzie-
sięć, poboczne tylko ośm. *Chry-
sospelenium.*

Kielich pięć-dzielny. Korona
pięć-listkowa. *Torebka* dwu-
dziubowa, jedno-komorkowa,
wielo-ziarnowa. *Saxifraga.*

Korony nie ma. *Kielich* z ie-
dney sztuki, a w nim dwa ziar-
na. *Scleranthus.*

Kielich jedno-liściowy, dzwon-
kowy, rogaty. Korona pięć-li-
stkowa z listków iajowych, bez-
szypułkowych. *Torebka* okrą-
gła, jedno-komorkowa. *Gyp-
sophyla.*

Kielich nagi, z iedney sztu-
ki. Korona pięć listków z dłu-
giemi paznokciami. *Torebka* po-
dłużna, jedno-komorkowa. *Sa-
ponaria.*

Kielich wałeczkowy z iedney
sztuki, ma u spodu cztery łus-
ki. Korona pięć-listków z pazno-
kciami. *Torebka* jedno-komor-
kowa, wałeczkowa. *Dianthus.*

RZĄD III. Szyiek trzy.

Kielich nadęty. Korona pięć-
listków z paznokciami. *Gardziel*
nie ma Koronki. *Torebka* trzy-
komorkowa. *Cucubalus.*

Kielich brzuchaty. Korona pięć
listków z paznokciami, ma wie-
nice na Gardzieli. *Torebka* trzy-
komorkowa. *Silene.*

Kielich rozpostarty: ten i Ko-
rona pięć-listkowe; z przedzie-
lonemi Korony listkami. *To-
rebka* jedno-komorkowa, wielo-
ziarnowa. *Stellaria.*

Kielich rozpostarty pięć list-
kowy. Korona. pięć-listków nie
dzielonych. *Torebka* jedno-ko-
morkowa, wielo-ziarnowa. *A-
renaria.*

RZĄD IV. Szyiek pięć.

Każda *szyika* ma u spodu na
boku łuskę miodownikową. *Kie-
lich* pięćdzielny. Korona pięć-
listkowa. *Torebek* suchych pięć.
Sedum.

Kielich pięć-listkowy. *Listki*
Korony są u spodu zrosłe. *To-
rebka* ma pięć rogów, i na nich
pęka. *Oxalis.*

Kielich jedno-listkowy, skor-
kowaty. Korona pięć listków,
niedzielonych, tępych, z pa-
znokciami. *Torebka* jedno-ko-
morkowa. *Agrostema.*

Kielich z iedney sztuki, po-
dłużny, gładki. Korona pięć
listków czasem przedzielonych,
z paznokciami. *Torebka* pięć-ko-
morkowa. *Lycnis.*

Kielich

Gromada XI.

Kielich pięć-listkowy. Listki Korony przedzielone. *Torebka* jedno-komorkowa na wierzchu się otwiera. *Cerastium*.

Kielich i Korona pięć listków niedzielonych. *Torebka* jaiowa, jedno-komorkowa, pięć-lupinowa. *Spergula*.

Z Gromady VIII. *Adoxa moschatellina*, szczególnie tylko w wierzchofkowym Kwiecie ma Pręcikow 8. wszystkie zaś poboczne mają 10.

GROMADA XI.

Pręcikow od 11. do 19.

RZĄD I. Szyika iedna.

Korony nie ma. *Kielich* trzy, cztery-dzielny, na zarodku. *Torebka* skorkowata, uwieńczona. *Pręcikow* 12. *Asarum*.

Kielich dzielony. Korona pięć-listkowa. *Torebka* iedno-komorkowa w poprzecz się otwiera. *Pręcikow* 12. *Pertulaca*.

Kielich dwunasto-dzielny. Korona sześć listków z Kielichem ziednoczonych. *Torebka* dwukomorkowa, wiele - ziarnowa. *Pręcikow* 12. *Lithrum*.

RZĄD II. Szyiek dwie.

Kielich pięć - zębaty iest w drugim. Korona pięć-listkowa. Dwa ziarna na dnie w Kielichu. *Pręcikow* 12. *Agrimonia*.

Gromada XII.

RZĄD III. Szyiek trzy.

Kielich iedno-liściowy, wielo-dzielny. Listki Kwiatowe rozpięzione. *Torebka* iedno-komorkowa. *Pręcikow* około 12. *Reszda*.

Korona trzy, cztery-listkowa stoi na iedno liściowym brzuhatym Kielichu *Torebka* trzy-ziarnowa. *Pręcikow* 12. *Euphorbia*.

RZĄD V. Szyiek dwanaście.

Kielich działow 12. Korona listkow 12. *Torebek* 12. *Pręcikow* 12. *Sempervivum*.

GROMADA XII.

Pręcikow wiele na Kielichu osadzonych.

RZĄD I. Szyika iedna.

Kielich pięć-dzielny stoi nad Zarodkiem. Korona pięć-listkowa. *Jagoda* dwu, lub trzy-ziarnowa. *Myrtus*.

Kielich pięć-dzielny otacza zarodek. Korona pięć-listkowa. W owocu *Pestka* ma szew. *Prunus*.

RZĄD II. Szyiek dwie.

Kielich pięć-dzielny. Korona pięć-listkowa, na Zarodku *Jagoda* dwu-ziarnowa. *Crataegus*.

RZĄD

RZĄD III. Szyiek trzy.

Kielich pięć-dzielny. *Korona* pięć-listkowa. *Jagoda* pod kielichem, trzy-ziarnowa. *Sorbus*.

RZĄD IV. Szyiek pięć.

Kielich pięć-dzielny. *Jagoda* pod *Koroną*, pięć - ziarnowa. *Mespilus*.

Kielich pięć - dzielny. stoi na zarodku. *Korona* pięć-listkowa. Owoc ma pięć komorek wieloziarnowych. *Pyrus*.

Kielich pięć-dzielny. *Korona* pięć - listkowa. *Torebka* wieloziarnowa. *Spiraea*.

RZĄD V. Szyiek wiele.

Kielich mięsisty na wierzchołku ściśniony, pięć-dzielny. *Korona* pięć-listkowa. *Ziarna* mają szczecinki, i są do wewnętrznego boku *Kielicha* przyczepione. *Rosa*.

Kielich pięć-dzielny. *Korona* pięć-listkowa. *Jagoda* z *Jagodek* złożona. *Rubus*.

Kielich dziesięć-dzielny. *Korona* pięć-listkowa. *Dno* iaiowe; jagodowe. *Fragaria*.

Kielich dziesięć-dzielny. *Korona* pięć-listkowa. *Ziarna* okrągławe, nagie, do suchego dna, przyczepione. *Potentilla*.

Kielich ośm-dzielny. *Korona* cztery - listkowa. *Ziarna* nagie na dnie suchym. *Tormentilla*.

Kielich dziesięć-dzielny. *Korona* pięć-listkowa. Na nasieniu ość kolankowata. *Geum*.

Kielich dziesięć - dzielny, farbowany. *Korona* pięć listkowa, mniejsza od *Kielicha*. *Dno* iaiowe, pulchne, trwałe. *Comarum*.

Spiraea. *Filipendula*, i *Ulmaria* z tej Gromady, nie cztery, ale wiele szyiek mają.

GROMADA XIII.

Pręcikow wiele na dnie owocowym osadzonych.

RZĄD I. Szyika jedna.

Kielich i *Korona* cztery-listkowe. *Jagoda* jedno-komorkowa. *Ziarna* pół-talerzykowe. *Actaea*.

Kielich dwu-listkowy. *Korona* cztery-listkowa. Owoc wąski, długi. *Chelidonium*.

Kielich dwu-listkowy. *Korona* cztery-listkowa. *Torebka* jedno komorkowa, bliznami ukoronowana, pod któremi ma dziurki. *Papaver*.

Kielich cztery, lub pięć-listkowy. *Korona* wielo-listkowa. *Torebka* przytępiona wielo-komorkowa. *Nymphaea*.

Kielich pięć-dzielny. *Korona* pięć-listkowa. *Jagoda* sucha, okrągła, pięć - komorkowa, u spodu na pięć części się otwiera. *Tilia*.

Kielich pięć-listkowy, między temi dwa mniejsze. *Korona* pięć-listkowa równa. *Ziarna* w torebce. *Cistus*.

RZĄD

RZĄD II. Szyiek dwie.

Kielich i *Korona* pięć-listkowe. *Torebki* wieloziałnowe. *Panonia*. W Ogrodach miewa *Zarodkow* trzy.

RZĄD III. Szyiek trzy.

Kielicha nie ma. *Korona* więcej jak cztery-listkowa. *Miodownik* rozdwojony i w tyle ostrogowaty. Owocem mieszk na boku się otwierający. *Delphinium*.

Kielicha nie ma. *Korona* ma pięć listków, z których wierzchoły iest wpukły. Dwa liście sokowe stoją na ogonku, zakrzywione i odgięte. *Torebek* strączkowych od 3. do 5. *Aconitum*.

RZĄD V. Szyiek pięć.

Kielicha nie ma. *Korona* pięć-listkowa, z tyłuż *Miodownikami*. *Torebek* pięć. *Aquilegia*.

Kielicha nie ma. *Korona* pięć-listkowa, a w tey *Miodowniki* trzy-dzielne. *Torebki* z sobą spójne. *Nigilla*.

RZĄD VI. Szyiek sześć.

Pochewka dwu-liściowa. *Kielich* trzy-dzielny. *Korona* trzy-listkowa. *Jagoda* pod *Kielichem*, sześć komorkowa. *Stratiodes*.

RZĄD VII. Szyiek wiele.

Kielicha nie ma. *Korona* od 6. do 9. listkowa. *Ziarna* wie-

le. *Anemone*. *Anemone Hepatica* ma *Kielich* trzy-listkowy.

Kielicha nie ma. *Korona* 4. lub 5 listkowa. *Ziarna* mają ogonki. *Clematis*.

Kielicha nie ma. *Korona* 4. lub 5 listkowa. *Ziarna* bez ogonków. *Thalictrum*.

Kielich i *Korona* pięć-listkowe. U spodu na listkach *Korony* są *Plamki* miodownikowe. *Ziarna* nagie. *Ranunculus*.

Kielicha nie ma. *Korona* ma około 14. listków. *Torebki* iaiowe, wielo-ziarniste. *Trollius*.

Kielicha nie ma. *Korona* cztery lub więcej liściowa, ma *Miodowniki* rurkowe z dwiema warstwami. *Torebki* proste, wielo-ziarniste. *Helleborus*.

Kielicha nie ma. *Korona* pięć-listkowa. *Torebki* wielo-ziarnowe. *Caltha*.

GROMADA XIV.

Pręcików dwa dłuższych, dwa krótszych. *Korony* pospolicie puszczykowe.

RZĄD I. Ziarna nagie.

Warga wyższa prawie jakoby iey nie było, i *Pręciki* od niej dłuższe. *Kielich* dosyć pięć-dzielny. *Ajuga*.

Wargi wyższy prawie nie ma, tak, że *ziarna* w tym miejscu widzieć można nagie. *Teucrium*.

Działki *Korony* są dosyć równe. *Pręciki* stoją od siebie daleko. *Satureia*.

Pag-

Pręciki są proste, i stoją w pewney od siebie odległości. Dolney *Wargi* średnia łapka karbowana. *Hyssopus*.

Sredni dział dolney *Wargi* karbowany. *Gardziel* na brzegu zgięta. *Pręciki* w kupie stoją. *Nepeta*.

Kielich jajowo-okrągły, nieco zębkowany, ma pod sobą liściową pokrywkę. *Korona* odgięta, a w iey rurce są *Pręciki*. *Lavandula*.

Korona ma dosyć rowne cztery działki: ieden dział szerszy, wycinany. *Pręciki* stoją prosto, w pewney od siebie odległości. *Mentha*.

Kielich pięć-dzielny. *Główki* pyłkowe na krzyż się z sobą stykają. *Glechoma*.

Zwierżchnia *Warga* nie dzielona, przesklepiona: dolna dwu-łapkowa. *Gardziel* z obu stron na bokach ma ząbki. *Lamium*.

Zwierżchnia *Warga* nieco karbowana, przesklepiona: dolna ma na wierzchu dwa ząbki. *Galeopsis*.

Kielich ma oście. Zwierżchnia *Warga* Korony płaska, w górę się wznosi. *Gardziel* wałeczkowa. *Betonica*.

Pręciki wędniejące na bok się krzywιά. Zwierżchnia *Warga* przesklepiona: dolna na bokach zgięta, z działem środkowym większym i wycinanym. *Stachys*.

Kielich tacowy, dziesięćbręgowy, na otworze pięć-ząbkowy. *Warga* wyższa dęta, karbowana. *Ballota*.

Kielich tęgi, tacowy, dziesięćbręgowy. *Warga* zwierżchnia przedzielona, prosta, wstęgową. *Marrubium*.

Główki pyłkowe mają kropki lśniące. *Leonurus*.

Okregi kwiatowe są wieluszczynekami otulone. *Clinopodium*.

Kwiaty są skupione w kłos szyszkowaty, czworo-boczny. *Organum*.

Kielich dwu-wargowy, w gardzieli tęgiemi włoskami zamknięty. *Thymus*.

Kielich suchowaty, od wierzchu płaskowaty, z zwierżchnią wargą nieco odgiętą. *Korona* ma zwierżchnią wargę przedzieloną, nieco sklepioną; u dolney zaś średnia łapka jest serduszkowa. *Melissa*.

Gardziel Korony nadęta. *Warga* wyższa dęta. *Dracophalum*.

Kielich przestronny. W *Koronie* zwierżchnia wargą płaska, dolna karbowana. *Pręciki* na krzyż stoją. *Melittis*.

Na *Kielichu* zwierżchnia wargą jest okrągła, dolna cztery-dzielna. *Korona* przewrocona: iedna iey wargą cztery-dzielna, druga nie dzielona. Zewnętrzne *Pręciki* mają u spodu przysadkę. *Ocimum*.

Kielich po okwitnieniu zamyka się. *Scutellaria*.

Blizna, przedzielona. *Pręciki* widlaste, na iednym ramieniu główka. *Prunella*.

RZĄD II. Ziarna w Torebce.

Kielich cztery-dzielny, brzuhaty. *Torebka* dwu-komorkowa, tępa, spłaszczona. *Rhinanthus*.

Kielich wałeczkowy, cztery-dzielny. *Główki* niższe mają u spodu kolczyki. *Torebka* iaiowopodłużna, dwu-komorkowa. *Euphrasia*.

Kielich czterydzielny. *Warga* zwierżchnia spłaszczona, na brzegu odfałdowana. *Torebka* ukośna, dwu-komorkowa, na jednym się boku otwiera. *Ziarna* dwugarbate. *Melampyrum*.

Kielich czterydzielny. U spodu na szwie Zarodku jest gruczołek spłaszczony. *Torebka* iednokomorkowa. *Lathraea*.

Kielich pięć-dzielny. *Torebka* ukośna, dwu-komorkowa, zaostzona. *Ziarna* skorką powleczone. *Pedicularis*.

Kielich pięć-listkowy. *Torebka* dwu-komorkowa. *Korona* u spodu wystaje, i ma miodownik. *Antirrhinum*.

Kielich pięć-dzielny. *Korona* dość okrągła, odłożona. *Torebka* dwu-komorkowa. *Scrophularia*.

Kielich pięć-dzielny. *Korona* dzwonkowa, brzuhatą, pięć-dzielna. *Torebka* iaiowa, dwu-komorkowa. *Digitalis*.

Kielich podwoyny: ten co na owocu dwu-listkowy: co zaś na Kwiecie, pięć-dzielny. *Korona* dosyć foremna. *Jagoda* sucha, trzy-komorkowa. *Linnaea*.

Kielich i *Korona* pięć-dzielne. *Działy* Korony równ. *Pręciki* parami skupione. *Torebka* iedno-komorkowa, dwu-łupinowa, wielo-ziarnowa. *Limosella*.

Kielich przedzielony. *Korona* paszczkowa. *Torebka* iedno-komorkowa, dwu-łupinowa, wielo-ziarnowa. *Orebanche*.



Z Gromady II. całe następujące Rodzaje, bardziey tu należeć się здаją: mają bowiem pospolicie *Pręcików* cztery, z których dwa krotsze są bez główek. Czasem rzadko, są tylko dwa *Pręciki*.

Ziarna nagie.

Kielich ma ząb ieden przytępiony. *Korona* lejkowa, zakrzywiona, z działami dosyć rownemi. *Verbena*.

Pręciki są u spodu do poprzecznego baleczka przyczepione. *Salvia*.

Pręciki zakrzywione, mają ząbek. *Korony* zwierżchnia wargą przedzielona. *Resmarinus*.

Ziarna w Torebce.

Kielich siedm-listkowy. *Torebka* dwu komorkowa. *Gratiola*.

Kielich dwa listki rowne. *Korona* ma rożek. *Torebka* iedno-komorkowa. *Utricularia*.

Kielich dwu-wargowy, pięć-dzielny. *Korona* ma rożek. *Torebka* iedno-komorkowa. *Pinquicula*.

GROMADA XV.

Pręcikow cztery dłuższych, dwa krótszych.

RZĄD I. Strączek krotki.

Strączek okrągły, z szyką kręgielkową. *Komorki* pospolicie jedno-ziarnowe. *Myagrum*.

Strączki owalno - podługne, nie dzielone. *Lupiny* dość płaskie. *Przegrodka* równo bieży. *Strączek* bez szyki. *Draba*.

Strączek serduszkowy, wycinany, wielo-ziarnowy. *Lupiny* łodkowe, równo-biegące. *Lepidium*.

Strączek wycinany, przewrotnie serduszkowy, wielo-ziarnowy. *Lupiny* łodkowe z ostrym obwodem *Tblasti*.

Strączki nabrzmiaste, wycinane, kosmate. *Lupiny* garbate, tępe. *Cochlearia*.

Strączki okrągławe. *Korona* nieforemna, dwa iey listki są większe. *Strączek* wielo-ziarnowy. *Iberis*.

Strączek wycinany. *Pręciki* niektóre mają ząbek. *Alyssum*.

Kielich ma listki woreczkowe. *Strączek* nie dzielony, owalny, płaski, szypułkowy. *Lupiny* płaskie, równo-biegające, z przegrodą równej wielkości. *Lunaria*.

RZĄD II. Strąk długi.

Listki *Kielicha* w podług się stykają. *Blizna* wycinana. *Strą-*

czek sprężynowato pęka i kręci się. *Dentaria*.

Strączek pęka i kręci się. *Blizna* nie dzielona. *Kielich* nieco otwarty. *Cardamine*.

Kielich i *Korona* rozpostarte. *Strączek* pęka prosto. *Sysimbrium*.

Kielich stulony. *Strączek* słupkowy, czworoboczny. *Erysimum*.

Kielich stulony, u spodu gruczołikowaty. *Zarodek* ma na obu bokach ząbek. *Ziarna* są płaskie. *Cheiranthus*.

Kielich stulony. *Listki* kwiatowe ukośnie skręcone. Między krótszemi pręcikami jest gruczołik. *Strączek* długi, prosty, nie traci blizny, która u spodu jest dwu-rogata, u wierzchu się styka. *Hesperis*.

Gruczołik w każdym listku *kielicha*, zagięty iak łuska. *A-rabis*.

Korona stoi. *Kielich* stoi, i listki u wierzchu się stykają. *Strą-kow* sześć, rogatych. *Turritis*.

Kielich stoi, listki w gorze stykają się. *Ziarna* okrągłe. Między krótszemi pręcikami i Szyką: między dłuższemi i *Kielichem*, są gruczołiki. *Brassica*.

Gruczołiki iak w poprzedzającym Rodzaju. *Kielich* rozpostarty. *Korony* listki mają proste dolne ostrza. *Sinapis*.

Gruczołiki iak wyżej. *Kielich* stulony. *Strąk* podługno-okrągły, knotowaty. *Raphanus*.

Strąk lancetowy, łatwo odpada, jedno-komorkowy, jedno-ziarnowy ma dwie *lupiny* łodkowe. *Isatis*.

GRO.

GROMADA XVI.

Pręciki zrosłe w iedną kupkę.

RZĄD III. Pręcikow do 10.

Szyka iedna. *Bliznow* pięć.
Owoc dziubowy, pięć-ziarnowy.
Geranium.

RZĄD V. Pręcikow wiele.

Kielich podwoyny: zewnę-
trzny sześć-dzielny. *Ziarna* w
okrążkach. *Alcea*.

Kielich podwoyny: zewnę-
trzny trzy-listkowy. *Ziarna* w
okrążkach. *Malva*.

GROMADA XVII.

Pręciki zrosłe na dwie kupki.

RZĄD II. Pręcikow 6.

Kielich dwu-listkowy. *Korona*
paszczekowa. *Pręciki* dwa skor-
kowate, z sześciu główkami.
Fumaria.

RZĄD III. Pręcikow 8.

Kielich listkow 5. z tych dwa
większe, farbowane. *Strączek*
przewrotnie serduszkowy, dwu-
komorkowy. *Polygale*.

RZĄD IV. Pręcikow 10.

W tym Rzędzie się mieszczą
kwiaty Motylkowe: pospolicie
Pręcikow iest dziewięć w ied-
ney kupce, a dziesiąty osobny.

Kielich od spodu przedłużo-
ny. *Pręciki* mocno wiszą na
zarodku. *Blizna* idzie w podłuż,
i od wierzchu iest kosmata.
Spartium.

Kielich ma dwie wargi, u
zwierzchniey dwa, u dolney trzy
zęby. *Chorągiewka* podłużna od
Pręcikow i zarodku na doł od-
gięta. *Gerista*.

Kielich ma pięć działów wstę-
gowych. *Chorągiewka* bregowa-
na. *Pręciki* wszystkie zrosłe.
Strączek nadęty bez szypułki.
Ononis.

Kielich brzuchaty. *Strączek*
okrągławy, okryty. *Anthyllis*.

Kielich dwu-wargowy. Głó-
wek pękowych 5. okrągłych,
5. podłużnych. *Strączek* skor-
kowaty. *Lupinus*.

Łódka z Pręcikami i Szyką
śliznakowato-kręcone. *Phaseolus*.

Na *Kielichu* dwa działy wierz-
chowe krotsze. *Szyka* trzy-bo-
czna, ku wierzchowi nieco wło-
sista, ma tamże ostrzy grzbiet.
Pisum.

Szyka wstęgowa. Na *Kieli-
chu* dolna płaszczyna tępa: o-
ba działy wierzchowe głębsze
i krotsze. *Orobis*.

Na *Kielichu* dwa działy wyż-
sze są krotsze. *Szyka* gładka,
na zwierzchniey płaszczynie ko-
smata, ku wierzchowi szersza.
Lathyrus.

Blizna ma na spodzie w po-
przecz brodkę. *Vicia*.

Kielich pięć-dzielny, tak dłu-
gi jak *Korona*. *Ervum*.

Kielich cztery-dzielny. *Stręk*
pagorkowaty, przedłużony. *Re-
binia*.

R

Kielich

Ornat

Gromada XVIII.

Kielich pięć - dzielny. *Strąk* bardzo nadęty otwiera się na wierzchu. *Colluter.*

Kielich ma dwie *Wargi*: na wyższej dwa ząbki zrosłe. *Chorągiewka* ledwie dłuższa od skrzydełek. *Strączek* na przegrodki podzielony. *Ceronilla.*

Strączek okrągławy, zgięty, na kolanku dzielony. *Ornithopus.*

Chorągiewka w poprzecz tępa. *Strączek* ma Kolanka jedno-ziarnowe. *Hedysarum.*

Kielich ma zęby sztyfowate, dość równe. *Strąk* ma ukośne bręgi, między kłosem są ziarna. *Galega.*

Strączek pagorkowaty, dwukomorkowy. *Astragalus.*

Kwiaty w gęste kupki skupione. *Strączki* ledwie dłuższe od *Kielicha*. *Trifolium.*

Kielich rurkowy. *Skrzydełka* korony w gorze się stykają. *Strączek* wałeczkowy, prosty. *Lotus.*

Chorągiewka i *skrzydełka* prawie równej wielkości, rozpostarte. *Korona* zda się być jak trzy-listkowa. *Trigonella.*

Łódka od *Chorągiewki* odstaje. *Strączek* spłaszczony, ślimakowy. *Medicago.*

GROMADA XVIII.

Pręciki na wiele kupek zrosłe.

RZĄD III. *Pręcików* wiele na *Kielichu*.

Kielich pięć-dzielny. *Korona* ma pięć listków podługnych.

Gromada XIX.

Owoc dziewięć-komorkowy. *Citrus.*

RZĄD IV. *Pręcików* wiele na dnie owocowym.

Pręciki na 5. Kupek podzielone. *Kielich* pięć-dzielny. *Korona* pięć-listkowa. *Ziarna* w Torebce. *Hypericum.*

GROMADA XIX.

Główki z sobą zrosłe.

Tu się mieszczą owe Ruśliny, których Kwiaty są na powszechnym dnie skupione: takie przecież tylko, których główki są zrosłe. Jeżeli bowiem główki mają wolne, należą do Gromad podług liczby *Pręcików*, nap: *Scabiosa*, *Dipsacus*, *Statice*, &c.

Unikając trudności Linneuszowych w Rzędach tej Gromady, mam, że bardziej ułatwić poznawanie, gdy podzielię na języczkowy, rurkowy, promieniowy i pojedynczy: które wyraży co znaczą, napisałem w Wstępie do Dykcyonarza.

RZĄD I. Języczkowy.

Kielich pojedynczy. *Kwiatki* wszystkie dwu-płciowe, rodzajne. *Dno* nagie. *Korona* na nasieniu piorkowa. *Tragopogon.*

Łuski *Kielicha* dachowkowe mają brzeg suchy. *Kwiatki* wszystkie dwu-płciowe, rodzajne. *Dno*

Dno nagie. Koronka na nasieniu piorkowa. Scorzonera.

Kielich brzuchaty, dachowkowy. Kwiatki same dwu-płciowe, rodzajne. Dno nagie. Koronka na nasieniu włoskowa. Sonchus.

Kielich wałeczkowy, dachowkowy, łuski na brzegu skorkowate. Dno nagie. Koronka na nasieniu pojedyncza, ma szypułkę. Lactuca.

Kielich ma przykieliszek. Kwiatki stoją w pojedynczym rzędzie; wszystkie dwu-płciowe, rodzajne. Dno nagie. Koronka na nasieniu pojedyncza, ma bardzo krótką szypułkę. Prenanthes.

Kielich wiłko dachowkowy. Kwiatki wszystkie dwu-płciowe, rodzajne. Dno nagie. Koronka na nasieniu piorkowa. Lentodon.

Kwiatki wszystkie dwu-płciowe, rodzajne. Dno ma nieco listeczki. Koronka na nasieniu ma ząbki, i nieznaczne włoski. Cichorium.

Kielich iaiowy, dachowkowy. Kwiaty wszystkie dwu-płciowe, rodzajne. Dno nagie. Koronka na nasieniu pojedyncza, bez szypułki. Hieracium.

Kielich ma na spodzie rząd łusek odpadających. Kwiatki wszystkie dwu-płciowe, rodzajne. Koronka na nasieniu piorkowa, ma szypułkę. Crepis.

Kielich dość równy. Kwiatki wszystkie dwupłciowe, rodzajne. Dno nagie. Koronka na nasieniu włoskowa, niby zepsowana. Hyoseris.

Kielich dosyć dachowkowy. Kwiatki wszystkie dwu-płciowe, rodzajne. Dno listkowane. Koronka na nasieniu piorkowa. Hypocharis.

Kielich ma przysadkę drugiego, a wewnętrzne jego łuski są rynienkowe. Kwiatki wszystkie dwu-płciowe, rodzajne. Lapsana.

Kielich ma przykielich. Kwiatki wszystkie dwu-płciowe, rodzajne. Dno nagie. Koronka na nasieniu piorkowa. Ziarna w poprzecz bruzdowane. Pteris.

RZĄD II. Rurkowy.

Kielich pół-kulkowy, dachowkowy. Kwiatki dwu-płciowe i samice rodzajne. Korony kwiatowe nieznacznie trzy-dzielne. Dno nagie. Koronka na nasieniu jest nieiaki okrażek. Tanacetum.

Kielich pół-kulkowy, dachowkowy. Kwiatki wszystkie dwu-płciowe, rodzajne. Dno listeczkowane. Koronki na nasieniu nie ma. Santolina.

Kielich iaiowo-okrągły, dachowkowy, a łuski jego na końcach okrażone, liściowate. Kwiatki wszystkie dwu-płciowe rodzajne. Carthamus.

Kielich rozszerzony, dachowkowy, a łuski jego mięsiste, wycinane, zastrzone. Kwiatki wszystkie dwu-płciowe, rodzajne. Cynara.

Kielich bezbranny, dosyć wałeczkowy, dachowkowy, Kwiatki wszystkie dwu-płciowe, rodzajne. Serratula.

Kielich jajowy, dachowkowy. *Kwiatki* w główkach, wszystkie dwu-płciowe, rodzajne. *Dno* włoskowane. *Carduus*.

Kielich jajowy, dachowkowy, kolący, a łuski jego gałęziste. *Korony* równe. *Cnicus*.

Kielicha łuski mają tegie ostrze. *Dno* komorkowate. *Onopordon*.

Kielich ma promień farbowany. *Kwiatki* w główkach. *Carlina*.

Kielich podłużny, dachowkowy. W *Kwiatach* *Szyika* długa, przdzielona. *Dno* nagie. *Koronka* na nasieniu piorkowa. *Eupatorium*.

Kielich dachowkowy, z łusek okrążonych. *Kwiatki* dwu-płciowe i Samiczki rodzajne: te, które są bliższe *Kielicha*, nie mają *Koronki*. *Dno* nieco kosmate, albo nagie. *Artemisia*.

Łuski *Kielicha* dachowkowe, okrągłe, obwódzone, suche, farbowane. *Dno* nagie. *Koronka* na nasieniu piorkowa. *Gnaphalium*.

Kielicha łuski równe, tak długie jak szyba, nieco skorkowate. *Dno* nagie. *Koronka* na nasieniu pojedyncza. *Tussilago*.

Kielich dachowkowy. *Samice* są między łuskami *Kielicha*. *Dno* nagie. *Koronki* na nasieniu nie ma. *Filago*.

Z Rzędu III. *Senecio vulgaris* jest bez promienia: a u *Rodzaju* *Bidens* promień bardzo jest rzadki.

RZĄD III. Promieniowy.

Kielich okrągławy, dachowkowy. *Korony* w promieniu trzydzielne. *Dno* nagie. *Koronka* na nasieniu pojedyncza. *Conyza*.

Promienie wstęgowe, wąskie. *Dno* nagie. *Koronka* na nasieniu włosista. *Erigeron*.

Kielich walczkowy ma przekieliszek: a końce jego łusków są jak przypalone. *Dno* nagie. *Koronka* na nasieniu pojedyncza. *Senecio*.

Kielich dachowkowy. W *Promieniu* czasem jeden lub dwa *Kwiatki*. *Dno* listkowane. *Koronka* na nasieniu ma oście kosmate, proste. *Bidens*.

Kielich stoi w górę, wielo-liściowy: spod jego rozpostartym promieniem otoczony. *Dno* listkowane. *Koronka* na nasieniu dwu-rogata. *Coreopsis*.

Kielich dachowkowy, farbowany. *Kwiatki* i dwu-płciowe i Samice rodzajne. *Dno* pospolicie nagie. *Koronka* na nasieniu szczecinkowa. *Xeranthemum*.

Kielich dachowkowy, krokiewkowy. *Promień* więcej jak dziesięć kwiatowy. *Dno* nagie. *Koronka* na nasieniu pojedyncza. *Aster*.

Kielich dachowkowy, stulony. *Promień* około pięć-kwiatowy. *Dno* nagie. *Koronka* na nasieniu pojedyncza. *Solidago*.

Kielich pojedynczy, wielo-liściowy, równy. *Dno* nagie. *Koronka* na nasieniu pojedyncza. *Cineraria*.

Główki pyłkowe kończą się u spodu dwiema szczecinkami. Dno nagie. Koronka na nasieniu poiedynicza. *Inula*.

Kwiaty promieniowe mają pięć pręcików bez główek. Dno nagie. Koronka na nasieniu poiedynicza. *Arnica*.

Kielich pół-okrągły, z równych fusek. Kwiatki-wszystkie rodzajne. Dno nagie, kregielkowate. Ziarna iaiowe, bez koronki. *B. lili*.

Kielich z iedney sztuki, rurkowaty, pięć ząbkowy. Kwiatki-wszystkie rodzajne. Koronka na nasieniu ma 5. ości. *Tagetes*.

Kielich iaiowo-walczkowy, dachowkowy. Kwiatki-wszystkie rodzajne. Dno ma plewki. Koronka na nasieniu ma dwa oście. *Zinnia*.

Kielich dachowkowy, krokiewkowy. Kwiaty dwu-płciowe rodzą, samice nie rodzajne. Dno płaskie, listkowane. Koronka na nasieniu dwu-listkowa. *Helianthus*.

Kielich równo listkowy. Kwiaty dwu-płciowe nie rodzą, samice rodzajne. Dno nagie. Ziarna bez koronek. *Calendula*.

Kielicha łuski dachowkowe, obwodzone, skorkowate, a Kielich pół-kulkowy. Dno nagie. Koronka na nasieniu obwodkowa. *Chrysanthemum*.

Kielich pół-kulkowy, dachowkowy; łuski i-go brzegowe tęgie i nieco zaostżone. Dno nagie. Koronki na nasieniu nie ma. *Matricaria*.

Kielich półkulkowy, dość równy. Promień więcej iak 5.

kwiatowy. Dno listkowane. Koronki na nasieniu nie ma. *Anthemis*.

Kielich iaiowy, dachowkowy. Promień około 6. kwiatowy. Dno plewkowe. Koronki na nasieniu nie ma. *Achillea*.

Promień leykowy, nieforemny. Dno szczecinkowane. Koronka na nasieniu poiedynicza. *Centaurea*.

Z Rzędu poprzedzającego Rodzay *Carlina* ma Kielich promienisty. *Tussilago Farfara* ma promień kwiatowy.

RZĄD IV. Poiedynczy, nie skupiony, z główkami zrosłemi.

Kielich ogólny dziesięć-listkowy, równy. Torebka dwu-komorkowa, iest pod kwiatem. *Fasione*.

Kielich pięć-listkowy. Korona pięć listkow nierównych, z różkiem w tyle. Torebka nad Kielichem trzy-łupinowa, jednokomorkowa. *Viola*.

Kielich dwu-listkowy. Korona 5 listkowa nie równa. Miownik kapturowaty. Torebka nad Kielichem, pięć-łupinowa. *Impatiens*.

Z Gromady V. u Rodzaiów *Physalis*, *Solanum*: pręcików główki są stulone.

GROMADA XX.

Pręciki na Zarodku osadzone.

RZĄD I. Pręcikow dwa.

Miodownik różkowy za Kwiatem. *Orchis*.

Miodownik dwu-guzikowy za Kwiatem. *Satyrjum*.

Miodownik od spodu niby łodkowy. *Ophrys*.

Miodownik łańcowy, nie równie sklepiony, i *Warga* jego łańcowa. *Serapias*.

Miodownik brzuchaty i nadęty. *Cypripedium*.

RZĄD IV. Pręcikow pięć.

Kielich i *Korona* pięć-listkowe, *Miodownikiem* uwieńczone. *Jagoda* na osobnej szypułce. *Passiflora*.

RZĄD V. Pręcikow sześć.

Kielicha nie ma. *Korona* jedno-liściowa, igły czkawa, nie dzielona: pod nią *Torebka* 6. komorkowa. *Aristolochia*.

RZĄD VIII. Pręcikow wiele.

Pochewka jedno-liściowa kapturowa. *Kolba* u wierzchu naga, w pośrodku samce, u spodu samice. *Arum*.

Pochew płaska. *Kolba* okryta kwiatkami bez *Kielicha* i *Korony*. *Jagoda* wielo-ziarnowa. *Calla*.

GROMADA XXI.

Plec oddzielona na jednej Roślinie.

RZĄD I. Pręcik jeden.

Korony nie ma. *Samiec* bez *Kielicha*, ma szyikę. *Samica* *Kielich* z jednej sztuki. *Zarodkow* cztery, i ziarna tyleż. *Zanichellia*.

Korony nie ma. *Kielich* ma cztery listki sztyfłowe, proste, trwałe, między któremi dwa dłuższe. *Samiec* stoi przed *Kielichem* na przedzie *Zarodku*, i jest okrągłą główką pyłkową. *Samica* *Zarodek* przewrotnie gruszkowy bez szyiki: *Blizna* pięćdzielną, odpadająca: *Ziarna* jedne. *Chara*.

RZĄD II. Pręcikow dwa.

Korony nie ma. *Kielich* jedno-listkowy. U *Samca* *Pręciki*: u *Samicy* *Szyika* jedna, i *Torebka* jedno-komorkowa. *Lemna*.

RZĄD III. Pręcikow trzy.

Korony nie ma. *Kwiatki* skupione w kotki wątkowe. *Samce* *Kielich* trzy-listkowy. *Samice* *Włoski* i w tych *Ziarno*. *Typha*.

Korony nie ma. *Kwiatki* w Kotkach okrągłych. *Kielich* trzy-listkowy. *Samice* otwor jeden: *Szyika* przedzielona: *Owoc* pestkowy, suchy. *Sparganium*.

Kielich dwu-listkowy. U *Samców* *Pręciki*. U *Samic* *Korona* dwu-

dwu-listkowa, szyika długa niestkowia, Ziarno iedne. *Ziarna* są skupione na dnie długim. *Zea*.

Samca są nieiako w kłosy skupione, Kielich dwu plewkowy, dwu-kwiatowy: Korona dwu-łuszczkowa. U *Samic* takież Kielich i Korona, oraz Szyika na dwoie przedzielona. *Ziarno* skościałym Kielichem okryte. *Coix*.

Korony nie ma. *Kotki* *Samcowe* i *Samicowe* są dachowkowe. *Kwiaty* *Samce* i *Samice* mają Kielich iedno-listkowy. *Samice* mają nadęty, trzy-rębkowy Miodownik, a w nim trzy-boczne ziarna. *Carex*. Trawa.

RZĄD IV. Pręcikow cztery.

Kielich z iedney sztuki: u *Samcow* trzy-dzielny, trzy-kwiatowy, z Koroną cztery-dzielną: U *Samic* nieznacznie trzy-dzielny, dwu-kwiatowy. *Ziarna* mają z obu stron skrzydełkowate skóreczki. *Betula*.

Korony nie ma. *Samce* mają w środku kielichowaty Miodownik, i Kielich cztery-listkowy. *Samice* Kielich dwu-listkowy, szyikę iedną, ziarno lśniące. *Urtica*.

Korony nie ma. *Samiec* Kielich cztery-dzielny. *Samica* Kielich cztery-listkowy, rodzi dwa ziarna. *Morus*.

RZĄD V. Pręcikow pięć.

Samce, Kielich dachowkowy: Korona iedno-listkowa, leykowa, pięć dzielna: Dno plewko-

we. *Samice* bez Korony: pokrywka dwu-listkowa, dwukwiatowa. Owoc suchy, kolący, przedzielony. *Xanthium*.

Korony nie ma. *Kielich* od 3. do 5 listkowy. *Samice* szyiek trzy. *Torebka* iedno-ziarnowa w poprzecz się otwiera. *Amaranthus*.

RZĄD VIII. Pręcikow więcej iak siedm.

Korony i Szyiek nie ma. *Kielich* wielo-dzielny. *Samce* mają 18. 20. Pręcikow: *Samice* otwor ieden. *Ziarno* nagie. *Ceratophyllum*.

Korony nie ma. *Kielich* wielolistkowy. *Samce* Pręcikow 8. *Samice* 4. Otwory bez Szyiek. *Ziarn* 4. nagich. *Myriophyllum*.

Kielich i Korona trzy listkowe. U *Samcow* Pręcikow 24. na dnie owocowym. U *Samic* szyiek i ziarn wiele. *Sagittaria*.

Kielich 4 listkowy. Korona 4 dzielna. U *Samcow* 30. 40. Pręcikow. U *Samic* dwa otwory. *Jagoda* z rurki stwardnialey Korony. *Poterium*.

Korony nie ma. U *Samcow* Kielich niby pięć-dzielny: Pręcikow 5. 10. U *Samic* Kielich kosmaty, z iedney sztuki, nie dzielony: szyiek od 2. do 5. Owoc iaiowo-okrągły. *Quercus*.

U *Samcow* Pręcikow 18. Kielich iedno-listkowy, łuskowy: Korona sześć-dzielna. U *Samic* Kielich cztery-dzielny na owocu; Korona cztery-dzielna: szyiek dwie. Owoc ma Ziarno brzdowane. *Juglans*.

Korony nie ma. U Samców Kielich dzwonkowy, pięć-dzielny: Pręcików 12. U Samic Kielich cztery-ząbkowy: szyiek trzy. Kielich obraca się w Torebkę dwu-łupinową, dwu-ziarnową. *Fagus*.

Korony nie ma. Kielichem jest łuska włoskami otoczona. U Samców Pręcików 20. U Samic dwa Zarodki, na każdym dwie szyiki. Owocem orzeszek jajowato-okrągły. *Carpinus*.

Korony nie ma. Samce jednolistkowe, trzy-dzielne. Kielich łuskowy, jedno kwiatowy: Pręcików 8. Samice mają Kielich dwu-listkowy, rozpierniony: szyiek dwie. Orzech różnie-okrągły. *Corylus*.

Kielichy są w okrągłą Kotkę skupione. Samce mają ledwie widomą Koronę i bardzo wiele główek na około pręcików osadzonych. Samice są wielolistkowe, mają bliznę zakrzywioną; i rodzą nasienie okrągławo od spodu wewnątrz otoczone, na wierzchu szyką iak rągin ostrzem uwieńczone. *Platanus*.

RZĄD IX. Pręciki zrosłe.

Korony nie ma. U Samców Kielich cztery-listkowy. Samice w szyszkę skupione, pod każdą łuską dwa Kwiaty jedno-otworowe, z których rodzą się orzeszki skorką obwadowane. *Pinus*.

Korony nie ma. Samce mają cztery główki bez pręcików, w łuskach kotkowych siedzące. Samice są w szyszkach, pod każdą łuską kwiatek ledwie widoiny. Orzech rogaty. *Cupressus*.

Korony nie ma. Samce mają Kielich pięć-dzielny. U Samic Kielich trzy-dzielny, Szyiek trzy przedzielonych. Torebka trzykomorkowa. Ziarn trzy. *Ricinus*.

RZĄD X. Główki zrosłe.

Kielich sześć-dzielny. U Samca Korona sześć-dzielna: pręcików trzy. Samica ma Koronę pięć-dzielną, szyikę trzy dzielną, i rodzi Jabłko, które dojrzałe pęka. *Momordica*.

Kielich pięć-zębaty. Korona pięć-dzielna. U Samców trzy pręciki. U Samic otwor pięć-dzielny. W Jabłku ziarna mają obwódkę nabrzmiałą. *Cucurbita*.

Kielich i Korona iak wyżej. U Samic otwor trzy-dzielny. Owocem Jabłko. *Cucumis*.

Korona pięć-dzielna. U Samców Kielich pięć-zębaty: pręcików trzy. U Samic szyika trzydzielną. Jagoda wielo-ziarnowa. *Bryonia*.

Z Gromady I. *Callitriche verna*, ma płec oddzieloną na jednej Roślinie.

GROMADA XXII.

Płec oddzielona na dwu Roślinach.

RZĄD II, Pręcików dwa.

Pręcików od 2. do 5. Kwiaty w Kotkach. Korony nie ma. Sam-

Gromada XXII.

ce mają na spodzie gruczołik miodowy. *Samice* mają szyiek przedzieloną. *Torebka* dwu-łupinowa. *Ziarna* wewnątrz otulone. *Salix*.

RZĄD III. Pręcików trzy.

Kielich trzy-dzielny. *Korona* trzy-listkowa. U *Samicy* szyiek dziewięć. *Jagoda* dziewięć-komorkowa. *Empetrum*.

RZĄD IV. Pręcików cztery.

Korony nie ma. U *Samców* *Kielich* cztery-dzielny: główki bez pręcików. U *Samic* *Kielich* cztery-listkowy na zarodku: szyiki nie ma. *Jagoda* ma ziarno serduszkowe. *Viscum*.

RZĄD V. Pręcików pięć.

Korony nie ma. U *Samców* *Kielich* cztery-dzielny: toż u *Samic* i nadto zarodek czteroszypkowy. *Ziarno* leży w stwardniałym *Kielichu*. *Spinacia*.

Korony nie ma. U *Samców* *Kielich* pięć-dzielny. U *Samic* *Kielich* nie dzielony, na boku otwarty: szyiek dwie: w zamkniętym *Kielichu* *Orzeszek* dwu-łupinowy. *Cannabis*.

Korony nie ma. U *Samców* *Kielich* pięć-listkowy. U *Samic* iedno-listkowy, na boku otwarty; szyiek dwie: pod *Kielichami* skupionemi są ziarna. *Humulus*.

RZĄD VII. Pręcików ośm.

Kwiaty są w *Kotki* skupione,

Gromada XXII.

mają *Kielich* rozpiertony, i *Koronę* gruszkowatą, ukośną, nie dzieloną. U *Samic* szyika iedna, z bliźną cztery-dzielną. *Torebka* dwu-komorkowa, wielo-ziarnowa. *Ziarna* mają *Koronkę* włoskową. *Populus*.

RZĄD VIII. Pręcików 9.

Korony nie ma. *Kielich* trzy-dzielny. U *Samców* Pręcików od 9. do 12. U *Samic* szyiek dwie. *Torebka* dwu-guzikowa, dwu-komorkowa. *Mercurialis*.

Samiec ma pochewkę dwu-łściową *Kielich* trzy-dzielny: *Koronę* trzy-listkową. U *Samic* *Kielich* i *Korona* także: szyiek sześć: *Torebka* na *Kielichu* sześć-komorkowa, wielo-ziarnowa. *Hydrocharis*.

RZĄD XII. Pręciki w Kupkę zrosłe.

Samce w *Kotkach*: *Kielich* listkowy: *Korony* nie ma: Pręcików trzy. U *Samic*, *Kielich* trzy-dzielny: *Korona* trzy-listkowa. Szyiek trzy: *Jagoda* trzy-ziarnowa. *Junci-perus*.

Korony nie ma, lecz kwiaty są zawarte w trzy-listkowych pączkach. *Samce* mają pręcików wiele, z główkami ośmdzielnymi. *Samice* mają ieden otwor bez szyiki, i rodzą iedno ziarno, odziane iagodowatym *Kielichem*. *Taxus*.

Z innych Gromad następujące mają pięć oddzieloną na dwu
Ro-

Roślinach. Z Gromady III. *Valeriana dioica*. z V. *Rhamnus catharticus*. z VI. *Rumex Acetosa*, *Acetosella*. z IX. *Laurus nobilis*. z X. *Cucubalus otties*. *Lychnis dioica*. z XII. *Spiraea Aruncus*. z XIX. *Gnaphalium dioicum*. z XXI. *Carex dioica*. *Urtex dioica*. *Morus nigra*.

GROMADA XXIII.

Płecć pomieszana.

RZĄD I. Na iedney Roślinie.

Samice i *Dwu-płciowe* mają Kielich. *Plewki* iedno-kwiatowe, na ich dnie Korona z ością, i trzema pręcikami. Nad to jeszcze u *Dwu-płciowych* iest Szyiek dwie: Ziarno iedne. *Andropogon*.

Dwu-płecć ma Kielich 1. lub 2. kwiatowy: Koronę z ością: Pręcikow 3. Szyiek 2. *Samiec* ma Kielich dwu łupinowy bez Korony: Pręcikow 3. *Holcus*.

Kielicha nie ma. *Dwu-płecć* ma Koronę cztery-dzielną: Pręcikow 4. Szyiekę przedzieloną: Ziarno iedne. *Samiec* ma Koronę 3. lub 4. dzielną: Pręcikow 3. lub 4. i znaczek na szyikę. *Vallantia*.

Korony nie ma. *Kielich* cztery-dzielnny, zarodek otula. *Szyika* iedna. *Ziarno* iedne przedzielone. *Samice* bez pręcikow: lecz u *dwu-płciowych* iest ich cztery. *Parietaria*.

Korony nie ma. *Dwu-płecć* ma Kielich pięć-listkowy: Pręcikow

5. Szyiekę dwa razy przedzieloną: ziarno ściśnione. *Samica* Kielich dwu-liściowy, Szyiekę dwa razy dzieloną: ziarno splecione. *Atriplex*.

Dwu-płecć ma Kielich pięć-dzielnny: Koronę pięć listkową: Pręcikow 8. Szyiekę iedną: Torebek 2. lub 3. z skrzydełkami na wierzchołkach. *Samce* są takież, tylko Zarodku nie mają. *Acer*.

Kielicha nie ma. *Korona* 6. listkowa. *Pręcikow* 6. U *Samcow* tylko znaczek Zarodku. U *Dwu-płci* trzy szyiki: Torebek trzy wielo-ziarnowych. *Veratrum*.

RZĄD II. Na dwu Roślinach.

Dwu-płecć albo nie ma Kielicha, albo iest cztery-dzielnny. *Korony* albo nie ma, albo iest cztery - listkowa. *Pręcikow* 2. Szyika 1. Ziarno lancetowe. *Samica* ma tylko Szyiekę lancetową. *Fraxinus*. Rodzay ten bardziey do drugiego Rzędu należy: bo pospolicie to pomieszanie płci iest na iedney Roślinie.

RZĄD III. Na trzech Roślinach.

Jeden się tylko taki u nas widzieć daie Rodzay *Ficus*, którego znaki podług opisanie w Dykcyonarzu, wewnątrz w mniemanym owocu Figow szukać trzeba.

GROMADA XXIV.

Płść ukryta.

RZĄD I. Paprocie.

Części owocowania tarczycowate, w szyszkę skupione. *Equisetum*.

Kłosa dwu-rzędkowy, członkowany. Członki w poprzecz się zawieraiają. *Ophioglossum*.

Kłosa gałęzisty. Owocowania okrągłe. *Osmunda*.

Owocowanie całe spod liścia okrywa. *Acrostichum*.

Owocowanie jest całemi liniami, pod listkami. *Pteris*.

Owocowanie na środku liścia, czyni linie na różne strony.

Owocowanie nakształt kropkowate jest rozrzucone na liściach. *Polypodium*.

Na końcu dolnej płaszczyzny pod zagiętym brzegiem liścia, są plamki owocowania. *Adiantum*.

Samce na boku liścia. Samice ziarna przy korzeniu. *Pilularia*.

RZĄD II. Mchy.

Słoi dwu-łupinowy, bezszypułkowy, bez czepka. *Lycopodium*.

Słoi ma nakrywkę z gładkim otworem. Czepka nie ma. *Sphagnum*.

Słoi ma nakrywkę na brzegu wokoło włoskową. Czepki bardzo małe. *Phascum*.

Słoi ma nakrywkę. Czepki bez szypułki, i jest leżącymi

na sobie listkami otulony. *Fontinalis*.

Słoi ma nakrywkę, i Czepki kosmaty: stoi na bardzo małym dnie. Gwiaździki samcowe na innym krzaczku. *Polytrichum*.

Słoi ma nakrywkę, i Czepki gładki. Samica głowka krzaczkowata, naga, oddalona. *Alnium*.

Słoi ma nakrywkę i Czepki gładki. Szypułki wyrastają z knota na wierzchołku pręta. *Bryum*.

Słoi, nakrywka, i Czepki gładki. Szypułka na boku wyrasta, od spodu liściowana. *Hypnum*.

RZĄD III. Porosty.

Samiec na osobnej szypułce, nagi: głowka cztery-łupinowa. Samica bez szypułki, naga: ziarna okrągławe. *Jungfermannia*.

Samców Kielich tarczowy, u spodu iedno-liściowemi Koronami okryty: główki na wiele części dzielone. U Samic Kielich bez szypułki, dzwinkowy, ma ziarna wiele. *Marchantia*.

Zamiast Kielicha jest na liścia wpukłość pęcherzowa. Głowka bez prętka, wałeczkowa, na zarodku. Szypułka nitkowa przez zarodek przechodzi. Torbka okrągła, główką uwieńczona, ma ziarna szypułkowe, pół-okrągłe. *Riccia*.

Samiec jest tarczowy okrągławy, płaski, lśniący. Samica jak pył lub mąka. *Lichen*.

Ma podobieństwo do Pilśni, albo wietkiej skoreczki. *Tremella*.

Owocowanie na przezroczystej skorce. *Ulva*.

Nitki różney długości, mają odmienne wypukłości. *Conserva*.

Nireczkow wiele, już pojedynczych, już gałązkowych. Kwiat drobna wełna lub pyłek. *Byssus*.

RZĄD IV. Bdły.

Głowa ma u spodu Paski liściowe. *Agaricus*.

Głowa ma u spodu różne dziureczki. *Boletus*.

Głowa ma u spodu kolce. *Hydnum*.

Głowa na wierzchu siatkowa. *Phallus*.

Głowa na wierzchu fałdowana. *Helvela*.

Głowa bez trzona, ma podobieństwo do dzwona, leyka. *Peziza*.

Głowa pałeczkowa, albo nie dzielona, albo w gałązki się rozchodzi. *Clavaria*.

Bedłka okrągła, ma wewnątrz maczystość. *Lycoperdon*.

Pęcherzyczki drobne na szypułkach. *Mucor*.

K O N I E C.



O MYŁKI

Ważniejsze Tomu III.

<i>Karta.</i>	<i>Kolumna.</i>	<i>Wiersz.</i>	<i>Omyłka.</i>	<i>Poprawa.</i>
26. —	I. —	5. —	Kwitnie. —	Kwiaty.
42. —	II. —	24. —	Rokicina. —	Rokicinka.
45. —	I. —	8. —	aby. —	albo.
57. —	II. —	32. —	iednokwiatowy. —	iednakowey.
77. —	I. —	6. —	brzuchy. —	brzuchaty.
86. —	I. —	44. —	zielony. —	zielny.
95. —	I. —	14. —	pięclistkowy. —	pięcnitkowy.
97. —	II. —	23. —	Siraa. —	Spiraa.
106. —	II. —	37. —	pytkowy. —	półkulkowy.
107. —	II. —	27. —	Pivonia. —	Pinowia.
111. —	I. —	17. —	równy. —	różny.
169. —	I. —	12. —	fałszowane. —	niefalszowane.
177. —	II. —	30. —	Balbus. —	Bulbus.

W Regestrze Łacińskim Imion Rodzaiowych i Gatunkowych, opuszczone są następujące Imiona Rodzaiowe.
 — Glechoma. — Theobroma. Thesium. Thlaspi. Thymus. Tilia. Toluifera. Tordylum. Tormentilla. Tragopogon. Trapa. Tremella. Trientalis. Trifolium. Triglochin. Triticum. Trollius. Tropaeolum. Tulipa. Turritis. Tussilago. Typha.







